

Володимир СЕРГІЙЧУК

СОБОРНА ПАМ'ЯТЬ УКРАЇНИ

КАЛЕНДАР-АЛЬМАНАХ
2026

Вишгород
ПП СЕРГІЙЧУК М. І.
2025

УДК 94 (477)

С 33

ISBN 978-617-7837-46-5

Сергійчук Володимир.

С 33 Соборна пам'ять України. Календар-альманах. 2026. —

В.: ПП Сергійчук М. І., 2025. — 288 с.

У пропонованому календарі-альманасі наводяться найзнаменніші події української історії та згадуються найвизначніші постаті нашого народу, яких ушановуємо в 2026 році.

Розрахований на широке коло читачів.

УДК 94 (477)

***Видання здійснене за підтримки
Міжнародного культурного центру "Сяйво".***

ISBN 978-617-7837-46-5

© Володимир Сергійчук, 2025

© Михайло Черненко, художнє
оформлення, 2025

© ПП Сергійчук М. І., 2025

СОБІ — ПАМ'ЯТЬ, ЧУЖИНЦЯМ — ПРАВДУ

Самому собі не віриться: вже двадцятий випуск календаря-альманаха «Соборна пам'ять України» пропонується зацікавленим читачам. А нібито вчора прийшло несподіване рішення створювати своєрідний банк інформації про українство на Батьківщині і поза її межами — через розповіді про визначні події і роль у них наших видатних співвітчизників.

Або й розповідь про звичайного українця, котрий, як москвич Олексій Новицький 1911 року запротестує, що його в київській газеті назвали великоросом, а він — українець, хоча й народився в Поволжі. Чи постава уродженця Молдови воїна ЗСУ Олександра Мацієвського, що перед розстрілом воєнними російськими злочинцями скаже: «Слава Україні!».

Кожного року нам є кого вшановувати. Але нині головний наш обов'язок віддати почесні людині, котра з початком Української національної революції в 1917 році взяла на себе місію очолити визвольну боротьбу рідного народу з-під чужоземного поневолення. Таким виявився уродженець Полтави Симон Петлюра, який почав творити своє військо, яке тільки й може бути гарантом власної державності. А тільки вона дає можливість автохтону утвердити своє право бути господарем на своїй землі.

Симон Петлюра з тих, хто за російського царату вже з початку ХХ століття зміг звернути на себе увагу своїм революційним поступом і блискучим публіцистичним талантом. Зростання його громадянського й політичного чину, починаючи з 20 років, — це саме той приклад, який мають брати за приклад молоді українці. Щоб у цьому можна було переконатися, на сторінках цього випуску «Соборної пам'яті України» регулярно вміщуються його публікації саме такого віку, яким у 2026 виповнюється вже по 120 років.

Але також будуть доречними сьогодні й ті його пізніші висловлювання, які були зверненні до всього світу, що спокій у ньому настане тільки тоді, коли на берегах Дніпра постане незалежна Українська держава. Якими актуальними є ці слова! Але їх досі не чують у світі, навіть зараз, коли Україна вмивається кров'ю, захищаючи не лише себе.

І багато українців мають запам'ятати ці слова Симона Петлюри, особливо ж ті, котрі вважають, що це хтось має захищати їхні оселі й благополуччя. А це і їхній обов'язок не залишати своїм дітям проблем. Бо ж

повториться те, що було під час 1917—1921 років, коли збільшовичені українські полки спокійно спостерігали, як спливали кров'ю студенти під Крутами, а хтось покинув військові підрозділи й поспішив ділити поміщицьку землю.

Це й призвело до поразки національної революції. Але Симон Петлюра глибоко вірив, що наше суспільство зміниться, колись дозріє до нового державницького здвигу. Тож незадовго перед смертю він писав: «Я вірю і певний, що Україна як держава буде. Може не зразу такою великою, як нам хотілось, я до того, що ніякої України не буде».

Це заклик до сьогодішніх українців усім стати на захист рідної землі. Бо Симон Петлюра вірив і постійно повторював: «У мене немає розчарування ні в нашому народі, бо він є таким, яким його зробили обставини, часом сильніші од нього, ні в його здатності до самостійного життя, бо ця здатність буде розвиватись і зміцняти його. Ситуація, в якій він опинився сьогодні, не є ні вічною, ні безнадійною. Змінити її до певної міри залежить і від напруження власних сил. Треба працювати над цим всім і кожному, в міру його сил і можливостей».

Це заклик до світових лідерів не повторити помилок їхніх попередників, які сто років тому не хотіли визнавати незалежну Україну, не допомогли їй вистояти в боротьбі з тією ж ордою. А вони ж і сьогодні повторюють ті ж помилки, особливо ж загравання з москвою, якою б вона не була. Бо ж сьогодні бачимо все те, що казали з москви і тоді: «Українська державність є нереальна величина».

Звичайно, досягнення справедливого миру для нас — головне в 2026 році. Але наше минуле в усіх куточках світу також заслуговує на увагу. Ми скрізь сьогодні як біженці. Але ті українці, які вже давно облаштувалися в чужих краях, представляють гідно нашу націю. Ми маємо також їх згадувати.

Зрештою, мусимо згадувати все з власного минулого. Адже мудро казали древні: хто пам'ятає минуле — має й майбутнє.

СІЧЕНЬ

1 січня

325 років тому (1701) у Києві народився Василь Григорович-Барський, український мандрівник та письменник. Залишив по собі ілюстровані дорожні записки, що містять цінні свідчення про історію, господарство та культуру відвіданих країн Європи та Близького Сходу. Навчаючись в ораторсько-філософській школі на о. Патмосі, склав підручник греко-латинської граматики для студентів Київської академії. Помер 7 жовтня 1747 року в Києві.

130 років тому (1896) народився Василь Перебийніс, живописець і графік. Помер 13 вересня 1966 року у Лондоні.

130 років тому (1896) народився Василь Касіян, графік. Автор численних творів, присвячених Тарасу Шевченку: станкових («Шевченко серед селян», «Тарас Шевченко», «Шевченко з казахським хлопчиком» та ін.), ілюстрацій до «Кобзаря». У творчому доробку ілюстрації до повістей Івана Франка «Борислав сміється», О. Кобилянської «Земля», новел В. Стефаника. Автор праць «Офорти Тараса Шевченка», «Про мистецтво». Помер 26 червня 1976 року.

80 років тому (1946) у приміщенні української гімназії в таборі біженців «Сомме-Касерно» (Авгсбург, Німеччина) відбулися установчі збори видавничої кооперативи «Українська книга».

2 січня

185 років тому (1841) у с. Ставище (тепер — Київська обл.) народився Тадей Рильський, етнограф, фольклорист, економіст, культурно-освітній діяч. Один із засновників Київської Старої громади, член Південно-Західного відділу Російського географічного товариства. Помер 7 жовтня 1902 року у Романівці (нині — Житомирська обл.).

185 років тому (1841) у Зозулинцях (тепер — Вінницька обл.) народився Костянтин Михальчук, український мовознавець, етнограф, громадський діяч, дійсний член НТШ у Львові та Українського наукового товариства у Києві (з 1907). Один із засновників і активних діячів Київської громади. Склавав першу карту українських діалектів. Помер 20 квітня 1914 у Києві.

100 років тому (1926) у Бориславі (тепер — Львівська обл.) народилася Віра Вовк (спр. прізви. — Селянська), письменниця, літературознавець, перекладач. Мешкає в Бразилії. Автор поетичних збірок «Зоря провідна» (1955), «Чорні акації» (1961), «Мандри» (1979) та ін. Популяризує українську літературу в португаломовному світі — видала «Антологію україн-

ської літератури» (1959), три збірки українських оповідань (1959, 1972, 1973), переклала португальською «Тіні забутих предків» М. Коцюбинського, «Мойсея» І. Франка, «Камінний хрест» В. Стефаника тощо.

4 січня

105 років тому (1921) заступник Голови Кубанської Ради Іван Макаренко звернувся до Голови Директорії та Головного Отамана військ УНР Симона Петлюри з пропозицією посилити взаємодію обох державних утворень на міжнародному рівні.

5 січня

85 років тому (1941) у Підгородньому на Дніпропетровщині народився Володимир Шевченко, довголітній ректор Донецького національного університету, академік НАН України, Герой України. Усунутий режимом Януковича з посади.

6 січня

140 років тому (1886) народився Олекса Алмазов, український військовий діяч. Очолював Окрему кінно-гірську гарматну батарею у складі Гайдамацького Коша Слобідської України С. Петлюри. Відзначився під час Першого Зимового походу. Помер 13 грудня 1936 року.

125 років тому (1901) у Полтаві народився Микола Гришко, український ботанік, генетик та селекціонер, засновник Національного ботанічного саду Національної академії наук України, академік АН УРСР. Помер 3 січня 1964 року.

7 січня

125 років тому (1901) в Ічні на Чернігівщині народився Василь Чумак, український поет. Розстріляний денікінцями в ніч з 20 на 21 листопада 1919 у Києві.

100 років тому (1926) колегія Наркомату освіти РСФРР ухвалила рішення щодо посилення українізації в Курській губернії.

8 січня

125 років тому (1901) у Лубнах (тепер — Полтавська обл.) помер Номис М. (спр. прізвищ. — Матвій Симонов), український етнограф, фольклорист, письменник, філолог і педагог. Найвидатніша праця — збірник «Українські приказки, прислів'я і таке ін.» (1864). Народився 29 листопада 1823 у с. Заріг (тепер — Полтавська обл.).

120 років тому (1906) у Києві народився Ігор Мойсеев, видатний артист балету, котрий майже 70 років керував ансамблем народного танцю. Помер 2 листопада 2007 року.

9 січня

165 років тому (1861) народився Іван Дублянський, український військовий діяч доби визвольних змагань 1917—1921 років. Рік смерті невідомий.

35 років тому (1991) у Лос-Анджелесі помер відомий диригент еміграційних хорів Володимир Божик. Народився 27 грудня 1908 року в Раві-Руській (Галичина).

10 січня

150 років тому (1876) у Кам'янець-Подільському народився Василь Яворський, видатний геолог і палеонтолог. Помер 20 вересня 1974 року.

105 років тому (1921) у Чернівцях народився Осип Барецький, відомий діяч української еміграції в Німеччині (кавалер «Федерального Хреста Заслуги»), багаторічний голова КОДУС-у, ініціатор і меценат встановлення сталевих хрестів на найвищих вершинах України (Говерла) і Буковини (Яровиця) на відзначення Незалежності України.

80 років тому (1946) каральні війська срср розпочали «велику блокаду» УПА.

11 січня

110 років тому (1916) у Погориську (тепер — Львівська обл.) помер Леся Мартович, український письменник, редактор, громадський діяч. Народився 12 листопада 1871 року у Торговиці (тепер — Івано-Франківська обл.).

13 січня

345 років тому (1681) у Бахчисарай був підписаний мирний договір між Москвою, Туреччиною і Кримським ханством, яким визнавалося приєднання Лівобережної України до Московської держави.

180 років тому (1846) народився Василь Милорадович, український фольклорист і етнограф. Помер 1911 року.

175 років тому (1851) народився Василь Образцов, один з засновників київської терапевтичної школи. Першим у світі разом з Миколою Стражеском описав клінічну картину тромбозу коронарних артерій (1909) і обґрунтував можливість прижиттєвого розпізнавання інфаркту міокарда. Помер у Києві 27 грудня 1920 року.

120 років тому (1906) у Києві розпочато видання щоденної газети «Громадська думка».

35 років тому (1991) члени Міжрегіональної депутатської групи від України і Росії вийшли до Мавзолею Леніна на Красній площі в Москві з про-

тестом проти кровопролиття в Литві, організованого керівництвом СРСР.

14 січня

140 років тому (1886) у Таранівці (нині — Харківська обл.) народився Василь Пустовойт, видатний селекціонер-рослинник, академік АН СРСР і ВАСГНІЛ. Створив 20 високоолійних сортів соняшнику. Помер 11 жовтня 1972 року.

60 років тому (1966) у Москві помер Сергій Корольов, Генеральний конструктор ракетно-космічних систем, творець першого штучного супутника Землі, першого пілотованого космічного корабля. Двічі Герой соціалістичної праці. Народився 12 січня 1907 року в Житомирі.

15 січня

155 років тому (1871) помер Костянтин Ушинський, видатний педагог українського походження, випускник Новгород-Сіверської гімназії. Народився 14 березня 1823 року.

155 років тому (1871) у Володимир-Волинському (тепер — Волинська обл.) народився Агатангел Кримський, український сходознавець, історик, мовознавець, літературознавець, фольклорист, етнограф, письменник, перекладач, дійсний член НТШ (1903), академік УАН (1918). У 1921—29 рр. — директор Інституту української наукової мови АН України. 20 липня 1941 року був заарештований і звинувачений в антирадянській націоналістичній діяльності. Помер у Кустанайській в'язниці 25 січня 1942 року.

105 років тому (1921) в Ужгороді відбулось урочисте заснування товариства «Просвіта».

17 січня

230 років тому (1796) у Петербурзі був підписаний царський указ про створення Малоросійської, Новоросійської, Київської, Подільської і Волинської губерній.

125 років тому (1901) у Кам'янському народився Григорій Епик, український письменник, драматург, редактор. Розстріляний 3 листопада 1937 року.

105 років тому (1921) ініціативна група української колонії в Загребі звернулася до МЗС УНР з проханням відкрити Генеральне консульство України в Хорватії.

105 років тому (1921) в Гомелі народився Борис Шрамко, український археолог, дослідник пам'яток скіфської доби. З 1966 року завідував кафедрою археології Харківського університету. Помер 8 липня 2012 року в Харкові.

18 січня

70 років тому (1956) народилася Людмила Коломієць (Панчук), українська гандболістка. Олімпійська чемпіонка монреальської олімпіади 1976 року в складі жіночої збірної СРСР. Померла 18 лютого 2011 року.

65 років тому (1961) помер Гнат Юра, український актор та режисер. Народився 8 січня 1888 року.

45 років тому (1981) помер Володимир Зосимович, український генетик та селекціонер, академік АН УРСР. Створив теорію походження та еволюції дикого, культурного та цукрового буряка, відкрив новий тетраплоїдний його вид, обґрунтував можливість існування мутантів з одонасінневими плодами. Народився 18 жовтня 1899 року у Шаповалівці (нині — Чернігівська обл.).

5 років тому (2021) помер український політик, доктор економічних наук, один із засновників Народного Руху України Володимир Черняк. Був народним депутатом СРСР, а також народним депутатом України III та IV скликань. Народився на Рівненщині 26 січня 1941 року.

19 січня

75 років тому (1951) у Києві народився Леонід Залізняк, український археолог, дослідник доби мезоліту. Відомий також як автор праць з давньої історії України, походження українського народу та становлення української державності. З 2000 року завідує відділом кам'яної доби Інституту археології НАН України. Засновник магістерської програми «Археологія» при НАУКМА (2000).

20 січня

200 років тому (1826) помер Станіслав Сташиць, польський громадський діяч, просвітитель, філософ, один із основоположників сучасної геології і досліджень Правобережної України та Карпат. Народився у листопаді 1755 року в Пілі (Польща).

21 січня

170 років тому (1856) у Немиловому (нині — Львівська обл.) народився Степан Смаль-Стоцький, український мовознавець, педагог, громадський діяч, дійсний член НТШ (1899), академік ВУАН (1918). Помер 18 серпня 1938 року в Празі.

22 січня

День Соборності України.

315 років тому (1711) було підписано угоду між гетьманом Пилипом Орликом і Кримським ханом про спільну боротьбу проти росії.

110 років тому (1916) народився Данило Нарбут, український художник театру. Оформлював вистави «Маруся Богуславка» М. Старицького (1963), «Правда і кривда» М. Стельмаха (1965) — Івано-Франківськ, «Ярослав Мудрий» І. Кочерги (1960), «Сорочинський ярмарок» за М. Гоголем (1968), «Ніч на Івана Купала» М. Старицького (1970) — Черкаси. У творчому доробку — серія живописних портретів сподвижників Богдана Хмельницького (1990). Помер 3 березня 1998 року.

105 років тому (1921) трагічно загинув Микола Леонтович, український композитор і фольклорист. Народився 13 грудня 1877 року.

75 років тому (1951) у Великих Сорочинцях (Полтавщина) відкрито літературно-меморіальний музей Миколи Гоголя.

30 років тому (1996) помер Петро Шелест, котрий на посту першого секретаря ЦК КП України намагався обстоювати інтереси УРСР. Народився 14 лютого 1908 року на Харківщині.

23 січня

65 років тому (1961) Палата представників Конгресу і Сенат США відзначили День незалежності України.

24 січня

125 років тому (1901) у Петербурзі опубліковано розпорядження царського уряду про віддання 183 студентів Київського університету в солдати за участь у революційному русі.

26 січня

65 років тому (1961) у Канаді народився Вейн Гретцкі, найславетніший хокеїст НХЛ усіх часів, батьки якого були українцями.

30 років тому (1996) помер видатний конструктор ракетної техніки Михайло Решетньов. Народився 10 вересня 1924 року в Бармашовому на нинішній Миколаївщині.

27 січня

135 років тому (1891) у Пісках на Чернігівщині народився Павло Тичина, український поет, громадський діяч, академік АН УРСР (1929). Помер 16 вересня 1967 року в Києві.

115 років тому (1911) народився Іван Гончар, український скульптор, живописець, графік, народний художник України. Помер 18 червня 1993 року.

28 січня

115 років тому (1911) у Полтаві народився Семен Брауде, один із засновників радіоастрономії. Помер 2003 року.

105 років тому (1921) в Києві народився Євген Максимов, український археолог, дослідник культур осілого населення України скіфо-сарматської доби, історії давніх слов'ян.

75 років тому (1951) у Клішківцях на Буковині народився Леонід Каденюк, перший космонавт незалежної України, Герой України. Помер 31 січня 2018 року у Києві.

29 січня

День пам'яті Героїв Крут.

125 років тому (1901) у Синельниковому на Катеринославщині народився Кирило Синельников, один з найвидатніших фізиків ХХ століття. Помер 16 жовтня 1966 року.

30 січня

150 років тому (1876) у родині українських переселенців у Ставрополі народився Олександр Динник, видатний учений у галузі механіки. Помер 22 вересня 1950 року.

125 років тому (1901) у Харкові народився Семен Кузнець, лауреат Нобелівської премії з економіки. Помер 10 липня 1987 року в США.

40 років тому (1986) у Москві помер Іван Папанін, полярний дослідник, контр-адмірал, двічі Герой Радянського Союзу. У 1937—38 роках очолював першу радянську науково-дослідну станцію «Північний полюс-1», котра дрейфувала у Північному Льодовитому океані. Народився 26 листопада 1894 року у Севастополі.

31 січня

35 років тому (1991) помер Вадим Іванов, український філософ. Народився у 1933 році.

У СІЧНІ

100 років (1926) від початку діяльності літературного об'єднання ВАПЛІТЕ (Вільна академія пролетарської літератури). В об'єднання входили: М. Хвильовий, П. Тичина, О. Слісаренко, М. Бажан, П. Панч, М. Йогансен, В. Сосюра, Г. Епік, О. Довженко, Ю. Яновський, М. Яловий, О. Досвітній. Самоліквідувалося 28 січня 1928 року.

85 років тому (1941) у Києві було створено кіностудію науково-популярних фільмів (з 1954 — «Київнаукфільм»).

80 років тому (1946) у серії «Золота брама» видань еміграційного МУР-у вийшла перша книга — збірка поезій «Гомін віків» Яра Славутича.

70 років тому (1956) у Харкові вийшло у світ перше число літературно-художнього і суспільно-політичного журналу «Прапор» (нині — «Березіль»).

АВТОР ДОСІ НЕОПУБЛІКОВАНОГО БЕЗЦІННОГО ЩОДЕННИКА (до 140-річчя від дня народження Віктора Приходька)

У 1933-му, коли чорні хмари нависли над Україною, усі її політичні емігранти, що опинилися на Заході, остаточно зрозуміли свою помилку в ході національної революції 1917—1921 років: це брак єдності тоді призвів тепер до найтрагічніших подій Великого Голодомору, котрим московські правителі планували назавжди упокорити волелюбне українство.

Чи не найголосніше бив у всі дзвони з цього приводу відомий діяч революційного Поділля Віктор Приходько. У міжвоєнні роки він боровся в Європі за скликання Всеукраїнського Конгресу, а після Другої світової війни — за океаном, куди перебрався з родиною. Через особливу активність Приходька в цій акції його навіть називали Віктором Конгресовичем...

Народився Віктор Кіндратович Приходько в Князполі неподалік Кам'янця-Подільського 31 січня 1886 року в родині садівника магнатських володінь. Після закінчення народної школи в Ярмолинцях вступив до духовного училища в Приворотті Ушицького повіту, а далі продовжив навчання в Кам'янець-Подільській духовній семінарії. Прослуживши короткий час у Подільській духовній консисторії, вступив 1907 року до Дерптського (тепер — Тарту, Естонія) університету. Мабуть, саме там, на далекій чужині, з особливою гостротою він усвідомив себе українцем, що проявилось в нього ще в дитинстві.

Зокрема, коли він почав читати вечорами робітникам з навколишніх сіл, що допомагали його батькові впорядковувати міський сад у Кам'янці, російською твори Гоголя з української тематики. Зауважив при цьому, що молоді хлопці й дівчата не дуже переймалися російськими текстами, переважно розмовляючи між собою. Аж одного разу, згадував Віктор Приходько на 96-му році свого життя, «мама рішила прочитати їм щось з Кобзаря Шевченка. І молода аудиторія, на моє здивування і навіть на мою заздрість, цілком ожила, — хлопці слухали, а дівчата зітхали і плакали над долею Шевченкових героїнь. І я тоді гостро відчув і зрозумів: ага, їм треба щось читати «по-малоросійськи», на їх мові, якою вони говорять між собою, жартують і співають своїх «малоросійських» пісень. І це стало переломовим моментом у цілому моєму

житті. Я зрозумів, що я належу до великого 40-мільйонного народу, народу, що мав свою державу, має свою мову, свою пісню, свою стару культуру, свої звичаї і свої великі історичні постаті у всіх ділянках українського життя. І що мій обов'язок і взагалі обов'язок всієї укр. інтелігенції бути на службі своєму народові на всіх ділянках його життя. Не цураючись також культурних досягнень всіх інших народів світу...».

Відтак 1909 року Віктор Приходько перевівся на юридичний факультет Київського університету Святого Володимира, який закінчив 1912 року вже остаточно захоплений національними проблемами рідного народу. «І під цією програмою, — як він продовжував далі у своїх спогадах, — пройшло усе моє довге життя, коли мені довелося виконувати важну працю і займати не раз високі становища».

Треба сказати, що Віктор Приходько дочекався здійснення однієї з головних мрій свого життя — скликання в 1967 році Світового конгресу вільних українців. Бо ж скільки він доклав власної енергії, щоб достукатися до свідомості очільників української еміграції протягом багатьох десятків років, як його розчаровувала пасивність Уряду УНР в екзилі з цього приводу. За словами члена Центральної Ради Тимоша Олесіюка, він зневірився, образився й почав шукати інших, живих політичних центрів, включно з вимріяною ним ідеєю Всеукраїнського Конгресу. Тож як він зрадів, коли дізнався про ухвалу українського з'їзду в Торонто на початку травня 1967 року про скликання Світового Конгресу Вільних Українців, «що запланований уже більш-менш точно на «12—19 листопада 1969 року, в м. Нью-Йорку». З огляду на це, він навіть «рішив подати у «Щоденнику» ухвали та міркування, що відбулись на з'їзді у Торонто».

І от коли йдеться про «Щоденник» Віктора Приходька, який він розпочав писати наприкінці Другої світової війни, то це також одна з його важливих заслуг перед Україною. В цьому можна буде переконатися українському суспільству, коли він буде надрукований. Уже згаданий Тиміш Олесіюк ось так написав про цю безцінну працю: «Почавши читати Ваш «Дневник», так я, як і моя дружина, не могли вже від нього відірватися, поки не дочитали до останньої сторінки. Ваш «Дневник» читається з таким же напруженим інтересом, як найцікавіша пригодницька повість. Причому в цій повісті відбивається правдива життєва епопея української еміграції. Повість Ваша про великі і малі події, про великих і малих людей в 1945 році, — зразу ж підкуповує читача своєю

щирістю та безпосередністю, відсутністю будь-якої пози чи авторської зарозумілості та простим, легким висловом у гарній українській мові.

Коли цей Ваш «Дневник» з'явиться друком, то, я певний, він матиме такий же великий та заслужений успіх, як і Ваша книжка «Під сонцем Поділля». Для нашого суспільства Ваша повість принесе не малу користь і своїми «поученнями та мораллю», хоча, на мою думку, вона найцінніша тим, що задокументовує події певного часу, переломаними в психіці активного українського національно-політичного діяча-емігранта.

Ваш «Дневник» єсть дневник, цебто подає Вашу особисту реакцію на події дня і тому зовсім не важно, чи він відповідає об'єктивно встановленій історичній істині. Рівнож фахові політики не можуть мати до Вас жадної претенсії, коли Ви висловлюєте свої суспільні чи політичні концепції, які можуть кому будь-видаватися хибними, чи наївними.

«Дневник» — не наукова історія, не науковий чи практичний соціологічно-політичний трактат... «Дневник» має широку народню аудиторію, а не вузьке коло фахівців-цадиків, що на кожне Ваше «а» можуть зараз же знайти тисячі заперечень... із їхнього талмуду...

Не штука з'ясовувати помилки Наполеона чи Гітлера в їхньому поході **після їхньої поразки**, та й сидячи у вигідному кріслі на спокійній американській землі... Але штука правильно оцінювати ситуацію, коли довкола Вас усе горить та падає, коли людські маси гинуть, як мухи восени, й Ви самі є непевні того, чи не переживаєте свою останню хвилину... Насправді, мало є таких людей-героїв, що можуть похвалитися й довести, що вони, власне в таких обставинах, не дістали помішання в голові й не дістали гусячої шкіри...».

Так, зміст «Щоденника» Віктора Приходька особливо співзвучний з подіями, які розгорнулися з російською агресією в Україні. Там не тільки уроки для українців під таку пору, а й висновки про те, як вийти з ситуації після того, як замовкнуть гармати, коли треба буде відбудувати господарство й нарешті по-справжньому освідомлювати наше суспільство. Багато роздумів випускника-правника Київського університету залишаються актуальними і на майбутнє.

ВЕЛИКИЙ ІСХОД

Щоденник. Рік 1945. Передмова

Починаючи публікування мого «Щоденника» за 1945 рік, уважаю необхідним подати до нього і з приводу нього декілька пояснень.

відкличний упадок Німеччини, я не втримався від спокуси записувати події, хоч німці ще непорушно сиділи у Празі.

Але, звичайно, не сама по собі німецько-советська і зв'язані з нею події спонукали мене до продовження Щоденника. Річ була в іншому. Річ була в тому, що у цій війні і в переплеті цих подій відбувалася десь у глибині, в підземеллі наша, українська, історія, наші, українські, змагання й намагання використати хід подій для нашої національної й державної рації. Під цим оглядом робилось щось по цілій Україні, — в Галичині, на Волині, у Києві, Полтаві, Харкові. Робилось по степах українських, робилось і по столицях європейських. Але робилось таємно, дискретно, підпільно: про цю роботу не можна було в часописах писати, не смілося в листах згадувати (цензура) й навіть голосно оповідати. Десь в лісах і болотах поліських змагався з більшовиками, а потім з німцями таємничий Тарас Бульба, десь у Карпатах і в глухих кутках волинських народжувалась УПА, кудись у простори українські, невідомими способами й шляхами пробивалась наша патріотична екзальтована молодь. Але все це через короткий час здебільшого гинуло, нищилось, пропадало, і історія наших змагань, наша українська історія, летіла кудись у прірву, щоби звідти ніколи не вибратись на світло денне, щоби там навіки загинути. І ось — бажання зафіксувати бодай щось із тих подій і наших змагань було причиною думки про Щоденник.

Записувати довелось здебільшого *post factum*, — з оповідань учасників подій або людей, що лише чули про події від інших. В тих оповіданнях можливі неточності, а також суб'єктивний підхід і оцінка, але я, як «літописець», безсторонно й по можливості точно фіксував те, що мені подавали учасники подій, сучасники їх та оповідачі. Можливо, хтось про описані події має точніші дані, може комусь здасться наświetлення подій неправильним, оцінка — несправедливою, отже, є час і можливість усе доповнити, виправити, з'ясувати... Нотуючи певні події і перекази про них, я не ставив собі метою і не мав можливості факти, про які мені оповідали, досліджувати, критично оцінювати і перевіряти...

Але є в моїм Щоденнику немало сторінок, що не мають відношення ні до України, ні до українських справ: десь відбуваються «чужі» події і українець-сучасник лише їх фіксує. Я уважав, що цей матеріал, в аспекті історії, теж може мати певний інтерес. Наприклад, було б нам безперечно цікаво читати щоденник сучасника-українця про похід Наполеона на Москву, чи про французьку революцію.

Зустрічаються в моїм Щоденнику також деякі місця, що торкаються

наших, українських, стосунків з німцями. Ці стосунки, чинники ворожі українству, а за ними й інші непоінформовані кола охрещували як «коляборантство», як наше «германофільство» чи як німецьке «українофільство». І намагались робити з того політичні висновки, в кожному разі, старалися дискредитувати українську справу перед демократичними державами і навіть тероризувати і, сказати б, шантажувати українське суспільство. Правда, уже бігом короткого часу з різних усталених фактів і незаперечних документів об'єктивні політичні чинники могли собі скласти правдиву уяву про суть українсько-німецьких стосунків. До цих даних уважаю не зайвим додати ще кілька зауважень.

Отже передовсім: в німецько-советській війні йшлося про події, що охопили майже суцільну українську територію з її народом. Ми питаємося: як би оцінив кожний політик, а навіть кожний звичайний чоловік поведінку українців, а особливо української інтелігенції, коли б вони залишались цілком пасивними щодо подій, які відбувалися на їх землі?

Чи не гідні ми були б, як Нація, найбільшого презирства і погорди? І який поважаючий себе народ залишався б в подібному випадку пасивним? Отже, чи має хтось право вимагати від Нації поведінки, яку він сам уважав би негідною? Ми вже не кажемо про те, що самим об'єктивним ходом подій склались обставини, при яких Народ Український, — хотів він того, чи не хотів, — не міг лишитись пасивним, бо події буквально відбувалися у його селі, горіла його хата і залишалась під голим небом і без куска хліба його родина.

Далі, під час німецько-советської війни для Народу Українського так складались обставини, що він навіть не мав можливості керуватись тими чи іншими політичними або національними симпатіями. Народ Український пережив під большевиками найтрагічнішу добу своєї історії. Советсько-сталінська влада із 40 мільйонів українського населення знищила поперх 10 мільйонів і мала метою знищити решту, а ті, які поки що жили, несли страшне ярмо неволі. Отже, хіба можна обвинувачувати Український Народ, що він спонтанно кинувся у той бік, звідки йшло, як йому здавалось, визволення. Коли большевицька влада в році 1941-му тікала перед німецьким військом, то залишала в українських містах тюрми, повні народу — українців і неукраїнців, яких не мала часу розстріляти. Ці люди спонтанно ломили двері й стіни і виходили на волю, вітаючи визволителів, хто б вони не були. І ми питаємось — які люди і який народ в аналогічних умовах повівся б інакше? Тому то в перші місяці війни 1941 року німецьку армію зустрічали як визволителів, але ж не тільки українці, а всі народи Советського Союзу і в одна-

ковій мірі й росіяни. Одначе, це зовсім не означало будь-якої ворожости до англійців чи американців.

Коли ж виявилось, що німецька політика Гітлера має метою поневолення Українського Народу і навіть фізичне винищення його, яке й почалося шляхом насильного вивезення української молоді вглиб Німеччини і вигублення полонених вояків-українців, то українці відреагували діями своєї Повстанчої Армії та спонтанними народними виступами, що завдали німецькій військовій силі болючих ударів.

Щодо інших окремих посушень українців підчас Другої світової війни, то, в додаток до сказаного, треба зазначити, що ці посування ніколи й нігде не були спрямовані на поневолення чи скривдження когось, лише на власну самооборону, на що має святе право кожний народ, як і кожна людина.

Так, в порядку цієї самооборони, українці брали певну участь у створеній німецькою владою Галицькій дивізії, а також робили систематичні заходи щодо організації Української Армії. І в одному, і в другому випадку українці мали на увазі зовсім не поміч Гітлерівській абсурдній політиці, а свої самостійні цілі. Власне через це німецька військова влада не допускала українських старшин на командні становища в Галицькій дивізії, як також до кінця війни не погоджувалась на створення Української Національної Армії. Між тим, сучасна дійсність показує, що ці далекосяглі задуми українців були цілком правильні: коли б свого часу пощастило створити з українських робітників і полонених у Німеччині Українську Армію, то дуже можливо, положення на Сході і в Центральній Європі виглядало б зовсім інакше і світ не мав би стільки клопотів, як має їх нині.

«НОВА СТОРІНКА В МОДЕРНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ» (до 135-річчя від дня народження Павла Тичини)

Серед видатних майстрів поетичного слова в українській літературі особливо вирізняється постать Павла Тичини, яким ми можемо гордитися, незважаючи на всі його відступи від перших геніальних віршів. «Соняшні кларнети», які з'являються в 1918 році, возвеличили Павла Тичину на п'єдесталі слави, з якого він уже не мав зійти. Підтвердили цю славу і наступні збірки «Замість сонетів і октав», «Плуг», «Вітер з України», як і «Чернігів», що з'явилася 1931 року.

«Виростаючи з українських літературних традицій, головню з імпресіонізму М. Коцюбинського і деяких творів українського й європейського модернізму й символізму та християнсько-ідеалістичної філософії Гр. Сковороди й пребагатої спадщини народних пісень і старовинних дум, — відзначала Марія Овчаренко, — Тичина розгорнув у своїх Соняшних клярнетах неперевершені образи радісного світовідчуття, опертого на гармонії і ритмі безсмертної музики всесвіту. Свою неповторну поетичну індивідуальність він проявив у перетопленні традиційних поетичних засобів української мови зі своїми власними інвенціями й новотворами. І так перед читачем відкрилося нечуване багатство тонів, барв, світлоритму, в якому «музичною рікою біжать світи», «акордяться планети». Майже в кожному вірші все співає, звучить: і далекі планети, і земля, і стежка в городі, і верба при дорозі, і ліси... Кожний рядок цієї збірки заговорив на всіх просторах Української землі і радісним відгуком відбився в серцях сучасників».

Але на цьому геніальність Павла Тичини у віршуванні закінчується. В цьому можна переконатися насамперед з вірша «Партія веде», котрий був опублікований українською мовою на першій сторінці головної компартійної газети «Правда» в 1933 році — саме тоді, коли Україна конала від Голодомору-геноциду, організованого московським режимом. З цього приводу еміграційний журнал «Смолоскип» 1956 року зазначав: «І тут П. Тичина майже в цілості вмирає для української літератури і переключається на партійні замовлення».

Відтак, уже наступного року з'являється однойменна з даним віршем збірка поезій Павла Тичини, ще через два — «Чуття єдиної родини». А вже наступна — аж 1941 — «Сталь і ніжність».

Особливо наочно видно фальсифікацію творів Павла Тичини більшовицькою цензурою у вірші «Золотий гомін», про що свідчать скорочені виділення в тексті:

То Україну

За всі роки неслави благословляв хрестом

Опромінений, ласкою Божою в серце зранений

Андрій Первозваний.

У роки Другої світової москва використала Павла Тичину в боротьбі проти української діаспори, зокрема, канадської, яка вимагала від свого уряду добиватися відновлення незалежної Української держави після закінчення війни. Він підписує статтю «Геть брудні руки від України!»,

яка вміщується в канадських прорадянських газетах. У ній Тичина виправдовує окупацію москвою українських земель у 1920 році ось таким пасажем: «Щоб відстояти своє існування проти сильного агресора, мала держава повинна вступити в тісний союз з великою неагресивною державою на началах рівноправності. Такий досвід історії».

Зрештою, до кінця свого життя Павло Тичина не зміг вирватися із зачарованого кола, до якого він сам себе загнав. На жаль, він намагався втягнути до нього і молодших літераторів, застерігаючи їх від прямої рішучості в обстоюванні української правди. Наш видатний поет Дмитро Павличко згадував, що коли 24 серпня 1991 року він біг з машбюро до сесійної зали Верховної Ради ще УРСР з надрукованим текстом Акта про проголошення незалежності України, то на сходах йому почувся нібито шепіт на вухо Павла Тичини: «Дмитре, опам'ятайтеся, будьте обачнішим, не губіть себе!»...

Як відомо, свого часу Дмитро Павличко не послухався застережень Тичини, відкинув їх він і тоді, коли ніс до сесійної зали на голосування надрукований проект історичного документа – Акта про проголошення незалежності України. Відтак його було проголосовано всіма тими, хто з шкільної лави безумовно знав про вірш Тичини «Партія веде».

Водночас на слуху всієї України, всього світового українства тоді була покладена на музику Олександром Білашем поезія Дмитра Павличка «Два кольори». А про «нову сторінку в модерній українській поезії» мало хто знав, бо вона була заборонена комуністичною партією, якій так вірно служив Павло Тичина, загубивши свій геніальний талант...

«ЩАСЛИВОЇ УКРАЇНИ НЕМАЄ...»

(до 120-річчя виступу Симона Петлюри на з'їзді Української соціал-демократичної робітничої партії Галичини у Львові)

Револьюційний гарт, який пройшов Симон Петлюра в Полтаві й на Кубані, одразу ж висунув його в лави чільних провідників українського національно-визвольного руху. Тож і не дивно, що саме його з початком 1905 року було делеговано керівниками Револьюційної Української партії до Львова, де мало вирішуватися майбутнє цієї політичної сили.

Відомий український громадсько-політичний діяч Володимир Левинський, оцінюючи пізніше Петлюру, напише про нього з власних перших вражень під час зустрічей у Львові: «Пригадую собі, як нині, Симона з часів 1905 року, цю надзвичайно милу, товариську і шляхетну людину, людину бадьору й життєрадісну, дуже працьовиту, повну енергії й за-

палу для справи, якій служила, людину дуже ніжної й чулої душі, що самою своєю появою в товаристві робила на нього миле враження. Симона всі любили. Ніколи не міг би сподіватися, що ця людина такої ніжної вдачі у великих днях української революції виавансує на начального вождя армії УНР, отже, на становище, що його вдачі й освіти було, здавалося б, цілком чужим».

За свідченням професора Максима Славинського, на той час Симон Петлюра був «уже готовою людиною, означеною політично й індивідуально». І це підтвердили подальші події, коли з вибухом революції 1905 року Симон Петлюра повертається до Києва. Спершу працює в «Громадській думці», а після її заборони — в газеті «Рада». Поряд з публіцистичною діяльністю віддається партійній роботі, на ниві якої співпрацював з Володимиром Винниченком. До слова, з останнім Петлюра уже тоді мав конфлікти. Так, коли в грудні 1905 року відбувалися вибори керівництва центрального органу РУПу і Винниченко не тільки сам висунув свою кандидатуру на головного редактора, а ще й поставив це як ультиматум з'їздові, загрозивши виходом з партії, слова попросив Петлюра. Він з обуренням нагадав Винниченкові його недисциплінованість, коли той у травні 1905 року покинув Київ, помандрувавши на південь України, що загрожувало занепадом партійної роботи в РУПі. Говорив Петлюра і про «бунтарську» есерівщину претендента на пост головного редактора партійної газети. Своєю промовою Петлюра так захопив делегатів, що під час голосування Винниченка «провалили».

Ображений таким наслідком голосування останній залишив з'їзд і написав заяву про вихід з партії. Щоправда, постукавши в двері інших українських партій, де його не зустріли з розкритими обіймами, Винниченко охолов і знову повернувся в лави своїх ідейних соратників, що витворили вже Українську соціал-демократичну робітничу партію.

Тимчасом Симон Петлюра розглядає революційні події на території Російської імперії і крізь призму національного питання. У своїй промові на II з'їзді Української соціал-демократичної партії Галичини у Львові 27 січня 1906 року він, аналізуючи соціальні аспекти, звертає увагу на характерну рису російської революції: участь у ній поневолених народів — поляків, латишів, українців, євреїв, вірмен та інших. Слова Каутського — «у великих революціях народжуються нації» — каже він, збуваються, а найкращою ілюстрацією цього може служити Україна.

Коротко окресливши основні етапи розвитку українського соціалістичного руху, починаючи від національного радикалізму й кінчаючи

чистим соціал-демократизмом, Петлюра зазначив, що РУП, завершивши цю останню фазу, прийняла на своєму черговому другому з'їзді назву, яка відповідала її внутрішній суті, — Української соціал-демократичної робітничої партії (УСДРП). Хоч він намагався дотримуватись соціалістичної платформи своєї партії, національно-державницька суть Симона Петлюри всеодно виявлялася.

Як сказано в звіті про цей виступ, промовець звернув особливу увагу на резолюцію з національного питання, «про автономію України та національні організації пролетаріату, які ухвалив з'їзд».

Публікуючи виступ Симона Петлюри на з'їзді галицьких соціал-демократів у своїй статті «Святослав Тагон у Львові» (збірник «Симон Петлюра в молодості», Львів, 1936), відомий її провідник Лев Ганкевич пише: «Тагон (псевдо С. Петлюри. — В. С.) виголосив на з'їзді велику привітальну промову, яку подано тут в цілості, як історичний документ, за протоколярними записами, і як причиною до характеристики С. Петлюри тих часів.

А ще у своїй промові, додає Л. Ганкевич, Симон Петлюра, зложивши побажання успіху і продуктивності в роботі з'їзду, і підкреснув особливо велике значення з'їзду з огляду на історичні часи, які переживає тепер Австрія і Росія, Україна і цілий світ.

Промова С. Петлюри на Другому з'їзді Української соціал-демократичної партії Галичини, у Львові, 27 січня 1906 року

Російська революція, початку якої чекали всі поневолені і пригноблені елементи, як радісного, світлого дня, як початку нової ери в світовій історії, ясно показала, що вона своєю руйнуючою стороною обрушилась не лише на міжнародного жандарма — російський абсолютизм, але зачепила в цілому світі ті пережитки варварства і консерватизму, які спиняли світовий поступ і прямування людськості до ліпшого життя. Революційний вітер із Росії є іскрою, що запалила всі поневолені частини здорового суспільства до боротьби за ліпшу людську долю. Вплив російської революції слідний хоч би на Німеччині, а передусім Австрії, в якій іде зараз завзята боротьба за загальне виборче право.

Перспективи, які відкриваються для соціальної демократії після виборення виборчих прав — світлі і многообіцяючі: через парламент, сейм і місцеві репрезентаційні тіла вона буде впливати на хід державного, політичного і соціального життя Австрії, цього часового готелю, за словами

Адлера, де волею історичних обставин примушені жити люди. Завданням її буде теж перетворити й Галичину з пекла, з місця мук і страждань, яким її зробила польська шляхта, вправді не в рай, але в кожному разі в такий терен, де хоч можна буде боротись і жити по-людському.

Особливо важне завдання відкривається тепер для української соціальної демократії. Із партії осіб — вона мусить стати партією пролетарських мас. Ґрунт для цього є, треба ним лише користуватися. Особливо теперішній Момент сприяє тому. Зорганізувати якнайширші маси, зв'язати їх із конкретними цілями соціальної демократії, загарантувати вплив партії на напрям політичних і соціальних відносин — ось у чім полягають завдання партійної діяльності. Надто партія повинна звертати більшу увагу не на саму чисельність організації, але на чистоту принципів, на яких будується організація, які надають їм зміст життя, спасають від хитань на всі боки та освітлюють шлях практичної роботи.

Партія мусить прищепити не лише соціал-демократичний світогляд тим масам, які підпадають її впливові, але й паралізувати можливість впливу ворожих соціальній демократії суспільних напрямків і доктрини. Надто в Галичині, де завдяки економічному й політичному пануванню польської шляхти і випливаючому звідсіль загостренню національних відносин між українським і польським населенням — ця негативна робота набуває особливої ваги і значення.

Панування шляхти-буржуазії розбуджує націоналістично-шовіністичні почуття не лише у пануючої нації, але також і у пригнобленої. З огляду на те партія мусить боротися шляхом усної і літературної пропаганди проти розвитку шовінізму і нести народнім масам справжнє пролетарське розуміння національної ідеї. Вона мусить в'яснити, що ця ідея може бути в інтересах робочих мас переведена в життя лише при соціалістичному устрої, що національний гніт, як один із проявів панування буржуазії, може бути усунений при усуненні капіталістичних відносин, і тому належить запалювати і кликати до боротьби з представниками капіталізму, пануючими класами суспільства, в ім'я соціалізму, як вищої форми життя, що виключає всякий гніт, а між інш. і національний.

Промовець підчеркує відтак одну характеристичну рису російської революції, а саме: участь у ній поневолених народів: поляків, лотишів, українців, жидів, вірмен і ін. Слова Кавтського — «у великих революціях

родяться нації» набирають правди, а найкращою ілюстрацією її може служити Україна.

Подавши в коротких словах начерк розвитку українського соціалістичного руху, який переходив різні фази, почавши від національного радикалізму, а скінчивши на чистім соціал-демократизмі, промовець зупиняється над другим черговим з'їздом (РУП), на якому довершився останній напрямок, а через те вона й прийняла назву, яка відповідає її внутрішній істоті — Української Соц.-Демократичної Робітничої Партії. Особливу вагу кладе на резолюції по національному питанню, про автономію України та національні організації пролетаріату, які ухвалив з'їзд:

«Особливо важні обов'язки накладає на нашу партію теперішній момент. Із самозабуттям, із революційним ентузіазмом іде вона на боротьбу з царатом та темними його силами. Шлях цієї боротьби позначений уже численними жертвами. За велике святе діло свободи плила вже кров наших товаришів по різних місцях України, особливо ж на Полтавщині. Багатьох заслано на Сибір і багатьма переповнені тюрми. Та ми підемо далі, не зражаючися ані на хвилину, бо до цього кличе нас потреба кращого життя-ладу.

У боротьбі, яку ведемо і будемо вести, велике моральне значення має для нашої партії факт існування і активної діяльності такої ж партії в Австрії. Власне тим кермувався Центральний Комітет нашої партії, висилаючи мене, як делегата, на ваш з'їзд. І я особисто радий, що можу тут перед представниками українських робочих мас, що бідують і страждають тут, у Галичині, заманіфестувати привіт з'їздові від товаришів із-за кордону, що обливають своїм потом і кров'ю панські лани і марнують своє здоров'я по заводах і майстернях у тій «щасливій» Україні.

Але її, цієї «щасливої України» нема. Вона є такою для буржуазії. Для нас вона, як і кожний рідний край, поки в ньому панують капіталістичні відносини, по вірних словах великого бойовника соціалізму Лібкнехта, є «місцем страждань, оточеним кругом погоничами, тюрмою, де ми часто-густо не маємо де голови склонити».

Будемо працювати, щоб це місце мук стало місцем радості. Як дві струни, натягнені на одному струменті, видають гармонійний згідний згук — будемо працювати разом в інтересах робочих мас, в інтересах усунення всякого гніту, захоплюючися великими гаслами міжнародної соц.-демократії, під її червоним прапором, як символом наших мук, але вкупі з тим наших великих надій на остаточну перемогу наших ідеалів.

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО НА БЕРЕГАХ НЕВИ

(до 120-річчя виходу часопису «Вільна Україна» в російській столиці)

З початком 1906 року, після свого виступу у Львові на II з'їзді Української соціал-демократичної партії Галичини, Симон Петлюра, уже відомий громадсько-політичний діяч, залучається УСДРП до започаткування власне української преси в столиці російської імперії, зокрема, до видання першого україномовного часопису там під назвою «Вільна Україна». Вже наприкінці 1905 року, перебуваючи ще в Києві, він пише в Чернівці до Ярослава Веселовського з проханням стати кореспондентом «Вільної України» в Буковині. Оскільки вказане видання буде місячним «на зразок «Neue Zeit», то дописи до нього, наголошує Петлюра, «мусять бути не біжучі, а більш широкі, угрунтовані, які б висвітлювали буковинські справи з погляду інтересів місцевого пролетаріату».

Просить також подати в буковинських газетах оголошення про вихід «Вільної України», вказуючи їй адресу редакції: С.-Петербург, Невский проспект, 139, кв. 60. А. Я. Шабленко.

За цієї адресою Симон Петлюра відбуває і свою першу поїздку до Санкт-Петербурга, який тоді був по суті основним центром творення української національної політики, оскільки тут працювали різноманітні українські інституції: студентські земляцтва, товариства, клуби, друкувалися часописи, а в Державній Думі навіть засідала «своя» фракція.

Так, з прибуттям Петлюри до російської столиці там уже з'явилося перше число «Вільної України», що позначалося як 1—2. Відкриваючи цей, як передбачалося, політично-літературно-науковий місячник, редактор-видавець Антін Шабленко і редактор Іван Личко насамперед повідомляли імена тих, хто «згодилися поки що писати» до часопису. Серед них були вже відомі українському загалу прізвища письменників і громадсько-політичних діячів: Христя Алчевська, Микола Вороний, Володимир Винниченко, Володимир та Дмитро Дорошенки, Ольга Кобилянська, Михайло Коцюбинський, Леся Українка, Левко Мацієвич, Софія Русова, Іван Стешенко, Василь Стефаник та інші. Всіх їх просили направляти свої рукописи кулішівкою до редакції в Санкт-Петербург або до видавництва С. Компанейця в Києві (Хрещатик, 54).

Після проникливого переднього слова редакція вмістила поему Лесі Українки «Одно слово» (оповідання старого якута). Далі вміщувалося оповідання Антіна Шабленка «Чорний ворон». І тільки після того, зрештою, часопис переходить до висвітлення політичного життя, яке має за мету будівництво крайової автономії України. За її обґрунтування

„ВІСЬНА УКРАЇНА.“

1906 РІК.

Число 1—2.

Січень — Лютий.

взявся Петро Стебницький, котрий виступає на шпальтах цього числа під псевдо Павло Смуток.

Стаття «Революція й органи самоуправи» Луки Бича дає розгорнуту картину процесу розвитку національно-визвольного руху через розв'язання соціальних питань. Відомий діяч європейського соціалістичного руху Карл Каутський представлений статтю «Національне пи-

тання в Росії», що була вступом до вірменського перекладу його «Ерфуртської програми». Важливі на той час політичні проблеми заторкувала публікація «Дещо про націоналізм та соціалізм» К. Не-я, відомого публіциста, випускника історико-філологічного факультету Київського університету Костянтина Арабажина. І лише після цього вміщується стаття власне з української проблематики — «Український національно-громадський рух і 1905 рік» Івана Стешенка.

На думку, відомої дослідниці української преси в діаспорі Наталії Сидоренко, перші публікації «Вільної України» були відбиттям світоглядних позицій лівого крила УСДРП, а от з прибуттям до Санкт-Петербурга Симона Петлюри видання змінює політичне спрямування вправо. Це чітко проглядається в матеріалах 3-го числа журналу. Насамперед, звертає увагу стаття К. Не-я «Український прометей», присвячена 45 роковинам від дня смерті Тараса Шевченка.

Інша тональність і у статті Петлюри «Із політичного життя України», в якій розповідається про Українську соціаль-демократичну робітничу партію Австрії, котра діяла в Галичині, надруковано справоздання про її II черговий з'їзд. Крім того, в цьому числі вміщена стаття Симона Петлюри про зміни внутрішньої політики в Росії в зв'язку з проголошенням жовтневого маніфесту 1904 року.

Важливим для нас є висновок Петлюри щодо тодішньої політичної ситуації, яка впливала і на майбутнє українського народу: «... ніякими засобами не можна спинити того, що виходить з глибоких підвалин народнього життя і увійшло, коли можна так висловитись, в плоть і кров соціально-політичної свідомости народніх мас. Робітничі і селянські верстви починають знову вступати в боротьбу з урядом, після часової перемоги його над ними, а в глибоких низинах їхніх відбувається свій процес підготовки до активного реагування на репресивні утиски уряду. Деякі перші ознаки цього реагування показуються уже в формі активного бойкоту Думи (зривання буржуазних виборчих зібрань, напр. в Лодзі, Варшаві і ін. містах; нищення виборчих списків і т. д.), в підготовці до нового політичного страйку (в Польщі), в організації професіональних спілок і товариств і в грізних аграрних розрухах, що виникають по окремих місцевостях і загрожують охопити своєю пожежею цілу Росію. Це все — хвилі одного великого і грізного валу революції, що вибухне незабаром і знищить всі фортеці, побудовані реакцією для перемоги революційного руху.

Дуже може бути, що останній прибій цього валу набіжить не одно-

часно з скликанням Державної Думи, але тим більшими руїнами впаде вона під його натиском пізніше, увільнивши місце для будівлі справжнього народного представництва, заснованого на чистих демократичних засадах і органічних зв'язках з потребами широких народніх мас».

Необхідно наголосити, що Симон Петлюра особливо велику увагу приділяв обороні прав українства, яке виробляло свою власну державницьку позицію. І це мало закономірні причини. Процес культурно-національного відродження українського народу, зокрема такі визначні факти національно-політичного життя України, як організація українських парламентських фракцій у Першій і Другій Державних Думах, поява молодії української політичної преси, участь українських політичних партій у виборах, а українських діячів — у роботі з'їздів представників різних національних культурно-просвітніх товариств, швидкий розвиток останніх в Україні тощо — все це не могло не привертати до себе чим далі більшої уваги російського громадянства, не могло не зацікавити його. В нього, громадянства цього, вважав Петлюра, було достатньо підстав, аби переконатися, що українство не є чимось вигаданим, книжним, а стає явищем реальним, що воно має своє коріння в народній гушії й відповідає внутрішнім потребам розвитку мас. Появу нового культурного фактора, значає він, можна тільки вітати, «і ми знаємо, що українство зустріло прихильність і спочуття у поступової частини російського громадянства. Так само прихильно зустріли цю течію і за кордоном поступово-демократичні групи європейського громадянства».

Необхідно звернути увагу і на рецензії Симона Петлюри, які були вміщені у «Вільній Україні», зокрема, на книгу Н. Леніна «Победа кадетов и задачи рабочей партии». Відгук на це видання починається з таких слів: «Брошюра тов. Леніна більш, ніж потрібна для кожного, хто захотів би орієнтуватись в тій політичній ситуації, яка тепер запанувала у нас. Побіди «кадетів» на виборах запаморочили голови не лише їм, але і деякій частині соціально-демократичних кругів».

З тодішнім світоглядом і ще недостатнім політичним досвідом Симон Петлюра до певної міри захоплюється працею російського діяча Ульянова-Леніна: «З властивою йому логічністю і умінням розбирає автор докази як кадетів, так і правого крила російської соціально-демократії (меншевиків) за вибори в Державну Думу і виводить на чисту воду всю їх безпідставність і мильність. Ми не будемо наводити тут цілої аргументації автора за бойкот виборів — вони досить відомі і розвивались

не раз на сторінках як російської, так і української соціал-демократичної преси. Звертаємо увагу на них лише тому, що в брошюрі їх зайвий раз систематизовано і сконцентровано».

І ще один момент: «Т. Ленін виступає протягом цілої своєї брошури консеквентним революціонером, вірно оцінюючим сучасний момент і ті взгляди, які останній може прибрати в будучім. Його погляд на російську революцію той самий, якого тримається кожен революційний соціал-демократ; тому-то ми з особливою охотою рекомендуємо «Победу кадетов и задачи рабочей партии» читачам «Вільної України».

Справді, так думав Симон Петлюра на початку ХХ століття. Але вже через десять років, мешкаючи в росії, серед її так званих соціалістів, він змінився, бо зрозумів справжнє ество росіян, їхню генетичну імперську природу. Тож перетворився на стійкого українського самостійника, увібравши дух мазепинства. І за ним пішли українці в 1917—1921 роках.

Це буде пізніше. А першими українськими словами «Вільної України» в російській столиці буде ось це вступне слово. До речі, за нього, як і взагалі за антиурядове спрямування українського часопису, він буде закритий після 6 числа, а його засновник Антін Шабленко ув'язнений на рік.

ПЕРЕДНЕ СЛОВО

Розступилися хмари тай знов намагаються зійтись...

Сонце глянуло на землю всим блиском своєї сили і краси тай знов за гори сховатись хоче...

Люди побачили людей. Але брати не встигли ще пізнати своїх братів.

А темні сили знову повстали на оборону «старого ладу». Вони повстали і шаленими хвилями помсти з жахом б'ють в набережжа, де стоять з'єднані голодом, міцні своєю численністю, народі маси. Їх пригнобив, пригнітив «старий лад». А зараз намагається заглушити гарматами перший могутій поклик сих мас до світла, до волі!..

Але «сила» пригноблених міцніє. Свідомість зростає.

Проти сили і свідомости пригноблених зараз виступає стихійнеє царство гармат, шалене море шпиків.

На герц вийшли два лютих ворога.

Бій почався...

Зі сходу й заходу встали хмари і чорними крилами б'ють прозорий блакіт...

Кров сторіками тече... Степи червоніють... І сонце стало...

У сей саме час ми озиваємось до українського суспільства з щирим і рідним словом.

Перед нами велика робота: освітити сучасну боротьбу, що повстала з такою силою у Росії і на Україні. Показати причини її, дати пораду тим, хто не може покластись на власний досвід. Робота важка. Праці багато... Але допоможе нам той шлях, ті принципи, на яких ми стоїмо. Допоможуть принципи наукового соціалізму. Ми понесемо їх українському суспільству. Ми розкажемо на сторінках «Вільної України» як зараз капіталізм пройняв наскрізь суспільство і поділив його на два ворожих протилежних по інтересах класи — буржуазію та пролетаріат. Ми освітлемо жорстокий визиск капіталістами робітників, визиск, який панує по всіх країнах, що вийшли вже на шлях капіталістичного розвитку. Освітлемо протилежність інтересів буржуазії і пролетаріата. Покажемо неминучість класової боротьби, котра мусить закінчитись революційним переходом фабрик, заводів, земель у розпорядок працюючих мас. Ми гаряче будемо обстоювати ці принципи, бо певні, що повна гармонія суспільного розвитку можлива лише тоді, коли соціалістичний лад виросте на руїнах капіталістичного.

Але щоб наш шлях був битою дорогою, без ніяких ям, вибоїв, ровів, ми рівночасно повинні й його розчищати. Ми мусимо виступати проти державного централізму і за федеративну автономію нашого Краю. Вимагати повного і вільного культурно-національного розвитку всього українського народу.

З такими думками йдемо до українського суспільства, віддаючи на суд йому перший український місячник «Вільну Україну».

Посилаєм свої думи до рідного краю

Братам нашим — робітникам, хай їх привітають.

Хай розносять вітри буйні по чистому полі

Наші думи, слова наші і правди і волі.

Нехай стануть наші думи на дніпрових горах

І розкажуть братам нашим про їх муки й болі.

Нехай правих всіх покажуть, неправих осудять,

Нехай дзвонами задзвонять, всіх людей розбудять!

«БІДНОТА ТА БАТРАКИ НА ЗІБРАННЯХ МАЛО ВИСТУПАЮТЬ, БО НЕ ЗНАЮТЬ ПО-РОСІЙСЬКИ...»

**(до 95-річчя розгортання масової ліквідації неграмотності
серед українців Поволжя)**

Коли в Дубенському районі Нижньоволзького краю в 1929 році не виконали план здачі зерна державі, то причини цього неуспіху пояснювали так: «Українські льозунги до хлібозаготівель було затримано в райвиконкомі, а українцям послано плякати на російській мові». Секретар райкому

та голова райвиконкому, котрі вели боротьбу проти українізації — «українців у нас немає — є обрусілі хохли — тепер уже колишні».

З цього приводу в крайовій газеті з'являється спеціальна стаття Ю. Бергера «Українізація — політичне завдання», де зокрема, зазначалося: «Ми побачили, що наші українці дуже відстали від України, що куркуль в українському селі ще сильний, що бідноту слабо організовано. Ми побачили, що біднота та батраки на зібраннях мало виступають, бо не знають по-російськи і не розуміють, що розказує докладчик. А куркуль добре знає і розуміє по-російськи та роз'яснює біднякові все по-своєму — по-культурному».

Такі пояснення змусили місцеву владу повернутися обличчям до українізації не лише апарату, шкіл і культурно-освітніх закладів, а й зайнятися ліквідацією неграмотності селянства. Мовляв, коли селяни будуть грамотними, то куркуль їх не зможе обдурити.

Таким чином нова ситуація висувала завдання остаточної українізації всієї мережі з ліквідації неписьменності – школи лікнепу, масових гуртків дошкільного виховання, шкіл для дорослих і т. д. Практичне розв'язання цього завдання мав здійснити журнал для малограмотних «Ленінові заповіді», що з'явився друком у 1931 році.

Тож політико-освітні заклади – клуби, хати-читальні, будинки колгоспника, що раніше свою діяльність здійснювали винятково російською мовою, відтепер мали перейти на українську.

Крім того, передбачалося організувати українську секцію при Саратовському інтернаціональному клубі та секцію українських пролетарсько-колгоспних письменників, українське земляцтво в Саратові, будинок української культури, української фундаментальної і пересувної бібліотек.

А враховуючи те, що українці заселяли в основному сільськогосподарські райони, постала необхідність при місцевому агропедінституті відкрити українське відділення, потурбуватися про забезпечення його кадрами, для чого необхідно було створити аспірантуру з педагогічних, суспільних, економічних і сільськогосподарських дисциплін. Зокрема, ставилося завдання негайно українізувати Биківський, Баландинський і Капустиноярський сільськогосподарські технікуми, організувати у Владимирівці на базі школи селянської молоді новий педагогічний та сільськогосподарський технікуми.

ЛЮТИЙ

1 лютого

105 років тому (1921) помер генерал-хорунжий Павло Кудрявцев, український військовий діяч. Під час антигетьманського повстання став на бік Директорії, призначений заступником Військового міністра УНР. Народився 2 лютого 1873 року.

125 років тому (1901) у Чаплях під Катеринославом народився Валер'ян Підмогильний, письменник, перекладач. Незаконно репресований. Розстріляний 3 листопада 1937 року на Соловках.

105 років тому (1921) народився Григорій Пономаренко, видатний композитор українського походження. Помер 1996 року.

90 років тому (1936) у тюремній камері на Соловках помер Євген Плужник, український поет, прозаїк, перекладач, сценарист. Народився 26 грудня 1898 року у Кантемирівці (тепер — Воронежська обл. РФ).

5 років тому (2021) помер відомий режисер Сергій Проскурня. Був автором мистецьких проєктів, організував та продюсував концерти, вистави, фестивалі, зокрема й першу «Червону руту». Проскурня був художнім керівником Одеського театру опери та балету. Загалом режисерував святкові концерти до Дня незалежності України у 2008, а також у 2015—2018 роках. Народився у Львові 28 листопада 1957 року.

3 лютого

165 років тому (1861) народився Віталій Гудима, український військовий діяч. Займав посаду начальника мобілізаційного управління Військового міністерства УНР. Помер 19 лютого 1929 року.

125 років тому (1901) помер Костянтин Феофілактів, професор Київського університету, дослідник геологічних структур теренів України, засновник Київського товариства природознавців. Перший склав геологічну карту Київської губернії і геологічну карту Києва. Народився 1 листопада 1818 року у Санкт-Петербурзі

125 років тому (1901) у Теньках (нині — Татарстан, РФ) народився Іван Буланкін, український і російський біохімік, академік АН УРСР. Розробив методи отримання очищених препаратів желатину та консервування крові. У 1945—1960 роках був ректором Харківського університету. Помер 31 жовтня 1960 року.

120 років тому (1906) в Уличному на Дрогобиччині народився Нестор Горницький, видатний співак, педагог, музикант. Помер 1 липня 1978 року у Львові.

4 лютого

100 років тому (1926) народилася Галина Кальченко, скульптор, народний художник УРСР з 1967, лауреат Державної премії УРСР ім. Тараса Шевченка. Автор пам'ятників М. Леонтовичу (1970, Тульчин), С. Гулаку-Артемівському (1971, Городище Черкаської обл.), М. Заньковецькій, Лесі Українці (1973), І. Котляревському (1975) у Києві. Померла 11 березня 1975 року.

90 років тому (1936) у Миколаївці Миколаївської області народився Борис Мозолевський, український археолог, дослідник скіфської доби, який відкрив світові славнозвісну золоту скіфську пектораль (курган Товста Могила на Дніпропетровщині). Автор поетичних збірок «Червоне вітрило» (1976), «Веретено» (1980), «Кохання на початку осені» (1985), «Дорогою стріли» (1991). Помер 13 вересня 1993 року в Києві.

5 лютого

105 років тому (1921) Аргентина визнала незалежність УНР.

100 років тому (1926) у Вінніпезі (Канада) помер Кирило Геник, український громадсько-культурний діяч, журналіст, вчитель. Був одним із засновників першої в Канаді української читальні (1899) і газети «Канадійський фермер» (1903). Народився 1857 року в Нижньому Березові (тепер — Івано-Франківська обл.).

6 лютого

165 років тому (1861) у Тирасполі на тодішній Херсонщині народився Микола Зелінський, один з найвидатніших хіміків. Помер 31 липня 1953 року.

7 лютого

165 років тому (1861) народився Ксенофонт Сосенко, український етнограф, фольклорист. Автор фундаментальних праць «Культурно-історична постать староукраїнських свят Різдва і Щедрого вечора», «Різдво-Коляда і Щедрий вечір: культурологічна оповідь». Помер 9 квітня 1941 року.

120 років тому (1906) народився Олег Антонов, видатний український авіаконструктор та організатор виробництва, прихильник демократичних змін в Україні. Помер у 1984 році.

8 лютого

130 років тому (1896) народився Василь Хмурий (спр. прізвищ. — Бутейко), український журналіст, мистецтвознавець, театральний критик. Репресований 1933 року. Помер 1940 року в Самарі. Реабілітований 1989 року.

9 лютого

200 років тому (1826) народився Костянтин Трутовський, україн-

ський живописець і графік, вільнослухач Петербурзької академії мистецтв у 1845—49 роках, академік з 1860 року. Автор творів: «Колядки на Україні» (1864), «Білять полотно» (1864), «Кобзар над Дніпром» (1875). Створив ілюстрації до повістей Марка Вовчка (1860), біографії Тараса Шевченка (1885), «Гайдамаків» (1886) та «Невольника» (1887). Брав участь у виданні «Живописної України» (1861—62) А. Жемчужникова, альбому літографій до «Вечорів на хуторі біля Диканьки» М. Гоголя (1874). Помер 29 березня 1893 у Яковлевці (нині — Курська обл.).

10 лютого

120 років тому (1906) у Лутківці в Примор'ї в родині переселенців з нинішньої Черкащини народився Петро Скорик, перший учитель чукотських дітей і автор першої граматики чукотської мови. Помер 1983 року в Ленінграді.

11 лютого

120 років тому (1906) у Москві народився Сергій Гершензон, російський та український генетик, академік АН УРСР. З 1937 року працював в Україні. Відкрив мутагенну дію екзогенних ДНК, розробив вчення про початкові етапи видоутворення, отримав перші у світі експериментальні дані щодо можливості зворотної передачі генетичної інформації від РНК до ДНК. Основоположник робіт з молекулярної біології та генетики ентомопатогенних вірусів. Помер 7 квітня 1998 року.

12 лютого

155 років тому (1871) народився український письменник Леся Мартович. Помер 11 січня 1916 року.

13 лютого

95 років тому (1931) крайова нарада інспекторів відділів народної освіти Північного Кавказу ухвалила рішення про посилення українізації.

90 років тому (1936) в Москві помер український та російський психолог і філософ Георгій Челпанов, професор Київського і Московського університетів, засновник теоретико-експериментальної школи в рамках інтроспективної психології. В 1897 створив при Київському університеті першу психологічну лабораторію на теренах України та психологічний семінарій. Засновник журналу «Психологическое обозрение».

16 лютого

80 років тому (1946) в Степанівці Сумської області народився Олександр Шапаренко, український веслувальник, байдарочник, дворазовий олімпійський чемпіон.

18 лютого

215 років тому (1811) у Ярошівці біля Харкова народився Єгор Ковалевський, відомий український мандрівник і дослідник природи в різних частинах світу. Помер 2 жовтня 1868 року.

170 років тому (1856) народилась Софія Русова, засновниця українських жіночих організацій, громадський і педагогічний діяч; член Центральної Ради, директор департаменту дошкільної і позашкільної освіти Генерального секретарства (Міністерства) освіти УНР. Померла 5 лютого 1940 року.

100 років тому (1926) рада з нацменшин Наркомату освіти РСФРР ухвалила рішення про запровадження 12 березня Дня пам'яті Тараса Шевченка в усіх навчальних закладах.

80 років тому (1946) у Введенці Чугуївського району Харківської області народився Олексій Баркалов, український ватерполіст, дворазовий олімпійський чемпіон, заслужений майстер спорту СРСР. Його ім'я занесене у книги рекордів Гінесса в 1993 р. за 412 матчів, що були ним зіграні за збірну команду СРСР. Помер 9 вересня 2004 року.

75 років тому (1951) помер Володимир Сельський, український геолог та геофізик, академік АН УРСР, професор Львівського ун-ту та Львівського політехнічного ін-ту, де організував кафедри геофізики. Розробляв питання нафтогазоносності України, вивчав тектоніку Дніпровсько-Донецької западини, був одним з організаторів комплексного вивчення мінеральних ресурсів та геофізичних досліджень у Західній Україні. Народився 13 жовтня 1883 року у Вихилівці (нині — Хмельницька обл.).

19 лютого

175 років тому (1851) народився Яків Шульгин, український історик, громадсько-культурний діяч, педагог, автор праць з історії Лівобережної України 2-ї половини XVII—XVIII ст. Помер 14 січня 1911 року.

20 лютого

375 років тому (1651) загинув Данило Нечай, герой Визвольної війни українського народу, полковник брацлавський (1649—1651), один із сподвижників Богдана Хмельницького. Рік народження невідомий.

150 років тому (1876) у Харкові народився Федір Акименко (Якименко), український композитор, піаніст і музичний письменник. Член Белявського гуртка, автор понад 200 музичних та літературних творів (опера «Фея снігів» (1914); оркестрові твори — «Лірична поема», «Легенда», «Ангел», «Русалка», «Поема-ноктюрн», «Балетна сюїта» та ін;

п'єси для фортепіано та інших інструментів; романси; обробки українських народних пісень). У 1919—1923 роках. працював у Петербурзькій консерваторії на посаді професора, у 1923 році, не сприйнявши більшовицьких перетворень в Росії, переїхав на постійне проживання до Парижа. У творчості Акименка чітко простежується вплив українського народного мелодизму, а пізніше — французького імпресіонізму. У своїх творах тяжів до мініатюрності форм, м'якості відтінків та чуттєвості. Помер 8 січня 1945 року в Парижі.

90 років тому (1936) у Курові на Пряшівщині (тепер — Східна Словаччина) народився Микола Мушинка, український фольклорист, етнограф, літературознавець, мистецтвознавець, бібліограф. Дійсний член НТШ у Львові (з 1989), голова Асоціації українців Словаччини (з 1990).

21 лютого

90 років тому (1936) ВУАН перетворено на Академію наук УРСР.

20 років тому (2006) помер відомий політичний діяч Великої Британії українського походження Стефан Терлецький. Народився 1927 року.

22 лютого

120 років тому (1906) у Глухові (нині — Сумська обл.) народився Євген Квасніков, український та узбецький мікробіолог, чл.-кор. АН УРСР. Запропонував антибіотик лактоцид, що притлумлює діяльність бактерій-збудників кишкової інфекції, проводив значні дослідження молочнокислих бактерій та дріжджів, описав низку нових видів мікроорганізмів, розробив рекомендації для бродильної та харчової промисловості. Помер 18 вересня 1995 року.

75 років тому (1951) у Кодні (нині — Житомирська обл.) народився В'ячеслав Медвідь, прозаїк, есеїст, перекладач. За роман «Кров по соломі» отримав Національну премію ім. Тараса Шевченка (2003).

23 лютого

105 років тому (1921) Ліга Націй визнала окупацію ЗУНР Польщею.

70 років тому (1956) в Харкові померла Раїса Данківська, українська фольклористка, етнограф, член Етнографічного товариства у м. Києві. Після смерті М. Сумцова — завідувала з 1923 по 1929 рік музеєм Слобідської України. Її перу належать праці: «Свадебные обряды у малороссов Грайворонского уезда в 1890-х годах», «Кулик» и «Лесничка» — обрядовые печенья Фатежского уезда» та інші. У 30-х роках ХХ ст. зазнала утисків і переслідувань. Народилася в 1885 році.

24 лютого

160 років тому (1866) народився Микола Василенко, громадсько-державний і педагогічний діяч, історик держави і права, дійсний член і президент ВУАН, член Центральної Ради, міністр закордонних справ і народної освіти Української Держави. Помер 3 жовтня 1935 року.

25 лютого

155 років тому (1871) у Новоград-Волинському (тепер — Житомирська обл.) народилася Леся Українка (спр. прізви. — Лариса Косач-Квітка), українська поетеса, публіцист, громадська діячка. Померла 1 серпня 1913 року в Сурамі (Грузія). Похована у Києві.

80 років тому (1946) у бою з російськими окупантами загинув полковник УПА Грегит-Різун (Василь Андрусак).

70 років тому (1956) закінчився XX з'їзд КПРС, який взяв курс на десталінізацію суспільного життя в СРСР, що ознаменовано доповіддю Микити Хрущова «Про культ особи та його наслідки».

26 лютого

150 років тому (1876) народився Віктор Курманович, військовий діяч. З 1918 — в армії ЗУНР, в 1919 очолював 1-й Галицький корпус. Після поразки українських визвольних змагань був інтернований до Чехословаччини, згодом поселився в Австрії. Займався громадською діяльністю. Обирався членом Проводу ОУН. Брав участь у формуванні дивізії «Галичина». В 1945 заарештований органами НКВС у Відні, невдовзі помер у тюрмі в Одесі.

27 лютого

270 років тому (1756) народився граф Ілля Безбородько, засновник Ніжинського ліцею (тепер — педагогічний університет імені М. Гоголя). Помер у 1804 році.

195 років тому (1831) народився видатний художник Микола Ге, який оспівав красу України в своїх численних полотнах. Помер 13 червня 1894 року.

105 років тому (1921) в Одесі народився Петро Гришковський, дослідник історії та археології Північно-Західного Надчорномор'я. Зробив великий внесок в дослідження Ольвії. З 1963 — завідуючий кафедрою історії давнього світу та середніх віків Одеського держуніверситету. Помер 1988 року.

100 років тому (1926) у Красному на Холмщині народився Володимир Панасюк, український учений у галузі механіки.

28 лютого

200 років тому (1826) народився Памфил Юркевич, видатний український філософ, педагог, представник української академічної філософії. Помер 16 жовтня 1874 року.

145 років тому (1881) народився Павло Альошин, український архітектор, випускник Петербурзького інституту цивільних інженерів, Петербурзької Академії мистецтв (1917), головний архітектор Києва (1918—1920), київський губернський архітектор (1922—1924), один із засновників Київських Художнього та Архітектурного інститутів. Професор Художнього інституту з 1921 року, дійсний член Академії архітектури УРСР з 1945, доктор архітектури з 1946, вчитель В. Заболотного, П. Юрченка, П. Шпари та ін. Споруди: Київ — Педагогічний музей (1909—12, нині — Будинок учителя), Ольгинська гімназія (1906—1927, нині — один із будинків НАН України), будинок на вул. Пилипа Орлика №1/15 (1911—1912), Будинок лікаря (Велика Житомирська, №17 (1928—1931); селище Харківського тракторного заводу (1931). Помер 3 червня 1973 року.

29 лютого

125 років тому (1896) у Києві народився Кость Котко (спр. — Микола Любченко), український письменник-сатирик. Редагував газети «Червона правда», «Вісті», був співробітником журналу «Червоний перець». Незаконно репресований у 1935. Загинув 25 листопада 1937 року.

У ЛЮТОМУ

80 років тому (1946) очолюваний Степаном Бандерою Закордонний центр ОУН перейменовано на Закордонні частини ОУН.

ВІД МАШИНІСТА ПАРОВОЗА — ДО ПРОВІДНИКА УКРАЇНЦІВ ДАЛЕКОГО СХОДУ

(до 145-річчя від дня народження Петра Горового)

Імена багатьох вихідців з Гадяцького краю відомі в усьому світі — це і організатор медичної справи в російській імперії Нестор Амбодик-Максимович, творець перших ракет генерал Олександр Засядько, громадсько-політичний діяч і вчений Михайло Драгоманов, письменник Панас Мирний, конструктор танків і атомної зброї Микола Духов, радянський державний діяч і дипломат Дмитро Дігтяр...

Проте за недавніх часів чимало вихідців з цього регіону зовсім не згадувалися, особливо ж ті, хто долучився до українського національно-визвольного руху. Серед таких — ім'я Петра Горового, котрий народився 1881 році на однойменному батьківському хуторі на цій благословенній полтавській землі. Звідси його життєвий шлях простелився аж до Тихого океану, де він з 1898 року працював машиністом на Східно-Китайській залізниці.

Однак, коли з берегів Балтики, після виступу солдатів Волинського полку в Петрограді, аж до Далекого Сходу повіяли вітри свободи, Петро Горовий виявився підготовленим організатором українського національного відродження за тисячі кілометрів від рідної Полтавщини. Тож не випадково його у лютому 1918 року обирають членом Манджурської Української окружної ради, делегують на Четвертий Український Далекосхідний з'їзд.

Його виступи в обороні українства Зеленого Клину, організаторські здібності сприяли тому, що саме йому місцева громада доручає організовувати й очолити Центральне правління Українського Далекосхідного крайового кооперативу «Чумак», на чолі якого він стоятиме аж до окупації російськими більшовиками цього регіону в листопаді 1922 року. До речі, вирішуючи й чимало інших нагальних українських справ. Зокрема, в грудні 1920 року він очолює комісію з організації Українського Далекосхідного видавничого товариства імені Тараса Шевченка.

Але була в Петра Горового тоді й ще одна важлива місія — саме він добився від місцевого правителя отамана Семенова, неприхованого українофоба, грамоту на влаштування українського національного життя

на Зеленому Клині. В обмін на лояльність до його уряду, він надавав українцям національно-територіальну автономію в Примор'ї з їхньою адміністрацією, за винятком Владивостока.

Одержавши цей документ з рук Семенова у вересні 1920 року, Петро Горовий активно взявся за створення українських національних комітетів, які мали завдання організувати повноцінне життя переселенців з Наддніпрянщини, що вже вважали терени Зеленого Клину своєю другою батьківщиною. Створивши на початку 1921 року Український Владивостоцький Тимчасовий Національний Комітет, Петро Горовий звертається від його імені до всіх українців Далекого Сходу не спати, бо ж, мовляв, «сміються над нами, знущаються, що ми в Краї справжні господарі, оскільки нас 80 % всього населення, а бідні не маємо сміливості захисту своїх народних прав і сказати своє власне рішуче слово...».

Пристрасно закликав своїх земляків: «Скажіть про себе всьому світові, що ми діти Українського Народу і в цьому краї господарі й що опікунів нам не треба. Ми народ серед народів, як рівний з рівними. Не треба нам війни, не треба крові!

Нам треба лише спокій, щоб ми мали можливість здобути тут, на Далекому Сході, незалежне ні від кого своє національне життя».

Відтак з'являлися нові подібні комітети на Далекому Сході, які поступово перебирали на себе організацію українського національного життя на освоєних нашими хліборобами теренах — аж до захоплення москвою цього регіону. І вже в листопаді найактивніші творці української автономії на Далекому Сході були заарештовані й віддані під більшовицький суд у Читі в січні 1924 року. Їх оскаржували за законами більшовицької росії, влади якої в Забайкаллі — аж до Тихого океану до листопада 1922 року не існувало.

Це був нонсенс, але правовий спектакль таки відбувся — Петра Горового за зв'язок з отаманом Семеновим і одержання від нього грамоти про автономію українців цього регіону засудили до смертної кари, яку потім замінили на 10 років ув'язнення. Звільнившись з нього в 1930 році, він зумів втекти до Манджурії, де продовжував активну діяльність в українському національному житті.

Помер 3 січня 1939 року в Харбіні, заповівши всі свої кошти місцевій Українській колонії. Завдяки цьому вона змогла видати в 1944 році перший в історії «Українсько-японський словник».

ДО УКРАЇНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ

Брати Українці!

Великий час відродження України вже давно прийшов, а ми досі нібито спимо. Ми на Зеленому Клині, на цій новій батьківщині, де кривавим потом напували землю, щоб вона родила, де поклали немало наших кісток, щоб зробити край живим, ми і досі на становищі невільників-рабів: верховодять нами, керують усі, хто хоче, і ми мовчимо. Сміються над нами, знущаються, що ми в Краї справжні господарі, оскільки нас 80 % всього населення, а бідні не маємо сміливості захисту своїх народних прав і сказати своє власне рішуче слово, а в той же час бачимо, як революційні хвилі через гори і доли перекидаються до нас і як вони приносять вісточки про Україну. Ми знаємо все як купують її в крові й знущаються над нею... Руїнують вороги, спалюють те, що віками вічними здобувалось народом нашим... Прислухайтеся, яке свято справляє там голод і як царює смерть! Невже Ви байдужі до цього? Невже в цей історичний час, опинившись обличчям перед питанням «жити Україні чи загинути назавжди?», ми замість допомоги встроимо їй у серці ніж? Тоді ті, хто збирається повернутися «додому», яке вони мають право думати про це?

Брати Українці!

Городяни, селяни і робітники! Нас більшість: хлібороби, які вже приросли тут до землі, опам'ятайтесь, поки не пізно, не втрачайте час, не будьте пасивними, енергійно беріться за роботу, об'єднуйтеся, тримайтеся разом. Досить Вам тратити свої творчі сили на боротьбу за чужі для Вас ідеї, оскільки Ви ж бачите, що результат їх дуже гіркий. Треба в самих себе шукати щастя, прислухайтеся до свого почуття, воно Вам скаже, що пора нам йти рідним шляхом відродження. Хіба Ви не бачите, що для всіх слов'янських народів, для їхнього братнього єднання уже сходить сонце. Тож швидше ж прокидайтеся, піднімайтеся, на ноги вставайте. Скажіть про себе всьому світові, що ми діти Українського Народу і в цьому краї господарі й що опікунів нам не треба. Ми народ серед народів, як рівний з рівними. Не треба нам війни, не треба крові!

Нам треба лише спокій, щоб ми мали можливість здобути тут, на Далекому Сході, незалежне ні від кого своє національне життя.

До праці, брати!

Увага! Читайте оголошення, накази та інші звернення і реєструйтесь в Національному Комітеті: Владивосток, Світланська вулиця, будинок № 75-6.

Владивостоцький Український Окружний
Тимчасовий Національний Комітет.

БО В МОСКВІ ПЕРЕДУМАЛИ...
(до 100-річчя створення українськими більшовиками
комуністичної партії Бесарабії)

Український національно-визвольний рух, який розпочався навесні 1917 року, значною мірою захопив і корінне населення Бесарабії, де мешкало багато наших співвітчизників. Цю обставину враховували і російські більшовики, готуючись окупувати Україну. Своїм українським холоуям лєнін доручив опікуватися діяльністю бесарабських прихильників його соціалістичної моделі розвитку суспільства. Про це вже чітко сказано в протоколі засідання організаційного бюро по скликанню конференції партійних організацій комуністів (більшовиків) України 3 червня 1918 року, де зазначалося, що «питання про партійну роботу в Бесарабії поставити окремо».

До цього питання ЦК КП (б) У повернеться аж через рік: 15 травня 1919 року оргкомітет по скликанню Бесарабського партійного з'їзду визначив за дату 1 червня в Одесі. А наступного дня цей же оргкомітет підтвердив «на підставі телеграми ЦК і заяви т. Яна рішення про розпуск Бесарабського облпаркома». Щоправда було ухвалено рішення заслухати протест представника Кишинівського обпаркома Генріха щодо такої вказівки. Очевидно, після цього, вже 19 травня, ухвалюється рішення про те, що бесарабські комуністи будуть «постачатися в подальшому засобами з ЦК України, для чого запросити потрібні суми за кошторисами».

Тоді ж зазначається, що «Тимчасовий Беспарком вважає створення Тимчасового уряду Соціалістичної Бесарабської Республіки несвоєчасним і існування його офіційно в Одесі незручним з міжнародних причин. Якщо ж необхідна ширма бесарабській владі, то такою може бути замінена Центральним Революційним комітетом Бесарабії, який веде офіційно самостійну роботу, фактично не підпорядковуючись Беспаркому до першого з'їзду Рад».

20 травня 1919 року на засіданні Беспаркому голова так званого Бесарабського уряду Криворучков заявив, що «зусиллями Бєсбюро створений 1-й радянський полк з 1200 осіб. Уряд вважає Бесарабію частиною Російської федеративної Республіки й мислить себе як губвиконком».

З усього видно, що москва остудила тоді гарячі голови, що були ширмою так званої народної влади в Бесарабії і не хотіли працювати через українських більшовиків. Так, 19 червня 1919 року голова тимчасового Бесарабського комітету комуністичної партії (більшовиків) Хоревой і секретар Осипов уже доповідали ЦК КПУ, що на різні ділянки Бесарабського фронту

послано близько 150 партійних активістів з метою організації осередків партії. Партійний комітет Бесарабії також повідомляв, що він видає газету «Бессарабская правда», яку поширювали серед червоноармійців і в підпіллі. «Всі основні питання партійної роботи погоджуються з вказівками члена ЦК тов. Яна на підставі телеграми ЦК за № 4112».

Самостійність бесарабських комуністів остаточно була похована, коли наприкінці 1924 року за рахунок земель УСРР було створено в її складі автономну Молдавську радянську соціалістичну радянську республіку. Відтак москва доручила ЦК КП (б) У продовжувати патронат над розгортанням прорадянської роботи в Бесарабії, що мало стати плацдармом щодо перенесення комуністичних ідей у Румунію, а відтак просувати їх далі на Балкани і в Західну Європу.

Саме з цією метою москва намагалася знайти соціальну й ідеологічну базу в Бесарабію, доручаючи виконувати цю технічну роботу українським комуністам. Ті ж слухняно виконували вказівки з москви, якщо потрібно було, змінювали їх зміст. Якраз про це свідчить постанова ЦК КП (б) У від 12 лютого 1926 року щодо зміни своєї ж постанови від 5 лютого того ж року. Тепер необхідно було замість обласного комітету румунської компартії створити щось інше: «У Бесарабії повинен бути організований самостійний Центральний Комітет Комуністичної партії Бесарабії з входженням її до Румунської компартії».

Якщо формально, то нібито статус бесарабських більшовиків підвищувався в складі румунської компартії. А та, як і тепер бесарабська, також не вирішувала нічого — кожен крок диктувався з москви. А через українських комуністів тільки передавалися потрібні кошти, якими фінансувалися нібито виступи трудящих мас проти румунської буржуазії.

Особлива тека

Центральний комітет
Комуністичної партії (більшовиків) України
Політбюро

Протокол ч. 9, пакт від 12/II.1926 р.

Слухали: Про внесення змін в резолюцію ПБ ЦК КП (б) У від 5/II. ц / р з бесарабського питання (т. Шліхтер).

Ухвалили: На зміну п. 5 «г» резолюції, де говориться: «в Бесарабії повинен бути створений обласний комітет румунської компартії» ухвалено наступне: «У Бесарабії повинен бути організований самостійний Центральний Комітет Комуністичної партії Бесарабії з входженням її до Румунської компартії».

Пункт 7-й «а» доповнити словами: «Компартія виступає з гаслом «Радянської Бесарабії».

ПРИЧИНИВСЯ ДО РОЗБУДОВИ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ ТА КУЛЬТУРИ (до 25-річчя від дня смерті Степана Хемича)

У студентському середовищі завжди виникають революційні ідеї, які завзята молодь одразу ж готова втілювати в життя. Так трапилося і з ідеєю делегата від Українського студентського гуртка Колумбійського університету в Нью-Йорку Степана Хемича, коли він на III Конгресі Українських студентських товариств Америки (СУСТА) в 1957 році вніс пропозицію заснувати окрему інституцію, яка поставить перед собою

Передання капіталу для заснування трьох кафедр українознавства в бюро президента Гарвардського університету Дерек Бок 22 січня 1973 року. Зліва: д-р Дерек Бок, Степан Хемич, д-р Омелян Прицак, призначений першим професором катедри української історії, та президент СУСТА Ігор Макух.

мету створити кафедру українознавства в одному з американських університетів. Її завдання — сприяти збереженню й розвитку української науки у вільному світі, чітко її вирізнити від російської, що прижилося в західному світі.

Сам ініціатор, уродженець Дрогобича, не лишився в стороні від реалізації даної пропозиції, котра була одногolosно підтримана. Протягом 1957—1967 років створена Фонд кафедр українознавства розгорнув велику роботу щодо збірки необхідних коштів, що, зрештою, увінчалось заснування першої кафедри, а 22 січня 1973 року передачею президенту Гарвардського університету Дереку Боку чека на відкриття ще двох.

Згодом до цих трьох кафедр додалися Літня школа українознавства, Український науковий інститут, українознавчий відділ при Головній бібліотеці цього знаменитого вишу. І все це на громадських началах, поряд з виконанням відповідальних обов'язків в Адміністрації людських ресурсів Нью-Йорка, де працював у 1963—1993 роках.

Крім того, в рамках існування цього комплексу українознавчих студій, Фонд на чолі з Степаном Хемичем організував і здійснив «Проект дослідження Голоду в Україні 1932—1933 років» та «Гарвардський проект для відзначення Тисячоліття Хрещення Руси-України».

У некролозі на його смерть 8 лютого 2001 року вказувалося, що «в особі св. п. Степана Хемича ФКУ, Гарвардський центр українознавства і вся українська громада втратила небуденну людину, яка причинилася до розбудови української науки та культури».

БЕРЕЗЕНЬ

1 березня

180 років тому (1846) у Мілюково (нині — Смоленська обл., РФ) народився Василь Докучаєв, російський природодослідник, основоположник наукового ґрунтознавства. Перший з наукових позицій дослідив український чорнозем, на основі чого виокремив його як особливий тип ґрунтів, проаналізував походження та межі розповсюдження, розробив класифікацію видів («Русский чернозем», 1883). Помер 8 листопада 1903 року в Дегтярях (нині — Чернігівська обл.).

80 років тому (1946) народився Олександр Галуненко, український льотчик-випробувач, Герой України.

2 березня

105 років тому (1921) для здійснення агітаційно-пропагандистської діяльності серед українських емігрантів у європейських країнах у Берліні створено Групу комуністів України.

3 березня

215 років тому (1811) у Підгірках (тепер — у складі Калуша Івано-Франківської обл.) народився Антін Могилинецький, український поет-романтик. Помер 13 серпня 1873 року в Яблунці (нині — Івано-Франківська обл.).

165 років тому (1861) у Петербурзі Олександром II був підписаний маніфест і «Загальне положення про селян, звільнених з кріпацтва».

160 років тому (1866) у Києві було засновано публічну бібліотеку. Тепер — Національна парламентська бібліотека України.

4 березня

40 років тому (1986) помер Олександр Поваренних, український і російський мінералог та кристалограф, академік АН УРСР. Розробив основи кристалохімічної теорії твердості, пружності, інфрачервоних спектрів та інших властивостей мінералів. Запропонував кристалохімічну класифікацію мінералів. Народився 3 лютого 1915 року в Петрограді.

5 березня

115 років тому (1911) на Лемківщині народився Михайло Черешньовський, видатний український скульптор. Помер 20 липня 1997 року.

6 березня

155 років тому (1871) помер Василь Черняєв, український ботанік. Досліджував флору України. Заклав основи мікології. Народився у Калитві (Воронезька губ.) 2 квітня 1794 року.

120 років тому (1906) у Миргороді народився Іван Скляр, український бандурист і композитор. З 1944 — концертмейстер групи бандуристів (з 1950 р. — керівник оркестрової групи) Українського народного хору ім. Г. Верьовки. Керував самодіяльними ансамблями бандуристів. Працював над удосконаленням бандури та інших українських народних інструментів, за це його називали «українським Страдіваріусом». Автор книги «Київсько-харківська бандура» (К., 1971). Помер 26 жовтня 1970 року в Києві.

95 років тому (1931) у Градизьку на Полтавщині народився Олександр Білаш, видатний композитор сучасності. Помер 6 травня 2003 року.

75 років тому (1951) у Мужені (Франція) помер Володимир Винниченко, український письменник-драматург, публіцист, громадсько-політичний діяч. У 1917—1918 — перший голова Генерального секретаріату і голова Ради Міністрів УНР, заступник голови Центральної Ради, в 1918—1919 — голова Директорії УНР. Народився 7 серпня 1880 року у Веселому Куті (нині — Кіровоградська обл.).

40 років тому (1986) помер видатний конструктор в галузі танкового дизелебудування, двічі герой соціалістичної праці Іван Трашутін. Народився в Горлівці на Донеччині 18 січня 1901 року.

7 березня

170 років тому (1856) народився Порфирій Мартинович, український художник, фольклорист, етнограф. Помер 15 грудня 1933 р.

120 років тому (1906) народився Леонід Прядкін, український кінооператор, з 1940 працював на Київській студії науково-популярних фільмів, де зняв фільми: «Мова тварин» (1967), «Сім кроків за горизонт» (1968), «Чи думають тварини» (1970), «Добрий і злий» (1976), «Пригоди капітана Врунгеля» (1976—1977). Помер 27 грудня 1986 року.

8 березня

100 років тому (1926) у Харкові народився Сталь Покровський, видатний організатор гірничої справи, зокрема, в галузі видобутку урану. Помер 2 березня 1997 року.

80 років тому (1946) у Львові розпочався організований більшовицькими спецслужбами так званий Львівський собор Української греко-католицької церкви, на якому вона була ліквідована.

9 березня

215 років тому (1811) у Пушкарівці, що в нинішній Сумській області, народився Олексій Савич, найвизначніший український астроном. Помер 27 серпня 1883 року.

140 років тому (1886) народився Георгій Нарбут, український графік. Перші твори з'явилися з часів навчання у Глухівській гімназії, експоновані 1904. З 1906 до 1917 живе та працює у Петербурзі, з 1917 — у Києві. У творчому доробку — герб УНР, оформлення книжок «Три байки Крилова» (1913). «Малоросійський гербовник» Г. Лукомського, В. Модзалевського, «Герби гетьманів Малоросії» С. Тройницького, «Давня архітектура Галичини», «Старовинні садиби Харківської губернії» Г. Лукомського (1913—14), «Українська абетка» (1917), «Енеїда» І. Котляревського (1919) та ін. Помер 23 травня 1920 року в Києві.

105 років тому (1921) у Горяйствіці, що нині в Охтирському районі Сумської області, народився Олексій Берест, безпосередній учасник підняття Прапора Перемоги над рейхстагом у 1945 році, Герой України (по смертно). Загинув 4 листопада 1970 року.

10 березня

165 років тому (1861) у Петербурзі помер Тарас Шевченко, український поет, прозаїк, драматург, художник, громадсько-політичний діяч. Народився 9 березня 1914 року в Моринцях (тепер — Черкаська обл.).

11 березня

210 років тому (1816) в Ісківцях (тепер — Полтавська обл.) народився Олександр Афанасьєв-Чужбинський (спр. прізвищ. — Афанасьєв), український і російський письменник, етнограф, історик, мовознавець. Друкувався в «Украинском альманахе», «Современнике», «Основи». На основі експедиційного вивчення звичаїв та обрядів українського народу опублікував двотомну етнографічну працю «Поездка в Южную Русь» (1861—1863): «Очерки Днепра» и «Очерки Днестра». Уклав «Словарь малорусского наречия» (1855). Помер 18 вересня 1875 року в Петербурзі.

12 березня

145 років тому (1881) народився Валентин Трутенко, український військовий діяч, генерал-хорунжий. Після поразки визвольних змагань емігрував до Німеччини, приєднався до угруповання гетьмана Скоропадського, обирався отаманом Українського Вільного козацтва, був військовим аташе гетьманського екзильного уряду у Німеччині. Помер 30 січня 1953 року в Сант'яго (Чилі).

125 років тому (1901) народився Дмитро Ангельський, український живописець і графік. Помер у 1937 році.

13 березня

160 років тому (1866) народився Олександр Саліковський, україн-

ський громадсько-політичний і державний діяч, журналіст. Помер у Варшаві 1925 року.

14 березня

310 років тому (1716) народився Олексій Антропов, живописець, автор сюжетів «Успіння Богоматері», «Тайна вечеря», розписів Царських врат Андріївської церкви у Києві (1752—55). Помер 23 червня 1776 року.

135 років тому (1891) народився Амвросій Бучма, український актор, режисер, педагог, народний артист СРСР. Помер 28 лютого 1973 року.

15 березня

105 років тому (1921) у Варшаві створено Українську студентську громаду на чолі з членом Центральної Ради Тимошем Олесіюком.

16 березня

170 років тому (1856) на Полтавщині народився Олександр Кованько, організатор виробництва аеростатів у Російській імперії. Помер 20 квітня 1919 року.

170 років тому (1856) народився Адріан Прахов, мистецтвознавець, археолог, художник, критик. Дослідник історії мистецтва Єгипту, Греції, Київської Русі, церковної архітектури Волині, автор однієї з перших публікацій про мистецьку спадщину Тараса Шевченка. Відкривач фресок XII ст. у Кирилівській церкві Києва. Керівник будівництва і внутрішніх опоряджувальних робіт у Володимирському соборі в Києві (1885—96). Помер 14 травня 1916 року в Ялті.

150 років тому (1876) народився Микола Бурачек, український живописець, художник театру, заслуж. діяч мистецтв УРСР. Учень Краківської академії красних мистецтв. Один із засновників Української академії мистецтв. Помер 12 серпня 1942 року.

130 років тому (1896) у Ворошилівці (тепер — Вінницька обл.) помер Петро Ніщинський (псевдо. — Петро Байда), поет, перекладач, композитор, педагог. Автор романсів «Порада», «Недуга», перших україномовних перекладів «Антигони» Софокла (1883), «Одіссеї» (1889, 1892) та «Іліади» Гомера (незакінчений). Переклав грецькою мовою «Слово о полку Ігоревім». Записував і обробляв народні пісні. Народився 21 вересня 1832 року в Неменці (тепер — Вінницька обл.).

17 березня

170 років (1856) народився Михайло Врубель, живописець, архітектор, скульптор, кераміст, чия творчість пов'язана з Києвом. Розписував Ки-

рилівську церкву (настінні розписи, ікони) та Володимирський собор (орнаменти у бічних нефах). Помер 14 квітня 1910 року в Петербурзі.

150 років тому (1876) народився Вадим Щербаківський, український мистецтвознавець, етнограф та археолог. Навчався у Київському, Петербурзькому та Московському університетах. Помер 18 вересня 1957 року в Лондоні.

18 березня

115 років тому (1911) у Києві помер Павло Житецький, філолог, педагог, громадський діяч, член-кореспондент Петербурзької АН (1898), член НТШ у Львові (1903). Започаткував і розвинув новий напрям українського мовознавства — історію української літературної мови. Народився 4 січня 1837 року в Кременчуці (тепер — Полтавська обл.).

105 років тому (1921) укладено Ризький мирний договір між РРФСР і II Річчю Посполитою, за яким до складу Польщі прилучилися такі українські етнічні землі, як Західна Волинь, Галичина, Берестейщина, Холмщина, Лемківщина, Надсяння і Підляшшя.

10 років тому (2016) помер Леся Танюк (Леонід Степанович Танюк), український письменник, режисер, політик. Народився 8 липня 1938 року.

19 березня

75 років тому (1951) помер Дмитро Дорошенко, громадський і державний діяч, історик, публіцист, один із засновників і товариш голови Центральної Ради. Народився 8 квітня 1882 року.

20 березня

120 років тому (1906) у Полтаві народився Марк Бельговський, український генетик. Одним з перших застосував математичне моделювання хромосомних перебудов. Помер 15 квітня 1959 року.

105 років тому (1921) помер автор історичних повістей Андріан Кащенко. Народився 19 вересня 1858 року на хуторі Веселий Лукашівської волості Олександрівського повіту Катеринославської губернії (нині — Вольнянський район Запорізької області).

95 років тому (1931) президія Далекосхідного крайвиконкому ухвалила рішення про практичне здійснення українізації радянського, господарського, кооперативного апарату й політосвітніх закладів.

25 років тому (2001) помер відомий український фізик Борис Лазарев. Народився 16 серпня 1906 року в Миропіллі, що на Сумщині.

21 березня

190 років тому (1836) народився Василь Гнилосиров (Гнилосир), ук-

раїнський педагог, журналіст, письменник. Помер у Каневі 3 листопада 1901 року.

22 березня

170 років тому (1856) в Іванівці поблизу Катеринослава народився Дмитро Коновалов, один з основоположників вчення про розчини. Помер 6 січня 1929 року.

25 років тому (2001) помер Михайло Ярошевський, український психолог, доктор психологічних наук, професор, почесний академік РАН, головний науковий співробітник Інституту історії мистецтвознавства і техніки РАН. Автор багатьох наукових праць з психології наукової творчості, історії психології, соціальної та історичної психології. Народився 22 серпня 1915 року в Херсоні.

23 березня

430 років тому (1596) в урочищі Гострий Камінь на Київщині відбулася битва повстанців Северина Наливайка з військом польського гетьмана Станіслава Жолкевського.

90 років тому (1936) у Сасовому (нині — Закарпатської обл.) народився Василь Бідзіля, український археолог, дослідник ранньої залізної доби на теренах Західної України. Автор майже 100 наукових праць.

60 років тому (1966) у Львові розпочався судовий процес над Михайлом Масюткою, Іваном Гелем і Ярославом Менкуш, звинувачених в антирадянській діяльності.

25 березня

50 років тому (1976) народився Володимир Кличко, український професійний боксер. Олімпійський чемпіон з боксу у надважкій ваговій категорії (1996 рік). Чемпіон світу з боксу у важкій ваговій категорії за версіями WBO (2000—2003 роки, 2008—2015 роки), IBF (2006—2015 роки), IBO (2006—2015 роки), The Ring (2009—2015 роки), WBA (2011—2015 роки).

26 березня

185 років тому (1841) народилася Христина Алчевська, українська громадська діячка та педагог. Померла 15 серпня 1920 року.

27 березня

135 років тому (1891) померла Марія Садовська (дівоче прізвище — Тобілевич), українська співачка та драматична актриса. Сценічну діяльність розпочала у 1876 р. У 1876—1883 — артистка трупи М. Кропивницького та деяких російських труп, у 1883—1885 працювала у першій професійній українській трупі М. Кропивницького та М. Старицького, з 1886 — артистка трупи М. Старицького. Мала соковитий голос кра-

сивого тембру. Найкращі ролі: Наталка («Наталка Полтавка»), Одарка («Запорожець за Дунаєм»), Панночка («Утоплена»), Кулина («Чорноморці»), Варка і Софія («Безталанна»). Народилась 28 квітня 1855 року в Костуватому (нині — Братського району Миколаївської області).

28 березня

135 років тому (1891) у Канівцевому на Харківщині народився Олекса Слісаренко, український поет, прозаїк. Загинув 3 листопада 1937 року на Соловках.

20 років тому (2006) помер довголітній директор Київського науково-дослідного інституту клінічної та експериментальної хірургії Олександр Шалімов. Народився 20 січня 1918 року.

29 березня

145 років тому (1881) народилася Марійка Підгірянка (Ленерт-Домбровська), українська поетеса і педагог, авторка багатьох творів для дітей. Померла 18 травня 1963 року.

125 років тому (1901) помер Йосафат Бобринський, український громадсько-культурний діяч, засновник і фундатор Народного дому в Коломиї. Народився 28 вересня 1818 року.

30 років тому (1996) помер Вадим Пінчук, український цитолог, радіобіолог та онколог, академік НАН України. Народився 28 грудня 1930 року.

30 березня

140 років тому (1886) народився Михайло Терещенко, український меценат. Разом з братом Артемом зібрав велику колекцію творів мистецтв Київської картинної галереї (з 1931 — Київський музей російського мистецтва). Помер 1 квітня 1956 року.

45 років тому (1981) помер видатний фізик-теоретик українського походження Михайло Леонтович. Народився 7 березня 1903 року.

31 березня

160 років тому (1866) у ст. Каменській (нині — Каменськ-Шахтинський Ростовської обл., РФ) народився Йосип Косоногов, український фізик та геофізик, метеоролог, професор Київського університету, академік ВУАН. Помер 22 березня 1922 року.

У БЕРЕЗНІ

205 років тому (1821) у Тульчині було засновано Південне товариство декабристів, яке очолив Павло Пестель. Членами Тульчинської управи були: П. Пестель, О. Юшневський, І. Аврамов, В. Іванов та ін. Припинило своє існування після арешту П. Пестеля 25 грудня 1825 року.

У ХАРКОВІ КАГАНОВИЧУ РОЗВИДНІВСЯ ЗАКОРДОН...

(до 100-річчя посилення московю боротьби
з українською політичною еміграцією)

Москва завжди використовувала українців для розбудови своєї імперії, в якій кольори вона не рідилася. Стосувалося це і міжнародних відносин у різні часи. Не змінилася така політика і в роки комуністичного експерименту. І роль цих українців, як і раніше, полягала у повноцінній віддачі власних творчих сил в ім'я процвітання новітньої імперії.

Коли ж Лазар Каганович прибув до України контролювати процес коренізації, а насамперед — українізації, то, проаналізувавши ідеологічну роботу місцевих більшовицьких організацій, звернув увагу на те, що представники УСРР у закордонних радянських дипломатичних представництвах не використовуються по-справжньому для вигідної подачі політики СРСР. Особливо ж, коли йдеться про активність української політичної еміграції, яка постійно розвінчує голослівні заяви москви про розв'язання національної проблеми в радянському союзі.

Таким чином Каганович зауважив, що сили українських дипломатів у постійних представництвах москви закордоном працюють недостатньо для підтримання в світі високого іміджу СРСР. Тож виходячи з наявного стану, Каганович вважав за необхідне підготувати «на розгляд Політбюро проект положення про взаємовідносини українських представників з Повпредами і зв'язки їх з Укр. Урядом, враховуючи необхідність збереження повної єдності роботи повпредств».

Крім того, він уважав за необхідне розширити їхню працю «на базі максимальної можливості українським представникам виконувати технічні завдання Українського Уряду, що спрямовані на посилення роботи Повпредства щодо ослаблення позицій української еміграції й посилення впливу СРСР в колах українських мас у тій чи іншій капіталістичній країні».

Тобто, прибувши до України для її цілеспрямованого упокорення, Лазар Каганович з Харкова побачив ті прорахунки радянської зовнішньої політики, зокрема й у контексті боротьби з українською політичною еміграцією, відтак намагався допомагати кремлю добиватися успіхів через свої рекомендації, які оформляв ухвалами політбюро ЦК КП (б) У.

Особлива тека

Центральний комітет

Комуністичної партії (більшовиків) України

Протокол Ч. 15, пакт 8 від 26/ІІІ.1926 р.

Слухали: Про становище українських представників при повпредствах СРСР закордоном (т. т. Шліхтер і Затонський).

Ухвалили:

а) Констатувати, що нинішнє становище українських представників закордоном (радників і секретарів повпредств) не забезпечують повністю інтересів СРСР в частині широкого використання у відповідних країнах усіх можливостей, що витікають з нашого розв'язання національного питання. Особливо яскраво це виражається в поживленні діяльності української еміграції за останній час.

б) Визнати, що питання спеціально українські (боротьба проти випадів еміграції й завоювання впливу серед української іреденти і нац. меншин) повинні зайняти більше місця в політиці НКЗС СРСР.

в) Визнаючи необхідним забезпечення повної єдності закордонної політики СРСР і єдності її здійснення повпредствами, вважаючи, що необхідне точне врегулювання практичних взаємовідносин українських представників з Повпредами з одного боку і зв'язку їх з Українським урядом — з другого.

г) Доручити Уповн. НКЗС представити на розгляд Політбюро проект положення про взаємовідносини українських представників з Повпредами і зв'язки їх з Укр. Урядом, враховуючи необхідність збереження повної єдності роботи повпредств, а також розширення їхньої праці на базі максимальної можливості українським представникам виконувати технічні завдання Українського Уряду, що спрямовані на посилення роботи Повпредства щодо ослаблення позицій української еміграції й посилення впливу СРСР в колах українських мас у тій чи іншій капіталістичній країні.

Л. Каганович.

ЯК ТРОЄ ЧЛЕНІВ ПРЕЗИДІЇ СОБОРУ ПРИНЕВОЛЕНИХ ГРЕКО-КАТОЛИКІВ ЗАБЛУДИЛИСЯ МІЖ ТРЬОМА СОСНАМИ (до 80-річчя ліквідації москвою УГКЦ)

Зранку 8 березня 1946 року задзвонило в усіх львівських церквах і до Храму Святого Юра почали збиратися делегати Собору Української греко-католицької церкви. Але місце за столом його президії займають не Митрополит і єпископи, як мало б бути за канонами церкви, а члени так званої ініціативної групи, котрі звернулися до греко-католиків розірвати зв'язок з Римом і повернутися в лоно православ'я, — о. Гавриїл Костельник, о. Антоній Пельвецький і о. Михайл Мельник. Останні два наприкінці лютого у Володимирському соборі Києва вже таємно висвячені на православних єпископів Станиславівського і Дрогобицького

московського патріархату. Ця трійця, таким чином, займає законні місця тих священнослужителів, котрі перебувають в більшовицькому ув'язненні: Митрополита Йосифа Сліпого, єпископів Григорія Хомишина, Івана Лятишевського, Миколи Чарнецького і Микити Будки...

І саме в той момент, коли вже висвячений на єпископа чужої в Галичині церкви Антоній Пельвецький промовляє до приневолених для участі в цьому дійстві греко-католицьких делегатів, до храму входить делегація московського патріархату, яких головуючий на цьому так званому соборі о. Гавриїл Костельник представляє як достойних.

А далі він виголошує свою промову про мотиви возз'єднання й пропонує розпочати дискусію, чи треба зривати з Римом. Усі підготовлені енкаведистами дискусанти висловлюються однозначно на підтримку останньої пропозиції. З десяти виступаючих п'ятеро — отці В. Дрелях, П. Маринович, К. Добрянський, М. Палосюк, Ю. Ванчицький — уже були православними, тому не мали права виступати. Але це не бралось до уваги авторами сценарію, як і обережне застереження о. Василя Лесюка про необхідність ретельного вивчення цього питання, а відтак відкладення його розв'язання на пізніше. Останнє о. Костельником трансформується в ось таку формулу для голосування: «Чи отці вважають справу розриву з Ватиканом та возз'єднання з Православною Церквою за дозрілу до того, щоб можна її зараз проголосувати, або отці хочуть ще продовжувати дискусію?».

Голосування в підтримку того, що справа дозріла, відкриває шлях і до поетапного голосування чотирьох головних питань: анулювання ухвали Берестейської унії 1596 року, розрив з римо-католицькою церквою, навернення до православної віри й возз'єднання з російською православною церквою. Після стихійного підняття рук греко-католики враз стають православними. І тільки тоді о. Костельник представляє нових православних владик Пельвецького й Мельника під вигуки «Слава!», а затим могутньо загриміло «Многая літа».

Наприкінці цього зібрання його президія оголошує різні звернення, насамперед про розрив з Римом, бо він нібито «штучно виломився в ХІ столітті з первісної братерської православно-соборної Церкви, щоб таким чином накинати свою диктатуру всій Церкві». А далі троє членів президії так званого собору вже зовсім заблудили між трьома соснами, коли в зверненні до духовенства і віруючих греко-католицької церкви в західних областях УРСР щодо переходу в підпорядкування московського патріарха пишуть, зокрема, про возз'єднання «з нашою батьківською православною

Церквою». Але ж московська православна церква не могла бути для українців такою, оскільки вона сама вилонилася з Київської митрополії.

Цей блуд особливо проявився в ще одному зверненні — до Вселенського Патріарха Максимоса, якого згадана трійця повідомляє про те, що «духовний Собор греко-католицької Церкви України, зібравшись у Львові 8 березня 1946 р., рішив зірвати з Ватиканом та вернутись на лоно Св. Православної Руської Церкви».

Знову ж таки, до російської православної церкви греко-католики не могли повертатися — вони з неї не вийшли: 1596 року Київська православна митрополія перейшла з підпорядкування Вселенському Патріарху до Римського первопрестолу як новостворена церква — греко-католицька, унійна.

А от завдяки старанням гетьмана Петра Сагайдачного новостворена 1620 року Київська православна митрополія вже була 1686 року відступлена московському патріархату за грошову винагороду. До цієї церкви українські греко-католики ніякого відношення не мали.

Зрозуміло, що президія львівського лже-собору мала знати про все це, особливо ж о. Гавриїл Костельник. Та справа в тому, що всі документи готувалися чекістами, а президія собору лише озвучувала затверджені в кремлі папери. Тому й блудила поміж трьома соснами.

ПРИВІТАЛЬНА ТЕЛЕГРАМА ВІД СОБОРУ КОНСТАНТИНОПОЛЬСЬКОМУ ВСЕЛЕНСЬКОМУ ПАТРІАРХУ МАКСИМОСУ —

ТУРЦІЯ, ІСТАМБУЛ

Його Святості Вселенському Патріархові Максимосу

Духовний Собор греко-католицької Церкви України, зібравшись у Львові 8 березня 1946 р., рішив зірвати з Ватиканом та вернутись на лоно Св. Православної Руської Церкви.

Ця історична подія стала можливою завдяки нашому визволенню від національної і релігійної неволі та нашого духовного унезалежнення від Рима, які виборені героїчним зусиллям великого радянського Союзу, що об'єднав весь наш український нарід в одну українську Державу.

Радіючи, що нині можемо повернутись до віри і Церкви Володимира Великого, ми синівно повідомляємо про це Вашу Святість. Також не можемо забути того, що в смутні дні Берестейської унії серед наших предків боровся проти цієї унії відомий Константинопольський екзарх Никифор, що впав у цій боротьбі, як мученик Православ'я.

Нині по 350-ти роках у нас знову затріумфувала св. Православна Церква. Нехай береже її Бог у всі времена і у всьому світі. Амінь.

Від імені Собору, на якому присутніх було 216 делегатів з усіх трьох наших єпархій і всіх деканатів, Президія Собору:

Мітрофорний Протоієрей Костельник Гавриїл, голова Президії.

Станиславський єпископ Антоній (Пельвецький), член Президії.

Дрогобицький єпископ Михайл (Мельник), член Президії.

«СТАЛО ДЛЯ ЦІЛОЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ ГЛИБОКИМ ЗАТИШНИМ ЗАПІЛЛЯМ...»

(до 70-річчя проекту про історію північно-західного Побужжя)

Коли після Другої світової війни розкидані по світові скитальці із Підляшшя усвідомили, що більшості з них уже не доведеться побачити рідної землі, вони на громадських засадах взялися конструювати проект історії свого краю в контексті минулого України, аби залишити для нащадків пам'ять про присутність тут їхніх предків. Відомий діяч Центральної Ради, уродженець Підляшшя Тиміш Олесіюк запропонував для цього використати книгу професора Мирона Кордуби, випущену в 1941 році Українським видавництвом у Кракові, додавши до основного тексту статтю відомого вченого-археолога Ярослава Пастернака з урахуванням найновіших наукових досліджень.

До цього фахівця і написав листа Тиміш Олесіюк, який мешкав уже за

Ярослав Пастернак
Торонто - Канада.

Торонто, дня 20 травня 1956.

Високоповажаний Пане Докторе !

Я однаково з Вами вважаю важливою на сьогодні справою видавання історичних нарисів наших акраїнних земель / лемківщина, Засяння, Холмщина, Підляшшя, Полісся, Буковина, Бесарабія, Закарпаття /. Їх треба боронити, одначе, переконливими, чисто науковими археологічними матеріялами та історичними документами перед зазіханнями сусідів, поволіючи ними їхні безпідставні "історичні" претенсії. Звичайно, такі нариси слід би видавати на чужій, англійській мові, щоби наші твердження й домагання дійшли до відома тих кругів, які у свій час будуть рішати при зеленому столі про долю України взагалі та її акраїнних частин зокрема.

Та все-ж таки я мушу відмовитися від співпраці у наміченому Вами виданню історії Підляшшя й Холмщини, а властиво цілої Надбужанщини. У мене є вже зачатих кілька важливих праць, а саме : - Археології України, більша синтетична праця для Бібліотеки Українознавства НТШ; - Археологічні гасла до Енци. Укр. ІІ., вибирування яких, тех з нової археолог. літератури / а її є десять / зебирає багато часу ; - Далі "Матеріяли до археологічної карти України" ;

океаном. Випускник історико-філологічного факультету Харківського університету в 1917 році, котрому пропонував залишитися там на кафедрі професор Дмитро Багалій, а ще раніше до науки кликав і відомий білоруський вчений Євфимій Карський, у міжвоєнний період змушений був опанувати й лікарський фах — «щоби бути вповні незалежним матеріально і мати вільні руки в політично-громадській діяльності». Але він ніколи не випускав з поля зору історію свого краю, оскільки вважав, що в «наші часи археологія та історія мають надзвичайну життєву актуальність».

Із супровідним листом до Ярослава Пастернака було відправлено виготовлені «Загальні завваження до першої частини історії українського Побужжя», яке складалося з 14 пунктів. Стосувалися вони висвітлення Українського Побужжя з погляду як природньо-географічного, так і етнічного й культурно-історичного, в нерозривному українсько-руському геополітичному комплексі, зокрема його північно-західної частини, — Волині.

На думку автора даної концепції, «історія Побужжя має зазначити й підкреслити ті моменти загальноукраїнської та Волинської історії, що спричинені були окремим межовим положенням Побужжя, та які відбувалися на цьому терені». А до таких насамперед належало з'ясувати «той вклад до всеукраїнської історичної скарбниці, який надбужанська українська людність зробила в минувшині, робить нині і спроможна зробити в майбутності».

Новостворена праця мала довести «безперервність тут українського національного розвитку і встановити тут безсумнівне право українського стану посідання в минувшині, сучасності й майбутності». Також ставилося завдання ствердити, що «заслонене лісами та болотами Побужжя в часи половецьких та татарських навал стало для цілої української нації глибоким затишним запіллям, куди в часи найбільшої загрози відпливала степова і лісостепова людність Східної України. Волинсько-Галицьке Королівство важливе не лише тим, що воно зберегло фізичну істоту українського народу, але й тим, що продовжило його державну традицію ще на сто літ довше по татарському погрому, аж до половини XIV віку. У Волинсько-Галицькій традиції слід шукати основ тієї сили національного опору чужинецькій агресії, яка дозволила українському народові перетривати далі півтисячолітне перебування під чужинецькою кормигою».

Зрештою, за міркуваннями Т. Олесіюка, «історія Побужжя мусить підкреслити активно-оборонну позицію українців супроти напору азій-

ських орд так за часів Волинсько-Галицької державности, як і за часів наступної Козаччини. Україна, по справедливості, мусить вважатися одним із найвпливовіших аванпостів Європи в боротьбі з Азією».

Крім вказаних 14 пунктів, Тиміш Олесіюк поставив у листі до Ярослава Пастернака ще низку завваг, які, на його думку, мали б посилити фактологічну базу пропонованого ним дослідження. Зокрема, йшлося про виявлення присутності в Побужжі елементів трипільської культури, а разом з нею і трипільської людності. Водночас його цікавило питання, чи сягала цього найзахіднішого українського розселення лужицька культура, а також висоцька (кераміка скринкових гробів). Чи ж це лише сліди східного германського торговельного шляху з Балтики через Вислу, Буг, або Сян, Дністер — до Чорного моря й Нижнього Подунав'я? Як і легендарний остготський шлях Вісла—Буг—Прип'ять—Дніпро— Чорне море.

Тиміш Олесіюк вважав, що історія Побужжя має докладно зайнятися справою Нестерового родоводу радимичів і вятичів «від ляхів», висвітлити докладно ятвязьку проблему з огляду на тривалу активність цього литовського плем'я проти українських та польських сусідів — аж до кінця XIII століття. Також ним ставилося питання щодо входження до первісної Дулібсько-Волинської політичної формації древлян і дреговичів, оскільки пізніше їхні землі виразно тяжіли до Волині.

Такого авторитетного дослідника глибокої української минувшини, як Ярослав Пастернак, Тиміш Олесіюк просив роз'яснити вирогідність окремих тверджень проф. Михайла Грушевського щодо передданилівської епохи Холма та його оборонних споруд, зокрема, Білавенської та Столпенської башт. А ще пропонував взяти для основи праці Мирона Кордуби, додавши виразні ілюстрації й карти до них.

Треба наголосити, що професор Ярослав Пастернак швидко відгукнувся на звернення свого земляка з Підляшшя. Вже 24 березня 1956 року він детально відповідає на поставлені перед ним питання. Зокрема, на основі нових археологічних досліджень повідомляв свою позицію.

Водночас поставив питання і перед своїм адресатом: чи має той достатньо «переконливих наукових підстав змінити загально прийняту всіма українськими істориками назву Галицько-Волинської держави»? А наприкінці дописав, що надто зайнятий, відтак — «хоч як мені прикро — я мушу відмовитися від співпраці у наміченому Вами виданню».

Очевидно, Ярослав Пастернак не знав затишності свого земляка в досягненні наміченого. А той і справді негайно написав свою відповідь, пояснюючи свої аргумент, які в кінцевому підсумку зводились до участі в побузькому проєкті підляшан. Бо ж «науковий та пропагандивний апарат наших історичних сусідів-ворогів многократно перевищує наші можливості відпору. Наші науковці нині переважно поневіряються на фізичній заробковій праці, а наше суспільство витрачає свої сили й фінансові засоби на видання ялових партійно-політичних органів...».

Датована 20 травня 1956 року відповідь Ярослава Пастернака була конкретизована до останніх слів його земляка з Підляшшя. Перерахувавши назви наукових праць, котрі він готує до друку, відомий археолог додавав: «Писати ще, крім того, статтю для Вашого видання у мене справді нема ні часу вже, ні, просто, сили. В торговельній компанії, де я вже 7 років фізично працюю, саме тепер гарячий літній сезон, який триватиме до пізньої осені, прямо повинь замовлень, так що дуже часто приходить працювати з ранку до 10 год. ночі. Думка звільнення на якийсь час від тої роботи зовсім нереальна. Я щасливий, що мене, у моєму віці, ще взагалі тримають, а після такої самовільної перерви в сезоні, чи й після його, мене вдруге вже не прийняли б. Тут я не можу пускатися на жодне ризико, бо ж збереження фізичного існування є теж — я думаю — важливе, може й основне».

Зрозуміло, що більше Тиміш Олесіюк не став заохочувати Ярослава Пастернака до участі у вимріяному ним проєкті. Адже сам перебував у подібному становищі за океаном — фаховий лікар у Європі, він у США міг влаштуватися спочатку лише санітаром. З фізичної праці розпочинали життя в новому світі майже всі українські скитальці з ученими ступенями й професорськими титулами...

Важливим, щоправда для нього були такі слова Ярослава Пастернака: «Я однаково з Вами вважаю важливою на сьогодні справою видавання історичних нарисів наших окраїнних земель (Лемківщина, Засяння, Холмщина, Підляшшя, Полісся, Буковина, Бесарабія, Закарпаття). Їх треба боронити, одначе, переконливими, чисто науковими археологічними матеріалами та історичними документами перед зазіханнями сусідів, повалюючи ними їхні безпідставні «історичні» претенсії. Звичайно, такі нариси слід би видавати на чужій, англійській мові, щобі наші твердження й домагання дійшли до відома тих кругів, які у свій час будуть рішати при зеленому столі про долю України взагалі та її окраїнних частин зокрема».

У цьому листуванні двох підляшан, яке автор виявив у родинному архіві Тимоша Олесіюка в Лос-Анджелесі (США), знайшлася відповідь і від відомого діяча української діаспори Левка Чикаленка, датована 6 листопада 1956 року. Очевидно, з огляду на неможливість залучити до свого проекту Ярослава Пастернака, його земляк вирішив «мобілізувати» ще одного вмотивованого патріота. І Левко Чикаленко детально виклав свою думку щодо поширення трипільської культури на захід українського розселення, допускаючи присутність її елементів біля Рівного і Луцька.

Водночас цікавий висновок зробив Левко Чикаленко в цьому листі: «Україна була і є якимсь інкубатором і, коли на ній оселялися якісь народи, то так швидко розмножувались, що в голодні періоди мусіли і без тиску чийогось виселятися на різні «Зелені» та «Сірі» Клини. І всі оті індоевропейці, які з України впродовж тисячоліть виселялися, то ж те саме, що і в нашій історії відбувалося — Україна все мінялася: то раз була «інкубатором», то «диким полем».

З усього видно, Тиміш Олесіюк сприйняв відповідь Ярослава Пастернака, відтак повірив, що його проект утвердження історичної пам'яті про окраїнні українські землі буде колись утілений у життя й усвідомлений нашим суспільством.

ЗАГАЛЬНЕ ЗАВВАЖЕННЯ ДО ПЕРШОЇ ЧАСТИНИ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПОБУЖЖЯ

1) Українське Побужжя, тим під поглядом природньо-географічним, як і етнічним та культурно-історичним, є нерозривною складовою частиною цілого українсько-руського геополітичного комплексу, зокрема його північно-західньої частини, — ВОЛИНІ.

2) Історія Побужжя має зазначити й підкреслити ті моменти загально-української та Волинської історії, що спричинені були окремим межовим положенням Побужжя та які відбувалися на цьому терені.

3) Історія Побужжя має з'ясувати той вклад до всеукраїнської історичної скарбниці, який надбужанська українська людність зробила в минувшині, робить нині і спроможна зробити в майбутності.

4) Історія Побужжя мусить прослідити якнайдалше у минулих війнах автохтонність тут української людности, довести безперервність тут українського національного розвитку і встановити тут безсумнівне право українського стану посідання в минувшині, сучасності й майбутності.

5) Українська історія Побужжя мусить точно, ясно і недвозначно виявити і осудити всі «наукові» неправди й фальшування, якими поляки стараються перед очима світу закрити свій міжнародний злочин посягання на привласнення собі українського Побужжя. Усі факти польського завоювницького насильства, фізичного винищення, примусової денаціоналізації та релігійної нетолеранції над українською людністю Побужжя мусять бути нап'ятовані як джерело ненависти, боротьби й сучасної злої долі, так українського, як і польського народів.

6) Історія Побужжя має розвинути і підкреслити новітні історичні досліді, що власне тут, на Побужжі, зараз по великому слов'янському розселенні, створилися догідні умови для повстання найранішої української ширшої державно-політичної формації — ДУЛІБСЬКО-ВОЛИНСЬКОЇ.

7) Історія Побужжя має підкреслити важливість раннього повстання Дулібсько-Волинської державності яко фактора самоокреслення і самостановлення української людности супроти сусідніх західньо-слов'янських народностей. Сила внутрішнього скіплення побужанських українських племен достаточо насталилася ударами орд готських і аварських, щоби могла витримати наступні удари угорські і польські.

8) Довготривалість — майже півтисячоліття — самостійного державно-політичного існування Дулібсько-Волинського Побужжя з численними міськими центрами (Буськ, Біла, Волинь, Червень та інші червенські городи), аж до часу включення до Києво-Руської Великодержави, мусить вважатися надзвичай важливим історичним фактом. Він опрокидує всі ворожі вигадки про органічну, мовляв, нездібність українського народу до самобутньої національно-державної творчости, до створення собі авторитетної влади та системи правління. Український народ, мовляв, од природи пасивний, потребує творчого, хоча й би насильного оплодження активними чужинецькими елементами, — готами, варягами, поляками, москвинами...

9) Історія Побужжя повинна належито освітити факт досить пізнього і не дуже певного входження Червенських городів до Київсько-Руської великодержавної системи у часі, коли придніпрянські руські племена вже позбулися своєї попередньої залежності від авар і побудували під їхнім впливом нові державні форми, більш централізовані та очолені єдиною володарською династією.

10) Історія Побужжя, за часу удільного роздроблення та упадку авто-

ритету центральної влади Київсько-Руської Великодержави, мусить підкреслити існування тут не лише традиції давньої державно-політичної самоуправи, але й тих провідних шарів місцевого українського суспільства, що були спроможні так співдіяти, як і протиставитися князівській управі. Однаковість суспільно-політичних умовин життя так на Побужжі, як і на Подністров'ї, мусіло неминуче довести до створення тут (чи радше відродження) великого політичного комплексу Волинсько-Галицького Королівства Романовичів.

11) Заслонене лісами та болотами Побужжя в часи половецьких та татарських навал стало для цілої української нації глибоким затишним запіллям, куди в часи найбільшої загрози відпливала степова і лісостепова людність Східної України. Волинсько-Галицьке Королівство важливе не лише тим, що воно зберегло фізичну істоту українського народу, але й тим, що продовжило його державну традицію ще на сто літ довші по татарському погрому, аж до половини XIV віку. У Волинсько-Галицькій традиції слід шукати основ тієї сили національного опору чужинецькій агресії, яка дозволила українському народові перетривати далі півтисячолітнє перебування під чужинецькою кормогою.

12) Історія Волинсько-Галицького Королівства мусить підкреслити той надзвичай важливий факт, що і по татарському погромі український народ не втратив свого відвічного зв'язку з Європою, не ставатився, подібно москвинам, і не став євроазійським народом.

13) Історія Побужжя мусить підкреслити активно-оборонну позицію українців супроти напору азійських орд так за часів Волинсько-Галицької державності, як і за часів наступної Козаччини. Україна, посправедливості, мусить вважатися одним із найвпливовіших аванпостів Європи в боротьбі з Азією.

14) Історія Побужжя має висвітлити докладно процеси колонізаційної експансії тутешньої української людності так на терени поміж Вепром і Вислою, як і на північ від Буга, Нарева і Прип'яти.

«ПРОЦЕС ВИЛУЧЕННЯ ВІДБУВАЄТЬСЯ БЕЗБОЛІСНО»

(до 105-річчя вилучення українськими чекістами закупленого хліба «мішочниками» з голодних губерній росії)

Голод 1921—1923 років зачепив і окремі губернії росії. Оскільки тамтешня влада не могла забезпечити населення хлібом, то значна частина

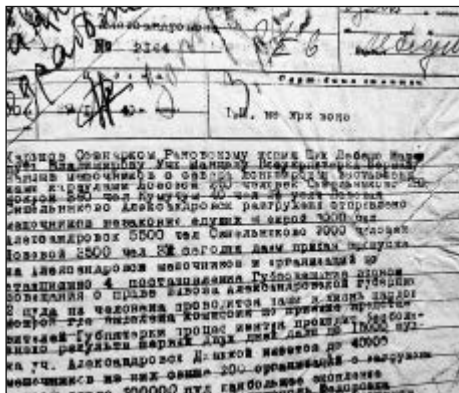
голодуючих вирішила самостійно потурбуватися про себе з виїздом до українських теренів, де сподівалися закупити чи обміняти продукти. Наплив так званих мішочників з півночі вніс величезний хаос у планові заготівлі, про що загаласували компартійні діячі. Бо ж українські селяни охочіше віддавали свою продукцію пошукувачам її з російських губерній за конкретну справедливу ціну — влада ж намагалася забрати за безцінь.

За таких обставин влада УСРР вирішила використати мішочників з півночі в своїх інтересах: дозволяти їм самостійно закуповувати в українських селян хліб, але під час вивезення його до росії залишати лише по два пуди на особу — інший конфісковувати й передавати у державний фонд заготівель.

Про свої успіхи в такому нововеденні найпершими відрепортували олександрівські чекісти, зазначаючи при цьому, що «процес вилучення відбувається безболісно», а результати перших двох днів дали до 15000 пудів тільки на дільниці Олександрівськ — Джанкой.

Харків Раднарком Раковському копія ЦВК Лебедю Наркомшлях Владимирову УНК Манцеву Всеукрп'ятірка Берману

Наплив мішочників з півночі локалізований виставленими нашими караулами Лозової 260 чоловік Синельникового 260 Мокрої 350 чол Кумучум 40 чол. 27 вузли Лозова Синельникове Олександрівськ розвантажені відправлено мішочників незаконно їдучих Мокрій 7000 Олександрівськ 5500 чол Синельникове 3000 чоловік Лозовій 3500 чол 3 сьогодні даємо наказ пропуску на Олександрівськ мішочників і організацій постановційно 4 постанова губекономічної наради про право вивезення Олександрійської губернії 2 пуди на людину проводиться нами в життя кордон Мокрої де виділена комісія з приймання представників Губп'ятірки процес вилучення відбувається безболісно результати перших двох днів дали до 15000 пуд на діл (льниці). Олександрівськ—Джанкой є до 40000 мішочників з них понад 200 організацій із завантаженим вантажем близько 200000 пуд Найбільше зосередження спостерігається на ст. Рикова Мелітополь Федорівка відзначені випадки подачі вагонів під продмаршрути.

КВІТЕНЬ

1 квітня

180 років тому (1846) помер Петро Загорський, український анатом та фізіолог, академік Петербурзької АН. Увів у систему викладання медицини обов'язкові заняття на трупах. Створив класифікацію каліцтв, встановив, що в еритроцитах знаходиться гемоглобін, що утримує залізо, відкрив ганглії під'язикового нерва та додаткові відвідні м'язи очей. Засновник першої у Російській імперії анатомічної школи. Народився 20 серпня 1764 року в Понорниці (нині — Чернігівська обл.).

70 років тому (1956) у Києві народився Володимир Огрізко, український дипломат, міністр закордонних справ України з грудня 2007 по березень 2009 року.

85 років тому (1941) у Кракові завершив роботу II Великий збір Революційної ОУН.

3 квітня

245 років тому (1781) помер Йоган Антон Гюльденштедт (Гільденштедт), латиський природознавець, академік Петербурзької АН. Одним із перших дослідив Південь та Лівобережжя України, першим дав характеристику їхніх ґрунтів, рослинності та тваринного світу, висунув гіпотезу про походження. Народився 10 травня 1745 року в Ризі.

130 років тому (1896) в Одесі народився Лев Рубенчик, український мікробіолог, чл.-кор. АН УРСР, у 1946—1956 роках — зав. кафедрою мікробіології Київського університету. Досліджував роль мікроорганізмів у геохімічних процесах, у корозії металів та бетонів. Помер 14 грудня 1988 року.

4 квітня

155 років тому (1871) народився Олександр Акерман, український військовий діяч, генерал-майор. Був командувачем Державної варти України, начальником Генерального штабу української армії. Рік смерті невідомий.

5 квітня

100 років тому (1926) помер Іван Долинський, український архітектор (точна дата народження невідома). Викладач Художньо-промислової школи у Львові, автор проектів житлових споруд у стилі модерн у цьому місті.

6 квітня

190 років тому (1836) на Херсонщині народився Микола Скліфосовський, піонер порожнинної хірургії. Сприяв впровадженню у вітчиз-

няну хірургію засад антисептики й асептики. Його ім'я присвоєно Інституту швидкої медичної допомоги (Москва, 1923). Останні роки життя мешкав у Яківцях під Полтавою, де на власні кошти побудував і утримував лікарню. Помер 13 грудня 1904 року.

7 квітня

175 років тому (1851) народився Роман Заклинський, український історик, етнолог. Помер 20 грудня 1931 року.

150 років тому (1876) народився Іларіон Свенціцький (І. Святицький), український мистецтвознавець, філолог. Помер 18 вересня 1956 року.

100 років тому (1926) народився Іван Батечко, український графік. Помер 21 вересня 1981 року.

8 квітня

105 років тому (1921) в Лазірках на Полтавщині народився Іван Шовкопляс, український археолог, музеєзнавець, бібліограф, історіограф. Працював у Інституті археології АН України, Державному музеї історії УРСР, Центральній науковій бібліотеці ім. В. І. Вернадського. Автор понад 300 наукових праць, низки підручників і посібників з археології. Помер 13 червня 1997 року.

80 років тому (1946) помер Андрій Сапегін, український ботанік, цитолог, генетик та селекціонер, академік АН УРСР, її віце-президент (1939—1945). Розробив теорію органогенезу (морфогенезу) сільсько-господарських культур. Вивів ряд високопродуктивних сортів озимої та ярої пшениці. Одним з перших у світі застосував іонізуюче опромінення для отримання штучних мутацій в селекції. Народився 11 грудня 1883 року у Воскресенську (нині — Миколаївська обл.).

10 квітня

95 років тому (1931) поляки замучили голову Краєвої екзекутиви ОУН Степана Охримовича.

11 квітня

40 років тому (1986) помер відомий спеціаліст з космічного зв'язку Євген Орловський. Народився в Махнівці на Вінниччині 13 квітня 1907 року.

12 квітня

95 років тому (1931) народився Станіслав Конюхов, генеральний конструктор КБ «Південне» в Дніпрі. Помер 3 квітня 2011 року в Дніпрі.

13 квітня

60 років тому (1966) у Львові розпочався судовий процес над бра-

тами Богданом і Михайлом Горинями, Мирославою Зваричевською і Михайлом Осадчим, звинувачених в антирадянській діяльності.

14 квітня

100 років тому (1926) політбюро ЦК КП(б)У ухвалило рішення про перейменування Всеукраїнської академії наук «в Академію всесоюзного значення із залишенням її у відданні Наркомосвіти УССР» і підтримку кандидатури Михайла Грушевського в її президенти.

90 років тому (1936) в Києві помер Тимофій Бенець, педагог, освітній діяч, фахівець з торії та методики початкового навчання. Автор багатьох наукових статей про народну освіту в Україні, підручників, методичних посібників. Це, зокрема, «Общепользныи задачник», «Читанка», «Граматка», «Український буквар з малюнками», «Об игрушках», «О наглядном преподавании», «Дети и их воспитатели», «Педагогические беседы» та інші. Народився 21 лютого 1855 року.

85 років тому (1941) народився Роман Балаян, український режисер, заслужений діяч мистецтв України.

80 років тому (1946) народився Андрій Чебикін, український графік, ректор Національної художньої академії, президент Академії мистецтв України.

25 років тому (2001) помер видатний український матеріалознавець Віктор Трефілов. Народився 6 серпня 1930 року.

15 квітня

145 років тому (1881) російським самодержавством був страчений Микола Кибальчич, український вчений-винахідник, революціонер, учасник замаху на царя Олександра II. Першим у світі створив у кресленнях космічний літальний апарат. Народився 31 жовтня 1853 року в Короді (Чернігівщина).

90 років тому (1936) в Іванові на Вінниччині народився Олег Чорногуз, відомий український письменник. Помер 8 жовтня 2022 року у Вінниці.

16 квітня

210 років тому (1816) у Бережанах (тепер — Тернопільська обл.) народився Рудольф Мох, письменник, громадський діяч. Учасник «Собору руських учених» у Львові (1848). У виступах і статтях у пресі закликав до організації народу, захищав його національні й соціальні права, розвиток освіти й культури («Слово до народа галицько-руського», 1848). Помер 12 лютого 1892 року в Острові (тепер — Івано-Франківська обл.).

100 років тому (1926) в Ульбарові на нинішній Рівненщині народився

Борис Возницький— академік Української академії мистецтв, Герой України (2005), лауреат Національної премії імені Тараса Шевченка (1990), директор Львівської галереї мистецтв, Президент Українського національного комітету Міжнародної ради музеїв (JCOM) від UNESCO. Загинув в автокатастрофі 23 травня 2012 року.

80 років тому (1946) розпочав роботу I Конгрес Антибільшовицького блоку народів.

18 квітня

160 років тому (1866) народився Олександр Санников, український військовий діяч, генерал-лейтенант. За його активної участі було зібрано і систематизовано величезний цінний матеріал про військові події 1914—1918 років. Рік смерті невідомий.

19 квітня

125 років тому (1901) народився Микола Рокицький, український живописець, випускник Київського художнього інституту (1927 року, майстерня М. Бойчука). Помер 11 лютого 1944 року.

75 років тому (1951) в Рівному народилася Наталія Малинська, фольклористка, літературознавець, доктор філологічних наук, професор кафедри фольклористики Інституту філології КНУ імені Тараса Шевченка. Дослідниця проблеми героїчного в народному епосі; походження, специфіки і поетики народних дум, взаємозв'язку фольклору і літератури.

20 квітня

135 років тому (1891) народився Юрій Тютюнник, український військовий та політичний діяч, генерал-хорунжий. Член Центральної Ради у 1917 році, Отаман Коша Вільного Козацтва, який у 1918 успішно воював проти більшовиків, вів бої також і з німцями, і з гетьманцями У лютому 1919-го, об'єднавшись із загонами М. Григорієва, утворив могутню військову групу, яка разом із більшовицькими військами вела боротьбу проти денікінців. У липні 1919-го повернув зброю проти більшовиків та приєднався до Армії УНР. Після інтернування українських частин у Польщі, не склав зброї, готував Другий Зимовий похід. У 1924 році переїхав до України, викладав в Харківській школі червоних старшин, написав спогади про Зимовий похід, кілька кіносценаріїв, зіграв роль самого себе у фільмі «ПКП». 1929 році був заарештований, вивезений до Москви і без суду розстріляний.

21 квітня

100 років тому (1926) помер Микола Біляшівський, український ар-

хеолог, етнограф, мистецтвознавець, громадський діяч, академік ВУАН; член Центральної Ради, голова відділу охорони пам'яток старовини Генерального секретарства (міністерства) освіти УНР, Головного управління мистецтва національної культури уряду УД, Директорії, радянської України. Народився 24 жовтня 1867 року.

23 квітня

135 років тому (1891) в Красному на Донеччині народився Сергій Прокоф'єв, видатний композитор сучасності. Помер 5 березня 1953 року.

100 років тому (1926) народився Петро Басанець, український живописець, народний художник України. Помер 16 жовтня 2007 року в Києві.

24 квітня

180 років тому (1846) у Більчому (Тернопільщина) народився Іван Верхратський, український філолог, педагог, письменник, природознавець, дійсний член НТШ у Львові. Заклав основи української наукової термінології з природознавства. Створив багатотомний словник природничо-наукової термінології, який ґрунтувався на українській лексичі. Помер 29 листопада 1919 року у Львові.

80 років тому (1976) в Білій Церкві померла Ольга Коломієць, видатний селекціонер цукрових буряків. Народилася 1 жовтня 1894 року в Липівці на Київщині.

25 квітня

135 років тому (1891) народився Адальберт Ерделі, український живописець. Один із основоположників закарпатської школи образотворчого мистецтва. Помер 19 вересня 1955 року в Ужгороді.

115 років тому (1911) народилася Віра Роїк, майстер художньої вишивки, Герой України. Померла 3 жовтня 2010 року в Сімферополі.

26 квітня

185 років тому (1841) у Борзні (тепер — Чернігівської обл.) народилася Христина Алчевська, педагог, діяч народної освіти. Заснувала у Харкові жіночу недільну школу, якою керувала в 1862—1919 роках. Упорядниця «Каталогу книг» та «Програм викладання у недільних школах». Установила в своїй садибі перший в Україні пам'ятник Тарасу Шевченку. Учасниця педагогічних виставок у Парижі (1890, 1900), Москві й Нижньому Новгороді (1895, 1896). Була віце-президентом Міжнародної ліги освіти. Померла 15 серпня 1920 року в Харкові.

120 років тому (1906) народилася Антоніна Прихотько, лауреат Ле-

нінської премії, Герой Соціалістичної Праці за досягнення в галузі фізики. Померла 29 вересня 1995 року.

40 років тому (1986) сталася аварія на четвертому енергоблоці Чорнобильської АЕС.

28 квітня

150 років тому (1876) у Смілій на Черкащині народився Георгій Прокура, видатний учений у галузі механіки. Помер 30 жовтня 1958 року.

85 років тому (1941) у Києві народилася Ірина Жиленко, українська поетеса, публіцист. Автор поетичних збірок «Соло на сольфі» (1965), «Автопортрет у червоному» (1971), «Вікно у сад» (1978), «Концерт для скрипки, дощу і цвіркуна» (1979), «Дім під каштаном» (1981), «Ярмарок чудес» (1982), «Чайна церемонія» (1990), «Вечір у старій винарні» (1994) та ін.

29 квітня

145 років тому (1881) народилася Катерина Рубчакова, видатна українська актриса. Померла 22 листопада 1919 року.

55 років тому (1971) у Харкові помер відомий астроном Микола Барабашов. Народився 30 березня 1894 року.

10 років тому (2016) помер Дмитро Гнатюк, український оперний співак (баритон), народний артист України, головний режисер Національного академічного театру опери та балету ім. Шевченка (з 1988 р.), професор. Народний депутат України 3-го скликання, Герой України. Народився 28 березня 1925 року.

У КВІТНІ

100 років тому (1926) Воронезький губвиконком ухвалив рішення про українізацію низового радянського апарату.

80 років тому (1946) в Північній Америці засновано «Комітет поміч скитальцям, дітям української культури» на чолі з професором Миколою Чубатим.

РЕКОМЕНДУВАВ ЧИТАЧАМ «ВІЛЬНОЇ УКРАЇНИ»...
(до 120-річчя відгуку Симона Петлюри на статтю вождя
російських більшовиків лєніна)

Аналіз творчої спадщини Симона Петлюри на початку його політичної кар'єри свідчить про велику увагу до праць російських і зарубіжних авторів, які розвивають теорію класової боротьби пролетаріату. Скажімо, коли він узимку 1906 року прибув до Санкт-Петербурга, де активно долучився до випуску часопису «Вільна Україна», то на шпальтах останнього регулярно з'являються його рецензії на книги вказаної тематики.

Наприклад, уже в квітні він друкує свій відгук на працю П. Орловського «Государственная Дума и рабочий класс», у який не лише позитивно оцінює «цифровий матеріал, пристосований до різних соціальних груп, що після закону 11 декабрю пошлють своїх представників до Державної Думи», але й подає свої зауваження. Скажімо, він уважає, що «Цілком логичним було б, коли б автор вивчив і ті шляхи, на які мусить стати робітник в своїй тактиці щодо Думи, але, на великий жаль, автор обминув це питання, і тому-то брошура має вигляд чогось незакінченого і неповного». Проте, не дивлячись на цей дефект, продовжує рецензент, праця «має певне позитивне значення, як проба, на підставі цифрового матеріалу, розвіяти ті конституційні ілюзії, що їх намагаються прищепити робітничому класу як вороги, так і численні «друзі» його».

У тому ж числі «Вільної України» вміщується також рецензія Петлюри на книгу відомого діяча європейського теоретика Карла Каутського. «Немає більше соціал-демократії!». Брошура цього «невомного діяча міжнародної соціал-демократії», як характеризує його автор, має полемічний характер. «Написана вона у відповідь на книгу буржуазного письменника Бюргера, що намагався з цифрами в руках доказати теоретичну безпідставність соціал-демократичної програми і неможливість практичного переведення її в життя».

Однак, на думку Петлюри, «з цифрами ж в руках Каутський доказує якраз протилежне: і в сфері промисловості, і в сфері торгівлі, і навіть в сфері сільського хазяйства великий капітал стає пануючим, великі підприємства витісняють дрібні, а поруч з цим відбувається шалений процес збіднілості і пролетаризації народних мас. Висновки Каутського цілком оперті на цифрових даних, і це надає їм особливе значення і ціну. Всі докторальні твердження буржуазних ідеологів а la Бюргер щодо

згаданих пунктів соціал-демокр. програми аргументацією Каутського розбиваються дощенту».

На думку рецензента, «з не меншою виразністю і блискучістю, оперативно знов таки на цифровому матеріалі, доказує автор, що «там, де соціаль-демократія являється найбільш сильною, там скоріш усього підвищується і заробітня плата», а вкупі з тим і сам пролетаріат стає більш освіченим, свідомим, організованим і здатним так для економічної, як і політичної боротьби».

Виходячи саме з таких обставин, Симон Петлюра робить висновок, що «брошура становить собою незамінну лектуру для кожного більш-менш освіченого соціал-демократа. Тому-то ми її так охоче рекомендуємо нашим читачам; тим більше, що російський переклад її зроблено досить популярно і вірно з оригіналом. До брошури додано невеличку передмову Леніна, який сподівається, що успіх першого видання брошури Каутського мусить спричинитись до доповнення її цифровими даними ще й з російських відносин. Коли б це сталося, висновки Каутського набули б ще нової сили і нових доказів».

З усього видно, що молодий соціаліст Петлюра в той час особливу увагу приділяв поглядам російського соціал-демократа Леніна, про що свідчить і поява поряд з вказаними вище відгуками його окремої рецензії на працю останнього про перемогу кадетів і завдання робітничої партії. Як бачимо з її тексту, автор, можливо тому, що щойно появившись у політичному середовищі російської столиці і ще не встигнувши детально розібратися в складному вирі політичної боротьби, висловлює захоплення сентенціями вже визнаного лідера тамтешніх соціал-демократів, що взяли більшовицький напрямок у процесі повалення царського самодержавства і захоплення влади.

Тож не випадково, аналізуючи книгу Н. Леніна «Победа кадетов и задачи рабочей партии», Симон Петлюра зазначає, що її автор «з властивою йому логічністю і умінням розбирає автор докази як кадетів, так і правого крила російської соціал-демократії (меньшевиків) за вибори в Державну Думу і виводить на чисту воду всю їх безпідставність і пильність».

На користь Леніна звучить і такий пасаж: «Кадети не партія, а симптом. Це — не політична сила, а піна, що з'являється після конфлікту двох більш або менш урівноважуваних одну другу «борючихся» сил; кадеты не можуть вести революцію вперед, бо за ними немає «сплоченого»

і справді революційного класу» — такий остаточний засуд тов. Леніна, і з цим не може не погодитися кожен, хто лише стежив за цілою діяльністю «кадетської партії».

А ще Симон Петлюра буде тоді співати діфірамби леніну щодо його нібито правильних висновків на майбутнє: «Т. Ленін виступає протягом цілої своєї брошури консеквентним революціонером, вірно оцінюючим сучасний момент і ті взгляди, які останній може прибрати в будучім. Його погляд на російську революцію той самий, якого тримається кожен революційний соціаль-демократ; тому-то ми з особливою охотою рекомендуємо «Победу кадетов и задачи рабочей партии» читачам «Вільної України».

Справді, в перші дні перебування в російській столиці Симон Петлюра, як бачимо, захопився теоретичними розмірковуваннями тамтешніх соціалістів, зокрема леніна. Але досить швидко він прозріє, коли постане проблема вибору: інтереси загальноросійського пролетаріату чи рідної нації. Відтак ілюзії весни 1906 року розвіються.

Рецензія Симона Петлюри на книгу Н. Леніна «Победа кадетов и задачи рабочей партии» Квітень 1906 року

Брошура тов. Леніна більш, ніж потрібна для кожного, хто захотів би орієнтуватись в тій політичній ситуації, яка тепер запанувала у нас. Побіди «кадетів» на виборах запаморочили голови не лише їм, але і деякій частині соціаль-демократичних кругів. Процес зросту і пишного буяння конституційних ілюзій розвивається з надзвичайним *crescendo*, відбираючи можливість об'єктивної оцінки у згаданих кругів сучасного моменту і тих перспектив, які ввижаються, як конечні, і необхідні, кожному об'єктивному спостерігачу. Докладному аналізу цього моменту і тих ріжних соціальних сил, що відограють в ньому роль, і присвячена брошура тов. Леніна. З властивою йому логічністю і умінням розбирає автор докази як кадетів, так і правого крила російської соціаль-демократії (меньшевиків) за вибори в Державну Думу і виводить на чисту воду всю їх безпідставність і мильність. Ми не будемо наводити тут цілої аргументації автора за бойкот виборів — вони досить відомі і розвивались не раз на сторінках як російської, так і української соціаль-демократичної преси. Звертаємо увагу на них лише тому, що в брошюрі їх зайвий раз систематизовано і сконцентровано. Зупинившись на соціально-політичному значінню перших виборів, як на демонстрації на-

селення проти уряду і вияснивши причини успіху кадетської виборчої кампанії, автор переходить до в'яснення того, що ж в дійсності представляє собою партія «народної свободи», або, як вірно він зауважує, «партія слов про народню свободу». Третя глава брошури виключно присвячена вичерпуючій відповіді на це питання і, на наш погляд, є, вкупі з гл. IV, де автор оцінює роль і значіння кадетської Думи, найліпшими в цілій брошурі. Вся буржуазність, контрреволюційність, нерішучість згаданої партії, або, як її називає автор «могильних гробаків революції», виступає як на долоні після характеристики її т. Леніним і тому цілком логічним висновком з цієї характеристики є той, який робить автор її: «Кадети не партія, а симптом. Це — не політична сила, а піна, що з'являється після конфлікту двох більш або менш урівноважених одна одну «борючихся» сил; кадети не можуть вести революцію вперед, бо за ними немає «сплоченого» і справді революційного класу» — такий остаточний засуд тов. Леніна, і з цим не може не погодитися кожен, хто лише стежив за цілою діяльністю «кадетської партії». Кадетська Дума не може бути революційною — тому-то революційний народ не може тратити своїх сил і енергії на підтримання її, а мусить концентрувати все на використування конфлікту в самій Думі і нападів на самодержавну владу, в цілях захвату останньої в свої руки (40 стр.). Т. Ленін виступає протягом цілої своєї брошури консеквентним революціонером, вірно оцінюючим сучасний момент і ті взгляди, які останній може прибрати в будучім. Його погляд на російську революцію той самий, якого тримається кожен революційний соціаль-демократ; тому-то ми з особливою охотою рекомендуємо «Победу кадетов и задачи рабочих партии» читачам «Вільної України».

С. П-ра.

ЗА ВЛАДУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ НА УКРАЇНСЬКІЙ ЗЕМЛІ (до 85-річчя проголошення програмових постанов Революційної ОУН)

Розкол у середовищі ОУН, який остаточно стався наприкінці березня—на початку квітня 1941 року, пояснюється в історичній літературі, багатьох споминах, як правило, незгодою молодшої генерації націоналістів щодо політики старших за віком ветеранів національно-визвольної боротьби, котрі після смерті Євгена Коновальця, мовляв, не змобілізували українців перед початком Другої світової війни, відтак

на розвалинах Польщі не було організовано революційного здвигу в ім'я відродження власної державності.

Аналіз документів власне ОУН до певної міри підтверджує таку думку. Однак, щоб мати повну уяву про розкол ОУН на бандерівців і мельниківців, усетаки необхідно повернутися до подій 1919 року, коли 22 січня Україна на майдані Святої Софії в Києві тріумфувала на честь Акта Злуки, що повинен був означати реальне з'єднання УНР в єдину унітарну державу — «в одноцільну суверенну народню республіку», як наголошувалося в спеціальному Універсалі Директорії УНР.

Так сталося? Ні, бо вже в самому цьому доленосному документі було закладено міну уповільненої дії, котру можна побачити ось у таких словах: «Вітаючи з великою справою цей історичний крок західних братів наших, Директорія Української Народньої Республіки ухвалила тую злуку прийняти і здійснити на умовах, які зазначені в постанові Західньої Української Народньої Республіки від 3-го січня 1919 року».

А того дня в Станіславові затвердили укладений у Фастові 1 грудня 1918 року договір, де 4 пунктом значилося: «Західньо-Українська Народня Республіка з огляду на витворені історичними обставинами, окремими правними інституціями та культурними й соціальними ріжницями окремішности на своїй території й її населення, як будучій частині неподільної Української Народньої Республіки, дістає територіяльну автономію, котрої межі означить у хвилі реалізації злуки обох Республік в одну державну цілість окрема спільна комісія за ратифікацію її рішень компетентними й правительственными державними органами обох Республік. Тоді також установлені будуть детальні умовини злуки обох держав».

Не треба також забувати того, що тоді ж у Станіславові було ухвалено ще й таку окрему постанову Української Національної Ради ЗУНР: «До часу, коли зберуться Установчі Збори з'єднаної Республіки, законодавчу владу на території бувшої Західньо-Української Народньої Республіки виконує Українська Національна Рада. До того ж самого часу цивільну й військову адміністрацію на згаданій території веде Державний Секретаріят, установлений Укр. Нац. Радою як її виконуючий орган».

А це означало, що Соборна Україна існує поки що на папері, бо Київ погодився 1 грудня 1918 року на тому, що ЗУНР до більш спокійного часу, «коли би вироблено норми, які мали би сприяти як найтіснішому

об'єднанню двох республік», залишатиметься єдиним фактичним подарем своєї землі.

До речі, з цього приводу лідер українських есерів Микита Шаповал висловився однозначно: «...ця злука була більш теоретично-юридичною, ніж фактичною, бо галицький Державний Секретаріат уперто стояв на тім, що лише на спільних Всеукраїнських Зборах буде остаточно встановлено закон про форми включення західних земель в одну державну систему і організацію єдиної влади, а до того Західна Область УНР мусила б бути цілком незалежною в своїм існуванні. На жаль, Директорія згодилась на подібну «злуку», а з того потім виникли необчислимі нещастя для українського народу. *Двоєвласття* — це найбільший ворог всякої єдності, а в злуці 22 січня двоєвласття на одній українській землі було проголошено офіційно».

Це двовладдя особливо чітко проявилось вже через місяць, коли представник Антанти французький генерал Бартелемі запросив приїхати до Галичини Симона Петлюру як головнокомандуючого українською армією й фактичного керівника Директорії УНР на переговори щодо замирення з поляками. З погляду соборних інтересів Української держави Петлюра погоджувався на пропозицію Антанти на **тимчасове** (виділення моє. — В. С.) розмежування з поляками по лінії Сокаль—Львів—Стрий—Дрогобич. Тим паче, що за виконання цієї умови Антанта спрямовувала б підготовлену у Францію армію генерала Галлера на посилення боротьби проти російських більшовиків. Галичани ж відкинули дану пропозицію щодо тимчасового розмежування, заявивши, що вони зможуть виграти війну проти поляків самостійно. Тому очільникові нещодавно об'єднаної Української держави довелося повертатися на Наддніпрянщину ні з чим — його авторитет і влада тут, як виявилось, не мали ніякого значення.

Тимчасом військові можливості галицької самостійності проявилися досить швидко — вже в червні 1919 року підрозділи УГА, а відтак і Уряд ЗУНР вимушені були під тиском поляків перейти Збруч, опинившись таким чином на підконтрольній Уряду УНР території. Тепер вони підпорядковувалися Головному Отаману Симону Петлюрі й виконали його наказ про взяття Києва 31 серпня 1919 року. Однак захмелілі від цієї перемоги вони не спромоглися взяти під охорону мости через Дніпро, чим негайно скористалися денікінці й без усякого спротиву зайшли до столиці України, витіснивши звідти відділи УГА.

Однак це ще не була катастрофа. Вона вибухне в листопаді 1919 року, коли в результаті закулісних перемовин диктатора Західної області УНР Євгена Петрушевича її військові підрозділи перейшли на бік білогвардійського генерала Денікіна, оголивши фронт на Поділлі. Відтак для порятунку української держави її уряд за участі державного секретаря закордонних справ ЗУНР Володимира Старосольського пішов на вкрай важку вимушену угоду з поляками, котрі зажадали за політичну й військову підтримку передати їм українські терени аж до Збруча й Случі.

З цього часу влада ЗУНР, яка перебувала в еміграції, не визнаючи цієї угоди, остаточно виключила зі своєї діяльності соборні інтереси України, сподіваючись на те, що зможе добитися самостійності для Галичини. Зрештою, група Петрушевича пішла на таємну співпрацю з москвою, одержуючи від неї фінансову підтримку, про що засвідчено в документах більшовицької партії.

Тимчасом розкол між двома українськими республіками призвів до втрати спільного фронту проти москви як одвічного ворога українства. Еміграційні уряди обох їх, особливо ж після вбивства Симона Петлюри в Парижі, втратили свій вплив, відтак українська проблема зникла як окрема з політичної карти Європи. Тим паче, що Державний Центр УНР осів у Польщі, відтак був залежний у своєму існуванні від країни, яка контролювала значну частину української території, з національними інтересами корінних мешканців якої зовсім не переймалася. Цей український уряд ще вчора визнаної багатьма країнами світу держави тепер не міг захищати права свого населення на його ж одвічній землі.

Тож неспроможність екзильного уряду змобілізувала найбільш патріотичні сили, які витворили Організацію Українських Націоналістів. Вона в свій спосіб узяла на себе місію захисту прав українців на їхній землі. Ці подвижники, особливо з галицької молоді, йшли на відчайдушніші акції, аби постійно заявляти перед усім світом про українську трагедію та їхню відданість у боротьбі за відродження права рідного народу бути господарем на рідній землі — аж до готовності покласти власне життя в ім'я цієї ідеї.

За це вони каралися в польських тюрмах, але сподівалися, що ці муки будуть винагороджені свободою для українства. Коли ж гітлерівська армія у вересні 1939 року випустила їх з польських катівень, то вони були здивовані бездіяльністю того Проводу ОУН, який, перебуваючи на волі, не ско-

ристався упадком Польщі й не підняв всенародного повстання на українських теренах, щоб уконституювати українську державність.

Здебільшого молодші за віком ці націоналісти хотіли одержати відпівід від нового керівництва ОУН, яке тепер мало осідок у Римі. Але одержали наказ скоритися новому вождеві Андрієві Мельнику, котрого після загибелі Євгена Коновальця обрали, на їхню думку, нелегітимно. Дві поїздки до Рима з пропозиціями оновлення складу Проводу й зміни стратегії боротьби не дали результатів. Як наслідок — витворення Революційного Проводу ОУН, очолити який полковник Андрій Мельник відмовився. А свого провідника революційна боротьба вже підготувала — Степан Бандера, перед яким у залі засідань Варшавського й Львівського судових процесів піднімалися всі присутні. Організований ним II Великий Збір Революційної ОУН і накреслив нову стратегію боротьби за владу українського народу на українській землі.

У її здійсненні були радісні перемоги, траплялися болючі втрати й поразки. Але зрештою в Проводі ОУН, який складався в основному з галичан, таки викристалізувалася й утвердилася соборницька стратегія й глибоке переконання, що без Наддніпрянщини вільної України за Збручем не можна збудувати. Заповіт Симона Петлюри, що Українська держава постане лише тоді, коли вона утвердиться на вісі Дніпро — Чорне море і скропиться кров'ю, був прийнятий Проводом ОУН незаперечно. Тож наприкінці ХХ століття галичани не будували вже собі Україну за Збручем, а масово прибули будувати її на береги Дніпра. І це дало свої результати 24 серпня 1991, а підтвердження — на Всеукраїнському референдумі 1 грудня того ж року.

І ось тут чітко бачимо цікаве порівняння: ЗУНР творили в 1918 році й ухвалювали від її імені рішення в 1919, не узгоджуючи їх навіть формально з виборцями, депутати парламенту вже колишньої Австро-Угорщини. Директорія УНР мала повноваження від Трудового Конгресу України, вищого органу влади УНР на той час.

Такої розбіжності не було в 1991 році, коли до Верховної Ради УРСР з однаковими повноваженнями обиралися депутати Наддніпрянщини, Галичини, Волині, Буковини й Закарпаття. І вони звернулися до всіх виборців України оцінити Акт проголошення ними незалежності України. Відповідь була однозначною: Так!

* * *

Слава Україні! Слава Бандері!

Програмові постанови

Організації Українських Націоналістів

1. Організація Українських Націоналістів визнає, що: Боротьба за силу й добро української нації є основою нашого світогляду. Всебічний розріст, сила, здоров'я й добробут українського народу — це наша найвища ціль.

2. Тільки вповні Суверенна Українська Держава може забезпечити українському народові вільне життя й повний всебічний розвиток усіх його сил.

3. Тільки шляхом революційної боротьби з наїздниками здобуде український нарід свою державу.

4. Тільки справедливий, національний суспільний лад буде основою сили Української Держави й основою вільного життя українського народу.

Тому Організація Українських Націоналістів бореться:

1. За Суверенну Соборну Українську Державу, за владу українського народу на українській землі.

2. За організацію Української Держави на основах: сильної влади, сильної національної армії й флоту та єдиної політичної організації провідного національного активу.

3. За планову організацію цілого господарського й суспільного життя в Українській Державі на таких основах:

а) рівність усіх українців у правах і обов'язках перед нацією і державою;
б) поділ на різні заняття й фахи та відповідно до цього виробничі й професійні організації, побудовані на засаді продукційного солідаризму й рівноправності всіх працюючих;

в) власником усієї землі й вод, підземних і наземних багатств, промислу й шляхів сполучення — є сам український нарід і його держава;

г) Українська земля українським селянам, фабрики й заводи українським робітникам, український хліб українському народові;

вільна ініціатива вільних людей;

загальне й повне право власності на продукти своєї праці;

обмежене приватне, кооперативне й спілкове право власності та господарювання землею й виробництвами тих, які біля них працюють;
державна власність важкого промислу й транспорту;

вільна торгівля нижчих ступнів;

законне обмеження зисків, усунення всякої спекуляції та самоволі й недбальства в господарстві;

інтенсивна розбудова всіх галузей народнього господарства, щоб воно стало основою могутності Української держави:

пов'язання в цілому житті — вільної, творчої ініціативи, праці й власності громадян — з ініціативою, плановістю, організованістю й контролем держави — в одну, нерозривну цілість;

д) законна участь робітників у керівництві й зисках підприємств;

за кращу працю — краща платня;

забезпечення законом найменшої платні за працю, вистачаючої на повне утримання працівника та його родини;

забезпечення здорових умов праці у копальнях, фабриках, заводах та всіх місцях праці;

забезпечення платних відпусток і задоволення всіх потреб здоров'я і культури;

е) загальне й повне забезпечення на старість та у випадках каліцтва й нездібності до праці всіх громадян;

ж) основою багатства народу є в першу чергу здібності й праця всіх членів національної спільноти. Тільки праця і її видаєність є мірилом вартості кожної одиниці та основою її суспільного становища.

ОУН бореться:

4. За планову організацію українською державною владою народнього здоров'я, розросту й тугості української раси шляхом:

а) загальної, обов'язкової, безплатної лікарської опіки й використання всіх здобутків лікарських наук та лічних закладів для цілого загалу;

б) допомоги чисельним родинам;

в) опіки й охорони матерей і дітвори;

г) піднесення стану народнього відживлення, мешкання й рівня цілого життя;

д) плекання фізичного здоров'я народу;

5. За організацію шкільництва на основі загального безплатного навчання для всієї української молоді й особливого виховання здібнішої дітвори.

За перевиховання цілого українського народу в дусі славних традицій української історії;

За усунення чужих розкладових впливів;

За новий героїчний зміст української культури.

6. За свободу сумління й релігійних культів, нешкідливих моральній силі нації в інтересах Української Держави.

7. ОУН бореться проти комуністичного світогляду, проти інтернаціоналізму й капіталізму та проти всіх поглядів і струй, що несуть ослаблення життєвих сил народу;

ОУН бореться за знищення сваволі, за розвал московської тюрми народів, за знищення цілої комуністичної системи, за знищення всіх привелеїв, поділів і різниць на класи, та всіх інших пережитків і пересудів.

8. ОУН бореться — за свободу всіх народів, поневолених Москвою, та їхнє право на своє власне державне життя.

9. ОУН змагається за з'єднання всіх українців в одному визвольному фронті Української Національної Революції та організовує й творить політичну і військову визвольну силу, здібну перевести збройний зрив, здобути Українську Державу та керувати нею.

10. ОУН іде в боротьбі за здійснення заповіту Великого Пророка України Тараса Шевченка, революційним шляхом Коновальця, шляхом Святослава, Володимира Великого, Хмельницького, Міхновського й Петлюри, шляхом боротьби за славу і велич Золотого Тризуба.

II ВЗ ОУН, квітень, 1941 р.

ГОЛОВНИМ ДЛЯ УРСР ЗАЛИШАЛОСЯ ПРОДОВОЛЬСТВО (до 80-річчя надання допомоги Україні від ЮНРРА)

Уже за два роки перед закінченням Другої світової війни за ініціативою Президента США Рузвельта було створено «Адміністрацію допомоги й відновлення об'єднаних націй», яка мала допомогти й полегшити життя постраждалим на початку відбудови народного господарства. Ця організація одержувала кошти з грошових внесків 48 країн, які не були окуповані гітлерівцями. Кожна з них мала внести 2 відсотки свого щорічного національного доходу. Скажімо, для США ця сума рівнялася 2.700.000.000 доларів, а для невеликої Ісландії — 1.400.000.

УРСР стала членом ЮНРРА в серпні 1945 року, після чого керівництво цієї організації відвідало всі регіони республіки, ознайомилося з масштабами руйнувань і нагальними потребами населення в найближчий час. У результаті початкова сума заявок УРСР сягнула 209.757.407 доларів, яку за океаном підкорегували до зменшення на 10.208.360.

Скажімо, з огляду на великий термін виготовлення окремих верстатів і пресів скоротили ці позиції на 630.000 доларів, або небажання виділяти для УРСР індикаторів і випробувальних машин — а це 452.402 до-

лари. Як і небажання фірми «Зінгер» виготовляти швейні і трикотажні машини. Відмовилися у Вашингтоні відпускати і броньований кабель. А замість жирних кислот там запропонували взяти 25 тисяч тон господарського мила на 3 мільйони доларів.

На основі цього було розроблено новий план виділення для УРСР 189.000.000 доларів на різні товари, які відпускалися безплатно, а вже українська влада реалізовувала їх з тим, щоб одержані кошти спрямувати на відбудову шкіл, лікарень, ясель, дитячих садків, будинків інвалідів, сиріт і престарілих.

Зрозуміло, що найбільше тоді, особливо з початком нового голоду в Україні, гостро постало питання про нестачу продуктів харчування. Тож і не дивно, в новій заявці Уряду УРСР, з якою 3 квітня 1946 року погодилися москва, на першому плані значилася саме ця номенклатура товарів — на загальну суму 129.522.532 долари. Сюди входили м'ясопродукти (із заміною частково рибою й оселедцями) — на суму 59.372.150 доларів), жири тваринні й рослинні (37.883.800), згущене молоко і молоко сухе обезжирене (5.910.920), сир (2.977.600), боби сухі (1.044.550), рис (2.505.800), манна крупа (807.570), насіння (9.566.062), какао-боби (599.400), чай (599.400), кава (644.000), перець чорний (144.000), вітаміни (751.955). До цієї групи, до речі, включалися копра (2.964.000), оліфа (751.325) і господарське мило (3.000.000).

Промислових товарів і сировини передбачалося поставити на суму 23.417.990 доларів, медичного обладнання і медикаментів — 507.747, промислового обладнання й різних матеріалів — 34.551.731, Серед останніх значилося обладнання для відновлення зруйнованих помешкань і громадських приміщень, у тому числі екскаватори, крани, пересувні компресори, вібраційні механізми. Окремою графою виділялося обладнання для комунальних підприємств міст, зокрема, для електростанцій, водопроводів і каналізацій. Враховувалась також потреба в обладнанні для переробної промисловості. Ці матеріали станом на 1 жовтня 1946 року в більшості вже були 19 американськими пароплавами доставлено в порти Далекого Сходу: міді 3.997 тон, алюмінію — 911, олова — 1.078, свинцю — 1.629.

Найбільш напружено працювали пароплави, які доставляли продовольство. Наприклад, м'ясних консервів надійшло 84.263 тонн, рибопродуктів — 23.309, рису — 1.610, борошно і крупи — 7.316, кави — 2.670, чаю — 771, а всього — 281.820 тонн.

«ПРАЦЮВАТИМУ ПРОУКРАЇНСЬКИ ЗА БУДЬ-ЯКИХ ОБСТАВИН» (до 70-річчя від дня народження Володимира Огризка)

Може це здатися дивиною для практики світової дипломатії, але в її історії, мабуть, і справді не знайдеться прикладів, коли міністра закордонних справ незалежної держави знімають за те, що він при виконанні своїх службових обов'язків був патріотично налаштований щодо рідної країни. Але в пострадянській Україні таке сталося: в березні 2009 року міністра закордонних справ Володимира Огризка звільнили з посади з ініціативи уряду.

Тодішній член фракції БЮТ Андрій Портнов наголосив перед журналістами, що «антиурядова політика», яку здійснював міністр закордонних справ Володимир Огризко, призвела до його відставки. «Потрібно було думати, яким чином моделювати власну діяльність», — заявив майбутній соратник Януковича Портнов. Водночас лідер депутатської групи «За Україну!» В'ячеслав Кириленко назвав звільнення Огризка наслідком його незалежної політики щодо Росії.

Сам Володимир Огризко звинувачення в надмірній проукраїнськості сприйняв як комплімент, бо вважав нормальним, коли міністр закордонних справ України налаштований проукраїнськи. І додав в інтерв'ю: «Не буває, певно, міністра закордонних справ Росії, налаштованого не проросійськи, чи міністра закордонних справ Польщі, налаштованого не пропольськи. Якщо хтось очікує, що Огризко буде «про-якимсь», а не проукраїнським, — це помилка. Я українець, я виріс на цій землі, живу тут і працюю, й працюватиму проукраїнськи за будь-яких обставин».

Ця проукраїнськість проявилася в нього вже в перших відрядженнях на Захід. З групою однодумців у МЗС УРСР думав і робив усе можливе, що наближало незалежність України. Був, до речі, в першій групі українських дипломатів, які майже через сто років відновлювали відносини з Німеччиною. Працюючи там, відповідав за налагодження перших контактів із структурами НАТО.

Від перших контактів з росіянами на дипломатичних перехрестях зрозумів, що з ними нам не по дорозі. З кожним наступним етапом своєї дипломатичної біографії це переконання лише посилювалося. На-

магався донести це до керівництва кількох урядів, але безуспішно...

Так, його дії не подобалися російським колегам, але ж українська зовнішня політика має враховувати всі аспекти і виходити винятково з національних інтересів України. Незважаючи на будь-які посади й ранги московських дипломатів. Зокрема, попередив посла російської федерації Віктора Черномірдіна про можливість оголошення його персоною нон грата в Україні за «недружні, украї недипломатичні» оцінки, коментарі й висловлення на адресу України та її керівництва.

Тому Володимир Огризко був готовий до підступних дій тих депутатів парламенту України, котрі намагалися догодити москві й натиснули кнопки за його звільнення: 174 — від фракції Партії регіонів, 49 — від БЮТ, 27 — від КПУ.

Та це не похитнуло поставу Володимира Огризка працювати «проукраїнськи за будь-яких обставин». Уже невдовзі така його позиція проявиться перед усім світом: 18 лютого 2014 року під час Євромайдану він звернувся з відкритим «Зверненням до лідерів Європи та США, які ще в змозі діяти». У ньому звинувачувалися уряди західних країн у здійсненні пасивної політики бездіяльності та «невтручання» щодо України під час злочинів режиму Віктора Януковича проти власного народу. Володимир Огризко також нагадав їм про промовисте історичне «мовчання» їхніх попередників під час Голодомору 1932—1933 років, Другу світову війну та про «умовляння» політичного керівництва України з боку західних держав кінця 1980-х «залишатися» у складі СРСР. Також застеріг лідерів Заходу проти передачі України під протекторат москви, бо в такому разі події в Україні мо-

Через 50 років у тій же аудиторії Шевченкового університету — тепер уже виступ перед студентами.

жуть вилитися у більш жорстоку та криваву війну, ніж війна у колишній Югославії.

Там не прислухалися, відтак не лише сьогодні Україна у вогні, але й на Заході пожинають гіркі плоди нерозважності й історичної зарозумілості. А кадровий дипломат Володимир Огризко з екранів телебачення, трибун міжнародних конференцій продовжує сильним світу сього щоденно, як, зрештою, і всьому світові, наполегливо розтлумачувати гостру потребу підтримати Україну, бо саме тут ключ від майбутнього планети.

Особливо ж велику увагу він приділяє розвінчання російської імперської пропаганди, очолив-ши Центр досліджень росії. Саме за його ініціативи кілька років тому Київським університетом імені Бориса Грінченка було підготовлено монографію «Заборонити рашизм». І знову ж таки — він щодня промовляє до українців і світу.

І насамкінець з особистого: восени 2008 року під час засідання Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку тамтешня турецька громада вирішила провести презентацію книги «Що дала Україна світові» автора цих рядків турецькою мовою. Організатори цього заходу висловили побажання, аби на ньому була присутня і делегація України, відтак попросили вияснити можливість присутності її представників. Помічник міністра закордонних справ Володимира Огризка пообіцяв доповісти своєму начальству після його повернення із зарубіжного відрядження. І раптом несподівано, у неділю, дзвінок з приймальної міністра: чи можете ви відповісти зараз Володимир Станіславовичу? Він хоче обговорити з вами всі деталі...

Відбулася не тільки розмова у вихідний день, але й було дійство: в призначений час у найбільшому готелі Нью-Йорка в присутності великої кількості високих державних діячів і дипломатів багатьох країн світу за дорученням міністра закордонних справ України його заступник Олександр Горін зачитав привітання від Президента України до турецькомовних читачів. Отже, світ більше дізнався про Україну. А сприяв цьому Володимир Огризко...

ТРАВЕНЬ

1 травня

160 років тому (1866) народився Ананій Гоминюк, український лірник. Дата смерті невідома.

3 травня

120 років тому (1906) у Казані (тепер — Татарстан, РФ) народився Серафим Субботін, геофізик, академік АН УРСР. З 1944 р. працював в Україні, у 1960—76 роках — директор Інституту геофізики АН УРСР. Розробив методику гравіметричного картування залізородних комплексів, котра була застосована при вирішенні проблеми Великого Кривого Рога. Помер 16 січня 1976 року.

4 травня

115 років тому (1911) народився Кирило Щолкін, видатний творець атомної техніки, тричі герой соціалістичної праці, юнацькі роки й навчання котрого пов'язані з Кримом. Помер 8 листопада 1968 року.

5 травня

190 років тому (1836) у Чернівцях народився Сидір Воробкевич, письменник, композитор, редактор, культурний діяч, педагог, диригент. Написав близько ста мелодій на власні тексти («Над Прутом», «Якби була я зозулею», «Заграй ти, цигане старий»), написав музику до поезій Т. Шевченка, І. Франка, М. Пашкевича, Ю. Федьковича. Був першим головою «Руського літературного товариства», ініціатором заснування журналу «Буковинская зоря», видавцем альманаху «Руська хата» (1877). Помер 19 вересня 1903 року в Чернівцях.

110 років тому (1916) помер перший поширювач української правди на американському континенті отець Агапій Гончаренко. Народився 31 серпня 1832 року в Кривині (тепер — Криве на Житомирщині).

95 років тому (1931) на Нижньому Поволжі вийшло друком перше число крайової україномовної газети «Шляхом Леніна».

90 років тому (1936) у родині українських переселенців до Казахстану народився Володимир Нечай, видатний організатор атомної промисловості, керівник Федерального ядерного центру Російської Федерації в Снежинську на Уралі. Покінчив життя самогубством в листопаді 1996 року з метою привернути увагу російських властей до проблем атомної науки й техніки.

6 травня

150 років тому (1876) народився Юрій Давидов, музичний та громад-

ський діяч, племінник П. Чайковського. Один з ініціаторів заснування в Києві консерваторії (1913). У 1918 р. заснував товариство «Художній екран», брав участь у створенні в Києві кіностудії. Помер 16 травня 1965 року в Кліні Московської обл., де з 1945 працював головним доглядачем будинку-музею П. Чайковського.

45 років тому (1981) помер видатний український хореограф Василь Авраменко. Народився 22 березня 1895 року в Стеблеві, що на нинішній Черкащині.

7 травня

140 років тому (1886) у Києві помер Костянтин Думитрашко, український письменник. Був професором Київської духовної семінарії (1839—1864), з 1870 — секретарем ради Київської духовної академії. У 1859 написав поему «Жабомишодраківка...», переробку старогрецького пародійного твору, до якого внесено багато українського історико- побутового колориту. Народився у 1814 році в Золотоноші.

9 травня

155 років тому (1871) народився Володимир Гнатюк, український фольклорист, етнограф, мовознавець, літературознавець, громадський діяч. Автор праць «Українська народна словесність», «Народна пожива на Бойківщині», «Гаївки», «Колядкі щедрівки», «Українські народні пісні в записах Володимира Гнатюка», «Етнографічні матеріали Угорської Русі» та ін. Член-кореспондент Петербурзької Академії наук, академік Всеукраїнської Академії наук. Помер 6 жовтня 1926 року, похований у Львові.

45 років тому (1981) у Києві було відкрито меморіальний комплекс «Український державний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941—1945 років».

10 травня

65 років тому (1961) у Нижньому Березові Івано-Франківської обл. народився Іван Малкович, український поет, видавець, засновник і директор популярного видавництва «А-БА- БА-ГА-ЛА-МА-ГА».

13 травня

80 років тому (1946) помер Олексій Бах, біохімік, революціонер-народник. Дав пояснення хімічним процесам, що відбуваються у ході асиміляції вуглекислого газу рослинами, сформулював перекисну теорію біологічного окислення, розробив теорію клітинного дихання, створив методи використання ферментів, котрі використовуються і дотепер. За-

снoвник школи радянських біохіміків. Народився 14 березня 1857 року в Золотоноші (тепер — Черкаська обл.).

155 років тому (1871) народився Василь Стефаник, видатний український письменник.

15 травня

10 років тому (2016) Українська співачка Джамала з власною піснею «1944» здобула перемогу на Пісенному конкурсі "Євробачення—2016", що відбувся у Стокгольмі.

16 травня

340 років тому (1686) був підписаний «Вічний мир» між Московською державою та Польщею. Річ Посполита визнавала належність Московії Лівобережної України, Києва, Запорозжя, Чернігово-Сіверської землі з Черніговом і Стародубом. «Вічний мир» остаточно затвердив насильницьке розчленування України.

17 травня

80 років тому (1946) в Києві народилася Зінаїда Турчина (Столітенко), українська гандболістка, дворазова олімпійська чемпіонка.

18 травня

Міжнародний день музеїв.

19 травня

145 років тому (1881) у Вільнопіллі (тепер – Бердичівський район Житомирської обл.) народився Іван Ільчук – священник Української Свято-Покровської церкви в Харбіні. Помер в роки Другої світової війни.

85 років тому (1941) помер Василь Чаговець, український фізіолог, професор Київського університету, академік АН УРСР. Один з засновників сучасної електрофізіології. Народився 30 квітня 1873 року на хут. Патичіс (нині — Сумська обл.).

85 років тому (1941) у Хмельницькому народився Олег Приходнюк, український археолог, дослідник проблем походження і давньої історії слов'ян, доктор історичних наук. Автор низки робіт з теорії і методології використання археологічних джерел в дослідженнях етногенезу. Помер 31 грудня 2004 року.

20 травня

100 років тому (1926) у Києві народився Володимир Роменець, український психолог, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка, дійсний член Академії педагогічних наук України, лауреат

премії АПН України та премії імені М. Максимовича (1994), премії імені Г. Челпанова Психологічного інституту Російської академії освіти (1997). Один з фундаторів вітчизняної історико-психологічної науки, вихователь багатьох поколінь українських психологів. Помер 1998 року в Києві.

65 років тому (1961) було засновано Республіканську премію імені Т. Г. Шевченка. Першими лауреатами премії у 1962 стали Олесь Гончар, Павло Тичина і Платон Майборода. На сьогодні нею нагороджено понад 600 діячів культури. З метою піднесення ролі і престижу Державної премії України імені Т. Г. Шевченка як найвищої в Україні премії в галузі культури, літератури і мистецтва Указом Президента України від 27 вересня 1999 року її було перейменовано у Національну премію України імені Тараса Шевченка.

21 травня

195 років тому (1831) у Харкові було видано «Український альманах», перший з подібних в Україні.

85 років тому (1941) у в'язниці помер Володимир Щепотьев, етнограф, фольклорист, історик літератури, член Етнографічної Комісії при ВУАН. Автор праці «Звичаї, словесна творчість та мова Полтавщини», рукописної праці «Старе язичество на Україні». Народився 9 жовтня 1880 року в Полтаві.

35 років тому (1991) померла Віра Свенціцька, український мистецтвознавець, автор праць «Різьблені ручні хрести» (1939), «Іван Руткович і становлення реалізму в українському малярстві» (1966), «Спадщина віків. Українське мистецтво 14—18 століть у музейних колекціях Львова» (у співав., 1990). Народилася 28 серпня 1913 року.

22 травня

165 років тому (1861) в Каневі перепоховано Тараса Шевченка.

25 травня

100 років тому (1926) у Парижі більшовицький агент Шварцбард убив видатного українського державника Симона Петлюру. Народився 22 травня 1879 року в Полтаві.

90 років тому (1936) у Львові розпочався так званий процес Бандери, на якому судили українських націоналістів за участь у вбивстві міністра внутрішніх справ Польщі Броніслава Перацького.

27 травня

80 років тому (1946) відбувся спільний наступ УПА й польського націоналістичного руху на Грубешів.

28 травня

160 років тому (1866) у Житомирі народився Костянтин Пурієвич, український фізіолог рослин. Навчався і все життя працював у Київському університеті. Займався питаннями енергетики фотосинтезу, дихання рослин. Помер 31 серпня 1916 року.

29 травня

145 років тому (1881) народився Андронік Чайка, генерал-майор медичної служби. Під час Другої світової війни — головний хірург евакопункту 3-го Українського фронту, зав. кафедрою урології Київського медичного інституту, головний хірург Київського окружного військового шпиталю (1945—1961). Помер у Києві 19 липня 1968 року.

30 травня

150 років тому (1876) у м. Емсі (Німеччина) царем Олександром II був підписаний Емський акт про обмеження української мови в російській імперії.

31 травня

95 років тому (1931) у Марківцях (тепер — Чернігівська обл.) народився Петро Кононенко, український літературознавець, критик, директор створеного ним у 1992 році Інституту українознавства в Київському університеті ім. Т. Г. Шевченка, а в 2000 році НДІ українознавства Міністерства освіти і науки України. Помер 28 лютого 2024 року.

У ТРАВНІ

110 років тому (1916) Лесем Курбасом у Києві створено «Молодий театр».

НОВІ РЕЦИДИВИ «РУССКАГО МІРА»

(до 120-річчя застережень Симона Петлюри щодо урядового заохочення чорносотенства в українському суспільстві)

Ті давні демократичні традиції, які стали відроджуватися в українському суспільстві в ході першої російської революції з 1905 року, налякали царське самодержавство. Й вимушене оголосити вибори до Першої Державної Думи воно намагалося зупинити власне цивілізаційний розвиток українського суспільства не тільки через недопущення до її складу справді його гідних представників, а й через втягування широких мас у міжнаціональні конфлікти, висуваючи на чоло нібито демократичних процесів «истинно-русских».

А щоб втягнути в цей процес глибоко віруюче українське селянство, то влада вирішила використати для цього російську православну церкву. Скажімо, не дозволяючи провести збори виборних партії «народньої свободи», київська влада заявляла, що, мовляв, начебто не вистачає поліції для підтримання порядку, а коли постало питання для проведення подібного зібрання у Михайлівському монастирі «истинно-рускими» людьми, то представників правопорядку знайшлося.

Аналізуючи цю подію, відомий уже на той час публіцист Симон Петлюра на сторінках «Громадської думки» (21 квітня 1906 року) зазначає, що «під час виборів ченці виявили незвичайно багато самопожертви і патріотизму: вони забрали виборних селян до себе, дали їм помешкання, їсти, пити, розважали церковними співами, — а для безпечности... поставили коло них поліцію».

А далі Петлюра чітко вказує на грубе порушення законодавства ось цими «истинно русскими», на що влада заплющує очі: «агітація серед виборних по закону забороняється, але чорносотенці патріоти 19 квітня ранком, як був молебінь, і увечері на зібранні сміливо ходили серед виборних і роздавали їм свої видання; панії із слізьми на очах вимагали од селян голосувати тільки за «истинно-русскихъ» людей, і не допускати до думи «жидів», поляків та інших инородців...».

Один з таких «истинно-русских» — Туткевич міг вільно заявляти, що Думи «вимагає не народ, а тільки дрібненька частина, купка «жидів» та зрадників, що міцні своєю єдністю». Цей тип дозволяв собі говорити й таке: «Ви працюєте, а грошей у вас нема. Де-ж вони? А вони у наших ворогів (т. є. «жидів») і за гроші вони усе можуть зробити (догадайся

— й підкупити кого треба). У Думи вимагатимуть поперед всього рівних прав, щоб, значить, і «жидів» всіх пустити до школи. А де-ж вчитимуться наші діти?... Не вибирайте тих, що шапки, йдучи проз церкву не скидають, начальства не слухають, вибирайте священників».

Наводячи ці та інші приклади, Симон Петлюра вже тоді зробив висновок, що застерігав від нових рецидивів чорносотенства, яке нав'язувалося українцям: «Як бачимо у нас робиться те ж саме, що було і в Житомирі та по інших містах. Чорне й біле духовенство, що попереду так байдуже відносилось до громадського життя, тепер раптом заворушилося, злигалось з усею темною силою і під доглядом уряду провадить свою ганебну роботу».

З огляду на те, що вказана урядова політика продовжується, Петлюра через місяць у тій же «Громадській думці» (13.05.1906) знову порушує це питання в статті під заголовком «Прихильність уряду до чорносотенних заяв». Цього разу він детально аналізує вибірковість розгляду владними інституціями різних петицій щодо розв'язання актуальних соціальних питань. Як виявилось, останнім часом подібні заяви «подаються і приймаються тільки од «истинно-русских» людей та всяких інших чорносотенних гуртів».

На думку Петлюри, враховуючи те, що «чорносотенні заяви при сучасному державному ладу підбурюють одну частину люду проти другої, сіють колотнечу і ненависть в народі, загрожують громадянській безпечності і таким чином являються злочинними — революційними». Відтак цими своїми публікаціями він уже тоді застерігав, що подібна урядова політика з використанням російської православної церкви, призведе до втягування українських мас у неприродне для них становище, коли доведеться брати участь у зовсім чужих для нас справах.

Цей прогноз його збудеться, коли через кілька років, уже редагуючи журнал «Украинская жизнь» у москві, Симон Петлюра ще раз повернеться до цього питання. У підготовленій ним до друку статті «Чорносотенне українство» детально розповідається про роль у втягуванні українців одного з оплотів московського православ'я в Україні Почаївської Лаври, ченці якої вдалися до тонкого прийому, аби зачепити потаємні струни нашої народної душі, намагаючись тепер розсварити українців з поляками, використовуючи історичну пам'ять про нещасливу для нас битву під Берестечком 1651 року. Раптом московські мо-

нахи з Почаєва заклопоталися могилами українських козаків, кинули клич організації хресних походів до них.

Наголошуючи на підступності цієї акції, Симон Петлюра застерігає: «Видання Почаївської Лаври: «Почаевские известия» і «Почаевский листок» поступово приймають українофільське забарвлення. Союзники надають величезне значення місцевій народній мові, як найбільш доступний для розуміння селянського населення Волині, й успішно користуються ним з метою агітації й пропаганди союзницьких ідей. В названих органах Почаївської Лаври появляються статті, вірші українською мовою; союзники починають видавати навіть популярні брошури, словом, діяльність «истинно-русского союза», як констатує поінформоване українське «Слово», починає «одягати свої ідеї в український одяг». Центр тяжіння українофільської агітації союзників поки спрямований, головним чином, на використання історичних традицій українського народу».

Так, поки що московські чорносотенці нібито й справді переймалися збереженням пам'яті українського народу, але це була продумана акція на недалеке майбутнє, коли захитаються мури російської імперії й поневолені нею народи захочуть звільнитися від накиннутих на них кайданів. «Истинно-русские» намагалися заздалегідь пересварити їх, щоб борці за власну свободу не змогли виступити єдиним фронтом проти спільного поневолювача, а втягнулися в непотрібні міжусобиці, від чого вигравала б тільки москва.

Селяне-виборці, чорна сотня, ченці та уряд.

Як відомо, зборів виборних з партії «народньої свободи» київський уряд не дозволяв ні 18, ні 19 квітня, посилаючись на те, що ніби-то не вис-тачає поліції. А от для зборів, споруджених 19 квітня у Михайлівському монастирі «истинно-русскими» людьми, поліція знайшлася.

Під час виборів ченці виявили незвичайно багато самопожертви і патріотизму: вони забрали виборних селян до себе, дали їм помешкання, їсти, пити, розважали церковними співами, — а для безпечности... поставили коло них поліцію. Агітація серед виборних по закону забороняється, але чорносотенці патріоти 19 квітня ранком, як був молебінь, і увечері на зібранні сміливо ходили серед виборних і роздавали їм свої видання; панії із слізьми на очах вимагали од селян голосувати тільки за «истинно-русскихъ» людей, і не допускати до думи «жидів», поляків та

иниших инородців... Кругом стояли все темні сили, з Гнівущовим, Туткевичем, Стельмашенком та іншими на чолі, але говорив найбільше один Туткевич. Переказати ту нісенітницю, що він мовив, досить трудно, але деякі місця його промови своєю брехливістю викликали серед слухачів навіть обурення.

Казав він, що думи вимагає не народ, а тільки дрібненька частина, купка «жидів» та зрадників, що міцні своєю єдністю.

«Ви працюєте, а грошей у вас нема. Де-ж вони? А вони у наших ворогів (т. є. «жидів») і за гроші вони усе можуть зробити (догадайся — й підкупити кого треба). У Думи вимагатимуть поперед всього рівних прав, щоб, значить, і «жидів» всіх пустити до школи. А де-ж вчитимуться наші діти?... Не вибирайте тих, що шапки, йдучи проз церкву не скидають, начальства не слухають, вибирайте священників. Не всі Гапони. — Не вибирайте «кадетів». «Истинно-руськіє» люде називають їх «каїновими дітьми» — це виродки пекла, зрадники. Про землю зараз і не думайте. За гряницею нема й тої землі, що у вас, там люде ще менше їдять од вас і т. д. і т. д.

Один селянин почав казати про попів: «Прийде до тебе — дай, підеш до нього — дай, та ще й не копійку, а карбованця. І у вас, у Лаврії, треба копійку дати... Попи бувають всякі, а ченці ж повинні-б...». Але йому не дали кінчити. Так само «зацитькували» й інших ораторів із селян. Коли ж один поставив питання про землю прямо, — оратор д. Туткевич знов говорив з пів-години і нічого до ладу не відповів. Словом сказати, «свобода» слова була додержана як не можна краще.

Такі-то у нас вибори!

Як бачимо у нас робиться те ж саме, що було і в Житомирі та по інших містах. Чорне й біле духовенство, що попереду так байдуже відносилось до громадського життя, тепер раптом заворушилося, злигалось з усею темною силою і під доглядом уряду провадить свою ганебну роботу.

Зо всієї сили допомагаючи «своїй» партії, уряд разом з тим тисне ті, що йому не до вподоби.

Така тяжка кривда одних на користь другим робиться на очах всього громадянства. Чи будуть же вибрані при таких умовах посли до Думи — справжніми представниками народних інтересів? Чи має ж тоді право уряд на весь голос кричати про свою "безпристрастність"?

П.

Прихильність уряду до чорносотенних заяв

З кінця 1904 року звідусіль почали подавати до вищої влади проханьня, заяви, телеграми од окремих гуртів про нужди народні, аж поки в минулому 1905 році не заборонено було подавати подібні петиції. Але за останні часи завелась така практика, що такі заяви подаються і приймаються тільки од «истинно-русских» людей та всяких інших чорносотенних гуртів. Уряд не тільки їм не одмовляє, а сам Трепов доводить сі заяви до відомости вищої влади і дуже любязно сповіщає про се подавців; урядові ж газети «Правительственный вѣстникъ» та "Русское государство" друкують їх так охоче, що навіть призначають для того окремих наборщиків. Зміст заяв остільки одноманітний, ніби вони писані на заказ: тут і ганьба та лайка нової державної установи — Думи, тут і вимагання знищити її, або, принаймні, не слухатись, тут і погрози вищій власті всякими злочинствами та розрухами (погромами), як що вона послухається Думи.

Правительствених газет, oprіч самих чиновників, ніхто в нас не читає і на ці заяви, можна було б і не зважати. Але правительство покликається на них, як на голос «значительной части населения» і на сій ніби то підставі одмовляється дати амністію, як про се сповіщає наше телеграфне агентство.

Таким чином виходить, що голосу якоїсь нікчемної купки невідомих людей уряд надає більше ваги, ніж голосу всієї держави, котра говорить устами своїх кращих людей, що засідають в Думі.

По якому ж це праву так робиться?

Правительство мусить бути однаково справедливим до всіх.

А хиба тут є правда?

Коли право подавати й посилати петиції до вищої влади знов повернуто, то про це уряд мусів би офіційально всіх повідомити; коли ж заборону такого права й до цього часу ще не скасовано, то уряд повинен негайно припинити подачу чорносотенних заяв і не друкувати їх в своїх газетах. Посилатись же на ці заяви в таких важних справах, як амністія, уряд не може уже через те саме, що чорносотенні заяви при сучасному державному ладу підбурюють одну частину люду проти другої, сіють колотнечу і ненависть в народі, загрожують громадянській безпечності і таким чином являються злочинними — революційними.

П.

Чорносотенне українство

Не так давно на сторінках української преси жваво дебатовалося питання про те, чи може в сучасному українському русі виділитися антидемократична і в основі своїй протирічлива основним началам національної емансипації течія. Поки українські публіцисти з далекозорістю кротів заперечували можливість зародження такої течії, життя не забарилося відповісти на поставлене питання по-своєму. Несподівано «світло» прийшло від Почаєва, головного центру й пристанища Волинського союзу істино-руских людей. Почаївські союзники, на чолі з архим. Віталієм і архієпископом Волинським Антонієм, поступово почали прививати діяльності місцевого союзу українське забарвлення. Видання Почаївської Лаври: «Почаевские известия» і «Почаевский листок» поступово приймають українофільське забарвлення. Союзники надають величезне значення місцевій народній мові, як найбільш доступній для розуміння селянського населення Волині, й успішно користуються ним з метою агітації й пропаганди союзницьких ідей. В названих органах Почаївської Лаври появляються статті, вірші українською мовою; союзники починають видавати навіть популярні брошури, словом, діяльність «истинно-русского союза», як констатує поінформоване українське «Слово», починає «одягати свої ідеї в український одяг». Центр тяжіння українофільської агітації союзників поки спрямований, головним чином, на використання історичних традицій українського народу. Так, ще в минулому році, в день смерті Богдана Хмельницького в Почаєві і Житомирі проголошувались проповіді, в яких діяльність Богдана Хмельницького малювалась ідентичною з діяльністю союзу русского народа (Sic!), а архієпископ Антоній не посоромився виставити гетьмана прихильником «православия, самодержавия и народности». «Почаевский листок» в статті, присвяченій пам'яті гетьмана, вирішив, що ім'я його повинні пам'ятати ті, хто любить самодержавство.

Така ж історія повторилася і з вшануванням пам'яті Кочубея, котрого союзники виставили, наперекір історичній правді, істинним радителем малоруського народу. Не задовольняючись усною й друкованою агітацією в справі використання для своїх цілей історичних традицій українського народу, союзники в цьому році вирішили влаштувати помпезну церковно-історичну маніфестацію з процесією на місце битви козаків з поляками під Пляшевою в 1651 році. Для підготовки маніфес-

тації заздалегідь випущено було звернення, настільки цікаве, що ми зважуємося навести його в найсуттєвіших частинах:

«Брати малороси! — говориться в цьому зверненні, - на Волині є дороге для всіх нас місце, а знаходиться воно в запущенні, забуто всіма. Це козацькі могили під Пляшевою. В 1651 році тут була страшна битва між козаками й поляками. Наші діди-козаки пішли на смерть, тільки б звільнити рідний край від польської неволі, а віру православну від гонінь. Більше 30 тисяч козаків полягло тоді на полях під Пляшевою. Тілами їхніми була покрита земля на кілька верст, ніхто не зважувався їх похоронити, побоючись поляків. І довго ще білили ті поля від кісток козацьких, як від снігу... Хоч поляки й торжествували перемогу, але через три роки Малоросія приєдналась до російського царства. Великий гріх нам забувати жертву цих мучеників козаків, що поклали свої кістки за нашу віру, за наше щастя і волю. Поляки поставили своїм воїнам біля Берестечка кілька пам'ятників і досі, хоч і загинула їхня Польща, служать подячні молебні за перемогу над хлопамі. А над могилами наших героїв немає навіть дерев'яного хрестика, та й земля та належить приватній особі. Так далі не можна залишати могили. 1) Постараємося їх випросити чи викупити, як дороге для нас місце; 2) Поставити там пам'ятник чи каплицю; 3) Кожний рік усім народом будемо збиратися на тих могилах і поминати хоробрих дідів наших, життя за нас і за віру поклавших. Перший хресний хід з 29 по 31 серпня. 1 вересня відбудеться закладання пам'ятника. Далі звернення запрошує направляти пожертви на пам'ятник на ім'я Почаївського «Союза русских людей».

В інших зверненнях Почаївського Союзу момент національної ворожнечі відтіняється більш яскраво: поляки виставляються «запеклими» ворогами малоруського народу й полум'я національної ворожнечі роздувається вмілими устами. Керівники Союзу, «малороси Почаївської Лаври», користуються історичними традиціями українців, що зберігають свою живучість і на Волині, для своїх цілей, що не мають нічого спільного з національними ідеалами. Але не можна не помітити, що такого роду діяльністю союзників готується благодатний ґрунт для насадження зерен свідомого реакційного українства, як течії антидемократичної, як течії, що гальмує елементарні устремління українських народних мас до вільного розвитку. Українське суспільство не є чимось цільним і однаковим у соціальному відношенні. Серед нього є певні

певні групи, що об'єднують у собі в один і той же час і національні симпатії, і консервативність, і навіть реакційність у питаннях політичного й культурного розвитку. Ці прошарки українського суспільства і з'являться в більш чи менш недалекому майбутньому ідеологами й керівниками тієї течії, яку ми назвали чорносотенним українством. Характерно, але зовсім не дивно, що важливу роль у цьому, наростаючій серед українців течії, відіграє духовенство, як чорне, так і біле. Воно прикладається до «сильних світу», вбачаючи в демократизмі передових груп українського суспільства небажане і вороже явище. Звідси витікає тенденція спрямувати національні стремління українських народних мас чужим для них руслом і використати національні емоції, історичні традиції з метою закріплення **пресловутих** начал «православия, самодержавия и народности» в свідомості народних мас. Навряд чи, однак, демагогічні прийоми «малоросів» з Почаївської Лаври принесуть бажані для них результати. Українські народні маси не доводо будуть сприймати вказівки своїх непрошених керівників і підуть швидше за тими, хто на прапорі своєму напише слова не національної ненависті й ворожнечі, а слова братства народів та їхньої спільної боротьби за здійснення ідеалів національної й соціальної емансипації.

С. Петлюра.

«БОЖЕВІЛЛЯ ЖИДІВСЬКОЇ ВУЛИЦІ...»

(до 100-річчя від дня вбивства Голови Директорії й Головного Отамана військ УНР)

З дитинства Симон Петлюра не просто проявляв співчуття до євреїв, коли вони зазнавали переслідувань, а й відкрито ставав на їхній захист, за що його називали жидівським батьком. Його публіцистична діяльність засвідчує також подібну позицію, як і політична пізніше. Особливо ж тоді, коли власне погроми військами УНР були спровоковані збільшовиченими солдатами в січні 1919 року. Це одразу ж викликало різку реакцію Головного Отамана Симона Петлюри, який вдався аж до розстрілів учасників таких злочинів.

У своїх зверненнях і наказах він гостро засуджував єврейські погроми, створював спеціальні слідчі комісії й постійно звертався до населення й вояків щодо недопущення цих злочинів. Завжди пояснював при цьому: така його позиція буде врахована широкими єврейськими

колами, і він «сподівається, що колись врятовані від погромів жиди допоможуть грішми розбудовувати Українську державу».

Найбільші погроми в Україні тоді здійснили денікінські війська, яких їхній провідник і не намагався стримати, про що він відверто признавався на зустрічі з єврейською делегацією Катеринослава, Харкова, Ростова на Дону й Таганрога 8 серпня 1919 року. Зокрема, як свідчить звіт цієї делегації, що переховується в Інституті єврейських досліджень у Нью-Йорку, генерал Денікін відмовився зробити антипогромне звернення, «посилаючись на вкрай загострене, озлоблене ставлення з боку населення й армії до євреїв, категорично відмовився від виступу з будь-якими деклараціями, вважаючи їх не тільки не корисними, але й такими, що можуть виявитися шкідливими».

І на конкретне запитання наприкінці зустрічі, чи збирається він все таки видати будь-які накази з цього приводу (скажімо, на зразок петлюрівських), денікін відповів категорично: «Зараз ні. Можливо, згодом, якщо це знадобиться».

Але за висловом вождя російських більшовиків лєніна, генерал денікін, який також мешкав у Парижі, не був загрозою для їхньої влади, перебуваючи в еміграції. Найбільш небезпечним для москви був Симон Петлюра, за яким могли піти широкі народні маси в боротьбі проти російської окупації. Навіть ті, хто не розумів спочатку його, хто не зумів пройнятися духом державної відповідальності, змушений був згодом визнавати правоту і провід Симона Петлюри.

Так, відомий отаман українських повстанців на Лівобережжі Ангел ще в квітні 1920 року свідчив, що хлібороби-землевласники «підуть тільки за гаслом «Петлюрівщини» й тільки за Отаманом Петлюрою, й по першому його призиву дадуть Отаманові своїх синів на захист Батьківщини. Цей вогонь підтримується в селах головним чином сільськими учителями й сільською «інтелігенцією», не зважаючи на сурові міри більшовиків. Не вистарчає лише організації й тої іскри, котра в один час і в один мент може об'єднати усю Україну в міцну організацію, котрої багнети будуть направлені проти усяких чужинців. Тільки один Головний Отаман, ім'я котрого вже давно стало святим символом для селян, може бути цією іскрою, що зажже Україну». Відтак уся Україна, писав один з повстанців, ніби „корабель, який застигнула в морі хуртовина і який бореться з хвилями розлютованого моря, але прямує до світящогося маяка, яким є для сього корабля Петлюра».

Тому лєнін і наказав джєржїнському й сталіну вбити саме провідника українського національно-визвольного руху, що й буде виконано євреєм самуїлом шварцбардом у Парижі 25 травня 1926 року під приводом помсти нібито за вчинені ним єврейські погроми в Україні.

Але вороги України не тільки знищили фізично Симона Петлюру — вони все робили, аби стерти пам'ять про нього, спалювати його ім'ям державницький чин українського народу. І це було нечуваним доти злочином, бо на тлі страшної трагедії «костлявою рукою смерти сягає хтось по душу народню, змагаючись провокаційно випекти на ній найогидніше тавро «погромника» і з ним пустити нас боротись далі за святе право бути самостійною державою, як рівноправний член в родині народів світу».

Єдиним фронтом пішло «проти ненависних сепаратистів-українців російське суспільство, що й таку трагічну подію в життя української нації, оповиває туманом огидної легенди, змагаючись до забруднення самої ідеї визвольної боротьби, повставшої до самостійного державного життя, української нації». Готуючись до судового процесу над вбивцею Петлюри Шварцбардом, московська влада вже у вересні 1926 року видрукувала спеціальний альбом З. Островського, який мав перекласти всю відповідальність за злочини проти євреїв України у період національно-визвольних змагань 1917—1921 років винятково на Уряд Директорії.

І до цього нового злочину, що «мав би морально знищити Націю в очах цілого світу», долучилося «єдиним фронтом світове жидівство», щоб захистити «того, хто вільно чи невільно став знаряддям у руках аранжерів ганебно-циничного насильства над безборонною людиною, що все життя боролась за волю гноблених, без огляду на віру та національну приналежність». І люди, котрі взагалі ніколи не знали і не бачили Петлюри, заявляли, що він вчинив єврейські погроми навіть у тих місцях, де не тільки ніколи не був сам, але де в той час не перебували відділи армії УНР, йому підпорядковані.

У зв'язку з організацією світовим єврейством такої кампанії на захист убивці, генеральний секретар з міжнародних справ в уряді Центральної Ради Олександр Шульгин, котрого самі євреї називали чи не першим своїм захисником, писав: «... жиди під час процесу Шварбарда возвели його в герої і прагнули всіма силами заплямувати світлу пам'ять Петлюри. Це було божевіллям з боку жидівських міжнародних кіл взяти на себе вбивство, якого вони не вчинили, бо весь атентат був

організований чекістами. Це було божевільям, бо, беручи на себе вбивство, вони перекреслювали моральну вагу високо-гуманних заяв у жидівській справі С. Петлюри, котрі б мали бути заповітом для народу, як треба ставитися до жидів на Україні».

Це було справді щось незбагненне для здорового глузду, коли передові представники демократичного єврейства, які ще вчора схилялися перед постаттю Головного Отамана, вже сьогодні різко змінювали свою точку зору про нього. Але таке було. І було не з одним єврейським діячем. Скажімо, один з найвидатніших єврейських публіцистів Володимир Жаботинський відгукнувся на вбивство євреєм Симона Петлюри заявою, що останній, як і «решта видатних членів цього українського уряду ніколи не були тими, як їх називають, «погромниками». Хоча я їх особисто не знав, все ж таки я добре знаю цей тип українського інтелігента-націоналіста з соціалістичними поглядами. Я з ними виріс, разом з ними провадив боротьбу проти антисемітів та русифікаторів - єврейських та українських. Ані мене, ані решту думаючих сіоністів південної Росії не переконують, що людей цього типу можна вважати за антисемітів».

Треба зазначити, що єврейські кола зустріли цю статтю здебільшого дуже несхвально саме через прихильність Жаботинського до українського руху та його керівників. Вбивство Петлюри та процес Шварцбарда викликали дуже емоційну реакцію єврейства. Єврейська преса зображала вбивцю як месника за всі криваві кривди проти єврейського народу. Жаботинський зазнав такого тиску з боку єврейської громадськості, проти якого він, враховуючи інтереси і позицію серед єврейства керованого ним ревізіоністського руху, не міг встояти. Щоправда, цілий рік він тримався, не зрікаючися своєї позиції.

Однак через рік Жаботинський опублікував статтю «Петлюра і погроми», в якій поклав на Петлюру юридичну відповідальність за погроми в Україні за часів Директорії, оскільки Петлюра, мовляв, стоячи на чолі держави та армії, не спромігся ці погроми припинити.

Коментуючи новий погляд Жаботинського на відповідальність Петлюри, О. Шульгин зазначає, що «той повернув свою керму в інший бік. Тяжко Жаботинському №2 спростовувати Жаботинського №1. Але він мусить це робити задля ...вулиці, «жидівської вулиці», як люблять говорити їхні діячі».

Але Симон Петлюра не заслуговує на таке ставлення з боку євреїв. На-

віт перебуваючи у вигнанні, Голова Директорії та Головний Отаман військ УНР вболівав за українських євреїв, котрі опинилися під більшовицькою владою. В своїй відозві до населення України 18 березня 1921 року він, зокрема, писав: «Єврейське населення — дрібні торговці, ремісники та робітники — що, як і всі трудящі, заробляє кусок хліба своєю працею, також скривджене і пограбоване більшовицькими порядками. Крам з крамниць торговців, струмент і верстати у ремісників відбирається для комуни. Хиба ж це не розорення для єврейського населення? Хиба ж, загигаючи з голоду, пограбоване єврейське населення може радіти грабіжникам — більшовикам? Ні. Єврейське населення так, як і ви, селяне, жде, не діждеться визволення від комуністів-грабіжників».

У кожному конкретному випадку Симон Петлюра просив відрізнити трудящих євреїв від комуністів: «Коли ви зустрінете серед комуністів євреїв, пам'ятайте, що вони для свого народу такі ж запроданці-каїни, що забули віру і закони батьків своїх, як і ті з наших зрадників, що пристали до комуністів; і несправедливо було б складати вину за них на весь єврейський нарід, як неможливо складати вину за наших зрадників — комуністів на весь український нарід. Я знаю, що таких запроданців відцуралася чесна єврейська громада і яко зрадників свого народу плямувала їх».

На сторону трудящих євреїв Петлюра став і у зв'язку з провокаційною акцією більшовицької влади щодо масового переселення містечкових жителів Білорусі та України на південь України та в Крим, підкреслюючи, «що цей необачний і далекойдучий своїми наслідками крок до живого зачіпає інтереси українського народу, його державности і співжиття його з жидівською людністю».

Спроваджуючи «жидів якраз на ті землі, що їх український селянин вважає з діда-прадіда своїми, тільки загарбаними від нього попередніми окупантами, новітні окупанти підкладають гніт до бочки з порохом і, коли називати дане явище властивим іменням, — продовжує Петлюра, — організують величезну провокацію».

Ця провокація, — пише далі Петлюра, — «має два кінці. Провокуючи українську людність, вона провокує й жидівську непевність самої справи та неминучості загострення її в майбутньому. Проводирі жидівських організацій, що збирають на цю справу гроші та агітують серед темної жидівської маси, підбиваючи її на переселення, утаюють од неї всі труднощі його та небезпеки».

Ці погляди поділяв і відомий єврейський діяч Арнольд Марголін. У грудні 1926 року він писав: «Факт, що зголодніле жидівське населення великих міст тікає на село, не потребує доказу. Але ризик та небезпека, що містяться в плані жидівської колонізації під совітським режимом, залежать від чогось іншого. Багацько питань зв'язано з цим планом. Чи дійсно Україна, Крим та береги Азовського моря найліпші території для жидівських колоній? І що сказати про переселення жидів з Великої Росії та з Білої Руси на Україну, Крим та береги Азовського моря...

Події, що сталися після революції в Росії, також стверджують, що населення України, Кавказу та Криму найбільш вороже ставиться до російської влади, якою вона б не була: совітською чи монархичною».

Вказуючи на те, що поза межами УРСР «мається ще численне українське населення по березі Азовського моря та на півночі Кавказу, на Кубані...у північному Криму», а також, враховуючи бажання жителів півострова в 1918 році під проводом татар «сфедератуватися з Україною на основах територіальної автономії, яка гарантувала б вільний розвиток мови і культури татарської», і те, що «всі українці вважають Крим як нсвідділиму частину майбутньої України», А. Марголін попереджав про небезпеку для євреїв на тих землях, якими більшовицька влада не наділяє малоземельних українських чи татарських селян.

Причину небезпеки для євреїв у вказаному регіоні А. Марголін вбачав у тому, що «вони вважаються і завжди будуть вважатися за «чужинців» тут, бо вони не говорять на місцевій мові, не тримаються місцевих звичаїв і т. д. Навіть жиди, що мешкали на Україні перед революцією протягом поколінь, не мали необхідности балакати на українській чи татарській мовах, бо велика більшість їх мешкала у містах, де російська мова панувала як офіційна мова уряду, інституцій, товариств і т. д. Таким чином жиди сучасного покоління України, Криму, Кавказу та Білої Руси, крім жидівської мови, вживають російської мови та з дитинства вже зросійщені. Тому переселення певної частини жидів з України чи Білої Руси до Великої Росії, Сибіру чи Туркестану не поставлять їх в таке тяжке та небезпечне становище, як переселення російських та білоруських жидів на Україну, в Крим, на береги Азовського моря чи на Кавказ». Подібні застереження висловлював і Володимир Жаботинський у вже згадуваній статті «Кримська колонізація». Насамперед, аналізуючи всю інформацію, яка надходила з СРСР, він робить одно-

значний висновок: навіть прихильники радянського режиму, котрі приїжджають на Захід, однозначно висловлюються, що «єврейська колонізація «дуже непопулярна» серед українських селян; ми, що вирости на Україні, добре знаємо, що це означає».

І Петлюра, і Марголін, і Жаботинський мали рацію, коли застерігали від розпалювання антисемітизму в зв'язку з переселенням містечкових євреїв на землі, які століттями обробляли українські чи татарські хлібороби.

І гасло більшовицької влади — «Перехід євреїв на землю — удар по антисемітизму» — аж ніяк не відповідало реаліям. Навпаки, що засвідчувалося навіть висловлюваннями керівників Криму. Наприклад, на початку 1926 року одного з них — Велі Ібраїмова — турецька преса в статті «Крим чи Палестина» цитувала так: «Неправильно давати землю євреям, коли її не мають татари. Від нас вимагають землі на переселення в Крим 8.000 єврейських сімей, але наші надлишки не задовольняють навіть своїх внутрішніх потреб».

Більшовицький план масового переселення євреїв на землю й перекваліфікацію їх у хліборобів провалився. І ніякі найгрізніші постанови з москви чи Харкова не могли переламати споконвічного в традиції народу. То невже помилявся Симон Петлюра, вважаючи, що не треба насилувати широкі верстви єврейства до масового переселення на український чорнозем, тим більше, що його не вистачало навіть для тих, хто на ньому трудився споконвіків? Хіба своїм протестом проти масового переселення євреїв на землю він хотів чогось поганого для цього народу? Ось таким насправді був Симон Петлюра у ставленні до євреїв. І хоч і нині дехто хотів би підкидати йому скривавлені ножі, правда все-рівно очистить його світлий образ.

Сподівання насамперед на те, що французьке правосуддя повернеться до матеріалів процесу й перегляне вирок майже сторічної давності: Петлюра не винен у погромах, відтак його вбивця ніякий не месник, а звичайний кримінальний злочинець.

ЧЕРВЕНЬ

1 червня

135 років тому (1891) помер український поет з Кубані Василь Мова (Лиманський).

95 років тому (1931) розпочався черговий етап виселення з УСРР на Урал так званих куркулів, який продовжувався до 15 липня.

2 червня

120 років тому (1906, за н. ст.) у Санкт-Петербурзі вийшло перше число «Украинского вестника», який ставив за мету поширювати інформацію про українство та його проблеми.

90 років тому (1936) у Сумах народився Володимир Голубничий, видатний український легкоатлет, котрий здобував золоті, срібні й бронзові медалі на п'яти Олімпійських іграх.

3 червня

100 років тому (1926) у Луганську народився Костянтин Ситник, український ботанік, фізіолог рослин, еколог, академік НАН України, довіглітній директор Інституту ботаніки НАН України. Помер 22 липня 2017 року в Києві.

7 червня

150 років тому (1876) у Джурині (тепер — Тернопільська обл.), народився Лев Турбацький, літературний критик, журналіст, публіцист. Допомігав редагувати газету «Громадський голос» і журнал «Радикал». Помер 8 лютого 1900 року у Львові.

140 років тому (1886) народився Костянтин Щироцький (Шероцький), відомий історик мистецтва. Помер 13 вересня 1919 року.

100 років тому (1926) народився Анатолій Базилевич, український графік, заслужений діяч мистецтв УРСР (1969), автор численних творів у галузі станкової та книжної графіки, серед яких — ілюстрації до творів: «Пан Халявський» Г. Квітки-Основ'яненка (1959), «Енеїда» І. Котляревського (1968). «Малий «Кобзар» (1969); українських народних казок (1970, 74), казок М. Стельмаха (1980); книги В. Бровченка «Як Мамай до Канади їхав» (1984), «Наталки Полтавки» І. Котляревського (1990), творів І. Франка, Марка Вовчка та ін.

70 років тому (1956) у Нью-Йорку помер відомий український маляр і педагог Мирослав Радиш. Народився 21 жовтня 1910 року в Іллінцях Снятинського повіту (Галичина).

8 червня

125 років тому (1901) в Тобольську в родині українського поета

Павла Грабовського, що перебував у засланні, народився син Борис, винахідник електронного телебачення. Помер у 1966 році.

80 років тому (1946) у таборі біженців в Авгсбурзі відбувся Перший український кооперативний з'їзд у Німеччині, на якому засновано «Об'єднання українських кооператорів» при Центральному представництві української еміграції.

9 червня

125 років тому (1901) народився видатний селекціонер, «пшеничний батько» Павло Лук'яненко, котрий на землях Кубані працював над виведенням нових сортів зернових. Помер 13 червня 1973 року.

100 років тому (1926) народився Олександр Данченко, український графік. Народний художник УРСР з 1985 р., автор численних творів у галузі станкової та книжної графіки, серед яких — широко відомі ілюстрації до «Енеїди» І. Котляревського (1969), «Кобзаря» Тараса Шевченка (1984), «Прапороносців» О. Гончара (1989).

10 червня

145 років тому (1881) народився В'ячеслав Прокопович, український історик, громадсько-політичний діяч, публіцист, член Центральної Ради (1917), голова Ради Народних Міністрів УНР в екзилі (1926—1939), редактор журналу «Тризуб» (1925—1939). Помер у Парижі 7 червня 1942 року.

125 років тому (1901) в Зятківцях (тепер — Вінницька обл.) народився Гнат Танцюра, фольклорист, народознавець, етнограф. Автор фундаментальної праці «Весілля в селі Зятківцях», двотомної монографії «Історія села Зятківці». Записав 5 тисяч пісень, близько тисячі казок, легенд, переказів та ін. У 1930 видав фольклористичну працю «Жіноча доля в народних піснях», у 1955 — збірник «Пісні Явдохи Зуїхи. Записав Гнат Танцюра», в 1958 — «Записки збирача фольклору» та ін. Помер у 1962 році.

95 років тому (1931) президія Далекосхідного крайвиконкому ухвалила рішення про практичне здійснення українізації культурно-освітніх закладів.

75 років тому (1951) у Ганжалівці на Черкащині народився Василь Шкляр, український письменник. Автор романів «Праліс» (1986), «Ключ» (1999), «Елементал» (2001), «Кров кажана» (2002), «Чорний ворон» (2009).

11 червня

90 років тому (1936) народився Олексій Порошенко, видатний орга-

нізатор сільськогосподарського виробництва, Герой України. Помер 16 червня 2020 року в Києві.

12 червня

165 років тому (1861) народився Петро Брандт, український військовий діяч, генерал-майор. В Армії Гетьманату був начальником технічного відділу Головної інтендантської управи Генерального штабу. Рік смерті невідомий.

95 років тому (1931) народилася Євгенія Мірошниченко, видатна українська співачка, Герой України. Померла 27 квітня 2009 року.

75 років тому (1951) народився відомий політик Юрій Костенко, голова Української Народної партії.

12—15 червня

35 років тому (1991) в Пряшеві відбулася Міжнародна наукова конференція українців, яка підтвердила приналежність південнокарпатських русинів до українства, а їхніх говірок — до української мови.

13 червня

135 років тому (1891) у Катеринодарі (тепер — Краснодар) помер Василь Мова (псевд. — Лиманський), український письменник, педагог, лексикограф, перекладач. Брав участь у роботі недільних шкіл, поширював серед народу книжки-«метелики». Народився 13 січня 1842 року на хут. Солодкий Лиман (тепер — Канівський район Краснодарського краю).

120 років тому (1906) помер Петро Ліницький, український філософ, представник української академічної філософії. Народився у 1839 році.

90 років тому (1936) помер Олександр Ющенко, український психіатр, академік АН УРСР. Народився 2 грудня 1869 року на хут. Вотеч (нині — Сумська обл.).

5 років тому (2021) у Києві помер хореограф і танцюрист Григорій Чапкіс. Працював головним балетмейстером ансамблю бального танцю «Натхнення», а також заснував власну Школу танців Чапкіса. Особливо впізнаваним його зробило шоу «Танці з зірками», де він був одним із членів журі. Народився 24 лютого 1930 року в Кишиневі.

14 червня

245 років тому (1781) народився Вікентій Беретті, український архітектор, представник класицизму, автор споруд у Києві (головний корпус Інституту шляхетних дівчат, Обсерваторія Київського університету (спільно з сином Олександром Беретті). Помер 18 серпня 1842 року в Києві.

125 років тому (1901) у Бобринці, що на нинішній Кіровоградщині, народився Петро Шумило (Шумилов), один з найвидатніших учених у галузі нафтодобування. Помер 17 серпня 1942 року.

80 років тому (1946) в українському таборі втікачів в Інгольштадті (Німеччина) засновано балетну школу під художнім керівництвом Валентини Переяславець.

15 червня

95 років тому (1931) помер В'ячеслав (Вацлав) Липинський, український історик, соціолог, філософ історії, громадський діяч, ідеолог консервативно-монархічного напрямку української суспільно-політичної думки. Народився 5 квітня 1882 року.

85 років тому (1941) на Буковині народився Іван Миколайчук, видатний український актор, який створив глибокі національні класичні образи на екрані. Помер 3 серпня 1987 року.

45 років тому (1981) помер видатний хімік сучасності Михайло Усанович. Народився 16 квітня 1894 року в Житомирі.

16 червня

35 років тому (1991) помер відомий хімік Василь Атрощенко. Народився 3 липня 1906 року в Донецьку.

16—18 червня

70 років тому (1956) у Варшаві відбувся Організаційний з'їзд Українського суспільно-культурного товариства Польщі.

17 червня

170 років тому (1856) народився Франц Рубо, живописець-баталіст, дійсний член Петербурзької Академії мистецтв, автор станкових картин «Атака запорожців в степу» (1881), «Таврійська губернія» (1883), панорам «Оборона Севастополя» (1902—1904), «Бородинська битва» (1911). Помер 13 березня 1928 року в Мюнхені.

18 червня

125 років тому (1901) помер генерал-майор американської армії Іван Турчин. Народився на українській Слобожанщині 24 грудня 1822 року.

19 червня

60 років тому (1966) у США помер видатний винахідник і підприємець Вільям Джус. Народився 5 січня 1895 року в Черняхівцях на Тернопільщині.

20 червня

105 років тому (1921) у Варшаві відкрився Перший з'їзд українських студентських організацій Польщі.

45 років тому (1981) помер Лук'ян Ткачук, український геолог, академік АН УРСР. Був одним з основоположників літології та петрографії осадових порід України, один з авторів перших тектонічних, геологічних та літолого-палеогеографічних карт України. Народився 28 жовтня 1902 року в Немиренцях (нині — Житомирська обл.).

22 червня

85 років тому (1941) гітлерівська Німеччина та її сателіти напали на Радянський Союз, що призвело до тривалої окупації українських земель.

85 років тому (1941) у Потоках Жмеринського району Вінницької області народився Петро Саблук, директор Національного наукового центру "Інститут аграрної економіки" Української академії аграрних наук, академік УААН, Герой України.

23 червня

70 років тому (1956) у Москві помер Рейнгольд Глієр, український композитор, педагог, громадський діяч. Народний артист СРСР (1938). Серед його учнів — Б. Лятошинський, Л. Ревуцький та ін. Автор симфонічної, оперної, балетної, камерно-інструментальної музики. Народився 11 січня 1875 року в Києві.

45 років тому (1981) помер Петро Богач, український фізіолог, академік АН УРСР, професор Київського університету, його проректор (1972—1981), директор Інституту фізіології (1979—1981). Народився 30 січня 1918 року в Соколівці (нині — Хмельницька обл.).

25 червня

140 років тому (1886) народився Іван Крип'якевич, український історик, дійсний член НТШ (1911), академік АН УРСР (1958). Помер у Львові 21 квітня 1967 року.

105 років тому (1921) у Самарканді (Узбекистан) народився Віктор Денека, відомий архітектор українських церков у Канаді, урядуючий президент УВАН у Канаді (2005—2008). Помер 3 квітня 2010 року у Вінніпезі (Канада).

95 років тому (1931) у Харкові народився Віталій Русанівський, український мовознавець, академік НАН України. Помер у Києві 29 січня 2007 року.

75 років тому (1951) у США помер видатний винахідник Роман Гонсет. Народився 1891 року в Зеленій у Галичині.

26 червня

155 років тому (1871) народився Андрій Лобода, український фоль-

клорист, етнограф, педагог та літературознавець. Академік УАН. Помер 1 січня 1931 року.

135 років тому (1891) народився Євген Коновалець, український політичний і військовий діяч, соратник В. Винниченка і С. Петлюри. Очолював полк Січових Стрільців, який успішно воював на більшовицькому, денікінському та польському фронтах. У серпні 1920 брав участь у створенні Української Військової Організації для продовження боротьби за незалежність України. У 1929 стає Головою Проводу ОУН. За особистим наказом Сталіна убитий більшовицьким агентом Павлом Судоплатовим у Роттердамі 23 травня 1938 року.

35 років тому (1991) у Сімферополі відбувся Другий (перший після повернення на історичну батьківщину) Курултай кримських татар, на якому обрано Меджліс і проголошено Декларацію про національний суверенітет. Перший Курултай відбувся в 1917 році.

27 червня

55 років тому (1971) помер Павло Копнін, український та російський філософ, академік АН УРСР, засновник сучасної київської філософської школи. Народився у 1922 році.

28 червня

30 років тому (1996) прийнято Конституцію України.

29—30 червня

80 років тому (1946) у Мюнхені відбувся Перший конгрес Ліги українських політичних в'язнів.

30 червня

Акт відновлення Української держави (Львів, 1941).

У ЧЕРВНІ

105 років тому (1921) відбувся Перший Український з'їзд Холмщини й Підляшшя.

90 років тому (1936) померла відома українська актриса Єфросинія Зарницька. Народилася в грецькій родині 16 лютого 1867 року.

ЧЕРГОВА «ФАТА МОРГАНА» ВИННИЧЕНКА
(до 105-річчя спроби створення в Європі української
комуністичної організації)

Українському політемігранту Володимирі Винниченку постійно бажалося повернутися в Україну. Але при цьому він виставляв умови, аби йому гарантувалася висока посада в партійному апараті. Скажімо, бути членом політбюро ЦК КП (б) У. Коли ж про це не вдалося домовитися, то колишній перший очільник першого українського самостійницького уряду, закликаючи політичних біженців, у тому числі вояків Армії УНР, повертатися до більшовицького «раю» в УСРР, сам вирішив підшукати собі компартійну посаду закордоном.

Московські дипломати досить швидко одержали цікаву для неї інформацію про те, що колишній керманіч УНР «старається організувати з українських есерів і українських есдеків і укапістів так званий Револуційно-комуністичний союз».

Виявляється, Винниченко хоче розгорнути в еміграції боротьбу за «істино Українську радянську владу на Україні». Вона буде «суверенна, самостійна в повному смислі цього слова: Українська рад. Республіка».

Водночас він добивався також, щоб існувала «єдина самостійна Українська комуністична партія, що входить безпосередньо в Комінтерн». У таємній доповідній, крім того, зазначалося, що згаданий «Союз ставить собі мету добитися через комуністичні партії Європи його визнання Комінтерном»...

Усі ці плани Володимира Винниченка виявилися черговою «фатою морганою». Щоправда, тисячі українців, котрі послухалися його звернень і поїхали на батьківщину, зазнали репресій, а він міг спокійно писати нові твори чи малювати натюрморти на французькому узбережжі Середземного моря. Українського комуністичного союзу він так і не створив, відтак не обійняв і керівну посаду в ньому.

Ц. ТАЄМНО

Особисто

За розпорядженням тов. ЛЕБЕДЯ надсилається до відомо
Секретар Інформ / під. ЦКб

7 червня 1921 р.

№ 790

Передаємо телеграму від ЛЕВИЦЬКОГО — «Винниченко за кордоном старається організувати з українських есерів і українських есде-

ків і укапістів так званий Революційно-комуністичний союз. Платформа: боротьба за істину Українську радянську владу на Україні. Суверенна, самостійна в повному смислі цього слова. Українська рад. Республіка, а також єдина самостійна Українська комуністична партія, що входить безпосередньо в Комінтерн. Крім того, Союз ставить собі мету добитися через комуністичні партії Європи його визнання Комінтерном, а також визнання за ним згодом»...

Продовження не одержано.

7 червня 1921 року. НР 3312 /с

ЧИЧЕРИН

З оригіналом вірно: Секретар Інформ. відділу (підпис нерозбірливий)

«ПІД ЄДИНИЙ ЖОВТО-БЛАКИТНИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРАПОР» (до 105-річчя формування антимосковських повстанських сил Лівобережжя)

З початком літа 1921 року Уряд УНР в екзилі посилив підготовку до визвольного походу на рідні землі. В додаток до словесних директив, поданих Начальнику Партизансько-повстанського штабу Головної Команди військ УНР Юрку Тютюннику 16 червня, Симон Петлюра того ж дня видав спеціальний нака, яким, у зв'язку з поширенням підготовчо-організаційної праці вважав необхідним акцентувати на таких питаннях: «а) під час повстання і захоплення певних районів повстанчеськими частинами начальники груп, районів і окремих виділів щодо встановлення влади тимчасової на місцях повинні керуватися особливою інструкцією, яка після вироблення її урядом та належного затвердження буде додатково — цими днями — подана Вам для передачі на Україну. Інструкція повинна бути цілковито включена в наказ Повстанчеському війську УНР, який Ви маєте подати мені на затвердження».

У поданих директивах Симон Петлюра наголошував на необхідності не допускати «захоплення та встановлення влади в увільнених районах» не лише російськими спробами («з якого би джерела вони не походили, під яку б форму не прибивались»), так і українськими («спроби — гетьманські, так і ліві — комуністичні чи большевицькі, чи лівоесеровські»).

Крім того, «маючи на увазі, що при начальниках Груп та Окремих повстанчих виділах бракуватиме належної кількості людей, спеціально уповноважених Урядом для встановлення ладу і цивільної адміністрації», Головний Отаман вважав за необхідне, аби «згадані начальники

Груп та інших партізансько-повстанчеських формувань, в разі недостачи зазначених осіб, своєю владою призначали тимчасово або відповідних старшин, або представників місцевого населення, приймаючи, звичайно, на увагу відповідність їх вимогам моменту і діла».

У комплексному стратегічному плані особлива увага приділялася організації й координації повстанських сил Лівобережної України. Для його узгодження з тамтешнім підпіллям був відряджений старший агент по важливих державних справах на Лівобережну Україну отаман Богун, що виїхав з Тарнова 23 червня, а прибув на місце призначення 29 червня 1921 року. З керівництвом місцевого підпілля він проаналізував усі деталі майбутнього здвигу й розробив конкретний план бойових дій, до яких долучалися територіальні підрозділи. У виданому наказі по військових повстанських організаціях Лівобережжя наголошувалося: «В цей роковий час ми повинні всі підлягати, як оден, під єдиний жовто-блакитний національний прапор України, суворо придержуюсь національного ґрунту і Урядові У.Н.Р. під керуванням Ясновельможного Пана Головного Отamana С. В. Петлюри, ні в коім разі не рахуючись з лідерами партій, які тільки тормозять нашу державну справу».

Другим наказом подавалося територіальне розміщення повстанських дивізій та місця дислокації їхніх штабів. Однак Рада Тимчасового уряду Лівобережної України, що розміщувалася в Лубнах на Полтавщині, довідалась через посланця Уряду УНР отамана Богуну про майбутній виступ для звільнення окупованих московськими загарбниками територій лише 9 серпня 1921 року.

Усебічно розглянувши проблеми майбутнього збройного виступу, Рада застерігала екзильний уряд, враховуючи зміну ситуації в регіоні за останні місяці: «З огляду на найжорстокішу тиранію большевицької влади, тероризованість населення, надзвичайне шпигунство, якого не знає ні жаден край світу, та найпильнішу увагу большевицької влади на «Петлюрівщину», український народ Лівобережжя не має змоги організувати «повстання не тільки здібного до утворення перевороту на Вкраїні, але і повстання, яке б допомогло війську українському зайняти територію Вітчизни».

Тому нехай Уряд не заплющує очі на справи, — повстання на Вкраїні не допоможуть війську українському в його поході за визволення рідного краю, бо повстанських залог так небагато, і вони остільки незначні, що на

їх безпосередньо розраховувати нема чого. Лишається ще один вихід, то допомога чужоземної сили під керуванням Ясновельможного Отамана Петлюри, якому народ цілком довіряє і якого жде. Народ Лівобережжя вірить в своє національно-економічне визволення тільки в тому разі, коли його твритиме спілка Ясновельможного Отамана Петлюри з чужинцями».

Наразі не встановлено, чи дійшло дане рішення до Уряду УНР в екзилі, чи знайомився з ним Головний Отаман. Але залишилися документи, які можуть свідчити про можливий повстанський потенціал Лівобережної України, в яких територіальних межах на нього могла розраховувати Соборна Україна. І їх мають аналізувати не лише військові фахівці, а й політики й усі громадяни, котрі відчують причетність до героїчної історії української нації.

Наказ ч. 2:

Іменем Директорії

Чотири дивізії Полтавської губернії:

1. Сокирівська (Переяславський, Золотоніський, Пирятинський і Прилуцький повіти; штаб — Переяслав).

2. Андріяшівська — Лубенський, Кременчуцький, Хорольський і Миргородський; штаб — Кременчук).

3. Хижняківська — Лохвицький, Роменський, Гадяцький і Зіньківський; штаб — Ромни).

4. Полтавська — Полтавський, Костянтинградський і Кобеляцький; штаб — Полтава. Четвертий полк — Петлюрівський).

Чернігівська губернія — дві дивізії:

5. Чернігівська — Чернігівського, Березанського, Ніжинського і Ново-зібківського повітів; штаб — Чернігів).

6. Шраговська — Стародубський, Новгород-Сіверський, Конотопський і Глухівський; штаб — Конотоп).

7. Курська з чотирьох полків з території, що підлягають Україні; штаб Білгород).

8. Воронізька — чотирьох полків з території, що підлягають Україні; штаб — Коротояк).

Три дивізії Харківської губернії

9. Харківська з чотирьох полків; штаб — Харків).

10. Тимошенка — з чотирьох полків; Суми).

11. Письменська — Куп'янськ).

Дві Катер. губернії

12. Катеринославська з чотирьох належних повітів; Павлоград).

13. Еварницька — з чотирьох повітів; Маріуполь).

Три дивізії Тавричанської губ.

14. Тавричеська — з чотирьох належних повітів; Мелітополь).

15. Кримська — з чотирьох належних повітів; Сімферополь).

16. Виговського з чотирьох належних повітів; Бердянськ).

Старший агент по дорученнях по важливих справах

Отаман Богун.

Командуючий армією генерал Сокира.

**«ПРОЯВ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ГЕНІЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ»
(до 85-річчя похідних груп ОУН як чину українського
державного відродження)**

Невдача Другого Зимового походу ретельно вивчалася українськими націоналістами перед початком гітлерівського нападу на СРСР у 1941 році, хоч умови для звільнення рідного народу від московської окупації склалися зовсім іншими. Так, необхідно було знайти будь-яку можливість, щоб скористатися потугою німецької армії й у тіні її досягнень творити свою священну справу: не тільки проголосити одразу ж Акт відновлення Української держави, а й поширити її статус на всі звільнені гітлерівцями терени УРСР.

І творчий геній нашого народу підказав такий вихід у безнадійній, здавалося б, ситуації: швидкий здвиг місцевого підпілля й похідні групи, які в тилу німецької армії будуть допомагати місцевому населенню брати владу в українські руки.

На червень 1941 року організаційні осередки Револьюційної ОУН, скажімо, в Галичині та на Волині були вже настільки потужними, що після втечі більшовиків вони стали практично повними господарями мало не всіх населених пунктів цього краю. А підпільні оунівські загони в Коломиї, де було створено понад півтисячний військовий відділ, прийнявши угорських наїзників за більшовиків, навіть звели бій проти них. Очолювали цей виступ окружний провідник ОУН Василь Мельничук («Чумак»), його заступник Роман Сельський («Мундзьо») та пізніший керівник Коломийської старшинської школи ОУН Мирослав Харкевич («Степан»).

Подібні ситуації виникали і в багатьох інших населених пунктах За-

хідної України. На Старосамбірщині ядром збройного спротиву більшовицькій владі в перший день війни стала група з 12 підпільників ОУН, котрі по кілька місяців перед тим переховувалися в навколишніх лісах. Ще до нападу Гітлера на СРСР вони зуміли придбати 7 рушниць, за допомогою яких їм вдалося відстрілятися від облави енкаведистів, які 24 червня приїхали до Волі Коблянської на каральну акцію. А 29 червня загін націоналістів, у якому вже нараховувалося близько 70 повстанців, допомагав встановлювати в Старому Самборі українську владу.

Услід за проголошенням відновлення Української державності на виконання наказу ОУН організовано місцеву адміністрацію — сільську, міську, районну, окружну й обласну. Сільські й міські управи на вказану дату вже було організовано на терені Станіславівської, Тернопільської, Львівської, Дрогобицької, Рівненської, Волинської, Житомирської і частинно на Київщині.

В областях організовано в усіх районних пунктах за схемою більшовицького адміністративно-територіального поділу) українські районні управи.

Обласні управи в Тернополі, Станіславі, Луцьку, Житомирі фактично були затверджені німецькими військовими чинниками й працювали в порозумінні з ними. А такі обласні управи, як Рівне й Львів ще не зв'язалися на той час з військовими, хоч насправді роботу вели й залишалися в контакті з округами й районами.

Окружні управи, що в більшості покривали за давніми повітами, на початку третьої декади липня організовано на терені майже усіх західних областей.

Повідомлення з місць свідчили, що українське населення беззастережно стало на бік ОУН і організованої нею державної адміністрації, висловлюючи в масових всенародних маніфестаціях послух і довір'я українській владі і Крайовому Урядові та його голові Ярославу Стецькові.

Узявши до своїх рук владу, українські управи (сільські, міські, районні, окружні, обласні) провели велику роботу щодо наведення порядку, в урухомленні й відбудові по містах підприємств публічного користування, в організації торгівлі й відбудові промисловості. Безумовно, результати роботи були б далеко більші, якби з боку німецьких військових чинників робота управ не зустрічала перешкод.

Станом на 22 липня Українську державність було проголошено на всіх українських землях, звільнених від московської окупації, в тому числі в

Житомирській й у частині Київської областей на основі рішення ОУН. Станіславську область майже повністю зайняли мадярські війська, які проголошенню Української державності не робили ніяких перешкод. Румунські війська, які увійшли в Чернівецьку область й частину деяких галицьких повітів (Залішки, Снятин), поставилися від самого початку ворожо до української державності та почали переслідувати, а далі ліквідовували українське життя. Нищили українські прапори, розганяли українські установи, арештували українських діячів. Українцям-галичанам, до речі, наказали негайно опустити територію Чернівецької області.

Необхідно наголосити, що проголошення Акта відновлення Української Держави було гаряче зустрінuto в широких колах українського громадянства, скрізь відбувалися масові святкові маніфестації. Так, 27 липня 1941 року на площі Старого Замку в Рівному відбулося Свято Української державності, а потім величава маніфестація, на якій було присутніх 10 тисяч людей із Рівного і сімох районів колишнього Рівенського повіту (Корець, Гоща, Межиріччя, Олександрія, Клевань, Рівне, Тучин), а також численні делегації від населення Полісся (Костопільщина і Деражне). Осередком Свята був Перший Курінь Українського Війська імені Холодного Яру.

Усі райони прийшли зорганізовано з оркестрами, прапорами й написами: «Хай живе наш Вождь Бандера», «Боремося за державу Володимира Великого», «Хай живе Одна Нероздільна Українська Держава».

Подібні масові маніфестації відбувалися скрізь на західноукраїнських землях. Наприклад, як свідчив звіт одного з референтів ОУН від 22 липня 1941 року, у північно-західному регіоні близько 80 відсотків населення прихильно поставилося до діяльності українських націоналістів, а їхні ряди тут нараховували на той час уже 7 тисяч членів.

За Збручем Револуційний Провід мав застосовувати інші підходи для опанування масами і територією. Скажімо, на Житомирщині, Хмельниччині, Вінниччині люди сподівалися, що зміна більшовицької влади (якою б вона не була!) буде єдиним розв'язанням тієї ситуації, яка склалася під час панування більшовицької системи. Мали, насамперед, надію, що нарешті закінчатся арешти, мордування й вивезення до Сибіру так званих «ворогів народу».

Оунівці мали не лише справдити ці їхні сподівання, але й освідомити українською державницькою ідеологією. Насамперед, треба було про-

низати нею селянську верству, яку двадцять років перемелювали в кривавих жорнах більшовицької системи. З огляду на це Революційний Провід визначив за необхідне перед вступом на українські землі на схід від Збруча підготувати спеціальну інструкцію для поширення серед селян. Зокрема, український хлібороб мусив знати, що лише власна держава віддасть йому землю у вічну законну власність; що тільки в своїй державі він буде вільним, справжнім господарем на своїй землі; що за мало мати землю, треба ще й мати свою владу, бо тільки тоді селянська праця не пропаде; оскільки Україна на загал селянська країна, то вона буде побудована так, як українські селяни собі забажають.

А нести слово правди ОУН мали члени похідних груп. Це були українські самостійники-революціонери, з тих двісті тисяч емігрантів з 1939 року, пише М. Віра, що відповідно вишколені та повні запалу й посвяти спішили на визначені їм заздалегідь місця на східноукраїнських землях, щоб допомогти рідним братам відбудовувати справді незалежне державне життя українського народу.

Рушили похідні групи кадрів ОУН в червні 1941 роки. Вони були організовані головним чином в еміграції і посилались нелегально чи півлегально, використовуючи дійсні чи фальшиві німецькі документи. В Галичині й на Волині вони були частково переорганізовані і доповнені. З Буковини вислано окрему групу, що прибула на Вінничину і там залишилась. Групи були поділені на краї та області, просувались за лінією фронту, вели по селах і містах широку самостійницьку пропаганду, підшуковуючи на Наддніпрянщині відповідні кадри. Прибувши на призначені місця займались організацією адміністрації, а найперше побудовою організаційної мережі з місцевого елементу. Кадри на місцях жили легально, працюючи в установах, або нелегально.

Німці спочатку не звертали уваги на «похідні групи», по суті не знаючи про їх існування і мету, коли ж усвідомили собі їхню роботу, розпочали арешти, розстріли, а в пресі — пропаганду проти самостійності України. Але започаткована похідними групами акція вже мала успіх. Кадри досягнули всі українські етнографічні терени і почали роботу.

У документах того часу зазначається: «Ідея «похідних груп — одне з найсміливіших потягнень організації, що її автора кваліфікує як революціонера високого класу. Це був прояв організаційного генія українського народу. Позитивні моменти походу, це — організаційно-пропагандивне

опанування СУЗ в короткому часі, як від'ємний момент треба вчислити політичну неоднорідність і низьку якість організаційних членів на СУЗ та деяку невиробленість кадрів «похідних груп», головню політично-пропагандивного характеру.

Появившись на СУЗ як протибільшовицька сила, ОУН звернула на себе увагу широкого загалу громадянства. До ОУН пристали всі, хто був проти більшовизму і його ладу. Тут були члени всіх політгруповань (петлюрівці, СВУ, гетьманці), церкви, переслідувані більшовиками репресовані), широкі і селянські маси (ОУН проти колгоспів). На ОУН звернула увагу розгублена крахом більшовизму молодь.

До ОУН хотіли і приставали всі шкурницькі елементи, думаючи, що поява ОУН дозволена німцями і що зв'язок і співпраця з нею дасть матеріальні користи. Окремо заінтересувались ОУН як ворожою силою комуністи. В загальному на початках походу (літо 1941 р.) ОУН в очах громадянства СУЗ і навіть в уяві низового членства виступала як українсько-самостійницька сила, що знайшла чи шукає союзу з німцями в боротьбі з більшовизмом. Дуже мала кількість громадян СУЗ знала про дійсне самостійницьке революційне наставлення ОУН і її неминучість зудару з гітлерівською Німеччиною.

У вересні 1941 року після повного перебрання гітлерівцями органів місцевої влади гестапо, як свідчили активісти більшовицького підпілля, «відкриває справжнє полювання на українських націоналістів, і це відволікає на час їх увагу від комуністів».

Але першими жертвами німецького терору були члени Тимчасового Державного Правління, котрих заарештували на початку липня 1941 року. Затим розпочалися арешти провідного активу революційної ОУН — сотні активістів провідного членства були кинуті за ґрати, сорок з яких гестапо одразу ж розстріляло, інших вивезли до концтаборів. Вистачало лише приналежності до ОУН (б), аби даного українця гестапо заарештовувало й кидало до концтабору або розстрілювало. Степана Бандеру, Ярослава Стецька й інших провідних членів ОУН, які були під «домашнім арештом», у столиці рейху перевезено 16 вересня до концтабору Заксенгаузен.

Крім того, гестапо у вересні арештувало в Берліні всіх членів провідних членів ОУН, які ще були на волі: Івана Ґабрусевича, Осипа Тюшку, Володимира Стахова, Нестора Процика, Юліана Хименця, Омеляна Антоновича.

Така постава гітлерівців до членів революційної ОУН призвела до їхнього остаточного прозріння щодо нереальності сподівань на допомогу Німеччини у відновленні Української Держави. Відтак з середини вересня 1941 року Організація діє в підпіллі та готується до широкомасштабної боротьби з фашистами.

Для визначення чітко окреслених напрямних її Провід скликав 19 вересня Першу Конференцію ОУН, що відбулася у селі Сороки біля Львова, на ній схвалено такі рішення:

«а) перебрати адміністрацію на низах у свої руки та продовжувати започатковану Українським Урядом працю;

б) перекинути якнайбільше провідних одиниць за Збруч на цілість земель України, щоб продовжувати працю, що її започаткував Український Уряд на Західних Землях; розподіл колгоспів і радгоспів, ховання майна перед грабeжам и і безпека українського населення перед сподіваним голодом, захоплення друкарень і випуск преси, широка пропаганда ідеї і гасел визвольної боротьби, протисовєтська і пролінімецька пропаганда, акти проголошення відбудови української держави в містах і селах та маніфестації народу (останній акт проголошення відбувся в місті Василькові — 30 км від Києва)».

Також передбачалися акції щодо стягування гітлерівцям непосильних контингентів і освідомно-роз'яснювальна акція проти масових вивозів на роботи до Німеччини, підготовка до активної боротьби з німецьким окупантом, розкриття німецьких планів поневолення і колонізації України.

Особлива увага приділялася збору та магазинуванню зброї, вишколу нових провідних кадрів для визвольної боротьби на всіх українських землях.

На переговорах з двома представниками революційної ОУН, членами Українського Державного Правління Миколою Лебедем та Іваном Климовим -Легендою гітлерівські політичні речники «погрозами-порадами» закликали їх скоритися рішенням фюрера і відкликати Акт 30 червня.

Обидва вони дали таку саму відповідь, яку вже раніше окупанти почули від Степана Бандери та Ярослава Стецька: цей Акт є виявом державницьких прагнень українського народу і його заперечити ми не сміємо!

Коли гітлерівець іронічно запитав, на якій збройній силі вони базують свою негативну відповідь, Климів-Легенда без вагання відповів: «На силі 44 тисяч 357 збройних людей!».

Німецькі представники були помітно збентежені цією заявою і перейшли на спокійніший тон. Вони зрозуміли, що навіть їхня самовпевнена Великонімеччина не може дозволити собі на спричинення будь-яких повстанських ударів по лініях постачання армій, які ще не досягли Києва.

Можна погодитися з думкою Р. Рахманиного, що саме з уваги на ці міркування німецькі адміністратори відклали масовий удар по мережі революційної ОУН аж до 15 вересня 1941 року, хоч індивідуальні арешти не припинялися. За таких надзвичайно важких умов, що склалися для ОУН в перші дні гітлерівського нападу на СРСР, Революційний Провід не припиняв своєї активної ідеологічної праці. Саме в ці дні з'являються спеціальні пам'ятки для провідного активу ОУН на звільнених від більшовиків землях. Ними, зокрема, передбачалося:

«І. 1. В кожній організаційній станиці виключно повинні бути:

- а) Український Національний Прапор;
- б) Організаційний прапор;
- в) Національний Герб;
- г) Організаційне знамя (вишите).

За виготовлення, переховування відповідають провідники організаційних клітин.

За перехоплення Організаційного Прапору і Знамени відповідає Провідник Організаційної клітини, як за віддачу ворогові в часі бою боевого прапору.

ІІ. 1. Вести по всіх церквах обов'язкове відспівування молитви «Боже Великий, Творче Всесильний» на закінчення кожного богослуження.

2. В кожній місцевій церкві, в якій в боротьбі з наїзниками згинули Українські боевики, вмістити таблицю з їх прізвищами, іменами, датами народження і смерті. Під написом «Здобудеш Українську Державу, або згинеш в боротьбі за неї».

3. На всіх могилах героїв, вмістити таблиці з написом про боротьбу за Українську Державу героїв — і т. п. Зняти всі таблиці, на яких написано про жертви терору і т. п. (прим. жертвам терору) і заступити новими — Героями за Українську Державу.

4. В кожній Українській хаті повинні бути портрети Т. Шевченка, Міхновського, Петлюри, Коновальця, Бандери,

Укр. Прапор і Герб.

Крім того, на стіні виписати на картоні Декальог. На столі прибраний вишивками Кобзар Т. Шевченка...”

Але так було недовго. 15 вересня 1941 року гітлерівці провели масові арешти оунівців на всіх окупованих ними українських розселеннях, а створені ними органи влади розпустили. Проте це вже не могло зупинити українського здвигу, який через похідні групи одержав потужний імпульс для свого розвитку.

ДОВГА ДОРОГА ДО ПАМ'ЯТІ ПРЕДКІВ (до 80-річчя від дня народження Володимира Провчі)

Коли сотні років тому обезземелені українські селяни, особливо з найзахідніших теренів нашого етнічного розселення, вирушали на чужину в пошуках кращої долі, то в новому для себе світі вони представлялися, як правило, русинами. Адже саме так довгі століття української бездержавності називали їхніх предків на Батьківщині, скажімо, на Пряшівщині чи Мараморошині, Буковині чи в Галичині... Так, зокрема, як і колись українців на Наддніпрянщині. Бо ж і литовців тоді прозивали литвинами, білорусів — білорусинами, москалів — москвинами.

Тож зберігаючи історичну пам'ять про Батьківщину, українські переселенці намагалися підтримувати перенесені з рідної землі духовні традиції, свою християнську віру, як і своє ім'я — русини. І на цьому вони стояли завжди, стоять у більшості й донині, бо не всі вчиталися в правдиву трагічну історію своїх батьків, яка з відродженням незалежної Української держави стала доступна кожному. А багатьом більше подобається міф про русинство

як четверту східнослов'янську націю. До речі, москва, яка марить про те, щоб назавжди роз'єднати українство й пошвидше асимілювати його в «русском мире», також підкладає дровенят до цього багаття.

Тому й не дивно, що народжений у хорватських Міклушевцях серед переселенців з-під Ужгорода Володимир Провчі, який бережно шанує традиції своїх предків, завжди гордо відповідає на запитання, хто він: Русин!

Таким усвідомлював себе в рідному селі, в навчальному медичному закладі, на фаховій роботі в системі охорони здоров'я колишньої Югославії, а потім уже в незалежній Хорватії. І в своїх картинах (кілька сотень намалював їх), які демонструвалися в Хорватії, Словаччині, Сербії, Австрії, вгадуються ці мотиви.

Особливо ж зримі вони в поезії Володимира Провчі. В тих невеличких книжечках (їх нараховується вже двадцять п'ять) його вірші подаються хорватською й мовою, яку йому передали батьки як русинську, що за сотні років на Адріатиці збагачувалася місцевими впливами.

І в громадському житті Володимир Провчі завжди ріднився з місцевими русинами. Багато років очолював Культурно-освітнє товариство «Рушняк» у Приморсько-Горанській жупанії Республіки Хорватії, що в Рієці. Але революційні події в далекій Україні, звідки колись вийшли на чужину його предки, зачепили якісь особливі струни в його русинській душі. Свою громадську організацію він відокремив від загального хорватського Союзу русинів, бо там клопочуться лише про русинство. В своїй оселі 2004 року заснував громаду русинів і українців. А з початком широкомасштабної російської агресії в Україну вивісив на своєму будинку в Матулї синьо-жовтий прапор, прихистив тут біженців від війни...

Ось так поволі поверталася русину історична пам'ять його предків. Готувався в жовтні 2025 року виставити колекцію своїх картин на Міжнародній науковій українознавчій конференції в Загребі, на яку зібралися українці не тільки Хорватії й навколишніх країн, але й гості з Києва й за океану. Проте відкривали його виставку без автора, котрий несподівано потрапив до лікарні. Там він через кілька днів відійшов у засвіти.

ЛИПЕНЬ

1 липня

110 років тому (1916) у Глухові, що на нинішній Сумщині, народився Йосип Шкловський, світової слави астроном. Помер 3 березня 1985 року.

75 років тому (1951) у Торонто (Канада) відкрито пам'ятник Т. Шевченкові. Скульптори М. Вронський, О. Олійник, архітектор В. Гнездилов.

60 років тому (1966) у Мельніку (Чехо-Словаччина) померла Наталена Королева, українська письменниця, літературознавець, мистецтвознавець, археолог. Народилася 3 березня 1888 року в Сан-Педро-де-Карденья, поблизу Бургоса (Іспанія).

4 липня

160 років тому (1866) народився Сергій Дельвіг, український військовий діяч, генерал-лейтенант. За Гетьманату — головний інспектор артилерії Генерального штабу, член Головної шкільної управи. У 1919 року очолив Українську військову місію, яка підписала у Варшаві договір про встановлення демаркаційної лінії Дельвіга, якою розділялися позиції військ ЗУНР і Польщі. В еміграції очолював Товариство колишніх вояків Армії УНР, Українську громаду в Румунії. Помер у 1949 році.

145 років тому (1881) народився Василь Зінковський, український та російський філооф-неокантіанець, історик філософії, політичний діяч. Помер у 1962 році.

135 років тому (1891) народився Іван Іщенко, член-кор. АН УРСР, заслужений діяч науки УРСР, генерал-майор мед. служби, 1943—1954 — головний хірург Київського військового округу. Визнаний піонером нейрохірургії в Україні; одним з перших рекомендував застосування інкубаційного потенційованого наркозу. Помер у Києві 22 листопада 1975 року.

120 років тому (1906) у Немирові на Львівщині народився Богдан П'юрко, диригент, піаніст, громадський діяч. Помер 23 жовтня 1953 року в Дітройті (США).

5 липня

135 років тому (1891) у Рафалівці на Волині народився Петро Смородський, полковник Армії УНР, начальник штабу «Поліської січі» в 1941 році. Помер 1 квітня 1982 року в США.

40 років тому (1986) помер голова Українського державного правління і голова Проводу Революційної ОУН Ярослав Стецько.

6 липня

175 років тому (1851) народився Іван Левинський, український ар-

хітєктор, автор низки споруд у стилі українського модерну у Львові. Помер 4 липня 1919 року у Львові.

145 років тому (1881) народився Іван Даньків, український військовий діяч, генерал-хорунжий. В українській армії з 1917, служив у Галицько-Буковинському курені Січових Стрільців Є. Коновальця, у 1919 призначений Головним начальником постачання армії УНР. Рік смерті невідомий

115 років тому (1911) народився Петро Кравчук, письменник, публіцист, літературознавець, журналіст, діяч прорадянських українських організацій у Канаді. Помер у 1997 році.

115 років тому (1911) на хут. Мотронівка (тепер — Чернігівська обл.) померла Ганна Барвінок (Олександра Білозерська-Куліш), українська письменниця. Авторка оповідань з народного життя, найбільша їх збірка «Оповідання з народних уст» (1902 р.), мемуарних творів. Завдяки Ганні Барвінок побачили світ праці П. Куліша, а саме: його переклади українською мовою творів Святого Письма (Біблії), Шекспіра, Байрона, Шіллера, Гете. Народилася 5 травня 1828 року.

65 років тому (1961) у Вінніпезі (Канада) відкрили пам'ятник Тарасу Шевченку.

8 липня

150 років тому (1876) у Житомирі народився Володимир Арциховський, український ботанік та фізіолог рослин. Вивчав вплив отрути на насіння, водний режим деревних порід, заклав теоретичну основу фізіології деревних порід, розробив методи визначення всмоктуючої сили різних органів рослин, метод повітряного культивування рослин (аеропоніка). Помер 13 червня 1931 року.

9 липня

100 років тому (1926) в Белзі (Галичина) народився Зиновій Соколюк, знаний науковець української діаспори. Як член рейдувочної групи УПА 1947 року перейшов до Німеччини. Усе подальше життя було пов'язане з Українським Вільним Університетом, де він навчався, був проректором, деканом. Помер 2 січня 1998 року в Мюнхені, де і похований.

40 років тому (1986) у Канаді помер відомий діяч української еміграції Павло Юзик. Народився 24 червня 1913 року.

28 червня—10 липня

375 років тому (1651) відбулася Берестецька битва української армії на чолі з Богданом Хмельницьким проти польських військ. Наслідком

нещасливого поєдинку стало підписання важкого для України Білоцерківського мирного договору.

10 липня

160 років тому (1866) помер останній кошовий отаман Задунайської Січі Осип Гладкий.

95 років тому (1931) у Харкові народився Ігор Бичко, доктор філософських наук, Заслужений професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

90 років тому (1936) в Оришківцях нинішньої Тернопільської області народився Ростислав Пилипчук, український театрознавець і літературознавець, заслужений діяч мистецтв України. Помер 22 серпня 2014 року в Києві.

11 липня

170 років тому (1856) народився Петро Левченко, український живописець-пейзажист. Помер 21 січня 1917 року.

12 липня

160 років тому (1866) народився Антін Синявський, український історик, географ, економіст, громадсько-політичний діяч, педагог. Помер у Сімферополі 2 лютого 1951 року.

135 років тому (1891) помер Сергій Подолинський, український соціолог та економіст. Був одним із попередників Володимира Вернадського — заклав основи нового підходу до аналізу розвитку людства, пов'язавши його зі збереженням та нагромадженням енергії, першим у світі проаналізував конкретні форми і складні процеси взаємозв'язків та взаємодії між людством, суспільством і природою. Народився 31 липня 1850 року.

80 років тому (1946) останній збірний ешелон з Володавщини був відправлений до УРСР, чим закінчувалося примусове виселення із теренів післявоєнної Польщі українського автохтонного населення.

13 липня

155 років тому (1871) народився Борис Баженов, український військовий діяч. За Гетьманату — голова Української надзвичайної дипломатичної місії в скандинавських країнах Рік смерті невідомий.

15 липня

30 років тому (1996) помер Володимир Забігайло, український геолог, академік НАН України. Народився 28 червня 1934 року.

16 липня

130 років тому (1896) у Руських Тишках на Харківщині народився

Андрій Кіпріанов, один з авторитетних українських хіміків. Помер 29 вересня 1972 року.

110 років тому (1916) помер Ілля Мечников, український біолог та патолог, почесний член Петербурзької АН. Відкрив явище фагоцитозу та створив теорію фагоцителі (походження багатоклітинних), один із засновників порівняльної ембріології, вітчизняної мікробіології. Здійснив низку класичних досліджень інфекційних хвороб. Створив вчення про цитотоксини. Народився 15 травня 1845 року в Іванівці (нині — Панасівка, Харківська обл.). Перший з українців лауреат Нобелівської премії (1901).

17 липня

180 років тому (1846) у Рождественському (нині — Новгородська обл., Росія) народився Микола Міклухо-Маклай, видатний мандрівник та вчений, українець за походженням Помер 14 квітня 1888 року.

155 років тому (1871) народився в Піщаному на Львівщині Філарет Колесса, український композитор, музикознавець, фольклорист, засновник українського етномузикознавства, професор Львівського університету, академік Всеукраїнської Академії наук (1929). Автор праць «Мелодії українських народних дум», «Ритміка українських народних пісень», «Про генезу українських народних дум». Записав велику кількість народних пісень та інструментальних мелодій. Помер 4 квітня 1947 року.

18 липня

90 років тому (1936) у Черкасах народився Юрій Ілленко, український кінооператор і режисер, народний артист УРСР (з 1987), лауреат Державної премії Т. Г. Шевченка (1991). У творчому доробку — «Тіні забутих предків» (1965, оператор), «Криниця для спраглих» (1965, у прокаті 1987), «Вечір на Івана Купала» (1968), «Білий птах з чорною ознакою» (1972), «Легенда про княгиню Ольгу» (1982), «Лебедине озеро. Зона» (1990), «Молитва за гетьмана Мазепу» (2001). Помер 2010 року.

19 липня

55 років тому (1971) у Біловодському в Киргизії народився Віталій Кличко, видатний український спортсмен, неодноразовий чемпіон світу з боксу, Герой України. Багатолітній голова Києва.

20 липня

215 років тому (1811) народився Володимир Караваєв, один з організаторів медичного факультету Київського університету і перший його декан (1843—1847). Першим в Україні зробив операцію під ефірним нар-

козом (1847), першим в Росії зробив пункцію перикарда. Засновник київської хірургічної школи Помер в Києві в 1892 році.

21 липня

100 років тому (1926) у Дніпропетровську народився Сергій Свечников, один з провідних учених у галузі напівпровідникової електронної техніки.

85 років тому (1941) помер видатний український письменник Богдан Лепкий. Народився 9 листопада 1872 року.

75 років тому (1951) у Вінніпезі засновано Інститут дослідів Волині.

70 років тому (1956) у Києві відкрився Український державний цирк.

60 років тому (1966) у Торонто помер видатний громадський діяч, науковець і педагог Іван Велигорський. Народився у Серафинці на Станіславщині 9 червня 1889 року.

24 липня

125 років тому (1901) у Харкові народився Анатолій Жуков, український лісівник, академік АН УРСР. Розробляв питання ведення лісового господарства у дубових лісах, агротехнічні прийоми створення захисних лісів у степу. Помер 21 вересня 1979 року.

105 років тому (1921) в Острозі на Львівщині народився Володимир-Юрій Данилів, відомий правник української діаспори, організатор Міжнародної комісії юристів для оцінки Голодомору 1932—1933 років в Україні. Помер 13 квітня 2002 року в Торонто (Канада).

25 липня

160 років тому (1866) у Вихилівці (тепер — Хмельницька обл.) народився Модест Левицький, український письменник, перекладач, лікар. Автор підручника «Граматика української мови». Помер 16 червня 1932 року в Луцьку.

50 років тому (1976) помер Петро Погребняк, український лісівник та ґрунтознавець, академік АН УРСР, її віце-президент (1948—1952). Розроблювані ним теоретичні основи порівняльної екології, лісової типології та фітоекології знайшли широке застосування, зокрема — при облісненні Олешківських пісків. Народився 10 липня 1900 року у с. Волохів Яр (нині — Харківська обл.).

26 липня

95 років тому (1931) у Миколаївці (тепер — Донецька обл.) народився Іван Дзюба, український літературознавець, публіцист, громадсько-культурний діяч, академік НАНУ (1992). Герой України (2001). Серед

найвідоміших творів — «Інтернаціоналізм чи русифікація?» (опублікована в Україні тільки 1990 року), «Бо то не просто мова, звуки...» (1990), «Застукали сердешну волю: Шевченків «Кавказ» на тлі непроминального минулого» (1995). Помер 22 лютого 2022 року.

27 липня

150 років тому (1876) в Одесі народився Володимир Воробйов, український анатом, академік АН УРСР, один з основоположників функціональної анатомії. Помер 31 жовтня 1937 року.

95 років тому (1921) народилася Ада Рибачук, український живописець, автор графічних та монументально-декоративних робіт, у тому числі проекту меморіально-поховального комплексу на Байковому кладовищі (1968—1971 року, в співавторстві з В. Мельниченком).

28 липня

105 років тому (1921) у Попелюхах на Вінниччині народився Данило Дудка, відомий вчений у галузі електрозварювання.

30 липня

155 років тому (1871) у Києві помер Анатолій Свидницький, український письменник, етнограф, педагог, громадський діяч. Підготував підручник «Російська азбука»; написав філологічну розвідку «Вимова наша українська і потреби нашого орфографування» (не надрукована). На основі спостережень підготував фольклористично-етнографічні нариси: «Злий дух», «Відьми, чарівниці й опирі, чи то ж Примхи і примхливі оповідання люду українського», «Великдень у подолян». Народився 13 вересня 1834 року в с. Маньківі (тепер — Вінницька обл.).

40 років тому (1986) померла видатна українська актриса Наталія Ужвій. Народилася 8 вересня 1898 року.

У ЛИПНІ

135 років тому (1891) на могилі Тараса Шевченка у Каневі національно свідомими студентами було засновано таємне товариство «Братство Тарасівців» ідеологами і лідерами якого були Іван Липа, Борис Грінченко та Михайло Коцюбинський.

90 років тому (1936) у Києві в системі АН УСРР було створено Інститут історії.

ПРИМУС ДО ПОКАЯННЯ ЯК ОДНА З ФОРМ МОСКОВСЬКОГО ТЕРОРУ ЩОДО УКРАЇНСЬКОЇ ЕЛІТИ (до 135-річчя від дня народження Арсена Хоменка)

Трагедія нашого народу, що увійшла в історію під назвою «Розстріляне відродження», символізує не тільки брутальне фізичне знищення великої кількості українських талантів московськими опричниками в 1930-х роках. Ця трагедія продовжувалася і в період горбачовської перебудови, коли в радянському концтаборі загинув наш видатний поет Василь Стус.

Але початок масової ліквідації української еліти справді припадає на початок 1930-х років, і вона буде масово синхронізуватися із завершальним етапом Голодомору-геноциду, коли наше упокорене селянство перестає бути матеріальною базою національно-визвольної боротьби, бо ж саме вже масово вигибало без харчів на найбагатших у світі чорноземах.

Водночас тим представникам української еліти, хто зумів вижити, довелося пройти принизливу процедуру саморозп'яття перед родиною, Україною й світом. І це стосувалося не лише майстрів художнього слова, а й усієї творчої інтелігенції, зокрема й наукової. Як приклад, — доля видатного українського демографа Арсена Хоменка.

Цей уродженець Батурина, який вчився в Київському університеті, брав активну участь у національно-визвольній боротьбі українського народу за відродження власної державності в 1917—1921 роках. З початку 1920-х прилучився до демографічних досліджень і через десять років уже став відомим фахівцем у цій галузі науки.

Тоді ж Арсен Хоменко звернув увагу на прискорений притік робочої сили в Донбас з-поза меж УСРР, опублікувавши спеціальну статтю «До питання про притік населення в Донбас», де місцеве сільське населення при його достатньому земельному забезпеченню до промислового виробництва «приспосовується дуже повільно». А із загальної чисельності переселенців за переписом 1926 року в 647 тис. 525 осіб, з-поза меж України рахувалося 317 тис. 281 осіб, тобто майже половина. І це становило 30 відсотків приросту населення Донбасу за період від минулого перепису 1897 року, майже за 30 років.

Тоді ж, на матеріалах перепису 1926 року, А. Хоменко зробив висно-

вок, що з 1924 року чисельність прибулих росіян у цей регіон перевищила притік українців. У 1926 році, наприклад, останніх було вдвічі менше. За 1923—1926 роки, за його розрахунками, притік мігрантів з-поза меж УСРР уже досягав 150,9 тисячі, в той час коли внутрішнє поповнення Донбасу становила лише 122,3 тисячі осіб. Ці цифри А. Хоменко доповнив ще й таким висновком: «Однак величезна, якщо не переважаюча, роль міграції з РСФРР залишається поза сумнівів і піддається деякому, хоча далеко не бездоганному числовому вираженню».

Треба сказати, що ці прогнози А. Хоменка справдились уже в роки першої п'ятирічки, коли з початком індустріалізації потреба в робочій силі для підприємств Донбасу, особливо для вугільної промисловості, різко зросла. З огляду на небажання місцевого сільського населення покидати землю, Москва взяла курс на забезпечення кадрами з інших регіонів СРСР. Так, колегія Наркомату праці СРСР 16 липня 1930 року зобов'язала відповідні наркомати УСРР, РСФРР і БСРР «вжити термінових заходів щодо посилення вербування і перекинення потрібної робочої сили для кам'яновугільної промисловості Донбасу».

У книзі Н. Малярчук «Росіяни в Донбасі (20—30 рр. XX ст.)» зазначається, що вже 22 вересня 1930 року в цей регіон України прибули два ешелони робітників, завербованих у Центрально-Чорноземному районі РСФРР: перший ешелон з 16.000 осіб, а другий — з 2.240. А до кінця цього місяця було сформовано ще чотири ешелони. Така політика Москви призвела до того, що з 764.724 росіян у Донбасі в 1926 році їхня чисельність тут у 1939 році збільшилася до 1.567.098 осіб.

Необхідно врахувати й те, що в 1930-х роках на новобудови України масово завозилася робоча сила і в інші промислові центри — Дніпропетровськ, Дніпродзержинськ, Нікополь, Кривий Ріг, Миколаїв, Херсон, Одеса, Полтава, Кременчук, Запоріжжя, Мелітополь, Токмак, Бердянськ, Суми, Чернігів, Кам'янець-Подільський, Вінниця, як і переселенці з росії й білорусі у вимерлі під час Голодомору-геноциду українські села, а також в опустілі після депортації німців і поляків населені пункти прикордонних районів тодішніх: Київської, Вінницької та Одеської областей.

У ті ж роки Арсен Хоменко створив і так звані гіпотетичні таблиці, які давали можливість бачити рух населення УСРР, як у найближчі роки, так і на перспективу. З цього приводу директор Демографічного інституту ВУАН академік Михайло Птуха в своїй пояснювальній записці про необхідні матеріали щодо «перспективних обчислень люд-

ности за другої п'ятирічки по 5 областях УСРР, Донбасу та МАСРР, виготовлених для УНГО УСРР» в червні 1932 року, зазначав: «Ми без рукописних матеріалів УНГО, що їх нам не надіслано, могли би довести обчислення тільки тільки-но до І. І. 1929 р. Відомостей про повікову еволюцію смертності і дальших роках у нас нема, а робити будь-які припущення без наявності певних матеріалів не можна».

Матеріали УНГО, в підготовці яких безпосередньо брав участь А. Хоменко, справді були науково вивіреними, що засвідчено і близькими результатами в окремих дитячих групах М. Птухи. Так, за даними УНГО, 5-річних дітей на початок 1933 року мало бути 862,5 тисячі, а Михайло Птуха прогнозував 861,6 тисячі. До речі, завдяки тодішньому завідувачу відділом демографії УНГО УСРР Арсену Хоменку, академік М. Птуха зміг одержати від нього необхідні матеріали, за що складав йому щиру подяку.

Тривалий час вважалося, що ці оригінальні розробки Арсена Хоменка були втрачені, однак окремі складові їх виявилися у фондах Наркомату освіти УСРР за 1931 рік. Завдяки їм стає зрозумілим, що обґрунтований Арсеном Хоменком прогноз доживання дитячих вікових груп, що рахувалися в 1932-1933 роках, станом на 1939 рік сягне до 10.763.751 осіб. А якщо до цієї цифри врахувати коефіцієнт зменшення дитячої смертності з початком другої п'ятирічки, яку запропонував академік Михайло Птуха з огляду на досягнення медицини, то даний показник підніметься до 10.916.494. Відповідно цифра втрат дитячих груп у 1932 - 1933 роках зросте з 4.095.181 до 4.320.967.

Очевидно, саме з цих міркувань сучасні українські демографи не користуються напрацюваннями свого попередника Арсена Хоменка, а намагаються його розрахунки знівелювати всілякими способами, вдаючись до необґрунтованої критики на його адресу. А все тому, що головне завдання для них — узаконити цифру втрат УСРР у 1932—1933 роках у 3, 5—3,9 мільйона осіб, а не 9,1 мільйона.

Здійснена А. Хоменком методика розрахунку руху населення не могла залишитися без уваги каральних органів москви, оскільки вона безпосередньо вказувала на величезні втрати під час Голодомору-геноциду 1932 - 1933 років. Тож коли в 1935 році ці органи розпочали фабрикацію справи колишніх членів партії боротьбистів, до якої свого часу належав і Хоменко, над ученим нависла загроза репресій.

Оцінивши ризики і загрози, А. Хоменко написав листа до редакції журналу «Профілактична медицина», у якому несподівано виявив «су-

губо-критичне ставлення» до власних праць, як можна переконатися з тексту звернення.

Цей документ врятував на якийсь час Арсена Хоменка від арешту, але не відновив його статусу як фахівця: його позбавили улюбленого заняття й він тривалий час залишався безробітним. А коли 21 лютого 1938 року заарештували Михайла Птуху, то вже наступного дня нарком внутрішніх справ УРСР Успенський повідомив до Москви, що в справі так званого Українського національного центру була викрита петлюрівська організація, а першим заарештованим з її керівників називався директор Демографічного інституту академік Михайло Птуха.

Через п'ять днів прийшли і за Арсеном Хоменком. За свідченням Василя Марочка, який вивчав кримінальну справу А. Хоменка, того, вірогідно, піддавали тортурам на слідстві. Бо аж тільки 3 червня 1938 року він «зізнався» нібито в організації підпільних есерівських «обкомів та облвиконкомів», виступів «куркульських та антирадянських елементів», використанні «продовольчих труднощів в Печенізькому районі і Волховому Яру».

Йому також інкримінували створення «групи учених-демографів», до якої він нібито завербував Ю. Корчака-Чепурківського, М. Птуху, М. М. Трацевського (учений секретар Демографічного інституту УАН), А. В. Келеберду (колишній співробітник відділу демографії ЦСУ УСРР), професора С. То-міліна.

Арсену Хоменку приписали й багато інших «злочинів» проти більшовицької влади, за які він одержав вирок про вищу міру покарання через розстріл. До речі, директора Інституту демографії АН УРСР М. В. Птуху, який «зізнання» підписував «під фізичним впливом», протримали під арештом аж до 19 січня 1940 року, після чого звільнили.

Треба наголосити, що наукову цінність демографічного доробку Арсена Хоменка по-справжньому оцінили вже після розвінчання культу особи сталіна. Тоді головні праці цього видатного українського вченого побачили світ навіть у Москві в перекладі на російську мову. Безцінними вони є й сьогодні, коли постало питання про встановлення чисельності жертв Голодомору-геноциду 1932—1933 років.

ДО РЕДАКЦІЇ «ПРОФІЛАКТИЧНА МЕДИЦИНА»

Останнього часу я не раз виступав із критикою своїх робіт на загальних зборах робітників окремих наукових установ та на наукових конференціях. Я вважаю обов'язком попередити і ширші кола робітників соціалістичної

охорони народного здоров'я, яким більшою або меншою мірою доводиться вдаватися до публікації колишніх моїх робіт, про необхідність сугубо-критичного ставлення до них. Я гадаю, в зв'язку з великим поширенням «Профілактичної медицини» не тільки на теренах УСРР, що найкраще зробити це за її допомогою, і сподіваюся, в цій допомозі «П. М.», яка чимало раз ласкаво давала місце моїм дописам на своїх сторінках, мені не відмовить, через що й прохаю шановну редакцію вмістити цього мого листа.

Беручи мою роботу в радянській демографії в цілому, - а я цю роботу розпочав ще 1922 року, - я не можу позбавитися пекучого болю від свідомості великих моїх провин: я, насамперед, не використав, як слід, скільки це від мене залежало, тих можливостей для розвитку радянської демографії, які фактично були в моєму розпорядженні, іноді ж використовував їх неправильно; по-друге, я припустився ряду найгрубіших помилок, які знеоцінювали позитивні наслідки роботи через засмічування її мною буржуазним, націоналістичним мотлохом.

До радянської суспільності і до радянської наукової роботи я прийшов з лав української контрреволюції, бо ще до 1919 року я був членом партії у. с.-р. Мій добровільний перехід в 1919 році до Червоної Армії, а далішим часом моє повідомлення за допомогою «Вістей», про мій остаточний, ще у 1919 році, розрив з у. с.-р. поклали край будь-яким моїм організаційним зв'язкам з українською контрреволюцією. Підписуючи, в числі ініціаторів, у 1925 році так звану «Декларацію української радянської інтелігенції» (опублікована у «Вістях» та інших часописах, засуджує українську контрреволюцію, закликає до чесної роботи на користь революції і радянської влади), я тим самим ніби відзначав моє остаточне переродження. Але, насправді, воно ще не було довершеним фактом, бо формальній ясності моєї поведінки та фактичній моїй прихильності до справи соціалістичної революції не відповідала чистота моєї ідеології. Над нею ще протягом багатьох років тяжили впливи українського націоналізму і його бази – дрібно-буржуазного ідеалізму. Тимчасом радянська влада не тільки простила мені мою велику провину перед пролетаріатом і справою будівництва соціалізму, але й довірила мені відповідальну роботу на видатній ділянці молодій радянській соціалістичній статистиці (ряд років я працював на посаді керівника відділу демографії ЦСУ УСРР).

Як повинен був би я працювати, коли справді був би переконаним і послідовним революціонером-марксистом? Широкі можливості буду-

вати нову, соціалістичну демографію, водночас повинні були б викликати в мене й великий ентузіазм, і гостро-критичне ставлення до самого себе. Це не гарантувало б від окремих помилок, але це створювало б єдиний певний ґрунт для роботи і було б запорукою успіхів її в цілому. Але скільки мій «марксизм» був ще досить позверховий, а націоналістичні настрої ще цілком свіжі, то й будувати радянську українську демографію я розпочав лише почасти виходячи з марсистсько-ленінських засад. Через те й рясніють як моя організаційно-практична робота, так і наукові літературні мої праці величезними огріхами, об'єктивно-шкідливе й контрреволюційне значення яких лишається поза всяким сумнівом. Не маючи змоги докладно в короткому листі перелічувати всі свої провини та помилки, наведу лише головні.

В практично-організаційній роботі мене захоплювала ідея не так збудувати в спілці з іншими радянськими демографами, ще ніде не знану, але викликану до життя соціалістичну демографію, як ідея утворити демографію українську, державну. Захоплений цією ідеєю, я уявляв розвиток нашої демографії цілком за буржуазними зразками. Поділяючи до певної міри ті настрої, які в літературних колах оформлялися під той час в так званий «хвильовізм», я суцього орієнтувався на «культурні» придбання Західної Європи й мало думав про контакт з радянськими демографами інших радянських республік.

Тут треба взяти на увагу, що хоча ЦСУ України, де я працював, дбало насамперед про виконання тої порівняльно короткої програми роботи, яку встановлювало ЦСУ СРСР, тим часом воно мало до розпорядження багато можливостей поповнювати цю програму, через що посилення на «об'єктивні» обставини роботи аж ніяк не звільняють мене від відповідальності за те, що згадані можливості мною, скільки це від мене залежало, виконували часто були зовсім неправильно.

Наслідком такого підходу до роботи сталося, що ряд розділів, важливих з погляду марксо-ленінського уявлення демографії лишилися недорозвиненими, а на всій побудові виразно позначався відбиток звичайних концепцій буржуазної науки – концепцій науки класового ворога. Наприклад, той безсумнівний тезис, що доки існують класи, доти процес репродукції людності відбиває насамперед класові стосунки – цей тезис в побудову демографічної роботи мною виразно втілений не був: соціальні моменти в демографічних матеріалах лишилися висвітленими дуже мало. Навпаки,

цей самий процес показаний за концепціями буржуазної демографії, переважно такий, що відбувається в цілому народі, нарід, народність репрезентовано в статистичних таблицях мало не виключно за ознаками віку, статі, сімейного стану тощо. Проте національного моменту, навпаки, надано було не відповідно великого значення. Коротко кажучи, виходило так, що хоча українська радянська статистика людности (весь час я говорю тут про державну статистику) розвивалася й швидче, ніж статистика людности по інших радянських республіках, проте розвивалася значною мірою на ґрунті буржуазних концепцій про репродукції людности за буржуазною технікою відображення процесу в числових даних, за буржуазною методикою опрацювання цих даних.

Наведу тут найбільш яскраві приклади засміченості буржуазною ідеологією провідних думок, якими я керувався беручи активну участь в побудові радянської демографії, виложено досить систематично в моїй статті «Современная демографическая статистика Украины», вміщеній в збірникові «Государственная статистика УССР (ее достижения и перспективы) в 1921—1925 г. г., виданому в 1925 році кол (ективом) ЦСУ УССР.

Насамперед я дуже вузько та аполітично визначив саму демографію, говорячи, що особливим поглядом, під яким демографія вивчає людність на відміну від інших наук, є те, що в ній «...отдельный человек, а следовательно, и население... рассматриваются прежде всего в качестве носителей известного количества жизни» (стор. 114). Через те, мовляв, демограф повинен оперувати лише з такими ознаками, які, нібито, безпосередньо впливають на кількість людського життя. На ґрунті тогочасної моєї «концепції» виникло, наприклад, таке твердження: «Принимая «класс» в качестве одной из причин, обуславливающих количество человеческой жизни, демограф дальнейшему изучению «класс» уже не подвергает» (стор. 115). І навпаки, за тою ж контрреволюційною, по суті, концепцією, виходило, що кількість людського життя, нібито насамперед «обуславливается так называемыми «естественными» свойствами человека, прежде всего возрастом, полом и расой» (стор. 114). Особливо яскраво виявилася шкідливість цієї «концепції» в моєму ставленні до закону населення. Я писав: «Надо полагать, что закон населения имеет по преимуществу исторический характер» (стор. 118). Отже ж, коли Марксом давним давно уже доведено, що безсумнівною демінтію доведено, що абстрактного закону людности не існує, я лише «припускаю» пере-

вагу історичних моментів у законі людності. Аналогічних прикладів моєї залежності від буржуазної демографії й об'єктивно шкідливого нерозуміння задач і особливостей радянської демографії (а я міг би ці задачі розуміти далеко краще, коли б своєчасно й ретельно взявся вивчати класиків марксизму-ленінізму — Маркса —Енгельса—Леніна—Сталіна, коли б совістніше ставився до покладених на мене радянською владою обов'язків) можна в цій, свого роду програмовій статті, найти ще чимало.

Дуже шкідливо впливаючи на мою організаційно-практичну роботу, ці ще не викорінені, не ліквідовані залежності від буржуазної ідеології та націоналізму безліччю помилкових тверджень засмічували мою літературну роботу. Я, наприклад, в своїх трактовках демографічних процесів на терені УСРР незрідко виходив про такі ж процеси по західноєвропейських державах, механічно провадив шкідливу й по суті безглузду аналогію поміж капіталістичними й соціалістичними країнами. Наприклад, в моїй статті «К вопросу об эволюции смертности на Украине» («Проф. Мед.», 1926, № 10) трапляється таке висловлювання: «...перемены в смертности женщин можно рассматривать, вообще говоря, как известное продолжение тенденций, действовавших еще до империалистической войны» (стор. 110), або ще таке твердження: «Эволюция нашей смертности более или менее аналогична эволюции ее во всей Европе, однако наибольшего сходства она достигла со странами, наиболее пострадавшими во время войны и в последующие годы» (стор. III) й т. д., багато ще в тому ж роді. Об'єктивно-контрреволюційна суть таких «тверджень» говорить сама за себе.

Цілком зрозуміло, що шкідлива плутанина в думках, або безпосереднє протягування думок, запозичених у буржуазної науки, ворожих марксо-леніновій ідеології, найчастіше в мене зустрічається тоді, коли в своїх роботах я зачеплював національну проблему. Через те моя невеличка монографія «Національний склад людности УСРР» (Вид. Господ. України), Харків, 1931), писана у 1930 році, налічує особливо багато такого роду тверджень, що об'єктивно лили воду на млин ворогів радянської влади. Уже на першій сторінці цієї книжки я зарекомендував себе читачам як людина, що аж ніяк не думає переменишувати «заслуги» М. Скрипника в опрацюванні національної проблеми. Моє засліплення було таким глибоким, а співзвучність моїх настроїв націоналістичним настроям час-тини української радянської (за зовнішніми ознаками) така велика, що

я як теоретика національного питання ставив Скрипника слідом за Марксом, Леніним, Сталіним; більше того, я відзначав, що він, мовляв, успішно провадить «детальне опрацювання проблеми», зокрема щодо «накреслення загальної схеми студіювання та визначення її місця в цілій схемі марксівської соціології» (Нац. склад, стор. І). Розуміється, сказати таке міг тільки той, хто солідаризувався зі Скрипником в усіх його проявах українського націоналізму і в усіх його ухильницьких і псевдо-наукових теоріях щодо національного питання.

Хто в теорії національного питання слідував провідним думкам Скрипника, той не міг принаймні не брати під якийсь сумнів думки справжнього представника марксизму-ленізму, найбільш глибокого й послідовного сучасного теоретика, також і національної проблеми, який в ряді своїх робіт дав завершене її визначення огульного утворення всіма націями інтернаціональної за змістом пролетарської культури (розділ «Асиміляція націй»); він же все той же самий націоналізм так чи інакше виявився в інших ви-гадках, різного роду дрібних зауваженнях, не чітких формулюваннях і т. і. Коротко кажучи, я хоч і не маючи жодних безпосередніх зв'язків або яких будь стосунків зі школою Скрипника, в цій своїй книжці дав численні зразки солідаризування з нею, бо до певної міри спільні ідеологічні позиції в минулому за умов відсутності будь-якого справжнього критичного ставлення до себе не могли не дати шкідливого, злочинного ефекту.

Заощаджуючи час читача, я не буду далі наводити приклади аналогічних моїх провин і лише візьму кілька слів, щоб чіткіше сформулювати суть моєї провини перед радянською владою в даному разі. Ідеологічні коріння цієї причини – великі рештки українського націоналізму в моїй свідомості, які довго жили вже і після того, як я розірвав організаційні зв'язки з українською контрреволюцією — з одного боку; до певної міри рештки ідеології дрібно-буржуазного соціалізму, ганебна спадщина від колишньої моєї належності до с. р. — з другого боку. Психологічні передумови моїх більших або менших провин і помилок — відсутність у мене досить критичного ставлення до самого себе, злочинне легковаження своїм обов'язком рішуче контролювати свою свідомість та підносити її невинно на такий ступінь науки Маркса—Леніна—Сталіна, який необхідний для кожного сумлінного радянського наукового робітника.

Об'єктивні наслідки — ряд загублених можливостей піднести на вищій і більш відповідній завданням соціалістичного будівництва ступені прак-

тичну роботу в галузі державної статистики людності, скільки це від мене залежало та ряд шкідливих неправильностей в її побудові; засмічування ряду моїх літературних робіт численними, найшкідливішими проявами ворожої радянській владі або чужій їй ідеології.

Але й для цілковитого звільнення від контрреволюційної ідеології, і для створення потрібних для роботи психологічних умов, і для уникнення зазначеної вище шкоди для всієї державної статистики, в міру моєї участі в ній, і для уникнення ворожих тверджень в літературних працях – для всього цього у мене було досить часу й можливостей. Достатньою мірою я почав використовувати ці можливості далеко пізніше, ніж слід було: тільки в роботах останніх п'яти приблизно років я уникаю принаймні грубих помилок. За всі свої провини я рішуче себе засуджую, тим більше, що яких би сумлінних зусиль у поточній своїй роботі я не прикладав для того, щоби цілковито відповідати вимогам, які треба пред'явити чесному і активному радянському науковому працівникові, об'єктивні наслідки моїх старих провин не стануть менші.

Арс. Хоменко.

23 / II – 35.

«ГОТУЙМОСЯ Ж ДО ОСТАННЬОГО РІШУЧОГО БОЮ»

(до 105-річчя наказу Симона Петлюри повстанським силам України)

Після переходу Збруча в листопаді 1920 року Голова Директорії та Головний Отаман військ УНР Симон Петлюра ні на мить не припиняв своєї бурхливої діяльності. Йшлося насамперед про підготовку до повернення на рідну землю через звільнення її власною збройною силою з підтримкою широких народних мас Наддніпрянщини. З цією метою 9 лютого 1921 року він доручає інспекторові піхоти генерал-хорунжому Всеволоду Петріву в найкоротший термін об'їхати табори інтернованих у Польщі, ознайомитися з фактичним станом українських вояків і передати зібрані матеріали для вивчення до Вищої військової ради.

Одночасно Петлюра наказував у всіх таборах провести в двомісячний термін певний курс навчання козаків і відкрити школи для підстаршин. Обов'язковим для всіх був курс українознавства, причому особлива увага зверталася на вивчення рідної мови. Культурно-освітня праця мала здійснюватися паралельно з фаховою підготовкою.

Дізнавшись, що в таборах інтернованих перебувають колишні юнаки

1-ї та 2-ї українських військових шкіл, які з 1917 року не залишали служби в армії, відзначилися як герої на командних посадах, Головний Отаман запропонував надати їм перший старшинський ранг. Але, вважаючи, що до визвольної боротьби необхідно залучити не лише тих українських вояків, котрі перебували на теренах Польщі. У своєму спеціальному зверненні з цього приводу Петлюра пише: «Скрізь по світі порозкидала нас злая доля: і в Румунії, і в Болгарії, і Сербії, і Туреччині і навіть в далекому Єгипті... Скрізь ми є, і, як казали мученики-діди наші, є ми й там, «куди ворон кості не доносить...».

Порівнюючи новочасних синів України із запорожцям, котрих лиха доля не раз розкидала широкими світами, Петлюра зазначає, що й українським воякам довелося митарствувати, зазнаючи голоду й холоду, туги за рідними степами, хатинами та землею, рясно политою з діда-прадіда кривавим потом. Ще більшого суму й жалю завдавала думка про те, що на українських теренах панує споконвічний ворог, який вивозить місцевий люд — батьків, сестер і синів до далекого Сибіру, а замість нього переселяє в Україну тисячі росіян...

Петлюра й уряд УНР вживали рішучих заходів для об'єднання козаків, розкиданих по чужих землях. З-поміж завдань, які стояли перед ними й старшинами, найважливішим було вчитись, щоб на руїнах більшовицької України побудувати нову, вільну, міцну і заможну державу. Вони мали повернутися до рідного краю освіченими, культурними людьми, підготовленими до творчої праці для добра вітчизни.

Насамперед Головний Отаман звертав увагу на те, аби мала змогу завершити своє навчання велика група українських студентів, яких національна революція кинула з навчальних аудиторій у фронтові університети. Настільки важливим вважав Симон Петлюра питання підтримки українського студентства в еміграції, що він одразу ж після візиту до нього в Тарнів першого голови Союзу українських студентських громад у Польщі Тимоша Олесюка з товаришами 9 липня 1921 року написав листа до міністра освіти УНР Петра Холодного, адресуючи копії прем'єр-міністру і військовому міністру. Ознайомившись з постановами з'їзду представників студентських громад, Голова Директорії наголосив, що вони «свідчать і про глибоку любов нашого студентства до батьківщини, і про його бажання використати час інтернування для належної наукової підготовки для дальшої участі в боротьбі за нашу державність та будівництво держави. Влада державна повинна всіма силами сприяти такому настрою на-

шого студентства і допомогти реалізації його як явищу, відповідаючому завданням державного будівництва.

Тяжкий фінансовий стан, в якому зараз перебуває наш державний центр, стояв на перешкоді намірів Уряду в справі допомоги нашому студентству. Але Уряд мусить вишукувати засоби для полегдження сеї справи, якій в програмі нашого державного будівництва треба одвести одне з чільніших місць».

При цьому Головний Отаман був переконаний, що народ, натерпівшись знущань, «більше не вірить червоним катам, народ готується до бою. Не тільки на Україні, але у всіх кінцях бувшої Росії хвиля народного гніву підіймається до найвищого ступіня. Наближається буря, яка змете раз назавжди катів з лиця землі. Уже чується наближення бурі...».

Упевненості в цьому додавали повідомлення, що надходили з України. Зокрема, з рідної для Петлюри Полтавщини. В одному з них від 7 квітня 1921 року до нього зверталися члени Хорольсько-Золотоніського повстанського комітету з такими словами: «Надія у всій Полтавщині тільки та, що прийшла весна, зійшло сонце, а за сонцем зійде і Петлюра, кажуть селяни...».

Тож Петлюра кидає клич: «Готуймося ж до останнього рішучого бою. Мусимо стати, як один до нього. Мусимо стати до бою організовано, скувавши себе залізною дисципліною».

Наказ ч. 2

повстанчим військам та населенню УКРАЇНИ

Повстанчий рух має своїм завданням нищити ворожу владу та її провідників і підготовляти ґрунт для своєї рідної законної влади УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНЬОЇ РЕСПУБЛІКИ. Щоб запобігти руйнації народного добробуту, яка завжди виникає під час боротьби та періоду безладдя, який буває в мент після повалення ворожой влади аж до зв'язку з урядом У. Н. Р., доконче необхідним являється, щоб в МЕНТ ПОВАЛЕННЯ ВОРОЖОЇ ВЛАДИ БУЛО УСТАНОВЛЕНО ЗАРАЗ ЖЕ ТИМЧАСОВУ УКРАЇНСЬКУ ВЛАДУ, відповідальну за лад і спокій до менту зв'язку з урядом У.Н.Р., А ТОМУ НАКАЗУЮ:

1.

Кожному з командуючих повстанчими військами, котрий звільнив ту чи иншу територію від ворожой влади, оголосити, що повстанці ведуть боротьбу з чужоземною ворожою владою для встановлення влади У. Н. Р., національної, незалежної й демократичної української державности.

2.

Встановити негайно місцеву владу:

а) в селах та невеликих містечках населенню обрати сільського чи містечкового голову (старосту), обраних подати до остаточного затвердження у волосну управу.

в) у волостях та містечках (не губерніяльних) командуючому повстанчими військами, звільнившому дану місцевість, призначити волосну чи мійську управу в складі голови та двох помішників його, одночасно з призначенням такої управи наказати їй в тижневий срок скликати волосні чи мійські збори, на котрих має бути обрана нова управа. Склад обраної управи негайно подати на затвердження Повітовій управі.

с) в повітах і губерніяльних містах Командуючому повстанчими військами, звільнившими повіт чи губерніяльне місто, призначити повітову чи міську управу в складі голови і чотирьох членів; одночасно з призначенням такої управи наказати їй в двотижневий срок скликати повітовий з'їзд чи мійські збори, на котрих має бути обрана нова УПРАВА. Склад нової Управи подається на затвердження Командуючого повстанчим районом, в котрий входить даний повіт чи губерніяльне місто.

д) в губерніях Командуючому повстанчою групою призначити губерніяльні управи в складі голови та чотирьох членів, перевибори яких мають пройти в найближчий термін губерніяльним з'їздом, скликаним Головним командуванням повстанчих військ.

3.

Вищепоказаним органам влади негайно перейняти всі права та обов'язки по цивільному управлінню в підлеглий їм місцевості.

На ці виборні органи влади покладається відповідальність:

а) за нормальний хід життя у всіх його галуззях на підлеглий місцевості.

в) за схоронення і якнайшвидше збереження всього державного, громадського та приватного майна, залишеного ворогом.

с) за своєчасне виловлення та припинення діяльності як організацій, так і окремих осіб, ворожих У. Н. Р.

Для виконання цих обов'язків органи влади призначають своїх відповідників для керування по різним галуззям життя і використовують залишені ворогом адміністраційні апарати зі всіма їх діловодствами і документами, викидаючи з персонального складу цих апаратів ворожий українській державності елемент.

За невиконання своїх обов'язків і за службові злочини місцева цивільна влада відповідає перед повстанчим судом, до якого віддається наказом Командуючого групою.

4.

Всі розпорядження місцевої влади населенню виконувати точно і неухильно, як накази військові.

Всі невиконуючі, або порушуючі розпорядження місцевої влади караються повстанчим судом. Право віддання до повстанчого суду належить командуючим повстанчими військами, займаючими посади не нижче Командуючого районом, а також їх відпоручникам, як при повітовій владі.

5.

Усім командуючим групами та районами повстанчих військ заснувати повстанчі суди в мірі потреби, але не менше одного повстанчого суду на кожний повіт.

6.

Всі детально розроблені інструкції по організації виконавчих апаратів (по справам: адміністративним, земельним, народної освіти, народного господарства, фінансів, шляхів та комунікації, пошит та телеграфів, робітничих організацій та праці, народного здоров'я та опікування, судовим, релігійним, державного контролю і по справам інформації та пропаганди), а також про організацію повстанчих судів подаються окремо.

7.

По звільненню місцевості повстанчими військами кожному командуючому оголосити цей наказ до загального відома всього населення.

Головний Отаман військ УНР Петлюра.

Начальник Штабу Тютюнник.

На документі є помітка С. Петлюри: «Для поширення і відомости нач. пов. районів. 27/VII 1921 р.».

«НЕ ДОЗВОЛИТИ НІ НА ХВИЛЮ, ЩОБ У НАШУ ДУШУ ВКРАЛАСЯ ЗНЕВІРА»

(до 85-річчя звернення Української Ради Сеньйорів до Провідника Революційної ОУН Степана Бандери)

Проголошення 30 червня 1941 року у Львові з-під прапора Революційної ОУН Акта відновлення Української держави, як відомо, відбувалося без участі її Провідника Степана Бандери, оскільки йому гітлерівське командування не дозволило залишити Краків. Туди ж одразу прибув спецпосланець з Берліна майор Кундт, щойно в столиці третього райху дізналися про цю несанкціоновану фюрером подію.

Там не могли зрозуміти одного: як жменя українських націоналістів зважилась на такий крок, коли великі європейські держави не зважу-

вались на подібну позицію. Тож від Степана Бандери зажадали одного: відкликати доленосний для українського народу документ. Він відмовився, посиляючись на право його нації вирішувати свою долю, хоч чітко собі усвідомлював, що цього йому Гітлер не простить. І не помилився, бо ж негайно був вивезений до Берліна під домашній арешт, де мав одуматися й здатися на ласку фюрера.

Але ця гідна постава Провідника Револуційної ОУН справила потужний вплив на українське населення, яке давно чекало повернення рідної влади й стверджувало свою волю на численних багатолюдних мітингах на всіх звільнених від більшовиків теренах. Від мільйонів українців відгукнулася й створена у Львові Українська Рада Сеніорів, що відігравала роль дорадчого органу Українського Державного Правління, яке було покликане на Народних Зборах у Львові 30 червня 1941 року.

Цей документ не тільки додавав сил вистояти Степану Бандері, а й вселяв упевненість у майбутній перемозі всіх українців.

Львів, 22 липня 1941 року

УКРАЇНЬСЬКА РАДА СЕНІОРІВ У ЛЬВОВІ.

ДО ВИСОКОПОВАЖАНОГО ПАНА

Степана БАНДЕРИ (в місці постою).

В прилозі пересилаємо постанову Української Ради Сеніорів у Львові до відома та переведення.

З належною пошаною

За Українську Раду Сеніорів

Голова

Секретар:

Перед маєстатом могил ГЕРОЇВ, що впали в бою за ВОЛЮ УКРАЇНИ, присягаємо бути вірними аж до смерти великій Ідеї і їхнім заповітам. Не дозволити ні на хвилю, щоб у нашу душу вкрадалася зневіра. У хвилях жалости, як і в хвилях важких змагань, прирікаємо бути однаково твердими, невзвгнутими. Тільки в безустанному змаганні за кращу долю цілої України шукати власного щастя. Для цього діла жити і вмирати під Проводом ОУН.

ПРИСЯГАЄМО.

Хай живе Соборна Самостійна Україна.

Хай живе ОУН і її Провідник СТЕПАН БАНДЕРА.

СЕРПЕНЬ

1 серпня

150 років тому (1876) народився Володимир Чехівський, голова Ради міністрів УНР. Помер 3 листопада 1937 року в Сандормосі (Росія).

95 років тому (1931) помер начальник штабу українських армій генерал-полковник Микола Юнаків. Народився 6 грудня 1871 року в Чугуєві.

2 серпня

85 років тому (1941) в Чернігові народився Юрій Малеев, археолог, який досліджував пам'ятки доби бронзи і раннього залізного віку України. Автор словника археологічної термінології. Помер 20 травня 2006 року.

3 серпня

95 років тому (1931) відбулася перша Нижньоволзька крайова нарада українського партійного і радянського активу.

4 серпня

70 років тому (1956) помер видатний астроном сучасності Григорій Шайн. Народився 19 квітня 1904 року в Одесі.

5 серпня

160 років тому (1866) на хут. Оріхівщина (тепер — село Полтавської обл.) народився Володимир Леонтович, український прозаїк, літературний критик, політичний і громадсько-культурний діяч, історик, мемуарист, словникар. Належав до київської «Старої громади», організовував народні бібліотеки, дбав про шкільне викладання українською мовою. Був головою «Товариства підмоги українській літературі, науці й штуці» (1911—1919), заступником голови Товариства українських поступовців. З 1917 — член Центральної Ради, з 1918 — міністр земельних справ, з 1919 — на еміграції. Помер 10 грудня 1933 року в Празі.

85 років тому (1941) на Волині під командуванням Тараса Бульби-Боровця розпочалося формування повстанських загонів «Поліська Січ».

5 років тому (2021) помер відомий український політичний діяч, перший голова СБУ і четвертий прем'єр-міністр України Євген Марчук. Обіймав низку інших державних посад. Народився 28 січня 1941 року.

7 серпня

120 років тому (1906) народився Леопольд Левицький, український живописець, графік, учень Краківської академії красних мистецтв. Помер 14 травня 1973 року.

9 серпня

140 років тому (1886) народився Богдан Заклинський, український фольклорист. Помер 12 квітня 1946 року.

10 серпня

155 років тому (1871) помер Микола Закревський, український історик, етнограф, фольклорист, мовознавець, дійсний член Московського археологічного товариства, автор фундаментальних праць «Опис Києва», «Словарь малоросійських ідіомов», збірки «Старосвітський бандуриста». Народився 21 червня 1805 року.

135 років тому (1891) народився в Купевасі (нині — Харківська область) Олександр Попов (Попів), освітній діяч, теоретик української педагогічної науки 20-х років XX ст. Автор праць «Декларації прав дитини» (1920), «Українознавство в школі» (1917), «Соціальне виконання — захист дітей» (1920), «Етапи соціального виховання» (1922), «Актуальні справи дитячої літератури як педагогічного чинника» (1930) та ін. Помер 1958 року.

95 років тому (1931) у Харкові народився Юрій Барабаш, український і російський літературознавець, критик. Дослідник творчості Г. Сковороди, О. Довженка, О. Гончара, М. Гоголя, Т. Шевченка. Лауреат Національної премії ім. Тараса Шевченка (2004).

95 років тому (1931) у Харкові народився Володимир Зінченко, організатор першої в СРСР лабораторії інженерної психології (керував нею в 1961—1970 роках), фундатор кафедри психології праці та інженерної психології у Московському університеті (очолював її протягом 1970—1982 років). Директор Центру наук про людину та директор-організатор Інституту людини РАН (1989). Член-кореспондент АПН СРСР (1974), дійсний член АПН РАН (1992), почесний член Американської академії мистецтв і наук (1998), академік Відділення освіти і культури РАО (2001). Має понад 200 публікацій, зокрема понад 10 монографій, продовжує розробляти питання загальної, інженерної, вікової, експериментальної, культурно-історичної психології та історії психології. Помер 6 лютого 2014 року.

95 років тому (1931) Секретаріат ВУЦВК ухвалив рішення про взяття культурного шефства над дев'ятьма українськими районами Далекосхідного краю.

11 серпня

90 років тому (1936) у Радивиліві на Волині народився Ярослав Лучкань, відомий експерт з безпеки польотів на Місяць. Трагічно загинув в авіакатастрофі 22 вересня 1973 року в Массачусетсі (США).

12 серпня

125 років тому (1896) у Лебедині (нині — Сумська обл.) народився

Михайло Клоков, український ботанік. Один з авторів і головний редактор окремих томів «Флора УРСР» (1936—1955), «Визначника рослин УРСР» (1950). Описав понад 380 нових видів квіткових рослин. Помер 4 жовтня 1981 року.

100 років тому (1926) мешканці Берестейщини висловили масовий протест проти тверджень соціалістичної газети «Народна справа» щодо приналежності Берестя до Західної Білорусі.

14 серпня

445 років тому (1581) Іваном Федоровим було видано Острозьку Біблію у перекладі староукраїнською мовою.

16 серпня

35 років тому (1991) помер Богдан-Ярослав Цимбалістий, український психолог, публіцист, філософ, громадський діяч української діаспори. Народився 1919 року.

18 серпня

190 років тому (1836) на хут. Переходівка (тепер — село Чернігівської обл.) народився Олександр Кониський, український письменник, журналіст, громадський діяч, педагог, один із фундаторів НТШ у Львові. Автор слів гімну «Боже великий, єдиний, нам Україну храни». Уклад «Російсько-український словник» (виданий 1918). Оборонець української культури, мови, наполягав на відміні Валуєвського та Емського указів. Один із ініціаторів єднання і спільної праці східноукраїнських і західноукраїнських культурно-освітніх організацій, налагодження видавничої справи. Автор популярних книжок і підручників для недільних і вечірніх шкіл — «Українські прописі» (1862), «Перша граматики, або Читання» (1883). Брав участь у заснуванні журналів «Зоря», «Правда». Помер 12 грудня 1900 року в Києві.

90 років тому (1936) народився В'ячеслав Шестопалов, український гідрогеолог, академік НАН України. Помер 10 грудня 2023 року.

70 років тому (1956) у Караганді (Казахстан) народився Василь Герасим'юк, український поет. Автор збірок «Смереки» (1982), «Поток» (1986), «Діти трепети» (1992), «Серпень за старим стилем» (2000) та ін. Лауреат Національної премії ім. Тараса Шевченка (2003).

20 серпня

135 років тому (1891) народився Павло Филипович, український поет-неокласик. Помер 3 листопада 1937 року в Сандормосі (Росія).

23 серпня

140 років тому (1886) народився Григорій Махов (Махів), визначний вітчизняний ґрунтознавець, один з організаторів сільськогосподарської дослідної справи в УРСР. Автор першої детальної карти ґрунтів України (1927), першого підручника "Ґрунтознавство" (1925), редактор монументального видання "Матеріали дослідження ґрунтів України". Помер 22 серпня 1952 року в Бірмінґені (штат Мічіган, США).

24 серпня

День незалежності України

25 серпня

30 років тому (1996) помер Микола Семененко, український геохімік, петрограф, академік НАН України. Першозасновник Інституту геохімії та фізики мінералів НАНУ. Створив єдину класифікацію метаморфічних гірських порід, заклав теоретичні підвалини сучасного вчення про метаморфізм рухливих зон, розробив геохімічну киснево-водневу модель Землі, вніс значний вклад у геохронологію та теорію історії земної кори. Уперше склав структурні плани та розрізи рудних покладів Кривбасу. Народився 16 листопада 1905 року в Маріуполі.

26 серпня

50 років тому (1976) помер організатор першого танкового КБ на Харківському паровозобудівному заводі Іван Олексенко. Народився 30 січня 1904 року.

27 серпня

170 років тому (1856) у Нагуєвичах (нині — Львівська обл.) народився Іван Франко, український поет, прозаїк, драматург, перекладач, вчений, громадсько-політичний діяч. Автор поетичних збірок «З вершин і низин» (1887, 1893), «Зів'яле листя» (1896), «Із літ моєї молодості» (1914), романів «Для домашнього вогнища» (1897), «Перехресні стежки» (1900), драм «Украдене щастя» (1894), «Кам'яна душа» (1895). У своїх літературознавчих працях «Пам'ятки української мови й літератури», «Задачі і метод історії літератури», «Теорія і розвій літератури», «Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 року» подає власну концепцію творчого процесу, сформовану на засадах естетико-соціологічних критеріїв та з урахуванням тогочасних європейських методів наукових досліджень. В творчій спадщині Франка переклади і переспіви з Гомера, Софокла, Данте, Шекспіра, Гете, Гюґо, Міцкевича, Пушкіна. Був одним із засновників радикальної

партії в Галичині, що згодом переросла в національно-демократичну, за його участю видані альманахи «Ватра», «Веселка», «Перший вінок», тижневики «Народ», «Хлібороб». Став теоретиком і практиком новітнього реалізму. Помер 28 травня 1916 року у Львові.

28 серпня

105 років тому (1921) російські окупанти розстріляли повстанського провідника і поета Григорія Чупринку, сотників Андруха і Опоку, а також 36 членів Центрального повстанського комітету.

30 серпня

105 років тому (1921) у Харбіні вийшов український часопис «Вимоги життя».

40 років тому (1986) помер Павло Жолтовський, український мистецтвознавець. Автор фундаментальних розвідок з історії українського мистецтва («Український живопис XVII—XVIII ст.» та ін.). Народився 5 грудня 1867 року в Пинську (нині — Брестська область Білорусі).

31 серпня

145 років тому (1881) у Баку народився Іван Омелянович-Павленко, український військовий діяч, генерал-хорунжий Армії УНР. Помер 8 вересня 1962 року в Денвері (США).

105 років тому (1921) розпочався пастирський візит Митрополита Андрея Шептицького до Америки.

«НАЛЕЖНІ ІНФОРМАЦІЇ І РОСПОРЯДЖЕННЯ В ЦІЙ СПРАВІ ПЕРЕСЛАНІ БУДУТЬ ВАМ ДОДАТКОВО»

(до 105-річчя останніх приготувань до Другого Зимового походу)

Улітку 1921 року Україна справді готувалася до всенародного повстання. Станом на 1 серпня практично в кожному окупованому більшовиками повіті дислокувалися повстанські загони. Так, у Верхньодніпровському й Криворізькому діяв отаман Козлик, у Бобринецькому — Нестеренко, у Чигиринському та Черкаському — Хмара (Чигиринський), Бондарчук, Загородній і Заболотний, в Уманському — Дехтяр, Дерещук, у Гайсинському і Брацлавському — Лихо, Хмара (Гайсинський), «Чорна Борода», в Липовецькому — Андрій, Дервіш, Чуприна, у Тарашанському — Закаблука, у Звенигородському — Гризло.

На той час існувало 28 повстанських формувань: Катеринославський губернський і обласний комітети; організація доктора Гелієва; Криворізький повстанський комітет; повстанська організація Чигиринського, Верхньодніпровського, Єлисаветградського, Летичівського, Кам'янецького, Бердичівського, Бердянського, Мелітопольського повітів, а також Деражні, Летичева, Нової Ушиці, Полонного, Мирополя, 6-го і 9-го районів; Сатанівська, Вовковинська, Проскурівська, Бабчинецька, Ємільчинська, Жулинська, Дубрівська повстанські організації; Уманська, Гайсинська, Канівська повітові; Чигиринська окрема; Козятинська районна (залізничники); залізничні повстанські організації Київського, Коростенського та Фастівського вузлів, Бахмача й Конотопа; мобільна повстанська організація в складі 3 груп при загоні отамана Шевченка.

Цю широку підпільну мережу планувалося залучити до операції з визволення України від більшовицької влади. Так, групі військ отамана Орлика пропонувалося до 1 вересня 1921 року завершити бойову підготовку, а коли вибухне повстання, знищити залізничні лінії Овруч—Мозир, Малин—Київ, Козятин—Фастів, Вінниця—Козятин, Полонне—Бердичів, Жмеринка—Рахни й шосе Житомир—Київ з таким розрахунком, щоб їх не можна було відновити протягом 2—4 тижнів. Повстанські загони мали блокувати всі шляхи вздовж Прип'яті й унеможливити пересування ними червоноармійських частин.

Крім цього, одна з група повинна була перервати зв'язок як у середині червоноармійських військ, так і між ними і штабом Київського військового округу, діючи в таких місцевостях: 41-ша піхотна бригада і окрема кінна бригада в Коростені, 44-та піхотна дивізія — в Житомирі, 1-й кінний корпус — в районі Вінниця—Літин—Деражня, 25-та піхотна

дивізія — в Білій Церкві, 45-та стрілецька дивізія — в Умані, 24-та піхотна дивізія — в Гайсині, дві інші дивізії вздовж кордону від Прип'яті до Дністра. Донесення про хід операцій належало посилати цілком таємно на село Будище Звенигородського повіту, де в сільській школі їх мав одержувати Андрій Настечко.

Групі отамана Шевченка доручалося знищити залізничні колії на лініях Гомель—Бахмач, Ямпіль—Конотоп і Ворожба—Льгов, після чого зайняти Полтаву, блокувати Кременчуцький залізничний вузол, а потім, зробивши наліт на Харків, розгромити центр радянської влади в Україні.

Група отамана Брови повинна була підірвати залізничні колії, що сполучали Україну з Доном, і зайняти Катеринослав, а також перервати зв'язок між червоноармійськими частинами. Щоб своєчасно повідомити дислоковані на широкому просторі підрозділи про початок повстання, потрібно було забезпечити зв'язок із ними всіма доступними засобами — телефоном, телеграфом, залізничним і кінним транспортом; рекомендувалося навіть використати для оповіщення церковні дзвони і встановити своєрідні маяки, як це робили в давнину запорожці; насипати на високих місцях купи із соломи та хмизу, які після підпалення давали б багато диму.

Повстанські групи отримали наказ: чекістів і комуністів розстрілювати, а звичайних червоноармійців лише демобілізувати і, відібравши скарбове майно та зброю, відпускати до дому.

Наприкінці вересня 1921 року Петлюра затвердив інструкцію щодо розвідки в повстанських районах. Отримані дані свідчили, що більшовицькі сили в Україні, особливо на Правобережжі, стали збільшуватися. На початок жовтня тут уже налічувалося 15 піхотних і 13 кінних дивізій (загалом до 250 тисяч багнетів і 60 тисяч шабель, не рахуючи різних місцевих підрозділів і військ спеціального призначення). В районі Кам'янець—Хмільник—Сквира—Черкаси—Умань—Ямпіль на Дністрі противник сконцентрував 6 піхотних і 7 кінних дивізій, а в чотирикутнику Балта—Вознесенськ—Херсон—Одеса 4 піхотних і 3 кінні дивізії. Найменше більшовицьких військ було в північному районі майбутніх бойових дій. Розвідка армії УНР виявила підтягування на Правобережжя, в район Канів—Сміла—Черкаси, 4-ї, 6-ї і 14-ї кінних дивізій, перехід 7-ї піхотної через Кременчук, 43-ї, 13-ї та інтернаціональної піхотних, а також курсантських шкіл і 13-ого понтонного батальйону до Кам'янця—Подільського, 2-ї і 7-ї кінних дивізій і частин 51-ї піхотної — до Балти—Тирасполя, 9-ї кінної — до Жмеринки—Брацлава, 15-ї пі-

хотної — до Єлисаветграда. В район Вінниця—Бар—Хмільник висовувалися 25-а і 45-а піхотні і 8-а та 17-а кінні.

За розвіданими, чисельність особового складу повстанських сил внаслідок репресивних акцій більшовиків дещо зменшилася. Виступи мали місцевий характер і проходили у невеликому масштабі. Деякі партизанські загони вели важкі бої з переслідувачами. Населення, незважаючи на своє вороже ставлення до більшовиків, поводитися доволі пасивно, особливо в північних прикордонних повітах. Щоб підняти народні маси на боротьбу необхідний поштовх якоїсь зовнішньої сили. Якраз збройна акція регулярних українських збройних сил з-поза меж УСРР, до котрої готувався Петлюра з бойовими соратниками на теренах польської держави, і могла бути тим необхідним поштовхом.

Тож виряджаючи начальника повстанського штабу генерал-хорунжого Юрка Тютюнника із старшинами і козаками в Україну для її визволення, Симон Петлюра 25 серпня 1921 року писав йому: «від цілого серця хочу побажати успіху в тій тяжкій боротьбі, яку прийдеться провадити на Україні.

Прошу передати старшинам й козакам мій привіт, а по розпочаттю справи з'ясувати їм всю історичну вагу та патріотичне значіння того великого акту самопосягати, який вони виявляють, вирушаючи на Україну, щоб від ворогів її звільнити та розпочати працю для національно-державної відбудови її.

Щасти Боже і Вам і всім старшинам та козакам, що вирушають в далеку та тяжку дорогу, успіху та слави на добро і щастя нашої Батьківщині».

Це були ті, котрим, як світильник темної ночі, показував шлях у майбутнє України сам Петлюра, вони йому довіряли, зв'язалися своїми болями і чекали з визвольною місією. Вони знали, що Симон Петлюра вірний їй до кінця свого життя.

«НЕ ВІДДАВ ЧОЛОБИТІЯ МОСКВІ»

(до 75-річчя заборони вірша Володимира Сосюри «Любіть Україну»)

У московському кремлі за сталінських часів завжди приглядалися до української поезії. І якщо вона подобалася її вождеві, то одразу ж друкувалася українською мовою на першій шпальті центрального органу ВКП (б) «Правда», як це судилося віршеві Павла Тичини «Партія веде». Якщо ж зміст твору не подобався, то він зазнавав нищівної критики в прозовому варіанті російською мовою.

Останнє трапилося з віршем Володимира Сосюри «Любіть Україну»,

коли в статті «Проти ідеологічних перекирвань у літературі» про нього писалося буквально таке: «Вірш В.Сосюра «Любіть Україну» викликає почуття розчарування і протесту... Не таку Україну освітує у своєму вірші В.Сосюра. Під такою творчістю підпишеться будь-який недруг українського народу з націоналістичного табору. Скажімо, Петлюра, Бандера і тому подібні».

Цілком природно, що, відгукуючись на московське «фас», наступного дня редакційну статтю «Правди» передрукували всі республіканські газети УРСР, а ще через день — всі обласні й міські органи союзних республік. Як пише Олександр Рудяченко, «не лише опублікували, але й організували обурені листи-відгуки на цю статтю. Скрізь засуджувалася творчість українського поета. Лізли зі шкури один перед одним писаки, вишукуючи дошкульні слова на адресу українського лірика. Як могли, так і обливали брудом. Каялася... «Літературна Україна» — за те, що надрукувала «слабкий» вірш Володимира Сосюра». А журнал «Вітчизна» в уже переверстаному липневому числі за 1951 рік стверджував: «У вірші Володимира Сосюра відсутній образ, дорогий для кожного справжнього патріота, — образ нашої соціалістичної Батьківщини, Радянської України...».

А далі — більше. Як додає цитований автор, «Для однієї ліричної мініатюри тієї комуністичної кампанії виявилось замало. Починаючи з 30 липня 1951 р., під наглядом працівників управління пропаганди й агітації ЦК КП (б)У IV Пленум Правління Спілки письменників України чотири дні (!!!) обговорював... один вірш Володимира Сосюра. Такої ідеологічної інквізиції Світ ще не бачив».

Олександр Корнійчук на пленумі Спілки письменників України кричав на Сосюру (мабуть, з переляку, бо його теж критикували, але чемно і в міру): «За який націоналістичний гріш ви продалися?».

Звичайно, Володимир Сосюра тоді не відповів, що за збірку «Щоб сади шуміли» (1947), в якій було вміщено вірш «Любіть Україну», він був відзначений у 1948 році Сталінською премією першого ступеня, до якої йому додали 50 тисяч карбованців... Але втримався, щоб не розгніввити остаточно озвірілих українофобів і пристосуванців.

Москва ж не зупинилася в розгромній критиці «Любіть Україну» у все-союзному масштабі, долучаючи до цієї кампанії і холуйське діаспорне зарубіжжя. Так, прорадянська канадська газета «Українське життя» схвалюючи дії комуністичної влади, писала, що «критика і самокритика служить в руках радянського народу могутнім засобом викриття недоліків у всіх сферах життя і діяльності соціалістичного суспільства».

Щоправда, одразу ж отримала гідну відсіч також канадського «Українського голосу» з цього приводу: «Українське життя» хоче цим доказати, що московська «Правда», критикуючи вірш Сосюри «Любіть Україну», має повну рацію. Признаючи рацію за московською «Правдою», «У. Ж.» тим самим прилучується до критики Сосюри, вірш якого віє глибоким патріотизмом до України». Ця ж газета відкрито захищала твір Сосюри, наголошуючи, що «він прогрішився тільки тим, що у своєму вірші не віддав чолобитія Москві».

«У вірші «Любіть Україну», — наголошувалося, — відозвалася справжня українська душа поета, бо у тому вірші він діткнувся приглушених ворожою тиранією, але живих акордів свого українського серця».

І як висновок: «Кожному, що хоч трохи знає підсовітську дійсність в Україні, відомо, що Володимир Сосюра у своїй поезії «Любіть Україну» вив'язався більше, ніж блискуче. Не почувається у ній ні московської «казьонщини», ні освідчення в любові «старшому братові», а навпаки: «Не можна любити народів других, коли ти не любиш Вкраїну»...

Тимчасом у Києві 26 липня 1951 року вірш Володимира Сосюри обговорювали на політбюро ЦК КП (б) У. Рішення — вилучити всі книги, де вміщено цей твір. Як це можливо з найменшими втратами, пропонував через кілька днів головний цензор УРСР Полонник у своїй доповідній до ЦК КП (б) У:

7 серпня 1951 р.

ЗАВ. ВІДДІЛОМ ПРОПАГАНДИ ТА АГІТАЦІЇ ЦК КП(Б) У

тов. ПАШКО Я. Ю.

На виконання Постанови ЦК КП (б) У № ПБ-74 / 59 від 26 липня 1951 р. про вилучення вірша В. Сосюри «Любіть Україну», Головліт УРСР склав бібліографію українських книжних видань, у яких вміщено цей твір, і просить дозволити органам цензури здійснити втручання в наступних виданнях, що перебувають у бібліотеках республіки:

1. В. Сосюра. «Щоб сади шуміли», видавництво «Радянський письменник», Київ, 1947 р., ст. 164.

Пропонований спосіб вилучення: склеїти стор. 40 з 41.

2. Збірник «Поэты Советской Украины» (1941—1945). Державне видавництво художньої літератури України. Київ, 1946 р., стор. 198.

Пропонований спосіб вилучення: вирізати сторінки стор. 125 з 126.

3. В. Сосюра. «Поезії». Видавництво «Радянський письменник». Київ, 1950 р. стор. 328.

Пропонований спосіб вилучення: склеїти стор. 288 з 289.

4. Збірник «Слався, Вітчизно!». Читець-декламатор для молоді (з творів радянських письменників). Видавництво «Молодь», Київ, 1946 р., стор. 276.

Пропонований спосіб вилучення: склеїти стор. 166 і 167.

5. Збірник «Українська радянська поезія». Збірник творів лауреатів Сталінських премій. Державне видавництво художньої літератури. Київ, 1949 р., стор. 386.

Пропонований спосіб вилучення: вирізати сторінки 141 і 142, склеївши стор. 140 з 143.

6. Збірник «Декламатор». Бібліотечка агітатора. Видавництво «Радянська Україна», 1945 р. стор. 31.

Пропонований спосіб вилучення: вилучити весь збірник.

7. Володимир Сосюра. «Вибране». Державне видавництво художньої літератури. Київ, 1951 р., стор. 181.

Пропонований спосіб вилучення: вирізати стор. 85 і 86, склеїти стор. 84 з 87.

8. Володимир Сосюра. «Вибрані поезії». Держлітвидав України. Київ, 1951 р., стор. 352.

Пропонований спосіб вилучення: вирізати сторінки 107, 107, 109, 110.

9. Збірник «Українська радянська поезія». Держлітвидав України. Київ, 1951 р., стор. 674.

Пропонований спосіб вилучення: вирізати сторінки 131, 132, 133, 134.

10. Збірник «Пісні братерства» (вірші українських поетів). Видавництво «Радянський письменник». Київ, 1951 р., стор. 368.

УКРАЇНСЬКА РАДЯНСЬКА СОЦІАЛІСТИЧНА РЕСПУБЛІКА
УПРАВЛІННЯ В СПРАВАХ КУЛЬТУРИ ТА ВИДАВНИЦТВА
ПРИ
ДІ МІНІСТРІВ
Київська, 2. Телефон 5-71-34.

УКРАЇНСЬКА СОВЕТСЬКА СОЦІАЛІСТИЧНА РЕСПУБЛІКА
ГЛАВНЕ УПРАВЛІННЯ ПО ДЕЛАМ ЛІТЕРАТУРИ І ВИДАТЕЛСТВА
ПРИ
СОВЕТЕ МІНІСТРОВ
Київ, Н.Павлівська, 2. Телефон 5-71-34.

170

11/395

7-августа 1951 г.

СЕКРЕТНО

Зав.отделом пропаганды и агитации ЦК КП/6/У тов. ПАНКО Я.Б.

Во исполнение Постановления ЦК КП/6/У № ПБ-74/59 от 26 июля 1951 г. об изъятии стихотворения В.Сосюры "Любят Украину", Главлит УССР постановил библиотечки украинских книжных изданий, в которых помещено это произведение, и просит разрешить органам цензуры произвести необходимые вмешательства в следующих изданиях, находящихся в библиотечках Республики:

1. В.СОСЮРА. "Неб сади кумди" издательство "Радянський письменник", Киев, 1947 г., стр.164.
Предлагаемый способ изъятия: склеить стр. 40 с 41.

2. Сборник "Поэты Советской Украины" /1941-1945/. Государственное издательство художественной литературы Украины, Киев, 1946 г., стр.198.
Предлагаемый способ изъятия: вырезать страницы 185 и 196.

3. В.СОСЮРА. "Поэзия". Издательство "Радянський письменник", Киев, 1950 г., стр.388.
Предлагаемый способ изъятия: склеить стр. 288 с 289.

4. Сборник "Слався, Вітчизно!" Чтець-декламатор для молоді /з творів радянських письменників/. Издательство "Молодь", Киев, 1946 г., стр.276.
Предлагаемый способ изъятия: склеить стр. 166 и 167.

5. Сборник "Українська радянська поезія". Збірка творів лауреатів Сталінських премій. Державне видавництво художньої літератури. Киев, 1949 г., стр.386.
Предлагаемый способ изъятия: вырезать страницы 141 и 142, склеив стр. 140 с 143.

6. Сборник "Декламатор". Библиотечка агитатора. Издательство "Радянська Україна". 1945 г., стр.31.
Предлагаемый способ изъятия: изъять весь сборник.

595-с

Пропонований спосіб вилучення: вирізати сторінки 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62.

Пропонований цензурою операції мають торкнутися всіх екземплярів вказаних вище видань, які перебувають у бібліотеках України й придбаних до одержання наказу Головліту УРСР про виправлення.

Наказ Головліту УРСР може бути виданий тільки після одержання санкції ЦК КП (б) У.

Що ж стосується ще не реалізованого тиражу видань 1951 р., випущених до Декади Українського мистецтва і літератури і наявного в книготоргівельній мережі, то тут Головліт УРСР пропонує здійснити наступне:

1. Зобов'язати Укрполіграфвидав УРСР, видавництво «Радянський письменник» і Держлітвидав України відкликати з книготоргівельної мережі республіки всі залишки тиражі книг, перерахованих в даному листі під № № 7, 8, 9 і 10.

2. У залишку тиражу вказаних книг здійснити видирання сторінки з віршем В. Сосюри «Любіть Україну» і на його місце вклеїти сторінку з новим віршем того ж автора і з такою ж кількістю рядків.

3. Видирання і вклеювання повинні бути здійснені під особисту відповідальність директорів Держлітвидаву України й видавництва «Радянський письменник» у Києві.

Доповідаючи про вказані вище пропозиції Головліту УРСР, прошу санкції ЦК КП (б) У на видання наказу про внесення виправлень у книжні видання з віршем В. Сосюри «Любіть Україну», які перебувають у бібліотеках Республіки.

НАЧАЛЬНИК ГОЛОВНОГО УПРАВЛІННЯ
В СПРАВАХ ЛІТЕРАТУРИ Й ВИДАВНИЦТВ
ПРИ РАДІ МІНІСТРІВ УРСР (К. ПОЛОННИК).

ДЕНЬ ГАНЬБИ АМЕРИКАНСЬКОЇ ДЕМОКРАТІЇ...

(до 35-річчя «курячої» промови Джорджа Буша-старшого в Києві)

Коли в повоєнний час розпочалася «холодна війна», а потім і гонка озброєнь, то західні демократи нарешті розпочали прислуховуватися до думки української еміграції (як і інших вихідців з СРСР) щодо імперської суті більшовицького монстра. Вже з 1950-х років на українських урочистостях почали з'являтися представники влади багатьох західних країн, які солідаризувалися з поневоленням москвою нашим народом, обіцяли всіляку підтримку в його справедливій визвольній боротьбі.

У США, скажімо, щороку 22 січня на меріях великих і малих міст стали вивішувати синьо-жовті прапори, конгресмени й сенатори влаштовували різні актуальні повідомлення на спеціальних засіданнях. Активним у цій справі виявився і віце-президент США Джордж Буш-старший, котрий своїми виступами на зібраннях української діаспори закінчував словами «Ще не вмерла Україна!». Але коли він опинився на посту Президента США, то не продовжив політику свого попередника Рональда Рейгана щодо доруйнування «імперії зла», а розпочав загравати з нею, забувши про свої недавні славні поневоленій Україні.

Особливо це проявилось під час його візиту до Москви влітку 1991 року, після чого він відвідував і Київ. Коли Джордж Буш вийшов до трибуни у Верховній Раді УРСР, зала привітала його бурхливими оваціями. Подякувавши за оплески, американський президент пригадав присутнім про споконвічне прагнення українців до свободи, цитуючи при цьому Олександра Довженка і Тараса Шевченка.

Але потім гість з-за океану змінив свою риторiku, перейшовши до сучасних реалій українського політичного життя. Наголосивши на важливості підписання нового союзного договору, Буш почав розхвалювати Горбачова як сильного лідера, зазначивши, що обирати між очільником Кремля і прихильниками незалежності — це «хибний вибір».

А потім патріотично налаштовані депутати Верховної Ради УРСР, які вже торік проголосили Декларацію про державний суверенітет України, почули щось незбагненне з уст американського президента, символу тогочасного демократичного світу: «Свобода — це не те саме, що незалежність. Американці не підтримуватимуть тих, хто прагне незалежності, щоб замінити далеку тиранію місцевим деспотизмом. Вони не допомагатимуть тим, хто пропагує самозгубний націоналізм, заснований на етнічній ненависті».

За ці слова Джордж Буш-старший уже не почув овацій, а лише несхвальний гул, який покривався рідкими аплодисментами комуністичних депутатів. Тому й не дивно, що цей виступ американського президента згавбив ті традиції демократії, які напручувалися в цій країні століттями. Очевидно, сам Буш-старший також цього не забув, як і овацій після перших слів свого виступу.

ВЕРЕСЕНЬ

2 вересня

215 років тому (1811) у Ясені (тепер — Івано-Франківська обл.) народився Іван Вагилевич, український поет, фольклорист, етнограф, громадський діяч. Був одним із ініціаторів створення гуртка «Руська трійця» та видання альманаху «Русалка Дністровая» (1837), в якому вмістив як передмову до публікованих народних пісень свою статтю «Передговор к народним руським пісням» і власні романтичні балади. Підготував цінну лексикографічну працю «Словар южноруського языка», який умістив понад 10 000 українських лексем, однак вона так і лишилася в рукописі. Помер 10 травня 1866 року у Львові.

135 років тому (1891) у Кайтанівці (тепер — Черкаська обл.) народився Павло Филипович, український поет, літературознавець. Незаконно репресований 1935. Розстріляний 3 листопада 1937 року на Соловках.

3 вересня

155 років тому (1871) у Харкові народився В'ячеслав Залеський, український фізіолог та біохімік рослин, чл.-кор. АН УРСР. Довів можливість утворення вищими рослинами білкових речовин з нітратів та вуглеводів у темряві, без участі сонячної енергії. Розробив методи боротьби з головною пшениці. Помер 10 листопада 1936 року.

6 вересня

85 років тому (1941) на Вінниччині народився Феодосій Гуменюк, видатний художник сучасності, один з організаторів українського громадського життя в Ленінграді в 1960—1980-х роках.

7 вересня

370 років тому (1656) Богдан Хмельницький уклав «Трактат вічної приязні» з трансільванським князем Юрієм Ракочі.

8 вересня

175 років тому (1851) народився Максим Ковалевський, український історик, етнограф, правознавець, громадсько-політичний діяч, академік Петербурзької АН (1914). Помер 5 квітня 1916 року.

10 вересня

80 років тому (1946) помер видатний математик Георгій Пфейфер. Народився в родині німецьких колоністів у Сокиринцях на Прилуччині 24 жовтня 1872 року.

60 років тому (1966) помер Віктор Дроботько, український мікробіолог, академік АН УРСР. Досліджував розповсюдження у природі бактеріофагів, розробив методики їхнього виділення. Народився 23 листопада 1885 року.

11 вересня

85 років тому (1941) у Борзні на Чернігівщині народився Іван Плющ, український державний діяч, двічі голова Верховної Ради України, Секретар Ради національної безпеки і оборони, Герой України. Помер 25 червня 2014 року.

12 вересня

50 років тому (1976) помер перший начальник ракетного полігону в Капустиному Яру (Астраханська область, Росія) генерал-полковник Василь Вознюк. Народився в Гайсині, що в нинішній Вінниччині, 1 січня 1907 року.

13 вересня

160 років тому (1866) відбулося відкриття першої в Наддніпрянській Україні залізничної магістралі Одеса—Балта. Перша на українських землях залізниця була прокладена від Ряшева до Перемишля в листопаді 1860 року.

14 вересня

60 років тому (1966) у Клівленді (США) помер відомий український літературознавець, педагог і письменник Володимир Радзикович. Народився 17 жовтня 1886 року у Вишеньці Малій на Львівщині.

50 років тому (1976) помер директор Міжнародного бюро часу в Парижі Микола Стойко. Народився 2 травня 1894 року в Одесі.

15 вересня

85 років тому (1941) гітлерівці розпочали масові арешти українських націоналістів з-під прапора Степана Бандери.

17 вересня

125 років тому (1901) народився Микола Глущенко, український живописець. Помер 31 жовтня 1977 року.

18 вересня

205 років тому (1821) народився Михайло Башилов, російський художник, котрий разом з Я. Бельманом ілюстрував рукописний «Кобзар» Тараса Шевченка (1844). Серед творів — портрети Г. Квітки-Основ'яненка, І. Котляревського, картини «Наймичка» (1857), «Три покоління» (1858). Помер 10 грудня 1870 року в Бодіні (Австрія).

19 вересня

300 років тому (1726) помер видатний український учений Феофан Прокопович. Народився 1681 року.

135 років тому (1891) до Канади прибули перші українські переселенці. Початок української масової еміграції до Канади.

95 років тому (1931) керівники Українського театру «Жовтень» (Ленінград) звернулися до заступника наркома освіти УСРР М. Полоцького з проханням надати матеріальну підтримку, оскільки власті РСФРР ігнорували його існування.

20 вересня

35 років тому (1991) за нез'ясованих обставин помер крайовий провідник Революційної ОУН в Україні Зеновій Красівський. Народився 12 листопада 1929 року у Витвиці на Прикарпатті.

21 вересня

160 років тому (1866) на Київщині народився Олексій Галкин, український військовий діяч, генерал-лейтенант. У 1917 році брав активну участь в творенні української армії, зокрема, українізації військ Південно-Західного фронту, а в період Гетьманату очолював Головний Штаб Армії Української Держави, згодом був Військовим міністром УНР. Восени 1939 року закатований органами НКВС у Львові.

105 років тому (1921) у Києві народився Микола Бондар, дослідник давніх культур Наддніпрянщини епохи міді і бронзи. У 1971—1985 роках завідував кафедрою археології, етнографії та музеєзнавства Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. Помер 31 грудня 2000 року.

23 вересня

140 років тому (1886) у Сумах народився Павло Зайцев, український літературознавець, дійсний член НТШ, член Центральної Ради та начальник канцелярії Генерального секретаріату освіти (1917—1918), директор Департаменту загальних справ Міністерства освіти УНР (1919), член кількох комісій при Академії наук. Відомий насамперед працями з шевченкознавства. Помер у Берліні 1965 року.

24 вересня

225 років тому (1801) у Пашенній на Полтавщині народився видатний математик Михайло Остроградський. Помер 1 січня 1862 року.

170 років тому (1856) у Києві народився Феодосій Чернишов, видатний геолог та палеонтолог, академік Петербурзької АН. Був організатором геологічної зйомки Донбасу (1892) та одним з авторів детальної геологічної карти цього району. Помер 15 січня 1914 року.

55 років тому (1971) помер Семен Московець, український фітопатолог, чл.-кор. АН УРСР. Виявив збудників ряду захворювань бавовни, сприяв організації робіт з вивчення вірусних хвороб сільськогосподар-

ських культур в Україні. Народився 16 січня 1900 року в Санджарівці (нині — Запорізька обл.).

25 вересня

170 років тому (1856) у Києві народився Сергій Виноградський, видатний мікробіолог, який вікрив явище хемосинтезу. Помер 24 лютого 1953 року.

26 вересня

90 років тому (1936) народився Євген Пронюк, голова Українського товариства політичних в'язнів і репресованих, Герой України. Помер 23 серпня 2023 року.

85 років тому (1941) закінчилася тривала Київська оборонна операція військ Південно-Західного фронту, що відіграла важливу роль у зриві плану «блискавичної війни» гітлерівської Німеччини й водночас призвела до величезних людських втрат з радянської сторони.

28 вересня

375 років тому (1651) було укладено Білоцерківський мирний договір між гетьманом України Богданом Хмельницьким і польським урядом. Анульований Б. Хмельницьким у травні 1652 року.

115 років тому (1911) у Києві народився Юрій Різниченко, український геофізик, чл.-кор. АН СРСР. Запропонував низку наукових розробок, що мають важливе значення для сейсмозв'язки, вивчення будови Землі та прогнозування сейсмонебезпеки. Помер 1 січня 1981 року.

100 років тому (1926) у Харкові народилася Кіра Шахова, український літературознавець, мистецтвознавець, літературний критик, почесний професор КНУ ім. Тараса Шевченка. Працювала над дослідженням широкого спектру проблем західноєвропейської та американської літератур XIX—XX ст. Померла 30 грудня 2003 року в Києві.

29 вересня

160 років тому (1866) народився Михайло Грушевський, український історик, громадсько-політичний і державний діяч, голова Української Центральної Ради. Помер 25 листопада 1934 року.

29—30 вересня

85 років тому (1941) у Києві в Бабиному Яру німецькі окупанти розпочали розстрілювати мирних жителів (євреїв, українців, ромів, росіян).

30 вересня

185 років тому (1841) у Гадячі (тепер — Полтавська обл.) народився

Михайло Драгоманов, український публіцист, літературознавець, історик, педагог, фольклорист, громадсько-політичний діяч, економіст, філософ. Брав участь у діяльності Південно-Західного відділення Російського географічного товариства та київської «Старої громади». З 1876 — в еміграції. У 1878—1882 заснував у Женеві вільну безцензурну українську друкарню, де видавав збірник «Громада», потім — журнал «Громада», а також твори Т. Шевченка, П. Мирного та ін. Виступав з доповідями на захист переслідуваної російським царизмом української літератури на Літературному конгресі у Парижі (1878), Міжнародному літературному конгресі у Відні (1881). Один із ініціаторів (разом з І. Франком, М. Павликом) створення Русько-української радикальної партії. Автор понад 2 тисяч творів. Помер 2 липня 1895 року в Софії.

100 років тому (1926) народилася Надія Бабенко, український майстер художнього ткацтва, заслужений майстер народної творчості УРСР. Померла 26 грудня 2009 року в Решетилівці.

А ПЕТЛЮРА БУВ КАТЕГОРИЧНО ПРОТИ (до 120-річчя розходження між російськими й українськими соціалістами)

Національне самоусвідомлення, яке розвинулося в Симона Петлюри вже під час навчання в Полтавській семінарії, особливо зміцнилося в нього на Кубані, коли він опинився в середовищі співвітчизників, котрі протягом більше століття, будучи відірваними від Батьківщини, залишилися в тій наддніпрянській духовній аурі, що чітко характеризувала окремішність від росіян. А ознайомившись з архівами Чорноморського запорозького війська, він ще більше утвердився в необхідності захисту тих національних традицій, які були перенесені українцями на Кубань.

Тож зайнявшись політичною діяльністю, Симон Петлюра одразу ж вніс ці мотиви в своє бачення розв'язання соціальних проблем, якими передусім займалися партії соціалістичного спрямування. У своїй публікації в «Украинском вестнике» (Санкт-Петербург) 21 травня 1906 року він, зокрема, так пояснює своє бачення цієї проблеми: «На першому етапі розвитку соціал-демократії існування національних груп уявлялося природним фактом. Скажімо, ніхто не міг подумати, щоб «запропонувати англійцю чи французу в ім'я соціалістичного ідеалу відмовитися тепер від своєї самотності. Завдання цього часу було усунення шкідливих наслідків національної винятковості, встановлення тісніших міжнародних зв'язків, як і вияснення делікатного питання про поведінку соціал-демократії двох народів на випадок війни їх урядів між собою чи — іншими словами — про взаємовідносини соціалізму й патріотизму».

Це питання, за його словами, вже постало тоді, коли «в світовий союз соціал-демократії стали втягуватися поряд з державними націями – і недержавні народності... Приймаючи принцип рівності, необхідно було визнати, що жоден народ не може заважати іншому в здійсненні і проведенні його національної самотності».

Важливо в цьому плані було налагодити контакти з російськими соціал-демократами. З огляду на це керівництво Української соціал-демократичної робітничої партії, яке обрало за центр свого осередку Київ, вирішило створити окрему партійну групу в столиці імперії Санкт-Петербурзі, делегувавши туди й Симона Петлюру. Він мав за обов'язок вивчити діяльність різноманітних українських інституцій з тим, щоб використовувати їхню енергію для утвердження національних пріоритетів через студентські зем-

ляцтва, товариства, клуби, навіть «свою» фракцію в Державній Думі, що видавала власну газету. І ті національні пріоритети поширювати через політичну лінію українських соціал-демократів, слугувати чому був покликаний спеціально створений рідною мовою часопис «Вільна Україна».

А зовні невиразна позиція російських соціал-демократів фактично була негативною щодо врахування національного питання — вони виступали проти відродження української державності, мовляв, «не дело пролетариата проповедывать федерализм и автономию», як писала ленінська «Искра».

Позиція українського державника, на думку Петлюри, має бути зовсім іншою. «В момент банкрутства поліційного режиму і переломового моменту в державному житті цілої Росії, коли руйнується спорохнілий державний лад її і пролетарські партії стремлять поставити на місце його суто-демократичний лад вільної республіки, політична творчість української буржуазної демократії не виходить із стереотипних шаблонів і сурогатів політичної свідомости».

У таку «рішучу хвилю, якою є та, що її тепер переживаємо, — пише далі Петлюра, — коли від кожного демократа вимагається «не слов красивих», а справжніх діл і якнайживішої акції, вкупі з відвертим зазначенням тих цілей, в ім'я яких проводиться остання, партія «українських демократів» не виявила цілковитого захоплення революційною атмосферою дня, ні того самозабуття, яким характеризується діяльність справжніх демократичних партій, працюючих у Росії».

Ось чому «на обов'язку справжньої демократичної партії — партії українського пролетаріату (РУП), — доходить висновку Петлюра, — лежить зірвати ту одержу з тих, хто надіває її в цілях спекуляції довір'ям народних мас, і оголити сурогативно-демократичний характер завдань новоявлених апостолів українського демократизму».

Тобто, вже у вирі Першої російської революції Симон Петлюра цілком свідомо віддався боротьбі за відродження українства через соціалізм. У цей час Симон Петлюра розглядає революційні події на території російської імперії крізь призму національного питання. Саме про він говорить у своїй промові на II з'їзді Української соціал-демократичної партії Галичини у Львові 27 січня 1906 року, аналізуючи соціальні аспекти, звертає увагу на характерну рису російської революції: участь у ній поневолених народів — поляків, латишів, українців, євреїв, вірмен та інших. Слова Каутського — «у великих революціях народжуються нації» — каже він, збу-

ваються, а найкращою ілюстрацією цього може служити Україна.

Тодішній соціал-демократ Петлюра, наївно вірячи в те, як і його соратники, що за умови, коли «вищою інституцією для всіх національних організацій» являється з'їзд С.Д.Р.П. Росії», «У. С. Д. Р. П. вважається єдиним представником українського пролетаріату в партії», і вона «самостійна в своїй діяльності, має право улаштування власних з'їздів, комітетів, Центрального і місцевих, видавництва і иньш.».

Українським революціонерам тоді як підставу для такого висновку доводилося згадувати видатного великороса Олександра Герцена, який зі сторінок «Колокола» пропонував своїм співвітчизникам «развязать (українцям. — В. С.) руки, развязать им язык, пусть речь их будет совершенно свободна и тогда пусть они скажут свое слово».

Але таких рішучих і вільних поглядів на українське питання, які не побоявся висловити цей справжній російський демократ, як слушно підмітить згодом Михайло Грушевський, «українське суспільство не тільки до нього, але й після нього, не чуло — принаймні з уст таких же авторитетних, як Герцен».

У той же час важливим було те, як сприймуть такий розвиток подій на Наддніпрянщині. Скажімо, п'ятеро в'язнів написали з Лук'янівської тюрми в березні 1906 року: вони вважають, що «сучасне становище нашої партії, що виявилось в припиненні роботи, а також масовому переходу членів її в ряди Р. С. Д. Р. П., яке ми зв'язуємо не тільки з даним революційним моментом, а також зо всім ходом попереднього розвитку української соціал-демократії, привело нас до слідуючих переконань.

У. С. Д. Р. П. поки що не має ґрунту для своєї діяльності завдяки специфічному характеру суспільних відносин на Вкраїні. Національний розвиток, що в даний час знаходиться в ембріональній стадії свого поступування, робить маси українського пролетаріату, а також українську інтелігенцію нездатними стати під прапор У. С. Д. Р. П., заповнити її ряди і дати їй силу значного фактору в складанні відносин на Вкраїні.

Існування поруч з У. С. Д. Р. П. Р. С. Д. Р. П., що в даний час користується широким впливом на маси, виявляє з себе силу, яка забирає всі кращі соціал-демократичні елементи на Вкраїні, тягне з наших рядів енергійних і видатних товаришів, а тим прибиває наше значіння яко самостійної організації — і це на ній відбивається з подвійною силою яко на організації молодій.

Революційні маси і наша непристосованість до них — ось те проти-

річчя, що веде нас до смерті. Організаційні невдачі одтягають сили від поступу в питаннях теоретичних. У. С. Д. Р. П. не має потрібну кількість оборонців її принципіальної позиції, себто залишається того, що з'являється умовою її існування».

Відтак в'язні Лук'янівської тюрми робили такий висновок: «Через це партія не може так іменуватися. Це лише ідейна течія, якій в будучині належить пишний розвиток, і в будучині не близькій, бо коли російська революція не поставила гостро національного питання на Україні, то в часи реалізації її лозунгів ми не гадаємо стрінуть на чолі питань будучого порядку дня національне питання нашої країни.

Аби запобігти нашому тяжкому становищу, ми повинні перетворитись в те, що ми є. Ми повинні перестати бути партією. І це переконає нас в можливості згоди з Р. С. Д. Р. П. Згода ця повинна вилитись в слідуючі форми: Р. С. Д. Р. П. повинна дати право обласної організації всім своїм інституціям на території України».

Тобто, частина українських соціал-демократів уже в зародку цього руху не бачили для себе окремого місця в ньому. Інша, яку представляв головним чином Симон Петлюра, дотримувалася протилежної думки. І це особливо проявилось на організаційних сходах Петербурзької групи УСДРП, де зазначалося, що її керівне бюро «веде зносини з іншими с.-д. партіями в межах директив У. С.-Д. Р. П., а також постанов Петербурьск. групи У. С.-Д. Р.» і до неї «може вступити усякий, хто признає ідейне керівництво У. С.-Д. Р. П.».

Щодо зносин з РСДРП і національними соціал-демократичними партіями, вказувалося, що «одному з товаришів доручається бути представником Групи в зносинах з Р. С. - Д. Р. П., а другому завести зносини з Бундом і Латишською с. д. в Петербурзі», а стосовно роботи «серед москалів», то зазначалося: «Офіціальних заходів щодо зносин з російською воєнною організацією до з'їзда не робить. Один з товаришів веде роботу».

Ухвалюючи рішення про участь у виборах до Державної Думи, Петроградська група УСДРП визнавала, що це дає можливість використати її «яко революційну трибуну, як великий рупор, в котрий голос українського пролетаріату рознесеться по цілій країні, грізно закликаючи до праці, до організації і до боротьби» і водночас ця «парламентська трибуна зостається одним із багатьох способів боротьби с - д партії за свою програму, буде в значній мірі помагати зорганізовуватися українському

пролетаріатові поза межами парламенту». У той же час «У. С.- Д. Р. П. становлячи тільки самостійну частину Всеросійської с-д – її, повинна іти рука в руку з руськ., польськ., латишськ., єврейськ. і іншими отрядами с-д.-ії, котрі вже ухвалили прийняти уділ в виборах».

Однак спротив російських соціал-демократів навіть щодо автономних прав національним групам усередині РСДРП остаточно протверезив українців, що чітко проявилось під час засідання Санкт-Петербурзької групи УСДРП про умови об'єднання 25 вересня 1906 року. Саме Петлюра тоді виступив основним доповідачем. Йому вдалося тоді провести резолюцію, яка стверджувала: «Петербургська група У. С. - Д. Р. П. в відповіді ЦК Р. С. - Д. Р. П. на проект з'єднання, представлений йому ЦК (оміте) том, У. С. - Д. Р. П. убачає, що умови з'єднання Р. С.- Д. Р. П є рівнозначними фактичному знищенню умов з'єднання, вироблених ЦК У. С.-Д. Р. П., і тому безумовно їх відкидає».

Зокрема, було також прийнято додаткову правку Петлюри: «Умови з'єднання не можуть бути змінені без згоди У. С.-Д. Р. П.», а також про організацію в російській столиці «відчитання декількох лекцій про У. С. Д., автономію України й націон. питання».

Так це питання й залишилось тоді невирішеним. Через деякий час українці спробували знайти спільну мову з російськими соціал-демократами в еміграції. Зокрема, створений наддніпрянцями Володимиром Дорошенком, Дмитром Донцовим, Андрієм Жуком і Олександром Назаріївим у Львові 4 серпня 1914 року Союз Визволення України, орієнтуючись на Австро-Угорщину, де «український народ знайшов для себе змогу національно-політичного й культурного розвитку», чого не спостерігалося в Російській імперії, впливали і на вождя російських більшовиків Володимира Ульянова-Леніна. Про це свідчить А. Жук в одному зі своїх листів: «Укупі з цим, а також вкупі з воєнною (турків) і нашою акцією на Кавказі необхідно негайно зв'язатись безпосередньо з Леніним та инчим рос. рев. елементом у Швейцарії і в Стокгольмі.*

* Коли після перемоги Лютневої демократичної революції в росії Тимчасовий уряд розпочав розслідування щодо підривної діяльності більшовиків і в петроградській пресі з'явилися повідомлення про зв'язки леніна з німецькими властями, він вибухнув обурливою статєю в «Рабочем»: «Наклепники твердять, ніби я мав певне відношення до «Союзу Визволення України». Газета Мілюкова пише: «Німецьким урядом було доручено Леніну пропагувати мир». «У Берліні відбулися двічі збори соціалістів, в яких брали участь Ленін і Йолтуховський». А «Русская воля» до цієї останньої фрази додає: «Ленін спинявся у Йолтуховського».

Протокол засідання Санкт-Петербурзької групи Української соціал-демократичної робітничої партії про умови об'єднання з Російською соціал-демократичною робітничою партією

25 вересня 1906 року

Зібрання 25 сентября

Зібрання присвячено було виключно справі з'єднання У. С. - Д. Р. П. з Рос. С. - Д. Р. П.

Референтом виступив тов. Тагон.

Після дискусії винесені були слідуючі резолюції:

1. Перегледівши детально проект з'єднання, вироблений ЦК У. С. - Д. Р. П., Петербургська група У. С. - Д. Р. П. вважає умови цього проекта недостатчючими і ліче їх за вираз і своїх поглядів в питанні про з'єднання.

2. Петербургська група У. С. - Д. Р. П. в відповіді ЦК Р. С. - Д. Р. П. на проект з'єднання, представлений йому ЦК-том У. С. - Д. Р. П. убачає, що умови з'єднання Р. С. - Д. Р. П є рівнозначними фактичному знищенню умов з'єднання, вироблених ЦК У. С.-Д. Р. П., і тому безумовно їх відкидає.

Обидві резолюції прийняті одногосно.

Після прийняття умов з'єднання en bloc внесені були поправки.

Коли панові Мілюкову та іншим, подібним до нього негідникам, рицарям мерзенного наклепу, надана безкарність, мені лишається одне: ще раз повторити, що це наклеп, ще раз протиставити рицарям жантажу, які посилаються на відношення свідків, посилання на відомого масі свідка.

Один діяч «Союзу визволення України», Басок (Мар'ян Меленевський. — В. С.), мені відомий з 1906 року, коли він, будучи меншовиком, брав участь разом зі мною в Стокгольмському з'їзді. Восени 1914 або на початку 1915 року, коли я жив у Берні, до мене на квартиру зайшов відомий кавказький меншовик Тріа, який приїхав з Константинополя. Тріа розповів мені про участь Баска в «Союзі визволення України» і про зв'язок цього Союзу з німецьким урядом. Тріа передав мені при цьому лист Баска до мене, в цьому листі Басок висловив мені співчуття і надію на зближення наших поглядів. Я був до такої міри обурений, що негайно, в присутності Тріа, написав відповідь Баскові і віддав листа тому ж Тріа для передачі, бо Тріа збирався ще раз побувати в Константинополі.

У листі до Баска я заявляв, що, оскільки він вступає в стосунки з одним з імперіалістів, то наші дороги безумовно розходяться і у нас немає нічого спільного.

Цим обмежились які б то не було мої «відношення» до «Союзу визволення України». Тріа передав мені Вашого листа від 28 / XII.1914 р. Ви явно помиляєтесь: ми стоїмо на точці зору інтернаціональної революційної соціал-демократії, а Ви – на точці зору національно-буржуазній. Ми працюємо за зближення робітників різних (і особливо воюючих) країн, а Ви, очевидно, зближаєтесь з буржуазією і урядом «своєї» нації. Нам не по дорозі».

Так писав російський політик, котрого в еміграції фінансувала Німеччина, що воювала проти його країни...

До § IV (тов. Тагона) вставити після слова: «З иньшими» слово «національними». Голосувало За + 5; проти — 7.

Пункт IV прийнято 10 гол. при одному утрим.

§ 5 був прийнятий вцілому 10 гол. при 2-х утрим.

Додаток (тов. Тагона): «У. С.-Д. має свого представника в Ц. органі Р. С.-Д. Р. П.».

Голосувало: За + 9; проти — 2; 1 утрим.

Пункт VI. — в цілому прийнятий 9; проти голосувало 3.

Поправка: замість:»на підставі спільних виборів без різниці національності членів партії» - «на підставі пропорціонального представництва національних місцевих організацій».

Голосувало: За + 5; проти — 3.

§ 7 прийнято одноголосно.

Додаток (тов. Тагона): «Умови З'єднання не можуть бути змінені без згоди У. С.-Д. Р. П.» — одноголосно.

Винесена була резолюція, аби Ц. К. делегував в Петербург тов. Чацького для відчитання декількох лекцій про У. С. Д., автономію України й націон. питання.

Доручено було тов. Гайдамаці преправити доклад до слідуючого зібрання в справі реорганізації групи і постановки партійної роботи в Петербурзі.

Ухвалено вислати на руки Ц. К. 42 рублі.

Наприкінці документа є примітка червоним олівцем невідомого автора: «В «Волі» можна надрукувати, крім резолюцій, лише зміст прийнятих поправок».

Уже в першому числі «Вільної України» з початком 1906 року повідомляється про конференцію північних комітетів РСДРП, на якій обмірковувалось питання про з'єднання з національними соціал-демократичними партіями. «Всі ми бажали сього з'єднання; ми вживемо всі засоби, щоб наше гасло «Робітники всіх країн, єднайтесь» не було лише вибликом-словами.

Зібрання С.-Петербурзької групи У. С. Д. Р. П. 23 сентября 1906 р.

Обговорювалось питання про черговий партійний з'їзд. Винесена була слідуюча резолюція: З огляду на те, що деякі питання моменту, що переживаємо його, як напр., питання про збройне повстання та часовий революційний уряд, а також питання про відношення до виборів до Держ. Думи вимагають ширшого партійного розв'язання;

Беручи також на увагу, що кількісний зріст місцевих організацій висуває перед партією потребу в зв'язанню їх з партійним центром, а також ще й те, що в життю партії набралось чимало питань, що вимагають якнайскорішого їх розв'язання,

С.-Петербургська Група У. С. Д. Р. П. висловлюється за скоріше скликання III партійного чергового з'їзду.

Увага. Ще до часу скликання з'їзду то найбільш відповідальним група вважає, аби останній відбувся не далі як 1-го ноября.

Одногосно.

На зібранні обговорювалась справа організації української молоді по вищих школах Петербургу в групи У. С. Д.

Справа не розв'язана й перенесено її до слідуючого зібрання.

У ПРОГРАМІ ПАРТІЇ ПРО КОМУНІСТИЧНІ КУХНІ НЕ ЗГАДУВАЛОСЯ...

(до 100-річчя планування житлового будівництва в УСРР)

У період реального запровадження нової економічної політики, що припав на середину 1920-х років, більшовицька партія вирішила, що вже пора вводити комуністичні стандарти в побуті будівників нового безкласового суспільства. Зрозуміло, що найперш клопоталися про робітничий клас, який виступав гегемоном трудящих мас.

З метою визначення основних напрямних обговорювати цю справу вирішили на засіданні Всеукраїнського центрального виконавчого комітету. Скажімо, 26 вересня 1926 року зібралися радитися з питань житлового будівництва в УСРР. Секретар ВУЦВК Буценко, доповідаючи, наголосив: «Ми бачимо зараз розподіл по кількості робітників, зайнятих у селікатній, вугільній, металічній промислості і на транспорті. В РСФРР робітників є 440 тис., а на Україні 348 тис., а ось коли подивишся на розподіл кредитів, то виходить така картина: 100 міл. Карбованців — РСФРР з Москвою — 73 міл., а на Україну — 17 мл. Остаточо по всіх видах робітників».

Така несправедливість до УСРР вразила навіть головного чекіста Балицького: «...тут тов. Буценко правий — нас ображають, нас все-таки ображають. Це не значить, що в мені говорить українське серце, ні, нас дійсно в цьому відношенні ріжуть і ріжуть тому, що вважають республікою багатою, яка може з місцевого бюджету достатньо виділити, може багато на себе взяти».

Але невдоволення союзним центром швидко погасив так званий всеукраїнський староста Григорій Петровський, який став розмірковувати над тим, як можна розпорядитися з кучим бюджетом, який москва виділила для УСРР. Адже ж можна зекономити на так званих надмірностях побуту.

І те, що зі слів Петровського зафіксовано в протоколі засідання, вже, як кажуть, не вирубаєш і сокирою: «Що стосується громадських пристосувань — кухні, вбиральні і пральні, але ж програма комуністичної партії не говорить про те, щоб ми, будуючи своє комуністичне життя, влаштовували комуністичні кухні, вбиральні, ванни і т. д. Тут треба зробити так, щоб індивідуальне життя можна було погодити з громадськими потребами.

На мій погляд, можна побудувати одну пральню, вбиральню також одну, якою буде користуватися весь будинок, можливо, спеціальну лазню, замість ван на весь район — це буде дешевше, дасть можливість робітнику скористатися цими пристосуваннями».

А наприкінці свого виступу Петровський додав: «Я хотів внести ці маленькі поправки, щоб не подумали, що ми тут займаємося антикомуністичними речами».

Може й справді, на таких засіданнях антикомуністичних заяв не було, але в повсякденному житті глашатаї цих ідей, на кшталт Петровського, мали зовсім інший побут, ніж ті робітники, про яких вони так піклувалися привселюдно. Зокрема, родина кожного з них мала окреме житло, де були і ванна, і вбиральня, і кухня...

«ХТО БУДЕ ПРОТИ — ПОІМЕННО!»

(до 35-річчя ухвали Президії Верховної Ради України щодо використання національної символіки в державному житті)

Акт проголошення незалежності України був підтриманий і комуністами. Голосуючи за цей доленосний для українців документ, вони убезпечували себе від можливого впливу московської влади, яка в особі Президента СРСР Горбачова чи очільника російської федерації Єльцина могла заарештувати багатьох з них за участь у державному перевороті, що виявилася в підтримці позаконституційного гкчп.

Відділившись голосуванням від цієї загрози, українські комуністи відмовилися затверджувати символи незалежної держави, без яких вона не могла бути представлена в світі. А він дивувався після 24 серпня незвичною картиною з печерських пагорбів — над будівлею парламенту нової

України розвівається радянський червоно-лазуревий прапор. Щоправда, 4 вересня під впливом величезного натовпу Голова Верховної Ради Леонід Кравчук дав доручення змінити прапор на синьо-жовтий. Проте він не був узаконений голосуванням у сесійній залі. А наближався перший офіційний візит голови українського паламенту Леоніда Кравчука до США і Канади, де численна наша діаспора не сприйняла б супровід делегації незалежної України під нав'язаним московю прапором.

І от несподівано пізнім вечором 17 вересня до автора цих рядків телефонує голова комісії з міжнародних справ Верховної Ради Дмитро Павличко. Голос рвучкий, безапеляційний: «Завтра, о 15-45 маєш бути у Верховній Раді — виступиш на сесії з обґрунтуванням необхідності затвердження національної символіки».

У призначений час виходить Дмитро Павличко й каже, що виконуючий обов'язки голови комісії з державного суверенітету донецький депутат Корнеєв заблокував винесення цього питання в сесійну залу. Тож воно буде вирішуватися на засіданні Президії Верховної Ради після 18-ї години. Доповідач має бути обов'язково.

Щоправда, це питання розпочали розглядати аж після дев'ятої вечора, бо довго вирішували, як розпустити кдб. Після тривалих дебатів перший заступник Голови Верховної Ради Плющ надав слово і науковцю. Коли ж останній уже перебрав регламент аж удвічі, то Іван Степанович нагадав про час. Однак зважив на прохання і додав ще кілька хвилин для підбиття висновку.

А потім, з властивою йому посмішкою, розпочав процедуру голосування, заявивши таке, чого не виявилось в стенограмі: «Хто «проти» — поіменно!»...

Більшістю голосів рішення було ухвалене, відтак глава нещодавно проголошеної незалежної Української держави міг вирушати у великий світ.

Стенограма

Засідання Президії Верховної Ради України

18 вересня 1991 року

18 година

Головує перший заступник Голови Верховної Ради України ПЛЮЩ І. С.

Третє питання — по порядку денному. Я вам скажу відкрито, що ми сьогодні знаходимося у надзвичайно складному стані. Ви знаєте, що якби ми не набралися здорового глузду і не зробили те, що ми зробили з національною символікою, я не знаю, як би нам вдалося вдержати ситуацію.

Безумовно, що є різні верстви населення, різні групи населення, які сприймають це по-різному. Було б дивно, щоб цього не було. Ще будуть десятки років всі ці перетворення, всі ці рішення, які ми сьогодні в цей перехідний період приймаємо, сприйматися по-різному, бо ми всі різні. І чи наше горе, чи це наша провина — це вже справа окремої дискусії і філософії.

Тому ми повинні робити все для того, щоб в якійсь мірі стабілізувати. Ви чули вчора з інформації Леоніда Макаровича, що останні події в Москві, останні засідання свідчать про те, що вживаються заходи. І я можу сказати, я розмовляв з конгресменом і бізнесменами Сполучених Штатів, які заїхали з Москви. Вони сказали, що їм прямо говорили, що ми заставимо Україну увійти до Союзу і підписувати все.

Я не знаю, чи це буде тимчасово, є якісь документи, але ці спроби, ви бачите, робляться з усіх боків. І я не знаю, чи завтра будуть в Росії такі спроби, як не допустити, щоб виплатити нам поставки? Сьогодні Росія, є така статистика, що видобуток сплаву — на 25 мільйонів тонн менше, ніж у попередній рік. Звідки візьметься нафта, щоб поставити її Україні — 60 мільйонів тонн, або за рахунок Росії, або за рахунок інших. І тому прийшов час нашому керівництву Верховної Ради подумати. Ми дали доручення на Верховній Раді шукати міжреспубліканські зв'язки, і Уряду шукати ці недостаючі джерела енергії або сировину, щоб утримати наше народне господарство. Які б ми договори не укладали, але, якщо його немає у виробництві у тій чи іншій республіці, то ми його не поставимо і не одержимо. Щоб ви це знали.

Ми будемо робити все для того, щоб зберегти міжреспубліканський єдиний простір, але це не означає, що буде єдиний ринок. Це зовсім різні речі.

Тому, перший візит Голови Верховної Ради з додатковими повноваженнями, які ми йому дали, до таких розвинених країн, як Канада і Сполучені Штати Америки, пройти повинен і відкрити ж те перше вікно у Західну Європу і в світ з тим, щоб за ним поїхали цілі місії від Уряду та інші формування для укладення ряду договорів. Такою першою країною є Канада.

Ви знаєте як ми за цим столом домовлялися за ці гроші. Ви бачите, я запитував Фокіна Вітольда Павловича: Ви домовилися з Силаєвим за папери, то він каже, що, на жаль, ні. Пообіцяв, але ще паперів немає.

Залишився тиждень. Він вчора сказав. Я не думаю, що їх там буде вже стільки, що ми зможемо їх одержати. Тому це вже реальність. І це протокольні наміри, після яких буде угода якась політична. Урядова комісія,

яка буде підписувати договір. Це не справа Голови Верховної Ради підписувати договір, але ці переговори потрібно буде вести.

Я скажу вам відверто, що ця наша символіка у нас прийнята діаспорою, іншими колами, іншими демократичними силами як серйозні демократичні зміни в Україні по радикальних реформах — і в політичних, і в економічних, що ми стали на шлях незалежності і побудови незалежності ринкової економіки. Сприйнята так.

І в нас іде надзвичайно багато пропозицій, в кого з вас буде час, познайомтесь і з Кравченком, познайомтесь, я маю на увазі міністра закордонних справ. Може підтвердити Крижанівський, він знає там ці всі наміри. От сьогодні сказали, є такий підприємець, йому в Обухові показали заводи, два майданчики, які стоять протягом трьох років, які можуть зробити 180 млн цегли. То він дав підтвердження, що він вже готовий поставити обладнання і через півроку запустити в дію заводи і т. д. Бачите, люди нам повірили, готові співробітничати. Але, якщо ми тут не приймемо символіку, а приїде Голова Верховної Ради завтра до Канади і цієї символіки на автомобілі не буде, я не знаю, в яке ми становище поставимо Голову Верховної Ради і в яке становище нас ті, що будуть пікетувати.

Я вважаю, що ми на Верховну Раду з такою Постановою виходити не можемо зараз. Чому? Тому, що треба ще підготувати. У нас прийнята Постанова і про референдум, у нас прийнято ряд інших, які потрібно або відміняти, або щось доповнювати і формувати думку. Давайте. Ми сьогодні обговорювали в перерві, домовлялись Михайле Васильовичу, будь ласка. Яка там пропозиція?

ГРИШКО М. В. Тут різні є погляди на те, але ясно, що сьогодні, раз ми вже прийняли рішення Верховної Ради про референдум, про символіку і таке інше, то треба його дотримуватися, тому що люди чекають. А ви вже сказали, що в різних регіонах республіки поки що неоднозначне ставлення. Тому я, наприклад, вніс би таку пропозицію, що, може, у зв'язку з тим, що ви говорите, вважати за необхідне до затвердження символіки офіційної, вважати за необхідне в офіційних таких, протокольних заходах, користуватися національною символікою як символом незалежності нашої України.

ПЛЮЩ І. С. Дати протокольне доручення.

ГРИШКО М. В. Просто користуватися цією символікою. Тут все може бути і так, і члени ООН, і все-все, але реалії життя є реалії життя. Ясно, що краще було б, якби раз і назавжди. Може на цей компроміс треба і йти.

ГРИНЬОВ В. Б. Ми маємо право вносити зміни до Конституції і можемо це внести. Референдум, він може змінити ту символіку, яку ми сьогодні запропонували, все ж це воля народу. Тобто, я сьогодні пропоную все-таки змінити Конституцію, внести, щоб щось було, протокольне рішення. Ви ж знаєте, як поїде Кравчук до Канади з протокольним рішенням, тут щось незрозуміле буде. Ми повинні сьогодні це зробити як належить. Народ може поправити, він скаже, що інша символіка буде. А це вже буде рішення референдуму. А потім змінимо, якщо потрібно це буде. Тобто, завтра винесемо на сесію зміни до Конституції.

ПЛЮЩ І. С. Зараз ми повинні від Президії винести.

ГРИНЬОВ В. Б. Я розумію.

ПЛЮЩ І. С. Дмитро Васильович.

ПАВЛИЧКО Д. В. В сорок дев'ятому році Максим Тадейович Рильський від Гречухи уночі одержав доручення, коли Сталін роздавав прапори республікам. Оскільки наш прапор мав називатися червоно-синім, то щоб і не було ні слова синій, блакитний. Максиму Тадейовичу було поставлено завдання знайти таке слово, яке б не було зв'язане з націоналізмом, бо слово синій і блакитний в'язалося з націоналізмом. І Максим Тадейович мені особисто розповідав: «Я знайшов це слово дуже швидко — лазуровий». Наш прапор теперішній називається червоно-лазуровий, це прапор, який був визначений не народом, а Сталіним особисто, це перше. Друге, щодо Кравчука і ситуації в Америці і Канаді. Коли ми були з делегацією у Польщі, над резиденцією української делегації висів синьо-жовтий прапор, і ми підписували зі Скубішевським протокол під синьо-жовтим прапором.

Поляки ніколи не захотіли б з нами говорити, коли б ми прийшли і сказали, що хочемо підписувати під червоно-лазуровим. Одна справа в Канаді, а ще інша — в Америці, де кожна держава в ООН має свій державний прапор. Тут у нас присутній історик, якого ми запросили, який скаже нам, а ми кілька хвилин повинні його послухати, і повинні сьогодні вирішити принципове питання. Про те, що ми на нинішній день повинні на рівні Президії сказати, що державний прапор ми повісили, державний прапор України на даний день є синьо-жовтий прапор. Більше того, три дні вже наше радіо і телебачення співає «Ще не вмерла Україна» як гімн, правда, в музичному супроводі. Життя вже пішло.

ЄВТУХОВ В. І. Дмитро Васильович сказав, що коли він був у Польщі, то ніхто б з нами не говорив, якби вони не були під синьо-жовтим пра-

пором. Так у мене є запитання, чи значить це сьогодні, що в Канаді ніхто з нами не буде говорити, якщо ми не будемо під синьо-жовтим прапором? Тоді це є диктат, і треба це розуміти.

Коли із синьо-жовтим прапором були біля Білого дому Росії, то не було ніякого рішення навіть Верховної Ради про підняття прапора, і ніхто не заважав це вам виставити. Чого ми не робимо це сьогодні, коли вже є рішення Верховної Ради вважати за національну символіку синьо-жовтий прапор?

І третє. Чи маємо ми право на Президії отак тихесенько? Давайте признаємо, а тоді виходимо завтра на Верховну Раду. Якщо ми виходимо на Верховну Раду, давайте виходити. І більше того, ми повинні прогнозувати, мати прогноз, що станеться на Верховній Раді.

Я особисто свою позицію ні від кого не приховую, особисто в мене ніяких заперечень проти синьо-жовтого прапора, який був, от ви казали, в Москві і де інші. Але в мене є заперечення проти державного прапора, тому що в мене є тенденція до того, що це має бути малиновий, можливо з синьо-жовтими супутниками, можливо, це повинен бути чистий колір. Куди ми поспішаємо?

СУХИЙ В. В. Я хочу сказати, що якщо хтось думає, що сьогодні на Президії можна прийняти рішення так чесно, як це ми прийняли тоді, коли ми проголосували за одне, а товариш Кравчук прийняв інше рішення, то це не так. Павличко, кажуть, зайшов, вирішили і повісили там прапор. То я б тоді ще проголосував, зараз я вже не проголосую, бо я вже від своїх виборців заробив. Це одне.

По-друге. Ми не послали Кравчука до Канади, ми його не уповноважували. Чого ми тут уже вибираємо, під яким він прапором буде їхати? Він сам вирішив про цей прапор, то хай бере його і їде до Канади, я ж не буду йому заперечувати, це його справа, він наділений повноваженнями. Ми прийняли рішення на сесії, що це виноситься на референдум. У мене немає ніякої позиції, але є позиція моїх виборців, у тій зоні признають, що їх прапор малиновий козацький.

Тому, я рахував би: не треба цього робити. Потрібно там причепити до машини прапор, він має повне право причепити, він прийняв таке рішення, ми його уповноважили. Хай чіпляє, що хоче.

ТАНЮК Л. С. Тим більше, є рішення Верховної Ради.

СУХИЙ В. В. Я ж не чіпляв, а він почепив.

ПІСКУН О. І. Було рішення Верховної Ради: признати синьо-жовтий

прапор національним. Ця символіка не потребує визнання. Використовувати в даний час національний прапор, так було сформульовано.

КОРНЄЄВ А. Г. Выступили почти все члены комиссии. И все считают необходимым вопрос этот решать. Считаю необходимым, что если Украина — независимое государство, то она должна иметь свой флаг, свой герб.

Но то, что нам сейчас предлагается, не может быть воспринято этим народом как свой флаг. Потому что тот флаг, который сегодня предлагается, в сознании многих людей воспринимается как флаг определенной политической силы. И без всяких обсуждений проводится именно этот флаг. Люди ничего не решают.

Поверьте, восток — это тоже Украина, и с определенными настроениями. Поэтому, при голосовании, относительно необходимости сейчас же решать этот вопрос, голоса разделились. Восемь человек с учетом тех, которые присутствовали, проголосовали, что принято это решение. Девять человек проголосовали за то, чтобы отложить этот вопрос. Есть разные предложения. Люди должны принимать решение в ходе обсуждения.

Я понимаю внешне-политическое значение. Ну если мы еще один камень в население бросим, которое и так оглушено сегодня. И не все подготовлены к этому, но ответственность за это придется нести нам. И я хотел бы, чтобы мы со всем вниманием взвесили все последствия.

ПЛЮЩ І. С. Так, дякую. Ви бачите, у нас часу немає, є потреба заслухати Сергійчука.

ІЗ ЗАЛУ. Ми прийняли рішення, Верховна Рада прийняла рішення.

ПЛЮЩ І. С. Яке рішення?

ІЗ ЗАЛУ. Що це виноситься на референдум.

ПЛЮЩ І. С. Ні, ми такого ще рішення не прийняли. А ми сьогодні виносимо на розгляд Президії. Верховна Рада приймає, Верховна Рада відміняє, Верховна Рада приймає слідуюче рішення, це Верховна Рада. Так вона прийняла. Хто з членів Президії ще?

БІЛОБЛОЦЬКИЙ М. П. Моя думка така, що питання символіки республіки треба вирішувати на референдумі. Важко буде, але потрібно зробити це. Але я хотів би звернутися до тих товаришів, які, прямо скажемо, вважають ситуацію такою, що можна було б сьогодні все вирішити.

Я чесно вам скажу, коли на сесіях в своїх округах визначалось це питання, то я наполягав на тому, щоб все ж таки будемо вирішувати про прапор. Один чоловік проголосував «за». Не сприймається це.

Звертаюсь до вас, Дмитро Васильович, якщо ви завтра настоїте, щоб винести на сесію це питання, воно буде провалено. Люди невідготовлені, ми завтра не зможемо зробити висновок з цього, ми не зможемо прийняти рішення на сесії.

Тому, я вважаю, все-таки, хай поїде Кравчук і вирішить, якщо треба буде вирішити.

Я вважаю, що повинно бути конкретно. Якщо ми за завтра будемо мати 3 варіанти, то наполягати на тому, що сьогодні повинен бути жовто-синій, я вважаю, не можна. Ми можемо зіштовхнути просто людей.

ЮХНОВСЬКИЙ І. Р. Ми повинні жити набагато простіше. Я розумію, що в країні відбуваються бурхливі події, ми переходимо до незалежності.

Я глибоко переконаний в тому, що через певний час ви всі зрозумієте, що іншого виходу, крім незалежності, у нас немає.

З іншого боку, ви подивіться кругом України, з якими прапорами ходять люди, подивіться. Тепер відносно малинового кольору. Малиновий колір, тому, що була малинова барва, малиновий — це червоний колір, червоний колір завжди використовувався у всіх країнах світу тими загонами, які йшли на війну.

ЄВТУХОВ В. І. Колір червоної калини, яка теж в історії є?

ЮХНОВСЬКИЙ І. Р. Це завжди був колір війни, і будь-який відділ військовий, який ішов на бій, носив червоний прапор. І козаки теж мали багато малинових кольорів, але мушу вам сказати, що вони дуже часто мали такі прапори, які їм дарували їхні опікуни — чи польський король, чи пізніше російський, чи князь галицький. Та всяке було з тими самими козаками. І тому, ради Бога, не робіть історії там, де вона має бути, та перестаньте вже внутрішньо опиратися тому народному кольорові, який всерівно є і буде. Не робіть насмішки з Голови нашої Верховної Ради. Якщо він поїде нецирим туди, то це ж буде ганьба для України, то не тільки ганьба моральна, але ганьба і матеріальна, і всерівно діло дійде до того, що Кравчук мусить поїхати з зовсім чітко визначеним державним прапором. Іншого, ніж синьо-жовтий, він не зможе взяти. І увесь народ стоїть за такий прапор.

По-друге. Не приїде ж Кравчук до Організації Об'єднаних Націй з синьо-жовтим прапором, а на щоглі буде червоно-синій? В кінці-кінців, чого ви збираєтесь тут, скажіть Христа ради.

Би ж бачите, як Сталін прапори визначав, як червоно-сині кольори робилися. Це ж просто сиділа там команда, яка думала, де що вчепити.

ПАВЛИЧКО Д. В. Давайте науку послухаємо.

ПЛЮЩ І. С. Так, будь ласка.

СЕРГІЙЧУК В. І. Шановні члени Президії Верховної Ради, шановні народні депутати! Я справді тут як історик, і хочу сказати про історичну традицію. Тут я чую кілька таких голосів відносно референдуму. Шановні товариші, в жодній країні світу символіка державна не визначалася референдумом. Цивілізовані країни світу вирішують свою символіку, заглиблюючись за вирішенням своїх традицій. Те, що народ використовував протягом багатьох віків. Візьміть Польщу, найближчий сусід. У них як був білий орел на червоному тлі ще в часи 1000 років назад, так він був і до 39 року, і після 45. В соціалістичній Польщі ця традиція залишилася. Жителі знають про це, Тобто, в кожній цивілізованій країні символіку визначає історія, традиція. Яка наша традиція?

Традиція, яка постала перед нами, це традиція суверенності. І якщо ви 24 серпня проголосували за суверенну незалежну Україну, то ви повинні були б 24 серпня поставити все на свої місця, повернутися до традицій нашої суверенності. Я розумію, що вас так вчили, мене так вчили колись, що у нас не було ніякої історії до 1917 року. Вся історія починається з 1917 року. Це не так. Нашу історію просто фальсифікували. І мене, і вас, всіх обдурювали. Давайте будемо чесно говорити.

Бо наша історія, в тому числі і символіка, має тисячолітню історію. Київська Русь. Була ж така держава. Ми, на жаль, не знаємо сьогоденні документального джерела, яке б говорило який був прапор Київської Держави. Але у нас є пам'ятки культури. Сходіть у Софійський Собор, подивіться на українську Березиню, цю фреску Марія Оранта. Чому вона в синьо-жовтих кольорах виконана? Значить, якісь були традиції вже? Давайте глибше підемо в історію. Ще в часи язичництва, в віру наших батьків. Чому вірують в церкві? Вогонь і вода, які зближуються, обов'язково вони позначаються синім і жовтим кольором. Обряди народні. Івана Купала, те що ми відроджуємо зараз. Чому обов'язково за цією традицією жовте колесо котиться до води? Жовте із синім. Це іде з таких далеких глибин, що ми... Але якщо ми візьмемо пізніші часи. Ми до цього часу не говоримо про те, що український народ мав в своїй історії таку державу, як Галицько-Волинське Князівство. Кажуть, це було окреме князівство удільне. Нічого подібного. Це була держава українського народу, яка була визнана Європою, бо в 1253 році Папа Римський на голову князя Галицького наклав корону. Король Русі на-

живався. Чому я говорю про те, що це держава українського народу, тому ця держава займала не сьогоднішню Галичину. Якщо ви почитаєте історію, то ви будете знати, що ця держава в окремі періоди займала територію всієї правобережної України, значну частину нинішньої Білорусії і Польщі, і половину Румунії.

Така була територія цієї держави. І Київ, до речі, тричі за сто років входив до території Галицько-Волинської Держави, і коли прийшов Батий до Києва в 1240 році, то оборонявся не київський князь, а оборонявся воєвода Данила Галицького, бо Київ був тоді містом Данила Галицького.

Це наша історія, і, я думаю, її треба якось пам'ятати і знати.

Далі, що стосується наступної державності. Наступна наша державність — це козацька державність. У нас це ввійшло в традицію, і я так раніше думав, коли ми говорили, що прапор козацький був малиновий, але це народна традиція. Коли ми почали читати документи, якісь архіви, джерела, то виявляється, джерела вказують чітко на синьо-жовтий, на чорний, на жовтий з чорним, які тільки завгодно. Виключно малинового прапора, це було написано, немає. Є тільки дві записки з польських документів про те, що прапор Хмельницького був малиновий 1649 року. Отака записка одна є. Інші прапори, особливо вже після Хмельниччини, вони вже більше й більше стають синьо-жовтими. І навіть київські полки... Якщо тут є кияни, то щоб ви знали, що ті прапори київського полку, які збереглися в описах, і цей опис лежить в Ленінграді в бібліотеці Салтикова-Щедріна, я його двічі піднімав особисто. Ті прапори київського полку, вони синьо-жовті, як це не раз переконались вже в публікаціях.

Якщо йтимемо далі до вісімнадцятого століття, то Полтавський полк — прапор синьо-жовтий, Лубенський полк — синьо-жовтий, Миргородський — герб полковий синьо-жовтий, Прилуцький — синьо-жовтий, Ніжинський — синьо-жовтий. Візьмемо Поділля, герб Подільський — золоте сонце в синьому полі. І якщо у вас тут є подільяни, то зверніться до герба Подільської губернії в передреволюційний час, який він. Він синьо-жовтий. Чому вони саме синьо-жовті? Бо традиції краю бере і використовує певний населений пункт. Я виклав і проаналізував всі відомі вам герби дореволюційні українських міст російської України, бо ви знаєте, що до революції частина України — Галичина — входила до складу Австро-Угорщини. Я взяв виключно українські міста російської України і, зокрема, не по наших нових документах, а в основному за книгою відомого російського геральдиста. Вона видана 1900 року. Так от, на дореволюційний

час, на сьогоднішній день, якщо взяти те, що ми розшукали, відомо 125 українських гербів, міст українських. З них 104 описано в кольорах. Так, якщо взяти кольори на цих гербах, то така картина, значить, 86 разів використовується жовтий колір, 51 раз синій, 45 білий, 33 червоний, 26 зелений, 24 чорний. Це найбільш уживані кольори дореволюційного періоду. Я звертаю вашу увагу на те, що до революції герби творилися не на основі ідеології, а як до цього спонукали історичні традиції, кожен регіон, кожен населений пункт зберігав традиції.

І скажімо, до 17—18 століття герб Миргорода — це золотий хрест у синьому колі, то ми бачимо, що і в Миргород, і київський полковник Дворецький бере за свій герб саме ці кольори. Подільські полковники Богун і Нечай, хто з Поділля, той знає, їх герби саме в цих кольорах. Візьміть гетьмана Розумовського, гетьмана Мазепу, і так далі, і тому подібне, герб — синьо-жовтий.

ПЛЮЩ І. С. Володимир Іванович, я прошу вас, у нас часу уже обмаль. Давайте ми так зробимо, щоб ви хороший матеріал підготували для нашої газети «Голос України». Будь ласка.

СЕРГІЙЧУК В. І. Я хочу сказати ще одне, якщо ми говоримо сьогодні про суверенну Україну, то ми повинні повторювати традиції. Вся суверенна Україна і той національно-визвольний рух за цю суверенну Україну був наприкінці ХІХ на початку ХХ століття, і коли відбулося об'єднання і сходу, і заходу, і Криму, всього українського народу, то це відбулося під цим прапором.

І тепер ще одне. Ми в Києві провели в червні місяці наукову конференцію з приводу символіки. Там були люди з різних регіонів: Дніпропетровська, Запоріжжя, Ужгорода, Львова, з Києва, з Вінниці, і такі далі. І було прийнято рішення: рекомендувати Верховній Раді узаконити державний прапор — синьо-жовтий. Рекомендувати, щоб основа — державний прапор, тризуб і вірш «Ще не вмерла Україна».

Але я встав і запропонував, я тут бачу багато прихильників малинового кольору, я теж за те, щоб він був використаний у нашому державному житті. Тоді про це ще можна задуматись. Сьогодні ми маємо повну можливість використати малиновий козацький колір у державному житті. Яким чином? В нас є Міністр оборони, в нас є Збройні Сили України, і це буде традиція козацька, бо козацтво — Збройні Сили України. Така була моя пропозиція.

ПЛЮЩ І. С. Дякую!

ХОМЕНКО М. Г. *Іван Степанович, я можу?*

ПЛЮЩ І. С. *Будь ласка.*

ХОМЕНКО М.Г. *Якщо можна, повторю для пам'яті ту Постанову, яку прийняла Верховна Рада 24 серпня, текст її такий.*

У зв'язку з проголошенням Верховною Радою Акту про незалежність України, до прийняття Конституції України, проведення всенародного референдуму про нову державну символіку, підняти над будинком Верховної Ради України історичний, національний синьо-жовтий прапор, що символізує миролюбну українську державу в образі чистого неба і хлібного лану. Прапор підняти в день прийняття цієї постанови.

В нас ситуація склалася занадто складна. Я теж приймаю участь у підготовці цього візиту. Дуже багато йде запитань, і сам факт проголошення незалежності України є історичним, символіка не може залишитися такою, якою вона є. Це для всіх зрозуміло і відомо. Але будемо відверті, завтра зміни в Конституції теж будуть внесені.

ПЛЮЩ І. С. *Як бути?*

ХШЕНКО М. Г. *Це можна було б подивитись таким чином. Цю формулу не писати, але встановити, що до прийняття нової Конституції офіційні делегації могли б скористуватися національним синьо-жовтим прапором. Поставити крапку. Але це потрібно не на Президії, не протокольно, а це потрібно приймати на Верховній Раді.*

ПЛЮЩ І. С. *Ні, приймемо рішення Президії і винесемо на Верховну Раду.*

ХОМЕНКО М. Г. *Тому що, розумієте, нас ніхто не зрозуміє. Це я хотів сказати.*

ПЛЮЩ І. С. *Я думаю, ми самі створили вже частково цю ситуацію.*

І якщо ми будемо шукати шляхи виходу з цього, то давайте, ми зробимо пакет документів, давайте ми приймемо таку постанову, яку запропонували тільки що. До прийняття нової Конституції.

ХОМЕНКО М. Г. *І завтра винесемо на затвердження Верховної Ради, вона затвердиться. Якщо ми попрацюємо в такому напрямі зніmemo це питання, то будемо готувати громадську думку до пакету документів, які запропоновані в цьому листі.*

СУХИЙ В. В. *Я для вас і для інших говорю інформацію, що пройшли ті події, пройшли тут, особливо, ці мітинги останні привели до того, що і серед виборців нашої зони, серед депутатів, які тут сидять, не просто якась існує думка, а вже робиться. Я вам говорю чесно і несу перед*

вами відповідальність за це, що ставлять питання так, щоб виділити той регіон, що відноситься до економічних областей.

ЮХНОВСЬКИЙ І. Р. Що це ти балакаєш, як тобі не соромно?

СУХИЙ В. В. Тому я хочу сказати так, якщо ми шукаємо вихід з цієї ситуації, то його треба шукати. Якщо так подивитися, ми могли це прийняти і раніше, дійсно, до референдуму. Ми поступили так, за малиновий — частина Росії і України, давайте зробимо три кольори: малиновий, жовтий і синій. Тоді можна брати на себе відповідальність.

ШУМ У ЗАЛІ.

ПЛЮЩ І. С. Поровський, я ще раз звертаюсь до Вас, якщо Ви будете втручатися, я вас не пушу.

СУХИЙ В. В. Ігор Рафаїлович, я хочу сказати, що ніколи я не брешу нікому.

ПЛЮЩ І. С. Так, Лесь Степанович.

ТАНЮК Л. С. Я не буду сперечатися. Мені здається, що в нас абсолютно немає відчуття того, як ми живемо. І я, все-таки, пропоную завтра винести на сесію цю пропозицію про внесення змін до Конституції, підготуватися розумно. А зараз протокольно затвердити те, що сказав Микола Григорович.

І ще один указ протокольно: про підведення підсумків конкурсу комісій, які створюємо. Якщо ми зараз її не створимо, то ще сто років це буде.

ПЛЮЩ І. С. Так, Анатолій Сергійович, будь ласка.

МАТВІЄНКО А. С. Я, дивлячись на все, зрозумів, що особисто я від імені своїх виборців чиню якимось, я навіть не знаю, мабуть якісь порушення того, що мені казали, відстоюючи їх інтереси. Але я розумію, що їхати з червоно-синім також наче немає ніякої логіки. Тому я хотів би всіх тих, хто хотів би, можливо, збурювати далі ситуацію навколо нашої роботи, особисто до цього ми штовхаємо і Верховну Раду, і сесію, і самі себе. Давайте вже бути послідовними, лише послідовну людину всі поважають. Людину, яка сьогодні говорить одне, а завтра інше, поважати не будуть. Тому давайте не знущатися з наших виборців, давайте не моделювати ситуації що, мовляв, буде завтра. Завтра ми знову поставимо під удар синьо-жовтий прапор, знову не пройде, бо він 226 набрав, чи 236, не пам'ятаю, і то з третього разу. Який ми будемо мати вигляд перед усією Україною знову?

Тому я готовий підтримати ту компромісну пропозицію, яка дійсно

дублює те, що ви вже сказали. Але завтра потрібно виносити, сьогодні не голосувати за цю постанову, а треба підготувати проект від Президії, внести на розгляд Верховної Ради, але проект, який вноситься від Президії. Але я хотів би, щоб завтра надзвичайно серйозно, я не знаю як можливо, кожний голова комісії зібрав би зразу свою комісію, довів до відома цю нашу розмову, сказав, що ми просто повинні якось орієнтуватися в часі і ситуації. І завтра обґрунтовано, щоб вийшов, без нажиму, який сьогодні відчувається. Хтось хоче, хтось не хоче, а якось розумно поступити, щоб це все-таки рішення прийняти.

ПЛЮЩ І. С. Надзвичайному послу давайте дамо слово — Крижанівському, може він щось скаже.

КРИЖАНІВСЬКИЙ В. П. У мене пропозиція, як оформити! Вважати за можливе використовувати як офіційний синьо-жовтий прапор.

ПЛЮЩ І. С. Там краще було сформульовано.

РЯБОКОНЬ В. П. Ясно, що прапор буде інший. Виступав Лесь Степанович по радіо, я його уважно слухав, який сказав, є комісія, вона працює і навіть в процентному відношенні, висловлюють скільки там ще. Ми прийняли постанову по референдуму, то як нам завтра виходить? І що мені після цього говорити?

ПЛЮЩ І. С. Зараз поставимо формулювання, як виходить. У нас дві пропозиції.

Внесена пропозиція, яка вам роздана, про проект закону про внесення змін до Конституції — основного закону України.

Президія Верховної Ради постановляє:

внести проект Закону на розгляд сесії Верховної Ради.

Прошу, хто за таку пропозицію, прошу проголосувати. Прошу опустити. Хто проти? Раз, два, три — прошу опустити.

МАТВІЄНКО І. С. Ви не чітко сформулювали.

ПЛЮЩ І. С. Як не чітко? Я зачитав Постанову Президії Верховної Ради України.

Я ще раз кажу, вам роздано, дивіться, я зачитав її. Постанова Президії Верховної Ради України про проект, ну, що я буду зачитувати. Володимир Борисович, про зміни. Тут всього два рядки.

ГРИНЬОВ В. Б. Пропонується, щоб винести на сесію.

ПЛЮЩ І. С. Я вам ще раз говорю, слухайте уважно. Розданий вам проект Постанови. Володимир Борисович сказав, що він вносить про-

позицію підтримати цей проект Постанови і прийняти його, зачитую: «Постанова Президії Верховної Ради України про проект Закону про внесення змін до Конституції — Основного Закону України.

Президія Верховної Ради України постановляє:

внести проект Закону про зміни до Конституції — Основного закону України на розгляд сесії Верховної Ради України.

Що не зрозуміло? І додано все.

Хто за, прошу проголосувати. Прошу опустити. Хто проти? Голосування поіменне. Щоб не було у нас питань. Я прошу голосувати за розданий проект. Плюш, Юхновський, Танюк, Павличко, Дурдинець, Ходоровський, Гриньов,

Хто проти?

Сухий, Ємець, Науменко, Матвієнко, Білоблоцький.

Всі?

Хто утримався?

Євтухов, Череп, Залудяк, Рябоконь. Немає. Всі.

ПЛЮЩ І. С. Зачитуйте.

КРИЖАНІВСЬКИЙ В. П. Про внесення змін і доповнень до Конституції.

ХОМЕНКО М. Г. До прийняття нової Конституції України використовувати синьо-жовтий прапор. Прошу проголосувати.

ПЛЮЩ І. С. Прошу проголосувати. Прошу опустити.

Хто проти? Немає.

Хто утримався? Євтухов, Сухий, Білоблоцький, Рябоконь — чотири утрималось. Значить, приймається така постанова і виноситься на затвердження сесії.

Депутат Поровський, прошу залишити зал. Якщо прийняли, то це вже постанова.

ІЗ ЗАЛУ. До роботи сесії Президія не має права приймати такі рішення. Всі постанови приймаються на сесії.

НАУМЕНКО М. В. Указы, как и проекты постановлений принимаются на заседаниях Президиума.

ПЛЮЩ І. С. Я ще раз вам говорю, що вам роздана Постанова Президії Верховної Ради. Подивіться.

СУХИЙ В. В. Подивіться, що написано про проект постанови.

ПЛЮЩ І. С. Василь Васильович, ви ж не голосували і заспокойтесь, ваша совість чиста.

СУХИЙ В. В. Я голосував, я відповідаю за це. І так кожний, чого ж це ми хочемо?

ЄВТУХОВ В. І. Президія не має права приймати.

ХОМЕНКО М. Г. Проект Постанови Президії Верховної Ради.

ПЛЮЩ І. С. Проект. Якщо проголосували, то це вже постанова. І Постанова Президії Верховної Ради. Все, переходимо до наступного питання.

СУХИЙ В. В. Іван Степанович, ми не будемо голосувати до 18 години.

ПЛЮЩ І. С. Тоді засідання Президії оголошується закритим.

ЖОВТЕНЬ

2 жовтня

155 років тому (1871) в Ялті народився Михайло Іванов, російський та український вчений в галузі тваринництва, академік ВАСГНІЛ. У 1925 р. організував Зоотехнічну та племінну станції в Асканії-Новій (нині — Український НДІ тваринництва степових районів "Асканія-Нова"), де здійснював роботи з акліматизації диких копитних та домашніх сільськогосподарських тварин, вивів декілька нових гібридних порід коней. Помер 29 жовтня 1935 року.

135 років тому (1891) народився Йосип Бокшай, український живописець, автор жанрових картин, пейзажів, портретів, ініціатор разом з А. М. Ерделі першої на Закарпатті виставки митців у Мукачевому, а також спільно з останнім — засновник першої на Закарпатті приватної художньої школи. Один із фундаторів в Ужгороді «Товариства діячів образотворчого мистецтва на Підкарпатській Русі» (1931). Викладач Ужгородського художнього училища та Львівського інституту декоративно-прикладного мистецтва. Народний художник СРСР, чл.-кор. АН СРСР. Помер 9 жовтня 1975 року в Ужгороді.

120 років тому (1906) у Кузьмині (тепер — Сумська обл.) народився Іван Багряний (спр. прізвищ. — Лозов'яга), український письменник, публіцист, громадський діяч. У 1932 — репресований. З 1944 — на еміграції (Німеччина). За кордоном побачили світ памфлет «Чому я не хочу вертатись на «родину?» (1946), романи «Тигролови» (1944), «Сад Гетсиманський» (1950), «Людина біжить над прірвою» (1965), п'єси «Генерал» (1947), «Розгром» (1948). Брав участь у створенні організації МУР (Мистецький український рух), очолював Українську революційно-демократичну партію, заснував ОДУМ (Об'єднання демократичної української молоді). Помер 25 серпня 1963 року у ФРН.

3 жовтня

145 років тому (1881) у Вільках-Мазовецьких (тепер — Волиця Львівської обл.) народився Михайло Возняк, український літературознавець, історик театру, академік АН УРСР (з 1929). Досліджував історію давнього українського письменства («Матеріали до історії української пісні і вірші. Тексти й замітки» (1913—1925), «Початки української комедії. 1619—1819» (1919), «Історія української літератури» (1920—24), творчість І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, Т. Шевченка, Лесі Українки, І. Франка. Опублікував недруковані твори І. Франка, реконструював «Лель і Полель»,

«Не спитавши броду», «Іригація». Упорядник тритомника «Українські народні казки» (1946—48). Помер 20 листопада 1954 року у Львові.

100 років тому (3—7 жовтня 1926) під головуванням відомого вченого Івана Горбачевського у Празі відбувся I Український науковий з'їзд в еміграції.

85 років тому (1941) у концтаборі поблизу Котласа (тепер — Архангельська обл. РФ) помер Остап Луцький, український поет, критик, перекладач. Один із організаторів (1906) літературної групи «Молода муза». Народився 8 листопада 1883 року в Луках (тепер — Львівська обл.).

4 жовтня

135 років тому (1891) народився український поет німецького походження Юрій Клен. Помер 30 жовтня 1947 року в Авгсбурзі (Німеччина).

85 років тому (1941) у Миргороді на Полтавщині народився Леонід Губерський — довголітній ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка, академік НАН України, Надзвичайний і Повноважний Посол України, Герой України.

6 жовтня

185 років тому (1851) народився Федір Лизогуб, український громадський і державний діяч, голова Ради Міністрів Української Держави за часів Павла Скоропадського. Помер на еміграції в Югославії у 1928 році.

145 років тому (1881) у Носівці (тепер — Чернігівська обл.) народився Іван Кочерга, український драматург, театральний критик. Помер 22 грудня 1952 року в Києві.

8 жовтня

155 років тому (1871) народився Іван Піддубний, український спортсмен, борець. Помер 8 серпня 1949 року.

35 років тому (1991) прийнято закон «Про громадянство України».

9 жовтня

70 років тому (1966) помер видатний фізик, один з творців радянського «Уранового проекту» Євген Завойський. Народився 28 вересня 1907 року в Могилеві-Подільському на Вінниччині.

10 жовтня

405 років тому (1621) українські козаки на чолі з гетьманом Петром Сагайдачним перемогли турецьке військо під Хотинном.

11 жовтня

155 років тому (1871) у Єйську на Кубані народився Григорій Пере-

дерій, один з основоположників будівельної механіки. Помер 14 грудня 1953 року.

130 років тому (1896) у Серафінці на Станіславівщині народилася Марія Велигорська, учасниця національно-визвольного руху, громадська активістка української еміграції в Канаді. Померла 7 вересня 1976 року в Торонто.

85 років тому (1941) у Перекалах (Рівненська обл.) народилася Антоніна Листопад (спр. прізви. — Нікітіна), українська поетеса.

14 жовтня

105 років тому (1921) в Києві відкрився Всеукраїнський собор УАПЦ.

15 жовтня

105 років тому (1921) в Березовій Рудці на Полтавщині народився Дмитро Луценко, видатний український поет-пісняр. Помер 16 січня 1989 року в Києві.

100 років тому (1926) у Києві відкрився Російський драматичний театр (з 1939 — ім. Лесі Українки). Тепер — Національний академічний театр імені Лесі Українки.

16 жовтня

150 років тому (1876) народився Сергій Єфремов, відомий літературознавець, член Центральної Ради, засуджений російськими окупантами на процесі СВУ в 1930 році. Загинув у 1937 році.

85 років тому (1941) закінчилася оборона Одеси військами Приморської армії та частиною сил Чорноморського флоту за активною підтримкою населення міста.

20 років тому (2006) загинув відомий український державник Юрій Оробець, народний депутат України, Герой України (посмертно). Народився 19 червня 1955 року.

17 жовтня

90 років тому (1936) у Теліжинцях на Київщині народився Іван Драч, поет, кінорежисер, літературний критик, перекладач, громадсько-політичний діяч. Голова Товариства «Україна-Світ». Один із організаторів та перший голова Народного Руху України. Лауреат Державної премії імені Т. Г. Шевченка (1976). Народний депутат України кількох скликань. Ініціатор заснування кафедри історії світового українства в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. Помер 19 червня 2018 року.

18 жовтня

150 років тому (1876) народився Сергій Єфремов, політичний, гро-

мадський і державний діяч, письменник, журналіст, дійсний член ВУАН, член Центральної Ради. Помер 10 березня 1939 року.

90 років тому (1936) у Новій Слободі Сумської області народився Іван Черняков, український археолог, дослідник давніх культур Надчорномор'я. Помер 4 грудня 2011 року.

18—22 жовтня

430 років тому (1596) у Бересті на соборі більшою частиною православної ієрархії на чолі з Київським Митрополитом Михайлом Рогозою було проголошено унію й визнано главенство Папи Римського.

19 жовтня

100 років тому (1926) у Коропці, що на нинішній Тернопільщині, народився Богдан Гаврилишин, відомий економіст сучасності. Помер 24 жовтня 2016 року.

80 років тому (1946) народився Ігор Пасічник, довголітній ректор Національного університету «Острозька академія», Герой України.

21 жовтня

105 років тому (1921) Василя Липківського висвячено на Митрополита УАПЦ.

22 жовтня

135 років тому (1891) у Сербинівці (тепер — Вінницька обл.) народився Юрій Клен (спр. — Освальд Бургардт), український поет, літературний критик, перекладач, науковець. З 1931 — на еміграції. Написав поеми «Прокляті роки», «Попіл імперії», збірку віршів «Каравела». З 1943 — викладач у Німецькому університеті та Українському вільному університеті в Празі. Залишив книгу есе «Спогади про неокласиків». Помер 30 жовтня 1947 року в Авгсбурзі (Німеччина).

90 років тому (1936) на Волині народився Ярослав Федорчук, один з творців партії «Батьківщина», народний депутат України чотирьох скликань, автор художніх книг і кінофільмів, один з дослідників трагічних подій на Волині в 1943 році.

23 жовтня

25 років тому (2001) помер видатний український історик Михайло Браичевський. Народився 6 вересня 1924 року в Києві.

24 жовтня

175 років тому (1851) помер Лук'ян Кобилиця, керівник національно-визвольного руху на Буковині в 40-х роках XIX ст. Народився у 1812 році.

27 жовтня

350 років тому (1676) було підписано Журавненський мирний договір між Річчю Посполитою і Османською імперією, який завершив польсько-турецьку війну 1672—1676 років. Поділля залишалося у складі Османської імперії, значна частина Правобережної України (за винятком колишніх Білоцерківського і Паволоцького полків) визнавалася козацькою територією під управлінням гетьмана П. Дорошенка.

250 років тому (1776) народився Яків Маркович, український історик, автор праці «Записки про Малоросію, її жителів та виробництва». Помер 1804 року.

170 років тому (1856) у Сокалі на Львівщині народився Іван Кипріян, музикант, диригент, капелан УГА. Загинув у більшовицькому концтаборі в Сибіру в 1924 році.

28 жовтня

145 років тому (1881) у Львові засновано українське педагогічне товариство «Рідна школа».

140 років тому (1886) народився Всеволод Змієнко, український військовий діяч, генерал-хорунжий з 1917 року. Був начальником штабу Одеської гайдамацької дивізії. Під час антигетьманського повстання Директорії очолював Південно-Східну групу українських військ в районі Одеси. В еміграції займався громадською діяльністю. Автор спогадів з історії українських визвольних змагань. Помер 30 жовтня 1938 року.

90 років тому (1936) помер відомий український діяч Кубані, професор Українського вільного університету та Української господарської академії Федір Щербина. Народився 13 лютого 1849 року.

29 жовтня

135 років тому (1891) помер Олександр Потебня, український мовознавець, філософ, етнограф, літературознавець, психолог, педагог, громадський діяч. Член-кореспондент Петербурзької Академії наук (1875). Основоположник психологічного напрямку в слов'янському мовознавстві й творець лінгвістичної поетики, вивчав проблеми загального мовознавства, фонетики, граматики, семантики, наголосу, етимології, теорії літератури, фольклору, етнографії, історії мов. Автор фундаментальних праць «Думка і мова», «Мова і народність», багатьох рецензій, наукових статей та ін. Вивчав також проблеми психології творчості, етнічної психології, герменевтики. Народився 10 вересня 1835 року на хуторі Манів (тепер — Гришине Сумської області).

30 жовтня

150 років тому (1876) помер видатний геолог Олександр Чекановський. Народився 24 лютого 1833 року в Кременці, що в нинішній Тернопільській області.

145 років тому (1881) у Великих Будищах на Полтавщині народився Володимир Костенко, видатний суднобудівник. Помер 1966 року.

115 років тому (1911) на Прикарпатті народився Григорій Крук, видатний український скульптор. Помер 15 грудня 1988 року.

90 років тому (1936) у Дніпропетровську народилася Поліна Астахова, українська гімнастка, багаторазова олімпійська чемпіонка. Померла 5 серпня 2005 року.

85 років тому (1941) розпочалась оборона Севастополя силами гарнізону міста, Чорноморського флоту і військами Приморської армії. Закінчилася 4 липня 1942 року.

70 років тому (1956) помер Володимир Філатов, російський та український офтальмолог, академік АН УРСР. З 1903 року жив та працював в Одесі. Створив українську школу офтальмологів. Запропонував низку оригінальних хірургічних методів відновлення зору, зокрема уперше запропонував для пересадки рогівку очей трупів. Народився 27 лютого 1875 року в Михайлівці (нині — Пензенська обл., РФ).

31 жовтня

115 років тому (1911) народився Олександр Ахієзер, один з видатних фізиків сучасності. Помер 4 травня 2000 року в Харкові, де працював усе життя.

5 років тому (2021) помер український письменник, лауреат Шевченківської премії, автор пригодницьких повістей для дітей та підлітків Володимир Рутківський. Популярність йому принесла повість «Сторожова застава», яку було екранізовано. У 2011 році Володимир Рутківський став лауреатом премії «Книга року Бі-Бі-Сі». Народився 18 квітня 1937 року.

У ЖОВТНІ

195 років тому (1831) у Харкові засновано альманах «Український вісник».

95 років тому (1931) українські організації Москви звернулися до наркомата освіти РСФРР Андрія Бубнова з вимогою забезпечити нормальне функціонування Українського театру в столиці.

90 років тому (1936) у Харбіні вийшов альманах «Далекий Схід», який присвячувався життю українців на Зеленому Кліні.

**«СПЛИ ГРУШІ З СТАРОГО ДЕРЕВА УКРАЇНСЬКОГО ЗРАДНИЦТВА...»
(до 120-річчя публікації статті Симона Петлюри «Про малоросів»)**

Проблема українського запроданства була постійно присутня в публіцистичній творчості Симона Петлюри. Можливо широкому загалу найбільш відома його праця «Московська воша», де автор різко картає зрадників українського народу, що перетворилися в московських прикащиків і збиткуються над ним.

Але вже на початку своєї свідомої політичної діяльності Симон Петлюра не омиає вказану тему. Так, опинившись на Кубані в 1902 році, він звертається до нащадків нашого славного козацтва, нагадуючи їм про високий обов'язок перед рідним народом: «Спогадайте, — може забули, — хто ви і чиї ви діти... Ваші діди — то було вільне запорозьське військо... і славилось на цілий світ надзвичайною боротьбою за волю України... Славними були ваші діди... і чим же стали Ви? Холопами московського царя...».

Полтавець Петлюра не просто соромив тих кубанських козаків, які готові були взяти участь у каральних акціях проти робітників. Він хотів, аби вони відчували своє національне єство, зрозуміли, що Україна для них — рідна мати, яку їм доведеться ще й захищати колись: «Прокиньтесь ж і Ви! Хай розкриються ж Ваші засліплені очі, і як настане та година, коли наш народ підніметься проти царя і його холопів-міністрів й захоче собі волі, не заважайте цьому... Не стріляйте в робітників, а самі приставайте до них... Бо вони хочать волі для людей. Ваші діди билися за волю... Згадайте ж їх і сами ставайте до боротьби за святу правду. Хай згинуть вороги нашої України і нашого люду — цар з його прислужникам. Тоді настане краще життя...».

За це, до речі, він і потрапив уперше до в'язниці там же, на Кубані. А запроторили його туди й наглядали за ним там наші ж землячки, які повторювали на своє виправдання: «Я тоже малорос...». Очевидно, саме розмови з тими «також малоросами» і стали підґрунтям для розкриття теми про малоросійство та його шкоду для українства. Надруковано цей твір було в жовтні 1906 року в київській газеті «Рада», де Симон Петлюра тоді працював відповідальним секретарем.

Про малоросів

Пригадую собі сторінки із історії нашого народу.

Вони завше викликали в душі моїй тяжкі почуття, а спомин про них гостро й пекуче краяв моє серце.

Передо мною як живий стоїть огидливий образ гетьмана Брюховецького, що за «ласоці» та за московські подарунки продавав свою Україну, зневажав її честь і інтереси свого народу...

За цим запроданцем ідуть інші. їх багато, сотні, і цілі тисячі... Як п'явки, вони висисали всі сили і всю кривавицю з живого організму народнього. Вони, як той бур'ян, глушили здорові рослини, що виростили й хотіли буяти на рідному полі. Кожний їх подих був нездоровим і мертвою отрутою був він для всього живого.

Вони, ці запроданці, зробили все, що тільки могли, аби Україну, вільний край, де панували воля й права чоловіка, повернути в страшне пекло мук і страждань...

Вони, ці іуди, залишили глибокий слід в історії нашого народу і породили ціле покоління ще гірших запроданців, ще гірших зрадників, що тільки й живуть надіями на «ласоці», на різні «нагороди», і не перестають лизати руки і збирати крихти з-під столу «власць имущих».

Поміж ними більше таких, яких можна зарахувати до «безбатьківщин». Це люде «без роду, без племені».

Але є чимало і таких, що признаються до свого народу і гордо заявляють:

— Я теж українець! Або:

— Какъ-же, и я малороссъ!

І коли я зустрічаюсь з таким «малороссомъ», мені завше пригадується один мій «знайомий» жандарський офіцер, який, забравши у мене на трусі українські «нелегальні» книжки, тепер вже дозволені, почав зо мною «циру» розмову. Він без мила ліз в мою душу, сподіваючись, очевидно, зустріти і з мого боку таку ж саму щирість і одвертість...

— Ех, молодий чоловік, кар'єру собі губите, будучність свою псуєте...

— Це моє діло, — відповів я йому.

— Ну, конечно, я знаю. Я тільки так... по-дружеськи...

Я витріщив очі і хотів було заявити, що «дружбы» з ним ніколи не вів, та певно й не буду.

Він зрозумів, мабуть, це і з таємничим видом і притишеним голосом почав мені плести:

— От у вас найдена «малорусская» література. Да... тамъ много интереснаго... Только зачѣмъ вы увлекаетесь всѣмъ этимъ?... Знаете... я вѣдь самъ малоросъ — ще тише промовив він і зразу ж, наче перелякавшись своїх слів, — добавив:

— Тільки я не йду такъ далеко.

— О, добродію! Нащо ви так кажете? Ви підете дуже далеко. Всі «малоросы», такі от як ви, завше йшли дуже далеко, — відповів я йому.

Мій «цирий» жандар «малоросъ» образився і увірвав балачку.

Через півгодини він віз мене до тюрми і цілу дорогу уперто мовчав.

В тюрмі мені довелось зустрінути ще одного «тоже малороса», трохи тільки дурнішого і не такого пролазу, як «малоросъ» із жандармів. Це був начальник тюрми, старий кубанський козак, жорстокий деспот. Балакати по-російському він умів дуже кепсько, а коли вставляв якесь російське слово, то воно виходило у нього «ни къ селу ни къ городу».

— Що ж це, господине, задумали ви робити? До нашого народу підсовуєтесь? Один був народ порядний, та й той хочете споганити. Та я вас, с.с... вивішав би всіх, як наш Гонта колись вішав «жидів» та уніятів!...

— Хто його зна! Може б Гонта й не повісив мене, — процідив я крізь зуби. — А як уже вішати, то певно б, довелось раніш Гонту почепити...

— Що, Гонту? Ви мені не заговарюйте зубів. Я «тоже малоросъ»... Знаю дещо. Мій дід на Запоріжжю був.

— Дуже може бути.

— І не нас вчити таким пісклятам. Гонта... Гонта був герой, за правду стояв, а ви народ баламутите. Та ще який народ?... — з докором сказав мій «патріот» і скося поглянув на «патріота» в жандармському убранні. Я пильно поглянув на цю оригінальну «патріотичну» кумпанію і мимоволі згадав тих запродаців, що сто літ раніш «розпинали» нашу країну і затягували петлю на шию свого ж вільного народу.

Передо мною пишались, так мовити б, спілі груші з старого дерева українського зрадництва, запродацтва і національного каліцтва. Тим часом «славних прадідів великих правнуки погані» не вгавали. Жандарм почав признаватись, що він — з Катеринославщини і що дуже любить українські пісні, а начальник тюрми оповідав, як він укупі з Кухаренком рубав черкесів і як Шевченко любив Кухаренка.

— Чуєте? — звернувся він до мене, — так любивъ, що здѣлавъ йому посвященіє Кобзаря і сказавъ у тому посвященіі: «друже мій єдиний»... А за що? За то, що Кухаренко вѣрою и правдою служывъ на служби, не робывъ того, що вы робыте — и за свою службу дослужывся до генеральского чына... ить і я вже статський совітникъ — додав він згордо.

— Ще б пак, — зауважив я. — Хиба даром черкесів рубали... Я от кажу і офіцеру жандармському, що він теж далеко піде.

Особа «тоже малоросса» із начальників тюрми пригадалась мені, як читав я в «Кіевлянині» промову якогось д. Баришнікова на зібранню «Союза русских людей».

Д. Баришніков (певно раніш прозивався просто Баришником) радив зграї чорносотенців додержувати тієї ж самої тактики, якої колись тримались запорожці.

Мені нема чого виводити на чисту воду брехні д. Баришника і ті перекручування, які він робив з поводження і звичаїв запорожців. Як небо від землі, так різняться колишні лицарі і оборонці свободи від "истинно-русских" погромників. Мені хочеться лише підкреслити характерний факт участі в огидливих вчинках ворогів свободи і наших «землячків». Ви їх зустрінете скрізь; ціла маса шпівнів-«земляків», провокаторів, погромників набирається із темних елементів нашого народу. І коли ви може іноді не осудите їх і зумієте инколи простити їх, бо часто ці елементи «не знають, що творять», то «малороси», як от мій знайомий жандар або начальник тюрми, можуть тільки викликати в душі вашій глибоке обурення і болючі почуття за ту націю, яка породила оттаку гидоту.

«Я тоже малоросс!» — Як це стало гидко чути! Такі слова вириваються у бездушних, денаціоналізованих запродавців; вони стали ознакою не тільки повного недбалства до інтересів нації, до інтересів пригнобленого люду, але ознакою ренегатства і злочинства проти того народу, ім'я якого так зневажають і обкидають грязюкою оці вилюдки, коли називають себе «тоже малороссами».

«МАНІФЕСТАЦІЯ ТРИУМФУ УКРАЇНСЬКОГО ЖИТТЯ» (до 100-річчя вшанування Михайла Грушевського в Київському університеті)

У 1926 році Київського університету не існувало — в його приміщенні функціонував інститут народної освіти. Але коли постало питання, де відзначати 60-річний ювілей керівникові Історичної секції Всеукраїнської Академії Наук (ВУАН) академікові Михайлу Грушевському, то сам він був радий, що для головних урочистостей було обрано Червоний корпус рідного для нього колись університету, в стінах якого формувався його світогляд й звідки розпочиналося його сходження до наукових вершин.

Зрештою, вони й заангажували його до політичної діяльності, бо не

часто в світовій історії траплялося, що на найвищий провід у своєму середовищі нація обирає кандидата заочно — саме так сталося з Михайлом Грушевським, якого щойно створена на хвилі російської демократичної революції в Петрограді Українська Рада в Києві обирає на свого голову, хоч він у цей час перебуває далеко від рідної землі: на засланні в москві.

Можливо, до речі, Київська Українська Рада — одна з із сотень інших, які в ті дні витворилися на просторах російської імперії від Балтики до Тихого океану — перебирає на себе функції головного центру українського національно-визвольного руху, що її очолює Михайло Грушевський (а це ж він на початку XX століття науково довів усьому світові про окремішність української нації), саме тому після цього іменується Центральною.

Тож цілком природним було те, що 3 жовтня 1926 року зала Червоного корпусу, в якому навчався Михайло Грушевський, була переповнена науковцями, викладачами й студентами, представниками громадськості. І грім оплесків зриває президент ВУАН Володимир Липський, коли наголошує, що «Історія України-Руси» авторства ювіляра — «це величезна праця, складена оригінально, з використанням сили різних джерел, багатьох першоджерел, це перша повна, наукова й докладна Історія нашої землі, починаючи від майже легендарних часів. Тепер, коли вона вже єсть, навіть трудно собі уявити, як без неї можна було жити. Як історик — Ви стали відомі не тільки в межах України, не тільки в межах нашого Союзу, але й далеко за кордоном. Якби навіть у Вас була тільки одна ця праця, то й тоді б вона була вічним нерукотворним пам'ятником...».

На значенні фундаментальної багатотомної «Історії України-Руси», що «відповідає вимогам європейської методології, підводить підсумки усієї попередньої української історіографії в її джерелах і розвідках і стоїть нарівні з аналогічними історіями інших народів», зупиняється академік Дмитро Багалій. Про видатні заслуги Михайла Грушевського в розбудові Наукового Товариства імені Шевченка говорить його голова Кирило Студинський, що спеціально прибув зі Львова... Багато епітетів на адресу ювіляра скаже в своїй промові проректор Київського інституту народної освіти проф. О. Гермайзе.

Зрозуміло, що представники більшовицької влади, які заздалегідь готувалися до ювілею Грушевського виступали крізь призму відповідних директив, які були обговорені на спеціальному засіданні політбюро ЦК КП (б) У й підписані тодішнім її генеральним секретарем Лазарем Ка-

гановичем. А ще були привітання від наркома освіти РСФРР А. Луначарський, президента АН СРСР О. Карпінського, академіків В. Вернадського, В. Гнатюка, В. Бузескула, Д. Яворницького, від наукових установ та окремих учених з Берліна, Берна, Братіслави, Відня,

Женеви, Кракова, Загреба, Парижа, Праги, Риги, Рима. Була телеграма з Франції від колишнього соратника по роботі в Центральній Раді: «Сердечно вітаю. Винниченко».

Звичайно ж, особливо присутні чекали на слово ювіляра, котрий виступав аж два рази. Він насамперед подякував представникам оргкомітету, чийми стараннями «це нинішнє свято перетворилося з ювілею персонального на свято національне — на свято української науки, української культури». А що найважливіше — запропонував учасникам зібрання вшанувати пам'ять визначних представників української науки — М. Костомарова, В. Антоновича, М. Драгоманова та інших. При цьому закликав молоде покоління науковців завершити справу своїх славних попередників.

Подякувати всім за привітання Михайло Грушевський вирішив через київську газету «Пролетарська правда», де просив опублікувати текст його листа. Оскільки там скоротили авторський текст, то його оригінал було згодом надруковано у львівській газеті «Новий час» під назвою «Відкритий лист академіка до учасників ювілею».

ЗБИРАВ УКРАЇНСЬКИЙ ЦВІТ ПО ВСЬОМУ СВІТУ (до 90-річчя від дня народження Івана Драча)

У своєму житті Герой України Іван Драч у багатьох випадках ставав першопрохідцем нового здвигу. Так, у 1986 році на з'їзді письменників він першим поставив питання щодо висвітлення правди про Голод 1932—1933 років в Україні. А через три роки, на I з'їзді Народного Руху України за перебудову в 1989 очолює цю всенародну організацію, котра візьме на себе місію відновити власну державність. А після проголошення Акта про державну незалежність у 1991 році опиниться у вирі всепланетарного українського життя, коли обійме посаду голови Товариства «Україна — світ», яке відтепер перестає бути інструментом боротьби з українською демократичною діаспорою, а збирає український цвіт по всьому світові.

Так, Іван Драч відомий поет, написав 13 збірок поезії, переклав вірші багатьох світових класиків — Поля Елюара, Гарсія Лорки, Назима Хікмета. Його перу належать також сценарії до фільмів, якими гордиться український кінематограф. У першу чергу це «Криниця для спраглих» (1965), «Камінний хрест» (1968), «Іду до тебе» (1971), «Пропала грамота» (1972). Мав заслужену нагороду — Шевченківську премію (1976, за збірку «Корінь і крона»), а також Державну срср (1983, за перекладену збірку «Зелена брама»). Мабуть, не всі знають про те, що Івана Драча двічі висували на здобуття Нобелівської премії з літератури (1967, 2018).

Однак ці досягнення вважав недостатніми для повного задоволення зробленого за його активної життєдіяльності. Про це він чітко сказав і в своєму звіті на III Всеукраїнських Зборах Народного Руху України, до якого ще будуть повертатися не раз у майбутньому. Бо ж не всі тоді прислухалися до нього, своєчасно не підправили процесу утвердження відродженої за найактивнішої участі уродженця звичайного українського села Теліженці на Київщині Івана Драча незалежної Української держави. Поряд з цією його заслугою перед українським народом у контексті особорення українців світу почесний доктор Київського національного університету імені Тараса Шевченка Іван Драч ще вимріяв заснувати в його стінах кафедру історії світового українства, яка зможе не тільки підготувати кваліфікованих фахівців для постійного контакту нашої держави з еміграцією, а й поставити на наукову основу вивчення її внеску в розвиток світової цивілізації.

На його звернення Вчена рада вишу навесні 2018 року підтримала ініціативу свого почесного доктора, чим до певної міри спокутувала перед ним вину своїх попередників, котрі в радянські часи виключили Івана Драча за політичні погляди з філологічного факультету. Він з радістю сприйняв це рішення й пішов у засвіти зі сподіванням на успіх ініційованої ним великої справи для всього українства.

МАЙБУТНЄ РУХУ, МАЙБУТНЄ УКРАЇНИ
(Тези доповіді голови Руху на III Всеукраїнських Зборах
Народного Руху України)

За першим порухом нашої ще не досить усамостійненої свідомості виникає природня спокуса назвати треті Великі Збори Руху — З'їздом переможців. Через круговерт нашої політичної боротьби – часом утолі і удавної, а часом — не дуже: на могутній хвилі українського патріо-

тизму, для багатьох геть несподіваного і неочікуваного, через карколомні повороти і пертурбації на політичній карті СРСР і в біографіях його внутрішніх колоній — крізь увесь цей стрибок історії не забуваймо одного. А саме: три роки тому виник Рух і підніс синьо-жовтий прапор і тризуб як символ відновлення тисячолітньої держави Руси-України. Лише три роки. І лише короткі три роки тому наша мета виглядала непевною перспективою, а для більшості нашого надлюдськими стражданнями вченого-перевченого, мученого-перемученого, нищеного-перенищеного народу (не будемо приховувати від себе) — не дуже й то реальною. А для всього світу — то й зовсім, мабуть, химерою і утопією купки мрійників, непрактичних інтелігентів.

Красивий і милий серцям українців мирний і лагідний прапор кольору небес і пишеничного золота майорить нині над вищими державними установами незалежної України і навіть над найміцнішими осередками покорі і упокорення українства — сільрадами; над президентським лімузином і перед Організацією Об'єднаних Націй. Той прапор, всього лише мініатюрні зображення якого на вилогах піджаків демократичних депутатів викликали кризові парламентські ситуації у Києві і в Москві. Той прапор, одна з'ява якого супроводжувалась рефлекторними, автоматичними клацаннями затворів і знімала над головами чоловіків, жінок і дітей гумові кийки, мов ціпи, в міцних бездумних руках колоніальної жандармерії — цих донедавна невтомних молотників наших тіл і душ і мізків — той прапор нині осіняє військові плаці, на яких учораїні імперські «советские воины», кадебісти і омонівці присягають на вірність українському народові, матері-Україні. І самі цим святим причастям олюднюють себе, ошляхетнюють, змиваючи з себе принизливе тавро ланскнехтів Язова, Крючкова і Пуго, Івашка, Горбачова, бісівської раті, що допомагала виварювати у пекельній смолі імперського казана велику українську націю.

Даруйте мені цю щирю патетику. Не може бути забагато почуттів і слів, щоб піднести Богові милосердному і народові нашому славному перед тим, як знову стати до многотрудної нашої праці і сказати зовсім інше — земне, щоденне, нагальне робітницьке. Бо тільки на буденних клопотах і ужинках тримаються і празники наші, і віра, і пісня, і держава Україна. Хазяйська відповідальність за себе і нащадків наших владно спонукує сказати це інше слово. Ось воно: ми — не переможці. Ще не переможці. Політичний (і геополітичний), економічний, соціаль-

ний і соціально-психологічний аналіз і просто здоровий глузд засвідчують: перед синами і дочками України, у ній і поза нею суціль, постає багато в чому безпрецедентне і небувале завдання: водночас і воднораз, у ході всесвітньоукраїнської толоки, і класти стіни власного українського дому, і уточнювати його архітектуру; зміцнювати вже закладений фундамент, і винаходити та припасовувати до звичних — ще й нові будівельні матеріали та конструкції. І подбати, щоб цей наш дім був просторий і затишний для кожного, і був неприступною фортецею для споконвічно ледачих і завидющих сусідів — не біймося, нарешті, цих слів, називаймо речі своїми іменами. Ми ж то знаємо давно, що оце саме так, що наша м'якість і щирість невтомних трударів, наша щедрість аж до самозречення — саме це є Богом дані чесноти українського національного характеру, та коли вони впевнені надміру і безоглядно та позбавляли нас навіть людської привілеї віддавати останню сорочку ближньому і далшому. Її, цю останню сорочку, з нас знімають інші, не питаючи нас. З шкурою знімають.

Ми не переможеці, бо ще не переміг український народ, бо не побудував ще міцної держави — економічно, політично, у військовому відношенні. А головне — ще не взяв до своїх рук власне багатство рідної землі, щоб обернути його, нарешті, на власні потреби. Ми стоїмо перед загрозою класичного неоколоніалізму, коли небезпека того, що Україну «окраденою збудять», стає дуже реальною. Наче тараном руйнується ще не запроваджена наша фінансова система, ніби й нічого не змінилось у центрі, бо Україну висотують російські управлінські структури, витягаючи свою економіку з кризи за рахунок поглиблення й цілковитого порушення господарства України. На Україну, а не когось іншого, націлені по команді «товсь» ракети Чорноморського флоту. Як у свою вотчину вояжують російські офіційні політики в Український Крим. З усіх сил надручуючи тим маси людей до критичного вибуху. Чужа держава мародерствує і поганстерському краде з України все, що погано лежить — метали і руди, військові літаки й сучасну техніку, доки ми бовтаємося в безбережжі безсилої риторики. Єльцинська президентська рать і його волонтери не зупиняються навіть перед тим, щоб підбурювати проти України її російськомовне населення, намагаючись обернути його на пішаків, на жертви у боротьбі проти інших націй сусідніх незалежних державах, а держава Україна ще не готова обстоювати навіть найелементарніші

людські і національні права українців поза її межами, часто утискуваних і гнаних. Кримські власті нетримкою рукою вимикають на території України державні радіо і телебачення, в Україні хочуть вирвати язик — її засоби масової інформації, за українську валюту російські кореспонденти ведуть за кордон антиукраїнську пропаганду на весь світ. Президент, прем'єр-міністр, Верховна Рада нічого досі не протиставили цій психологічній війні проти України, а ми знаємо, якими небезпечними є отруєння масової свідомості, деморалізації народу.

Отже, хотілося б, щоб Треті Великі Збори Руху стали місцем тверезої оцінки, а в чомусь і переоцінки, нашої діяльності, глибокого аналізу нової обстановки, нового етапу реалізації головної програмної мети Руху — розбудови незалежної, багатой, сильної держави України.

Рух від самого початку свого існування послідовно заявляв, що не претендує на завоювання влади. І це було правильно. Боротьба за неподільну владу і боротьбу за незалежну Україну (а це є і залишається головною метою Руху) — було речами несумнівними. Неподільна влада приваблює небагатьох, а неподільна незалежність — потрібна всьому народу України. Це був не парадокс, а реалістичне розуміння становища в Україні, а України в світі.

Але ми не відкидали і не заперечували участі Руху у визначенні тактики і стратегії розбудови держави Україна, у практичному здійсненні широкого кола державнотворчих завдань. І насамперед — у завоюванні самої незалежності України від імперії. Якраз саме масова підтримка ідей Руху практично в усіх верствах населення, що засвідчив референдум 1 грудня, стала значною мірою наслідком участі демократичних депутатів у найвищому органі влади — нашому парламенті і в місцевих радах. Адже й та Народна Рада, яку всі запам'ятали від самого початку завдяки її енергійному, потужному обстоюванню інтересів народу України, перебувала фактично на позиціях Програми Руху і вирішальним чином вплинула на хід політичних подій не лише в Україні, а й у колишньому Союзі, зробила хід цих подій сприятливішими для утвердження нашої незалежності.

Зараз ситуація змінилася таким чином і настільки, що Рух уже зобов'язаний ставити питання про розширення своєї присутності в усіх органах державної і місцевої влади. Ми не повторюємо сумнозвісне: «Есть такая партия!» і не претендуємо на монопольну політичну

владу. Історія за свій короткий дворічний відтинок проілюструвала вкотре тисячолітню істину про те, що інтереси народу, нації — вищі за інтереси класові, за інтереси будь-яких партій. Ми зобов'язані пильно стежити за явними, а ще більше за прихованими, підпільними маневрами однієї з найпроклятіших, найфатальніших антиукраїнських сил в Україні — партії більшовиків, комуністів, що була і є, як я вже колись казав, моги́льником свого народу. Але ми також зобов'язані не забувати, що багато українських комуністів виявилися — хто раніше, хто пізніше, хто під тиском обставин, хто самотужки — усе ж таки патріотами свого народу, здатними до прозріння і розуміння історичного розвитку своєї Батьківщини.

Ми мусимо, нареши́ті, спекатися в собі хохляцтва і малоросійщини, що були цілі століття нашим ганебним внутрішнім ганджем, і відмовитися від партійного куркульства (чи партійного неможництва, від дитячого мірення на паличці, чия партія зверху). Не дурімо ні себе, ні інших: партійну окремішність, відрубність, гру в партійні крем'яшки, аж до самозабуття плекають ті громадяни, які не можуть чи не бажають принести на олтар всеукраїнські справи чи ідеї нічого путнього, нічого корисного ні в якій сфері життя суспільства і держави. Егоїстичні угруповання так схожі то на шляхетські розкоші, то конфедерації, то на ворожнечу між реєстровими і нереєстровими козаками, то на постійно провокований розкол на пролетарів, селян та інтелігенцію, здається, привчили нас чи й на довічно боротися один з одним, перемогати тільки своїх і, врешті-решт, робити все можливе, аби всіх нас завжди перемогали чужинці.

Ще біблійні пророки та апостоли відкрили ту незаперечну істину, що національний храм, який торгівці захирають своїми ятками та лавочками, неодмінно буде зруйнований і раз, і вдруге, і втретє.

ЛИСТОПАД

1 листопада

175 років тому (1851) народився Іван Манжура, український поет, фольклорист, етнограф. Автор збірки «Народні пісні в записах Івана Манжури». Помер 15 травня 1893 року в Катеринославі (тепер — Дніпро).

165 років тому (1861) у Карлівці (тепер — Зелений Яр Миколаївської обл.) народилася Дніпрова Чайка (спр. — Людмила Василювська), письменниця, перекладачка. Брала участь у роботі київської «Просвіти». Друкувалася у журналах «Зоря», «Киевская старина», «Літературно-науковий вістник», «Дзвінок» тощо. Дніпрова Чайка — автор лібретто опер М. Лисенка «Коза-дереза», «Пан Коцький», «Весна-красна» та ін. Померла 13 березня 1927 року в Германівці (тепер — Красне Друте Київської обл.).

100 років тому (1926) в Гарбузах Зборівського повіту (нині — Тернопільська обл.) народився Іван Шевців — відомий діяч української діаспори в Австралії, довголітній парох церкви Святого Андрія в Сідней. Помер 21 березня 2012 року в Австралії.

75 років тому (1951) в Києві народилася Любов Копаниця, фольклористка, літературознавець, професор Інституту філології КНУ імені Тараса Шевченка.

35 років тому (1991) прийнято Декларацію прав національностей України.

2 листопада

105 років тому (1921) у родині українських емігрантів народився Василь Мосієнко, один з найвідоміших канадських хокеїстів. Помер 9 липня 1994 року у Вінніпезі.

3 листопада

85 років тому (1941) більшовицькі диверсанти підірвали Успенську церкву Києво-Печерської лаври.

55 років тому (1971) помер Григорій Бей-Бієнко, російський та український ентомолог, чл.-кор. АН СРСР. Виявив закономірності зміни фауни при освоєнні цілинних земель та обґрунтував принцип зміни місцепроживань наземних організмів. Народився 7 лютого 1903 року.

4 листопада

105 років тому (1921) розпочався Другий Зимовий похід Армії УНР.

50 років тому (1976) помер Ілля Поляков, український біолог та історик науки, член-кореспондент АН УРСР. Народився 16 вересня 1905 року.

4—29 листопада

105 років тому (1921) відбувся Другий зимовий похід армії УНР під командуванням Юрка Тютюнника.

5 листопада

160 років тому (1866) народився Михайло Іванів, український військовий діяч, генерал-майор. В українському війську з 1917 року. Член Центральної Ради, член Українського Генерального Військового Комітету. Помер у 1926 році.

6 листопада

215 років тому (1811) у Підлиссі (тепер — Львівська обл.) народився Маркіян Шашкевич, український письменник, громадсько-культурний діяч, етнограф, фольклорист, один із організаторів і керівників культурно-освітнього гуртка «Руська трійця». Стараннями Шашкевича і його товаришів у 1837 році побачив світ альманах «Русалка Дністровая», який мав популяризувати українську мову та нести знання в народ. Уклав «Читанку» (1836), яка стала найпопулярнішим твором для народного читання. Йому належить також перша інтерпретація «Слова о полку Ігоревім» (дійшов тільки фрагмент «Плач Ярославни») сучасною українською мовою. Помер 7 червня 1843 року в Новосілках (тепер — Львівська обл.). Похований на Личаківському цвинтарі у Львові.

90 років тому (1936) народився Ігор Турчин, легендарний тренер жіночої гандбольної команди „Спартак” з Києва, яка під його керівництвом здобула 20 перемог поспіль у чемпіонатах СРСР і 13 — в Кубку європейських чемпіонів. Помер 4 листопада 1993 року.

7 листопада

115 років тому (1911) у родині переселенців з Чернігівщини до Сибіру народився Михайло Янгель, видатний творець ракетної техніки. Помер 7 листопада 1971 року в Дніпропетровську, де тривалий час очолював конструкторське бюро «Південне».

90 років тому (1936) у Первомайську Миколаївської обл. народився Микола Вінграновський, поет, письменник, сценарист, кінорежисер. Лауреат Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка (1984). Автор поетичних збірок «Атомні прелюди» (1962), «На срібнім березі» (1978), повістей «Сіроманець» (1977), «Літо на Десні» (1983) та ін. Помер 27 травня 2004 року в Києві.

75 років тому (1951) у Києві розпочав роботу перший в Україні телевізійний центр.

8 листопада

135 років тому (1891) у Вовчанську (тепер — Харківської обл.) наро-

дився Олесь Досвітній (спр. — Олександр Скрипаль), український письменник. Був членом організацій «Гарт», ВАПЛІТЕ. Незаконно репресований 1933 року. Помер 9 червня 1934 року в Києві.

30 років тому (1996) помер довголітній директор Інституту фізики АН УРСР Митрофан Пасічник. Народився 17 червня 1912 року в Журківцях на Полтавщині.

9 листопада

105 років тому (1921) в Червоноармійському Донецької області народився Віктор Чукарін, видатний український гімнаст, абсолютний чемпіон Олімпійських ігор (1952, 1956), світу (1954), СРСР (1949—1951, 1953, 1955). Помер 25 серпня 1984 року.

10 листопада

100 років тому (1926) у Берліні засновано Український науковий інститут, який очолив Дмитро Дорошенко.

50 років тому (1976) в Оссінгу (США) помер Роман Купчинський, український письменник, критик, композитор. Один із творців літературної групи «Митуса». З 1944 — на еміграції. Народився 24 вересня 1894 року в Розгадові (нині — Тернопільська обл.).

45 років тому (1981) у Москві помер Олександр Запорожець, український та російський психолог. Учень і колега Леся Курбаса. Доктор психологічних наук (1958), один із засновників Харківської школи психології. Директор Інституту дошкільного виховання АПН РРФСР (1960—1981). Розробляв основи загальнопсихологічної теорії діяльності в онтогенетичному аспекті, а також проблеми розвитку особистості. Висунув і розробив теорію перцептивних дій, на основі якої була розроблена цілісна система сенсорного виховання. В останні роки свого життя розробляв теорію емоцій як особливої ланки смислової регуляції діяльності. Народився 12 вересня 1905 року в Києві.

20 років тому (2006) у США помер видатний актор українського походження Володимир Палагнюк (Джек Паланс), котрий ніколи не відрікався від своєї нації.

11 листопада

145 років тому (1881) у Лемішівці на Полтавщині народився Ілля Самойлович, археолог, автор численних розкопок і знахідок на теренах міста Києва та його околиць. Знайшов і дослідив чимало скарбів і давніх могильників, досліджував історію давньоруського міста Коростеня. Помер у 1973 році.

130 років тому (1896) народився Іван Левицький, український археолог. Працював у Житомирському краєзнавчому та Харківському історичному музеях, відкрив багато стоянок первісної людини на Волині, у Дніпровському Надпоріжжі, в Харківській області. Помер 1952 року.

90 років тому (1936) у Києві народилася Галина Пашкевич, дослідниця археології та палеоекології України. Авторка майже 100 наукових праць з палеогеографії, палеоботаніки, палеоекономіки.

90 років тому (1936) в Вербі Рівненської області народився Ярослав Ісаєвич, дослідник історії і культури Галицько-Волинської Русі (XI—XIV ст.). Помер у 2010 році.

85 років тому (1941) народився Михайло Гладких, український археолог, дослідник давньокам'яної доби (палеоліту). З 1987 по 2001 очолював кафедру археології Київського університету ім. Т. Шевченка. Автор праць з методології дослідження знахідок доби палеоліту, історії економіки та соціального ладу палеолітичного суспільства.

12 листопада

120 років тому (1906) у Києві народився Євген Жарковський, композитор, заслужений діяч мистецтв РРФСР (1968), Народний артист РРФСР (1981). В 1927 р. закінчив Київський музичний технікум. Написав понад 300 пісень, значна кількість яких присвячена морю. Помер у Москві в травні 1985 року.

110 років тому (1916) на Підгаєччині народився Аполлінарій Осадца, видатний архітектор, талант якого розкрився в США. Помер 26 вересня 1997 року.

85 років тому (1941) помер Кость Левицький, український громадсько-політичний і державний діяч, адвокат, публіцист, дійсний член НТШ і «Просвіти», голова уряду ЗУНР — Державного Секретаріату ЗУНР — 3О ЗУНР, член закордонного уряду Є. Петрушевича (1920—1923). Народився 18 листопада 1859 року.

14 листопада

60 років тому (1966) помер Микола Шлемкевич, український публіцист, філософ, редактор, видавець, громадсько-політичний діяч. Народився у 1894 року.

15 листопада

110 років тому (1916) у Ростові-на-Дону народився Мікулаш Неврлий, словацький літературознавець, україніст, критик, бібліограф.

Жив і працював Словаччині (з 1933). Відомий своїми працями про І. Франка («Іван Франко і чеська культура», «Іван Франко і словаки», «Мойсей» І. Франка в контексті світової культури») та про діячів «розстріляного відродження» («Михайло Семенко. Український футуризм і словацькі давісти», «Хвильовий і хвильовизм»). Помер 18 серпня 2019 року.

16 листопада

125 років тому (1901) у Великих Новосілках (нині — Донецька обл.) народився Володимир Касьяненко, український зоолог та анатом, академік АН УРСР. Помер 17 січня 1981 року.

19 листопада

110 років тому (1916) у Відні було проголошено указ імператора Австро-Угорщини Франца-Йосипа про автономію Галичини.

22 листопада

225 років тому (1801) у Луганську народився Володимир Даль, який створив для росіян і донині невичерпне джерело їхньої мови, уклавши в 1863—1866 роках «Тлумачний словник живої великоруської мови» в чотирьох томах і видавши російські приказки й прислів'я. Помер 4 жовтня 1872 року.

23 листопада

155 років тому (1871) народився Антін Кравс, український військовий діяч, генерал-хорунжий. Очолював групу об'єднаних армій УНР і ЗУНР, яка 31 серпня 1919 року вступила до Києва. Помер 13 листопада 1945 року.

135 років тому (1891) народився Федір Ернст, український історик мистецтва. Навчався у Київському університеті, працював у Всеукраїнському історичному музеї (1922—1933). Автор відомих праць з українського мистецтвознавства, зокрема — «Український портрет Х—XX ст.» (1925), «Георгій Нарбут: Посмертна виставка творів» (1926), «Українське малярство XVII—XX ст.» (1929), «Київ: Путівник» (1930). Помер 17 серпня 1949 року.

105 років тому (1921) в Базарі (нині — Житомирщина) було розстріляно котовцями 359 бійців Ю. Тютюнника, учасників Другого Зимового походу Армії УНР, захоплених у полон 17 листопада в бою під Малими Міньками.

24 листопада

220 років тому (1806) народився Олекса Стороженко, український

письменник, публіцист, мемуарист. Автор двотомної збірки «Українські оповідання» (1863). Помер 18 листопада 1874 року в Бресті.

70 років тому (1956) у Москві помер Олександр Довженко, письменник, сценарист, кінорежисер. Народився 10 вересня 1894 у Сосниці (тепер — Чернігівської обл.)

25 листопада

95 років тому (1931) президія Далекосхідного крайвиконкому ухвалила рішення про практичне здійснення українізації політосвітніх закладів.

26 листопада

220 років тому (1806) у Шостовиці народився Пилип Морачевський, поет-романтик, переклад лексикограф. Уклав «Словарь малороссийского языка по полтавскому наречию» (1853 р., не надрукований), писав для шкіл і широкого народного читача підручник «Священна історія». Помер у Шняківці (тепер — Чернігівської обл.) 29 квітня 1879 року.

28 листопада

105 років тому (1921) представники УНР і Азербайджанської Республіки підписали в Стамбулі протокол намірів про політичну і економічну підтримку.

75 років тому (1951) у бою з енкаведистами загинув крайовий провідник революційної ОУН Осип Дяків («Горновий»).

35 років тому (1991) у Москві помер довголітній керівник атомної промисловості СРСР, тричі Герой Соціалістичної Праці Юхим Славський. Народився 26 жовтня 1898 року в Макіївці на Донеччині.

25 років тому (2001) у Москві помер Гліб Лозино-Лозинський, конструктор аерокосмічних систем, в тому числі комплексів «Буран», «Макс». Народився у Києві 25 грудня 1909 року.

30 листопада

75 років тому (1951) народився Назарій Яремчук, видатний український співак. Помер 30 червня 1995 року.

У ЛИСТОПАДІ

105 років тому (1921) у лісах нинішньої Житомирщини розпочалося формування Волинської Української Повстанської Армії.

50 років тому (1976) у Києві було створено українську групу сприяння виконанню Гельсінських угод на чолі з Миколою Руденком.

**«ВИЗНАЮТЬ СВОЮ КРЕВНІСТЬ З РІДНИМ НАРОДОМ»
(до 120-річчя публікації статті Симона Петлюри про українські
молодіжні земляцтва у Санкт-Петербурзі)**

Прибувши вперше навесні 1906 року до російської столиці, Симон Петлюра звернув увагу на активність української громади Санкт-Петербурга. Особливо приємно вразила його діяльність молодіжного національного самоврядування. Тож подаючи постійно різну інформацію до київських газет, Петлюра ніколи не оминав молодіжної тематики, передусім розмаїття студентського середовища.

Природно, пильну увагу звертав на політичний аспект справи, оскільки колишній рупівець водночас став одним з організаторів петроградського комітету Української соціал-демократичної партії. Можливо, саме з його прибуттям до Санкт-Петербурга «серед українських по походженню студентів помітна нова приємна течія національного освідомлення і збудження інтересу до українського, своєрідного», хоч перед цим вони, як правило, були під впливом різних гуртків і організацій, як зазначає Петлюра в опублікованій у київській газеті «Рада» в листопаді 1906 року статті «Українська молодіж у Петербурзі».

Ці публікації були потужною підтримкою для молодіжних організацій, які виникали власне в Україні — їм було на кого рівнятися, вони могли апелювати до каральних органів на чин української, особливо студентської, молоді в російській столиці. Мовляв, якщо там дозволено, то чому не можна нам...

УКРАЇНЬКА МОЛОДІЖ У ПЕТЕРБУРЗІ

В місцевих вищих школах учиться декілько тисяч студентів українського походження. До останнього часу вони мало виявляли себе як українці і здебільшого гуртувались біля різних російських гуртків та організацій. Але останніми часами, а особливо цього року серед українських по походженню студентів помітна нова приємна течія національного освідомлення і збудження інтересу до українського, своєрідного.

Це видно хоч би з того, що серед студентів зростають і що далі, то все більше, різні українські «земляцтва», партійні гуртки різних ідейних напрямів, але українського характеру. Так, напр., в університеті заснувалось недавно «українське земляцтво», «Студентський гурток Української соціал-демократичної робітничої партії» і «Українська академічна громада».

Про діяльність останньої організації не можна ще нічого сказати, бо про неї ще мало чути; зато перші дві виявляють неабияку рухливість і жвавість. «Українське Земляцтво» хоч і має головним завданням матеріальну допомогу найбільш бідним із своїх членів, але не цурається і куль-

турно-просвітної праці. На зібраннях земляцтва, а також і на зібраннях студентів с. д. читають реферати, продають українські книжки.

Взагалі про українців-студентів Петербургського університету можна сказати, що їхній гурт найбільший, і вони виявляють найбільший інтерес до українства. Досить жваву діяльність в національному напрямі виявляють і українки-курсисти. На Бестужевських курсах жваво працює гурток українок, а курсисти з вищої школи Лесгафта домагаються навіть, щоб там заведено було виклади з української історії і історії української літератури. Саме тепер вони збирають підписи на петицію, яку мають подати курсовій раді в справі заснування на курсах українських кафедр.

Є також український гурток, хоч і невеликий кількістю, в Лісному інституті. Склався український соц.-демократичний гурток (щось більше 60 чол.) і на «Общеобразовательных» курсах. Взагалі про українське студентство в Петербурзі можна сказати, що національна свідомість його значно розвинулась за останній рік, і, коли раніш, таких свідомих можна було рахувати десятками то тепер їх декілька сот. Вони організуються в гуртки, прилучають до них земляків і, не дивлячись на ідейні різниці і напрямки, визнають свою кривдність з рідним народом і необхідність служити для його добробуту в національних формах.

З інших українських гуртків в Петербурзі треба згадати про діяльність колишньої редакції соціал-демократичної «Вільної України». Не маючи змоги, через урядові утиски, видавати регулярно самого журналу, редакція готує тепер до друку публіцистично-науковий збірник — «Вільне Слово», яке, певно, вийде з початку 1907 року. Видавництво «Боротьба» готує до друку: переклад брошури Браке «Геть соціал-демократів», а видавництво «Праця» — книжечку «Про державний лад». Обидві книжки вийдуть незабаром.

З БАТУРИНСЬКОГО КОРЕНЯ

(до 90-річчя від дня народження Миколи Кочерги)

У середині листопада 1708 року догорали залишки Батурина — за наказом безжалісного московського тирана Петра I («Батурин зжечъ полностью») його сатрап меншиков не тільки спопелив гетьманську столицю, а й вирізав усіх її мешканців. Тільки за те, що Іван Мазепа «ради всієї України» зважився на відчайдушний крок, аби порятувати її вже знеможену від чужоземного рабства.

Але саме в такий же поневоленій Україні, в такі ж

осінні дні 1936 року, 13 листопада, в тому ж Батурині народився Микола Кочерга. Цілком можливо, що розповіді дідів і батька-петлюрівця про минуле рідного краю справили відповідний вплив на формування національної свідомості юнака, бо на все життя він залишився з обов'язком захищати правду української історії, обороняти величні чини видатних її державників.

Цю місію він узяв на себе ще коли був пластуном у переселенському таборі ДіПі в Ерлінгені неподалік Мюнхена, і несе цей хрест і досі, мешкаючи вже понад 70 років за океаном. Протягом багатьох років очолює в Чикаго Фундацію Українського Геноциду, добиваючись встановлення повної правди про цей злочин москви, в тому числі й чисельності жертв українців.

У переселенському таборі в Ерлінгені малий Микола часто дослухався до розмов свого батька Гната з братом відомого культурного діяча української еміграції Симона Наріжного Олександром про Симона Петлюру. Тож образ видатного провідника українства в найважчі для нього часи назавжди запам'ятався юнакові, став для нього прикладом у житті. Тому коли Миколі Кочерзі українська громада Чикаго запропонувала очолити Фундацію імені Симона Петлюри, котра всі свої зусилля спрямовує для очищення світлого образу Голови Директорії та Головного Отамана військ УНР, організовуючи наукові дослідження й публікації документальних свідчень про організаторський чин видатного українського державника ХХ століття, то він був готовий узяти в ній провід. І вже протягом багатьох років клопочеться про розвиток петлюрознавства.

І що важливо, він, як правило, сам присутній на різних міжнародних конференціях, як в Україні, так і в інших зарубіжних країнах, де відбуваються підтримані його Фундаціями акції. Скажімо, торік він узяв участь у Форумі українців у Загребі (Хорватія), де, до речі, одержав відзнаку імені Симона Петлюри за подвижницьку діяльність у підтримці українського державотворення.

А за плідну діяльність у підтримці вивчення проблем Голодомору-геноциду 1932—1933 років в Україні Микола Кочерга вшанований Вченою Радою Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка медаллю імені Гарета Джонса, британського журналіста, котрий одним з перших розповів правду світові про цей страхітливий злочин кремля.

Незважаючи на солідний вік, Микола Кочерга разом зі своїми однодумцями в обох Фундаціях продовжує працювати на благо рідного народу.

З роси і води, пане Миколо!

МОСКВА НЕ ЗДОЛАЛА ПРАВДИ ПРО ЧОРНОБИЛЬ (до 80-річчя від дня народження Леоніда Мужука)

Професор Леонід Мужук, який сьогодні навчає майбутніх журналістів, має право на це, бо пройшов великий творчий шлях від босоногого дитинства в селі Мусіївка тепер уже колишнього Ружинського району Житомирської області. Закінчивши з медаллю середню школу в селі Верхівня, подався на будівництво Київської ГЕС з наївним наміром, як він тепер уже сам визнає, — набути там життєвий досвід для майбутньої літературної та журналістської діяльності.

Українську правду вивчав самотужки. Хоч і його викладачі історії літератури Петро Кононенко і професор Арсен Іщук, — як і тодішні декани Павло Федченко й Михайло Грицай та генії літературного перекладу Микола Лукаш, Григорій Кочур та незабутній Антоненко-Давидович, ясна річ, і багато інших незабутніх викладачів україністики, — усі вони призвичаювали до дослідницької роботи, делікатно орієнтували своїх студентів до наукових пошуків, де таїлася Українська правда.

Як пише Леонід Мужук у своїй автобіографії, йому особливо тоді поталанило у виборі тематики, бо вже на першому курсі системно досліджував «суспільно-громадські та політичні погляди» Івана Франка. Освоював його листування з молодим Агатангелом Кримським. Хотів зрозуміти суть Франкового впливу на становлення світогляду Кримського. Згодом усвідомлено збагнув, що Франко не тільки зорієнтував свого найкращого послідовника в українській науці, майбутнього українського академіка, великого сходознавця, мовознавця, літературознавця і разом з тим, насамперед, письменника й поета Агатангела Кримського.

За глибоким переконанням тепер уже зрілого викладача, завдяки тому студентському дослідженню літературних взаємин Франка з Кримським сформувалося і його перше й остаточне розуміння істинної суті Української правди. Проте він у той час не пристав надійно до омріяного літературознавчого берега української науки. Чомусь повністю підкорився тодішнім запитам українського кінематографу. І на національній ниві кіно старався, як тепер розуміє, наполегливо і з щирою метою діяти саме так, аби в Україні кінематограф став українським.

А почалося все з того, що стаціонарне навчання в університеті по-

еднував з літературними підробітками на Київській кіностудії імені Олександра Довженка. Набував там перший кінематографічний досвід, тому одержав призначення на цю студію після університету. Проте невдовзі запросили працювати редактором художніх фільмів на Укртелефільм, тоді ще дуже молоду студію. За три роки несподівано для самого себе зріс там до головного редактора студії.

Віддав Укртелефільму найкращі роки свого життя. Але то сталося згодом, як на довгих шістнадцять років йому довелося цю студію очолити як генеральному директору. А перед тим мав ще п'ять років праці на посаді головного редактора Української студії хронікально-документальних фільмів та ще кілька років — на посаді заступника головного директора Українського телебачення.

Як автор започаткував перший вітчизняний історичний документальний серіал «Українська ніч 33-ого». Над цим фільмом розпочав працювати ще в радянські часи, коли Голодомор замовчували, а про репресії проти української інтелігенції боялися навіть згадувати. «Страх», «Жах» та «Гільйотина» — це назви головних фільмів з того його історичного серіалу. Як виявилось, це ще й новітня витончена антиукраїнська методологія дуже конкретної помсти за його екранне викриття імперських нелюдських методів московського терору.

Коли на УТ-1 відбулася прем'єра цього фільму, то майже сотня народних депутатів з комуністичної фракції тодішньої нашої Верховної Ради поставили підписи під жорстокою офіційною вимогою: покарати всіх, хто запропонував цю тему для екрану, хто створював це кіно і хто дозволив його показувати. Відповідь депутатам-комуністам він одписав сам, і всю «вину» справедливо взяв повністю на себе.

Невдовзі подібний «ідеологічний наїзд» на студію знову повторився і знову у вигляді виснажливої ревізії. Це трапилося буквально так само — після телевізійної прем'єри його авторського фільму-ділогії «Спогад про УПА». Нелегко пробивався до глядача крізь московську цензуру фільм «Чорнобиль: два кольори часу». У документальному фільмі «Чорнобильський час» він виклав цю типovu для тодішньої української дійсності і вражаючу для цивілізованого світу важку нашу правду про чорнобильську трагедію.

Лауреату Національної премії України ім. Т. Г. Шевченка (1989), «Заслуженому діячу мистецтв України» (1996), «Народному артисту України» (2008); лауреату премії ім. В. Чорновола з публіцистики; лауреату ім. І. Франка в галузі інформації, як і багатьох інших нагород, є

чим звітувати перед своїм 80-річчям, насамперед перед своїми земляками, які удостоїли його почесного звання «Гордість Ружинщини».

Але як це завойовувалося — свідчення лише про один епізод обори української правди з уст Леоніда Мужука про фільм «Чорнобиль: два кольори часу».

Оголошена Горбачовим перебудова радянського режиму на суспільство «з людським обличчям» дозволила нам без особливих труднощів показати по ЦТ наш перший фільм. Однак після того, як він пішов по світу і показав масштаби трагедії та викрив головні проблеми, які породив Чорнобиль, радянський уряд терміново утворив експертну комісію, куди увійшли понад два десятки перших заступників міністрів тих міністерств, що задіяні були в ліквідації аварії. Головна мета тих численних московських високо посадовців полягала нібито в тому, щоб надавати консультативну допомогу таким доскіпливим «дослідникам чорнобильських проблеми», як ми. А насправді, щоб заблокувати будь-яке поширення невідомої для режиму інформації про Чорнобиль. Позаяк вся об'єктивна інформація про Чорнобиль була для Москви не вигідною, то всі інформаційні спроби на показ чорнобильської правди мусили обов'язково вмирати, і не де-небудь, а на черговому засіданні цієї колективної експертизи. Витончена форма вбивства фільму виглядала надто «демократично».

Наш приклад – показовий. Отже, про те, як відбулося з нами...

Коли я привіз у Москву «на експертизу» другий фільм кінотрилогії, то відповідальний секретар Всесоюзної експертної комісії зустрів мене у вестибулі того міністерства, яке очолювало й координувало всю роботу по ліквідації аварії на Чорнобильській атомній. Справжня діяльність того міністерства була засекречена, тому в назві цього відомства фігурували лише «мале й середнє машинобудування».

Головний цензор прямо у вестибулі одразу мене безцеремонно тоді попередив: «Ваш перший фільм — сильний! Прекрасний!» — і по невеликій паузі самовпевнено додав: «А цей — другий, яким би не був, ми його ніколи не дозволимо показати!».

Його щирість була вбивчою й тоді, коли після тригодинного засідання цей чиновник супроводжував мене до виходу з міністерства.

На тому ж самому місці, у вестибулі, головний штатний цензор цього міністерства зухвало мовив:

«Другий фільм — сильніший від попереднього... Але його ніхто, ніде, ніколи — не побачить!».

У відповідь я стримано буркнув: «Побачимо!».

Заохочений моєю реплікою, цензор наголосив: «Я все зроблю, аби так було!.. І так буде!».

Напевно, я маю дякувати тому низькорослому чоловікові за ту його виняткову заяву. Нині у мене визріло таке відчуття, що він свідомо підштовхував мене до активних дій. Якби він мовчки мене супроводжував на те «історичне» засідання й не налаштував на опір, я достеменно не знаю чи світ побачив би наш другий фільм.

На тому засіданні, — якби ж то витягнути (!) з архіву стенограму, — відбулася така захоплююча психологічна гра в протистояння, що кращої п'єси для сучасного театру абсурду не придумаєш...

З боку влади — двадцять вісім перших заступників міністра всіх головних союзних міністерств і кожен у супроводі свого головного спеціаліста по режиму ... А з боку захисників фільму — один я... Як один з його авторів та генеральний директор кіностудії, яка організувала виробництво того фільму.

Експерти і їхні режимні консультанти здійснювали контроль за дотриманням державних таємниць таким чином: переглядали всі разом поепізодно фільм і там, де комусь з них здавалося, що таємниця розголошується, вигукували: «Стоп!».

Я покійно зупиняв відеомагнітофон і допитувався про причини зупинки перегляду. На що відповідали коротко: «Не ваше діло!.. Мусите вирізати епізод...І досить запитань... Ми не зобов'язані всім все пояснювати»...

«У нас тут спільне діло!» — наполягав я, домагаючись конкретних пояснень: «Усім не треба все пояснювати, а мені доведеться...У кожного з нас свої обов'язки і ніхто мені не завадить їх тут чесно виконувати».

Високі міністерські чини багровіли, але все-таки змушені були сяк-так аргументувати свої абсурдні звинувачення у порушенні державних таємниць. Однак винахідливості дедалі у них меншало, аж поки їм зовсім не набридло викручуватися:

— Ви хочете все знати! — обурювався високий чин міністерства оборони і не стримався. — Солдатів у Чорнобилі — нема! Розумієте? Нема! А у вас вони бігають по радіоактивних дахах... Сновигають біля зруйнованого реактора.

— Як нема? Я їх там сам бачив! — мені довелося грати роль дурня до кінця, і я навіть не посміхнувся, обурюючись за несправедливий наклеп.

— Нема! А те, що вони там є, ніхто не повинен знати! — констатував генерал.

Кожен з двадцяти восьми заступників міністра щонайменше двічі зу-

пиняв перегляд, звісно, домагаючись при тому вилучити з фільму той чи інший епізод.

З аргументами дедалі ставало сутужніше, тож, врешті, «експерти» перестали вигадувати нісенітниці й перейшли до прямолінійних пояснень. Скажімо, коли нависла загроза над черговим простим епізодом, де ліквідатори в бавовняних спецвіках ідуть у високорадіоактивне приміщення, на моє традиційне: «Чому цього не можна показувати?», відповідальний спеціаліст з міністерства легкої промисловості вже не лукавив.

Він докладно мені пояснив: «А тому, що коли вибухнув реактор, наші шведські колеги нам запропонували пошити для ліквідаторів захисні костюми. Ми ж не тільки їм відмовили, а сказали, якщо нам буде треба, то самі пошиємо. А тепер ви хочете, щоб після вашого фільму шведи нас спитали: де ж ті наші обіцяні костюми?».

По завершенні перегляду я домігся, щоб мені вручили письмовий перелік усіх епізодів, які підлягали для вилучення. Із тим списком, означеним грифом «Секретно», я приїхав у Київ. Але технічно вправну ефірну копію цього фільму, на всякий випадок, залишив на ЦТ. Одночасно побутову відеокасету, із записом нашого фільму, я передав через знайомих Раїсі Максимівні Горбачовій.

Секретний цензорський список фактично знищував увесь фільм. Вилучень було більше, ніж у фільмі залишалося живого матеріалу. Я не мав іншого виходу, як на монтажному аркуші фільму написати лаконічний висновок: «Усі зауваження, що стосуються компетенції експертної комісії, враховано».

Секретний список замкнув у сейфі. Надіслав у Москву, програмній службі ЦТ, лаконічну телеграму, щоб терміново планували показ фільму, а сам поїхав в Рай-Оленівку, що поблизу Харкова, в госпіталь для чорнобильців, на обстеження.

Не минуло й одного дня, як з Києва одержав телеграму, щоб негайно повертався для з'ясування стосунків з цензорами.

Звісно, довести цензорам, що їхня компетенція не поширюється на наш фільм, я не міг, тому моя поява в Києві символізувала б термінове знищення фільму. Цензори могли забрати весь матеріал. Їм потрібна була лиш моя присутність, щоб довести, що я зігнорував їхні зауваження. Перелякана моя студія решту дня бомбардувала дзвінками всі госпітальні телефони, а я далі вперто пручався. Нарешті мене викликали у кабінет головного лікаря - дзвонила Москва. Головний цензор вимагав, щоб я негайно привіз фільм і показав, як враховані зауваження. Я ж наголошував: все, що стосується компетенції експертної комісії, враховано.

Він не підшукував слів: «Ви ризикуєте життям!» — пригрозив категорично, і я зрозумів: мене зараз же вивезуть з госпіталю, під конвоем.

І тоді я застосував свій останній доказ: «А ви — ризикуєте посадою... Я передав фільм Горбачову ...».

Чи зміг Горбачов знайти час, щоб подивитися фільм? Я не знав. Але я знав, що касета в Горбачової, а це рівнозначно, що — в нього. Зігнорувати найпекучішу проблему сучасності Раїса Максимівна аж ніяк не могла... Це розуміли всі, хто знав цю жінку...

Пауза була короткою: «Він не може все вирішувати!» — цензорський голос втрачав самовпевненість.

Я не дав йому опам'ятатися: «Але Горбачов знає напевно: можна чи не можна показувати наш фільм!»

На цей раз пауза була довшою: «Це — наша компетенція!».

Категоричніші нотки прорізалися уже в моєму голосі: «Тому я й передав Горбачову касету... І якщо Горбачов не усунув фільм з ефіру..., то ви можете бути абсолютно спокійні...».

Я розумів: нашу розмову підслуховували не тільки в Києві, але й у Москві. Тому я називав прізвище Генсека частіше, ніж треба було у тій «секретній» розмові. Після такої телефонної балачки — важкої роботи, ясна річ, додавалося не тільки моїм цензорам. У який бік міг розгортатися контроль за «контролерами» — мені було важко уявити, але мій телефонний співбесідник мав у цьому ділі найвищий досвід.

Перед тим, як кинути трубку, головний цензор країни буркнув: «Я вас попередив!».

Я бродив госпітальним парком, чекаючи візиту конвоїрів.

Сховатися у Харкові? Але з госпіталю мене вже нікуди не випускали. Стривожений московським дзвінком госпіталь надалі вже занадто помітно про мене турбувався...

ЦТ показало той фільм в обумовлений час. Без жодних змін. Весь госпіталь дивився наш фільм. Медперсонал і ліквідатори-чорнобильці — уклакли разом біля телевізорів.

Я теж висидів той незабутній сеанс. Відсторонено сприймав чорнобильську реальність...

Мій сусід по палаті — командир першого легендарного пожежного загону Валерій Леоненко невідривно прикипів поглядом до екрану й не сромився щирих сліз у тих місцях фільму, де і я не міг бути спокійним...

ГРУДЕНЬ

1 грудня

35 років тому (1991) відбувся Всеукраїнський референдум на підтримку Акта про державну незалежність України і вибори Президента України. За незалежність України проголосувало 90,32 відсотка учасників референдуму. Президентом обрано Леоніда Кравчука.

2 грудня

35 років тому (1991) Польща і Канада визнали незалежність України.

3 грудня

100 років тому (1926) у Білій Церкві (нині — Київська обл.) народився Андрій Гродзінський, український ботанік та фізіолог рослин, академік НАН України. Розробив схему та розкрив механізми хімічної взаємодії рослин у природних та штучних екосистемах, розробив класифікацію та діагностику ґрунтостомлення та способи його подолання. Обґрунтував використання рослин в ергономіці.

35 років тому (1991) Угорщина визнала незалежність України.

4 грудня

160 років тому (1866) народився Станіслав Дембицький, польський графік і маляр, який жив та працював у Коломиї (1885—1891) та Львові (1891—1909). Автор монументальних розписів у Львові (фойє оперного театру (1900) та каплиця кафедрального костюлу (1904); численних творів на українську тематику — «Купання у Пруті» (1887), «Гуцульський похорон» (1890), «На ярмарку» (1900), «Молодий гуцул» (1890), «Портрет різьбяр Шкрібляка» (бл. 1894); скульптури «Гуцул» (1897); оформлення книги «Гуцульщина». В. Шухевича (1904). Помер 12 серпня 1924 року в Кракові.

50 років тому (1976) у Ленінграді помер Олесь (Олександр) Чишко, композитор, співак (тенор) і педагог. Співав у Харківському, Київському, Одеському театрах опери і балету. Написав опери «Яблуневий полон» (за п'єсою І. Дніпровського, 1931), «Броненосець «Потьомкін» (1937), «Леся і Данило» (1958), «Суперники» (1964), вокально-симфонічну сюїту «Шахтарі» (1955), «Українську сюїту» (1944), твори для оркестру народних інструментів, хори, романси (близько 50), пісні на слова О. Пушкіна, Т. Шевченка, обробки українських російських, казахських, узбецьких народних пісень. Народився 1895 року у Дворічному Куті під Харковом.

35 років тому (1991) Латвія, Литва і Російська Федерація визнали незалежність України.

5 грудня

145 років тому (1881) у родовому помісті на Вінниччині помер Ми-

кола Пирогов, засновник військово-польової хірургії та хірургічної анатомії. Член-кор. Петербурзької АН. Після смерті тіло забальзамоване і зберігається в його садибі, перетворений на Національний музей-заповідник. Народився 25 листопада 1810 року.

95 років тому (1931) у Шилівці Полтавської обл. народився Григор Тютюнник, український письменник. Лауреат Державної премії ім. Т. Г. Шевченка (1989). Покінчив життя самогубством 7 березня 1980 року.

55 років тому (1971) помер Антон Задонцев, український рослинник та фізіолог, чл-кор. АН УРСР, академік ВАСГНІЛ. Розробив систему агротехнічних заходів з підвищення зимостійкості та врожайності озимої пшениці в степових районах України, найбільш доцільне поєднання двох провідних зернових культур країни — кукурудзи та озимої пшениці. Народився 16 серпня 1908 року в Ставидлі (нині — Кіровоградська обл.).

35 років тому (1991) Болгарія і Хорватія визнали незалежність України.

5 років тому (2021) у Львові померла зв'язкова Романа Шухевича Ольга Ільків. Вона перебувала у підпіллі, працювала в жіночій мережі ОУН. Облаштовувала конспіративне помешкання для Романа Шухевича. Ольга Ільків 14 років провела в радянських тюрмах. Була нагороджена Орденом княгині Ольги III ступеня. Народилася 1 червня 1920 року.

6 грудня

155 років тому (1871) народився Микола Юнаків, український військовий діяч, генерал-полковник Армії УНР. У 1919 — начальник штабу Головного Отамана об'єднаних українських армій УНР та ЗУНР. В еміграції перебував на посадах Військового міністра та члена Вищої Військової ради УНР при Головному Отамані С. Петлюрі. Голова Українського військово-історичного товариства. Помер 1 серпня 1931 року.

35 років тому (1991) Естонія визнала незалежність України.

7 грудня

215 років тому (1811) у Миколаєві (тепер — Львівська обл.) народився Микола Устиянович, український письменник, громадський діяч, священник. Виступав оборонцем української культури, мови. Його вірші «Верховинець» і «Піснь опришків» стали народними піснями, музику до першого створив М. Лисенко. Помер 3 листопада 1885 року в Сучаві (тепер — Румунія).

90 років тому (1936) народився Олександр Масельський, відомий організатор сільськогосподарського виробництва, голова Харківської обласної державної адміністрації в 1995—1996 роках, Герой України (посмертно). Помер 12 квітня 1996 року.

8 грудня

195 років тому (1831) у Миколаєві народився Федір Бредихін, один з найвидатніших астрономів свого часу. Помер 14 травня 1904 року.

150 років тому (1876) у Ульгівці (тепер — Польща) народилася Марія Крушельницька, українська актриса і письменниця. Брала участь у громадсько-культурному житті, укладала читанки для сільських шкіл, створювала театральні гурти тощо. Померла 28 серпня 1935 року в Харкові.

85 років тому (1941) в Шанхаї в залі місцевої Української громади влаштовано виставку національної преси.

35 років тому (1991) Чеська і Словацька Федеративна Республіка визнала незалежність України.

9 грудня

165 років тому (1861) народився Євген Чикаленко, український громадський і культурний діяч, меценат, член Центральної Ради. Фінансував видання щоденних українських газет «Громадська думка» (1906), «Рада» (1906—1914), журналу «Селяни». Помер на еміграції у Празі 20 червня 1929 року.

10 грудня

35 років тому (1991) Нігерія визнала незалежність України.

11 грудня

135 років тому (1891) помер Олександр Потебня, видатний український учений-лінгвіст. народився 22 вересня 1835 року.

105 років тому (1921) в родині українських емігрантів народився Едвард Бабин, відомий військовий діяч Канади.

35 років тому (1991) Словенія визнала незалежність України.

12 грудня

35 років тому (1991) Грузія визнала незалежність України.

14 грудня

35 років тому (1991) Ліван визнав незалежність України.

15 грудня

135 років тому (1891) народився Микола Голубець, український мистецтвознавець, письменник, публіцист. Помер 20 травня 1942 року.

100 років тому (1926) у Сяноку на Лемківщині народився Олекса Біланюк, один з найвидатніших українських фізиків сучасності. Тривалий час очолював Українську Вільну Академію Наук у США. Помер у 2008 році.

16 грудня

225 років тому (1801) у Барі, що в нинішній Вінницькій області, народився видатний математик Віктор Буняковський. Помер 12 грудня 1889 року.

40 років тому (1986) у Парижі помер видатний хореограф Сергій Лифар. Народився 2 квітня 1904 року в Києві.

35 років тому (1991) Ірак визнав незалежність України.

17 грудня

155 років тому (1871) народився Микола Вороний, український поет, театрознавець, перекладач. Помер у 1942 році.

18 грудня

150 років тому (1876) у Переяславі народився Петро Холодний, український маляр і один з організаторів освітньої справи в добу УНР. Автор картин «Похід Ігоря на Царгород», «Катерина» (1908), «Колядка про дівчину і паву» (1916), «Ой у полі жито» (1924), вітражів Успенської церкви у Львові (1924) та розписів каплиці Духовної семінарії (1924) у Львові. Помер 7 червня 1930 року у Львові.

95 років тому (1931) у Вінниці народилася Михайлина Коцюбинська, літературознавець, перекладач, громадський діяч. Лауреат Національної премії України ім. Тараса Шевченка (2005). Померла у Києві 7 січня 2011 року.

35 років тому (1991) Вірменія визнала незалежність України.

19 грудня

170 років тому (1856) народився Степан Ерастов, один з чільних організаторів українського національного відродження на Кубані. Помер 13 квітня 1933 року.

165 років тому (1861) в Одесі народився Микола Андрусов, видатний геолог та палеонтолог, професор Київського університету, академік ВУАН, один із основоположників палеоекології. Відкрив на дні Чорного моря залишки післятретинної фауни каспійського типу та встановив «зараженість» глибинних шарів моря сірководнем. Помер 27 квітня 1924 року.

35 років тому (1991) Швеція визнала незалежність України.

20 грудня

160 років тому (1866) помер Ілля Буяльський, український і російський анатом та хірург. Одним з перших у Росії запропонував наркоз та асептику. Запропонував ряд нових хірургічних операцій. Один з осно-

воположників топографічної анатомії у Росії. Основоположник вчення про індивідуальну мінливість організму (типова анатомія). Народився 6 серпня 1789 року у Вороб'ївці (нині — Чернігівська обл.).

105 років тому (1921) у Білках на Львівщині народився Остап Парасюк, який розв'язав ряд важливих теоретичних завдань квантової теорії поля, математичної фізики. Помер 22 листопада 2007 року в Києві,

35 років тому (1991) Коста-Ріка, Туркменістан і Еритрея визнали незалежність України.

21 грудня

700 років тому (1326) помер Павло Ратенський — Митрополит усієї Русі. Перебував у Дворецькому монастирі на Львівщині. Його вважають автором ікон із зображенням Богоматері, що були в Успенському соборі у Володимирі-Волинському, Софійському соборі в Новгороді, Успенському соборі Московського Кремля, Крехівському монастирі на Львівщині. Рік народження невідомий.

225 років тому (1801) в Іллінцях (тепер — Вінницька обл.) народився Тимко Падура, український і польський поет, представник польської школи в українській літературі. Помер 20 вересня 1871 року в с. Козятині на Вінниччині.

185 років тому (1841) народився Володимир Іконников, український і російський історик, джерелознавець, бібліограф, археограф; дійсний член (з 1890), а потім голова (з 1904) Київської комісії для розгляду давніх актів, голова Археографічної комісії УАН (1918-1923). Помер 26 листопада 1923 року в Києві.

55 років тому (1971) помер Дмитро Зеров, український ботанік, академік АН УРСР. Вивчав флору сфагнових та печінкових мохів України та інших регіонів, розробив стратиграфію та класифікацію боліт, уперше запропонував схему поділу голоцену на ранній, середній та пізній та подав характеристики клімату та рослинності кожного з них. Народився 20 вересня 1895 року в Зінькові (нині — Полтавська обл.).

22 грудня

75 років тому (1951) у бою з енкаведистами загинув головний ідеолог Револуційної ОУН Петро Федун («Полтава»).

23 грудня

100 років тому (1926) в Лузанівці (нині — Черкаська обл.) народився Микола Іщенко, український прозаїк і публіцист, доктор філологічних

наук. З 1961 до 1973 року був головним редактором газети «Сільські вісті». Помер 19 січня 2013 року.

140 років тому (1886) у Славгороді (нині — Могилівська обл., Білорусь) народився Данило Воронцов, український фізіолог, академік АН УРСР. Визначив часові характеристики електричного потенціалу дії нервів та м'язів, з'ясував походження зубців електрокардіограми, встановив йонні механізми збуджуваності, відкрив та проаналізував слідкову електровід'ємність, що розвивається після потенціалу дії нерва. Помер 12 липня 1965 року.

35 років тому (1991) Швейцарія і Казахстан визнали незалежність України.

24 грудня

35 років тому (1991) Білорусь, Монголія, Афганістан, Лівія і Норвегія визнали незалежність України.

25 грудня

125 років тому (1901) у Петербурзі народилася Галя Мазуренко, українська поетеса і художниця. З 1923 — на еміграції. Померла 27 травня 2000 року в Лондоні.

100 років тому (1926) у Львові помер Олександр Барвінський, громадсько-культурний діяч, педагог, редактор, публіцист, історик літератури. Народився 8 червня 1847 року в Шляхтянці на нинішній Тернопільщині.

65 років тому (1961) помер Павло Свириденко, український зоолог, академік АН УРСР. Вивчав сарану та ряд видів сільськогосподарських шкідників. Розробив наукові підстави біологічного методу боротьби із шкідниками. Народився 20 березня 1893 року в Путивлі (нині — Сумська обл.).

35 років тому (1991) Таджикистан, Мексика, Іран та Ізраїль визнали незалежність України.

35 років тому (1996) у Києві помер відомий хімік і один з ідеологів українського духовного відродження серед компартійної номенклатури Федір Овчаренко. Народився 8 лютого 1913 року у Василевщині, що на нинішній Сумщині.

5 років тому (2021) помер український художник Михайло Тимчук. Народився 16 квітня 1981 року в с. Майдані Івано-Франківської області.

26 грудня

35 років тому (1991) США, Таїланд, КНДР, Перу, Бразилія, Туніс, Німеччина, Австралія, Туреччина і Уругвай визнали незалежність України.

27 грудня

130 років тому (1896) у Кошелеві на Львівщині народився Василь Гриник, незламний діяч Української греко-католицької церкви на теренах Польщі. Помер 23 травня 1977 року в Перемишлі.

110 років тому (1916) у Мужилівцях на Львівщині народився Пилип Демус, відомий лікар і діяч української еміграції у США. Помер 18 листопада 2002 року в Чикаго.

90 років тому (1936) народився Віталій Розстальний, український актор, народний артист України. Помер 3 квітня 2006 року.

40 років тому (1991) Франція, Китай, Камбоджа, В'єтнам, Алжир і Молдова визнали незалежність України.

28 грудня

160 років тому (1866) у Чоботарці (нині — Заболотне, Вінницька обл.) народився Данило Заболотний, український мікробіолог й епідеміолог, академік АН УРСР. Вивчав інфекційні хвороби, головним чином чуму, холеру та сифіліс, розробив методи боротьби з ними. Ініціатор та розробник планомірних державних заходів з вивчення та запобігання епідемій. Помер 15 грудня 1929 року.

35 років тому (1991) Сирія, Італія, Індонезія, Йорданія і Японія визнали незалежність України.

29 грудня

205 років тому (1821) у Білій на Слобожанщині народився Дмитро Журавський, видатний механік XIX століття. Помер 30 листопада 1891 року.

150 років тому (1876) в Одесі народився Микола Стражеско, український терапевт та патофізіолог, академік АН СРСР, АН УРСР, АМН СРСР, засл. діяч науки УРСР. У 1936 році організував Український НДІ клінічної медицини (нині — Інститут кардіології імені М. Д. Стражеска). Вперше у світовій медицині разом з Василем Образцовим описав різні клінічні форми інфаркту міокарда (1910). Заснував одну з провідних терапевтичних шкіл у світі. Помер 27 червня 1952 року в Києві.

135 років тому (1891) народився Володимир Симиренко, український генетик, вчений-садівник, селекціонер, перший директор заснованого ним Всесоюзного науково-дослідного інституту південного плодового і ягідного товариства (тепер — Інститут садівництва УААН). Розстріляний 17 вересня 1938 року.

35 років тому (1991) Бангладеш і Колумбія визнали незалежність України.

30 грудня

120 років тому (1906) у Коломиї народився Святослав Гординський, поет, перекладач, художник, мистецтвознавець. Один із засновників Асоціації незалежних українських митців (1931—1939). З 1944 жив у Мюнхені, з 1949 — в США. Перекладав Горація, Овідія, В. Гюго, III Бодлера, Й. Гете, Ф. Міллера та ін. Здійснив художнє оформлення ряду літературних видань, зокрема «Книги Лева» Б.-І. Антонича (1936). Помер 20 травня 1993 року у Вероні, Нью-Джерсі (США).

45 років тому (1981) помер один з активних діячів українського повстанського руху в роки Другої світової війни Максим Скорупський. Народився у 1915 році.

35 років тому (1991) Республіка Корея визнала незалежність України.

31 грудня

430 років тому (1596) у Яссах народився Петро Могила, релігійний, культурно-освітній діяч, фундатор Києво-Могилянської академії. Будучи противником унії, домігся у короля легалізації православ'я в Україні, повернув Св. Софію, Видубицький монастир. Його твори «Євангеліє учительное» (1616), «Анфологion» (1636), «Євхологion» (1646) використовувалися як підручники в духовних школах до поч. XIX ст. Помер 11 січня 1647 року в Києві.

35 років тому (1991) Велика Британія, Данія й Ірландія визнали незалежність України.

ЗА УЧАСТЮ СИМОНА ПЕТЛЮРИ

(до 120-річчя студентських вимог заснувати українознавчі кафедри в Київському університеті Святого Володимира)

У вирі Першої російської революції Симон Петлюра цілком свідомо віддався боротьбі за відродження українства через соціалізм. Проте в своїй публіцистичній діяльності значну увагу приділяє він проблемам розвитку духовності рідного народу, намагається підтримати ті перші паростки національного відродження, які тремтливо пнутьсь вгору на тлі революційних заграєв.

Український пролетаріат, вважав Симон Петлюра, не може залишатися байдужим до того, якими будуть в Україні школа і культура. Він «вимагає націоналізації і тієї, і другої, бо знає, що тільки в націоналізованій школі він скоріше, з меншою затратою своїх сил, так потрібних йому в боротьбі за свої пролетарські права, здобуде собі освіту; бо він впевнений, що тільки рідна культура допоможе йому скоріше стати на ноги і розвинути до найвищого ступеня духові сили. І це домагання українського пролетаріату не тільки є на папері, в програмі тієї партії, яка є виразником його інтересів».

Свою зацікавленість цією справою український пролетаріат, за словами Петлюри, показував на ділі, ухвалюючи не раз і не два відповідні резолюції, підтримуючи українських студентів у тій боротьбі, яку вони вели «за націоналізацію науки і просвіти на Україні, примушуючи студентів не зупинятись на половині шляху, а йти до кінця, поки наука на Україні не стане цілком національною».

Треба пам'ятати, звертається Петлюра до студентів, що «по наших обдертих селах панує темрява, що робітничі і селянські діти нівечать і душу і мозок свій «чужою культурою», а в школах народних наука — та сама, що була раніш, з тією незрозумілою, або мало понятною для дітей мовою, котра, як встановлено і статистичними даними, і авторитетними людьми в справах просвіти, завела нас далеко назад і поставила нас у хвості культурних народів. Хай же тямлять це студенти-українці, слухаючи лекції про Україну, і несуть придбані ними наукові відомості про рідний край своєму народові і збагатять рідний край вірними йому освіченими синами. Просвіта на Україні повинна бути національною не тільки наверху — в університетах та інших вищих школах, де вчать діти української буржуазії, а скоріше всього на низу по народних школах,

де здобувають крихти, обгризки науки діти українського пролетаріату і соціально покривдженого українського селянства».

Зовсім не випадково наголошує на цьому Петлюра: він пригадує читачам слова Каутського, що пролетаріат лише тоді здобуде перемогу, коли розвине в собі всі інтелектуальні сили, стане інтелігентним і освіченим у масі своїй. Але без національної школи, близької і рідної йому, він не зможе досягти поставленої мети. Тому, переконаний Симон Петлюра, «національна школа, національна просвіта — перший крок, перший етап на шляху, в кінці якого йому (пролетаріату. — В. С.) світить зоря соціальної свободи».

У цих роздумах постає справжній український соціаліст, котрий уболіває за вільний розвиток і добробут свого народу і бачить його шлях у майбутнє, опертий на власні сили. І пропонована до уваги читачів нова стаття С. Петлюри про негативне ставлення ректора Київського університету Св. Володимира Цитовича до відкриття українських кафедр, опублікована в «Раді» 10 грудня 1906 року, ще одне свідчення його позиції.

СВІТОЧ КАЗЕННОЇ НАУКИ І УКРАЇНСЬКІ КАФЕДРИ

Відповідь ректора Київського університету проф. Цитовича на домагання українських студентів в справі українських кафедр варта того, щоб на ній спинитись. Безперечно, ця відповідь належить до тих шедеврів «наукової» мудрости, на яку може здобутись тільки професор-чиновник поліцейського права, що цілком пронявся і всмоктав у себе, як дерево всмоктує соки землі, дух поліцейської системи нашого бюрократичного уряду. Відповідь проф. Цитовича київським студентам-українцям — класичний зразок наукової закамєнілості деяких із російських професорів, закамєнілості, що нічого спільного не має з справжньою, живою наукою, істоту якої так гарно схарактеризував поет, назвавши її «вічним революціонером», що ніколи не уступить, «пітьмі поля», що вічно рветься до бою, до руїни старих ідолів і чутливо відгукується на голос живого життя.

Професор Цитович не належить до тих, що слухаються цього голосу; він ніколи не досягає їхнього вуха, не викликає у них бажання зрозуміти і по змозі задовольнити його. Голова вищої наукової інституції в Києві більше урядовець, ніж учений, через це і його погляди в справі домагання студентами українських кафедр скоріше скидаються на погляди поліцейського чиновника, ніж на погляди професора поліцейського права. Ця наскрізь урядова душа шановного професора виявляє себе в кожному слові, яке він промовив українцям-студентам.

— Київський університет — російський університет, утримується коштом російського уряду, а тому й наука в ньому мусить бути виключно державною мовою російською...

— Якою старовиною, громадянською закамєнілостю і науковою задубілістю тхне від тіради ученого мужа!

Яка плутанина думок в голові професора! Університет утримується коштом російського уряду! Ученому ректорові, що звик до наукових дослідів, слід би було пригадати, що ці гроші збираються з українського народу і, значить, мусять, мусять повертатися йому назад в тій формі, якої він хоче, яка йому любя і корисна. Можна б було ще зрозуміти шановного професора, коли б він оповів українським студентам, що їхня справа висить в повітрі, що вона не має під собою ніякого наукового ґрунту, або що не від його волі залежить її проведення в життя. Це ще можна б було зрозуміти. Але д. Цитович про це не згадує; він одягається в офіційальну того урядовця і заявляє:

— Мої любі, невже ж ви не знаєте, що в Київському університеті повинно «Руссю пахнуть», що це — урядова інституція і мовою в ній повинна бути мова тільки державна?..

Однаковісінько як той околочний, що на всі запитання має стереотипну відповідь:

— Начальство не дозволяє, а следовательно запрещает!!

Але рівняти проф. Цитовича до якогось околочного трохи ніяково. Все ж таки образа і зневага для науки, все ж таки соромно і болюче, що поліцейські закамєнілі погляди знаходять для себе тихий затишок в ученій голіві ученого мужа. Та очевидячки проф. Цитович, читаючи через довгі роки поліцейське право, цілком перенявся «поліцейськими поглядами» на все, що невпинно твориться життям, на всі його різномайті і наболілі питання. До всього він прикладає урядові погляди; все міряє поліційним масштабом і про все, що не може бути зміряно цим масштабом, заявляє:

— Удовлетворенію не подлежит!

Хай життя руйнує старі святощі, хай ангел смерти повіває своїм крилом над ними... хай життя це кричить про нові пекучі потреби свої, — закамєнілі мумії урядової науки затикають вуха і не хочуть слухати того, що завтра або через день стане фактом, стане силою, перед якою вони перші схиляють свою голову і признають її за закон, за непорушну встанову для себе. Але сьогодні має силу инший закон і вони слухаються його і не хо-

тять навіть признатися вселюдно, що він залишився далеко позаду життя і не може вже плентатись за його буйним поступом... Він став уже в гостру суперечність з життям, а д.д. Цитовичі намагаються з усіх сил впевнити українську молодь, що про цю суперечність не може бути й речі, бо її немає, бо між життям і спорохнілими встановами існує гармонія.

Наука йде поруч з життям. Справжня наука помагає життю, і ті наукові діячі, чиє серце і думи б'ються в темп із серцем народу, чия наукова діяльність ламає старі пута, де жива душа закута, стають славними, оточеними сльозом невіддужної і незалежної і вічно поступової науки.

Але є світочі науки і є чадні каганці, що ніколи не світять і не зріють, а тільки чадають та затуманюють голови.

До кого з цих двох наукових категорій можна зарахувати д. Цитовича — хай рішисть сам читач. Одне можна сказати з певністю. Коли історикові українського відродження доведеться зустріти сінодик численних ворогів вкраїнської справи, він з інтересом археографа зупиниться над цікавими археологічними фігурами цілої плеяди професорів а Іа Буліч, Соболевський, та інших — «їх же имена ти, Сам, Господи, вьси» — і зазначить, як абсурдний з погляду об'єктивної науки факт, що на порозі нового життя вкраїнської нації, в момент відродження її, учений професор Київського університету, голова його і т. д. обливав холодною водою запальні змагання української молоді. Він підкреслить, як цей професор замість подивитися на справу українських кафедр, як на справу науки і живої потреби народу, що був засуджений на смерть і нині воскресє до нового життя, упевняв молодих синів цього народу, що їм краще спати в домовині, що вони не мають права на свою мову, на свої вкраїнські кафедри і що єдине право, яким вони можуть вільно користуватися, це право на те, щоб загубити власну душу і стати денационалізованими первертнями урядової поліцейської системи бюрократичного уряду.

КАГАНОВИЧ ПРОСИВ КАДРИ З КРЕМЛІВСЬКОГО РЕЗЕРВУ (до 100-річчя московського компартійного десанту до Харкова й Києва)

Присланий до УСРР здійснювати нагляд за більшовицькою українізацією, швець-самоучка каганович зрозумів, що в цей природний процес уже втягнулося багато місцевих націонал-комуністів, зокрема Олександр Шумський, Микола Скрипник...

Отож, переконався, що самотужки йому не справитися зі сталінськими директивами, особливо в Києві й Харкові, де заклалися міцні підвалини для реальної українізації, яку він контролювати вже не міг.

Як вихід з ситуації — почати зі зміни керівників місцевих партійних організацій у цих найбільших містах України.

А для цього треба зовсім інші кадри, яких тут немає. Проте вони є в кремлівському резерві. Їх і направлять до УСРР на прохання кагановича. Але партійний порядок вимагав не тільки організувати їхнє обрання, а тепер ще й офіційне затвердження в ЦК російської компартії. Тому каганович повторно звертається з проханням до ЦК РКП (б) затвердити ще раз уже раніше фактично затверджених.

І що ж, політбюро ЦК РКП (б) збирається 24 грудня 1926 року й задовольняє просьбу нібито українських комуністів про відрядження їм на допомогу російських комуністів, як і деяких українців, котрі своєю відданістю москві заслужили в неї на якийсь час довіру, принаймні до «великої чистки» в 1937—1938 роках...

Засідання політбюро ЦК РКП (б) від 24 грудня 1926 року:

24. Просьба ЦК КП (б) У про затвердження постанов пленумів ЦК КП (б) У від 16.X і 24.XI ц. р. з питань:

- а) про введення до складу ПБ України Медведєва і Постишева;*
- б) про введення до складу кандидатів ПБ ЦК КП (б) У Корнюшина, Сухомлина і Шліхтера);*
- в) про введення до складу Оргбюро ЦК КП (б) У Постишева і Балицького;*

ПРАЦЮВАВ ДЛЯ ПРАЗЬКИХ РОСІЯН, А ВОНИ ЙОГО Й НЕ ЗГАДАЛИ **(до 90-річчя від дня смерті Володимира Тукалевського)**

Так випало на долю багатьох українців, котрі, не сприйнявши «переваг» обіцяного російськими більшовиками комуністичного раю, вирішили шукати щастя на чужині. Одні, як кубанські козаки й примусово мобілізовані Денікіним чи Врангелем наддніпрянці, добиралися до європейських країн у складі військових частин білих армій через Болгарію й Туреччину, кинуті без підтримки союзниками, здавалися на їхню милість вояки Армії УНР, котрих поляки кинули на три роки в табори за колючий дріт. А ті ж, хто вже не один десяток років мешкав у столиці колишньої російської імперії, добиралися через північні околиці континенту.

До таких належав і відомий публіцист Володимир Тукалевський, який 1923 року приїхав до Праги з Фінляндії, привізши з собою величезну власну бібліотеку, яка нараховувала приблизно 13 тисяч томів. Одинадцять тисяч з них, за домовленістю з Міністерством закордонних справ Чехо-Словаччини, він подарував Слов'янській бібліотеці, що створювалася при цьому зовнішньополітичному відомстві, а дві тисячі, залишаючи тимчасово в своїй власності, також надавав усім бажаним для ознайомлення. Цілком ймовірно, що такий щедрий подарунок для Чехо-Словаччини значною мірою вплинув на рішення її влади призначити українця Володимира Тукалевського першим директором Слов'янської бібліотеки в Празі.

Так, він був українцем за походженням, народився в Полтаві в 1881 році в сім'ї колезького секретаря Миколи Тукалевського. Після закінчення місцевої класичної гімназії Володимир 1900 року вступає на фізико-математичний факультет Київського університету Святого Володимира. Потім перевівся на агрономічне відділення Київської політехніки, а остаточно вищу освіту здобув після закінчення історико-філологічного факультету Санкт-Петербурзького університету. Багато років працював на журналістській роботі в столиці російської імперії.

Однак завжди контактував із земляками як у Північній Пальмирі, так і в Празі. Зокрема, як директор Слов'янської бібліотеки завжди допомагав українцям з різних країн розшукати потрібну книжку, щоб допомогти в наукових дослідях. Брав участь у роботі товариства українських книголюбів у столиці Чехословаччини, співробітничав у журналі «Книголюб».

Усе нібито складалося в нього добре. Але в середині 1930-х років, коли в Москві розпочалися політичні процеси, хтось на них назвав його прізвище як нібито агента гестапо. Ця звістка одразу ж перелякала владу ЧСР, незважаючи на категоричні спростування ним московських фальшивок, вона стала упереджено ставитися до нього, змушуючи до написання заяви на звільнення з 31 грудня 1936 року, що Володимир Тукалевський і зробив. Але одразу ж потрапляє в лікарню, де 13 грудня помирає, незвільненим.

Паризькі «Последние новости» прощалися з Володимиром Тукалевським досить своєрідно: він нібито був повністю «радянською людиною». За словами чеської дослідниці Марії Магідової, це означало: «Згадати, щоб

ДИРЕКТОР
УКРАЇНСЬКОГО НАУКОВОГО
ІНСТИТУТУ
WARSAWA, FILTROVA 65 M. I.

23 березня 1931 р.

Високоповажаний Володимире Миколаєвичу,

З сердечною подякою повертаю Вам прислані книги:

А.Хомяков.О церкви.

А.К.Православное и р.-католическое понятие о церкви.

І.Соловьев.Нѣсколько слов о древности/там же:"О символъ нашей православной церкви"./

Как установить каноническое управление русской церкви.

А.Лебедев.О свободѣ совѣсти.

" " Об избраніи в епископскій сан.

Маю надію бачитися з Вами під час Великодніх Свят.

З правдивим поваженням

уже більше не згадувати», — такий смисл цього некрологу, який надрукувала провідна емігрантська газета, редагована професором, демократом, істориком культури і любителем книги П. М. Мілюковим».

Але, як не дивно, празька російська колонія, до якої нібито «належав» Тукалевський, продовжила Магідова, відмовчалася. Вшанували свого земляка українці, хоч активної участі в їхньому житті він не брав. Зокрема, написаний Степаном Сірополком некролог був опублікований у львівському журналі «Українська книга», де були й такі слова: «Можливо, для самого Тукалевського смерть була єдиним виходом з тієї важкої ситуації, в якій він опинився, не маючи — в умовах емігрантського життя — необхідних передумов для реабілітації свого імені».

ПАМ'ЯТНЕ

У 2026 РОЦІ

1065 років тому (961) до Києва прибув посол германського імператора Оттона I єпископ Адальберт.

1045 років тому (981) відбувся похід руських дружин київського князя Володимира в Побужжя. Приєднання до Русі «Червенських градів» — Червена, Грубешева та ін.

1010 років тому (1016) завершено укладання на Русі першого юридичного кодексу — «Правда Ярослава».

995 років тому (восени 1031) відбувся спільний похід Ярослава Мудрого і чернігівського князя Мстислава Володимировича разом з військами германського імператора проти Польщі. Повернення Русі «Червенських градів».

965 років тому (1061) відбувся перший (за літописом) напад половців на руські землі. Поразка дружини переяславського князя Всеволода.

910 років тому (1116) завершено укладання ігуменом Видубицького монастиря Сильвестром останнього списку Літопису «Повість минулих літ».

875 років тому (1151) народився князь новгород-сіверський, путивльський і чернігівський Ігор Святославович — герой «Слова о полку Ігоревім». Помер у 1202 році.

825 років тому (1201) народився Данило Романович (Галицький) — галицько-волинський князь, король з 1253 року, політичний діяч і полководець. Помер близько 1264 року.

785 років тому (1241) відбулося вторгнення монголо-татар у Галицько-Волинське князівство.

670 років тому (1356) було надано польським королем Казимиром III Магдебурзьке право Львову.

605 років тому (1421) було здійснено подорож через українські землі Гільбером де Ланца — послом французького короля Карла VI.

555 років тому (1471) було ліквідовано Київське князівство та створено Київське воєводство.

500 років тому (1526) народився Костянтин-Василь Острозький, український і культурний діяч, князь, засновник шкіл у Турові (1572), Володимирі-Волинському (1577), академії (бл. 1576—1580) і друкарні (1578) в Острозі. Помер у 1608 році.

470 років тому (1556) на о. Мала Хортиця було засновано Запорозьку Січ.

470 років тому (вересень 1556) відбувся козацький похід на Очаків Дмитра Вишневецького. Взяття фортеці Іслам-Кермен.

460 років тому (1566) помер Станіслав Оріховський-Роксолан, український та польський публіцист, історик, філософ, мислитель-гуманіст. Народився у 1513 році.

460 років тому (1566) відбувся переїзд з Москви до Великого князівства Литовського Івана Федорова і Петра Мстиславця.

455 років тому (1571) в «Граматичі чеській» Яна Благослава вміщено записану біля Бардієва на Пряшівщині українську пісню «Дунаю, Дунаю, чому смутен течеш...».

440 років тому (1586) у Львові було засновано Успенське православне братство — громадсько-політичну організацію українського населення, що відстоювала їхні національно-релігійні права, дбала про поширення освіти та книгодрукування.

430 років тому (1596) у Вільно було видано Віленською братською друкарнею підручники відомого педагога, проповідника, перекладача Лаврентія Зизанія (Тустановського): «Граматика словенська», буквар «Наука ко читаню і розумінню письма словенського», словник «Лексис».

410 років тому (1616) у Києві було видано друкарнею Києво-Печерського монастиря першу книгу — Часослов.

410 років тому (1616) відбувся похід запорозьких козаків, на чолі з Петром Сагайдачним на Туреччину, в ході якого було взято Кафу і звільнено невольників.

395 років тому (1631) помер Федір Сенькович, український іконописець та портретист, автор розписів іконостасу та плащаниці для Успенської церкви у Львові (1630), ікони «Богоматір з пророками» (1599, з с. Ріпнів на Львівщині), портрету І. Даниловича. Народився у с. Щирець, що нині на Львівщині (точна дата невідома).

370 років тому (серпень—жовтень 1656) Московська держава і Польща уклали Віленське перемир'я, яким було вперше за спиною України поділено її землі.

365 років тому (1661) у Львові було засновано університет.

315 років тому (весна, 1711) відбувся похід козацьких загонів Пилипа Орлика разом з татарами на Правобережну Україну. Облога Білої Церкви.

315 років тому (1711) у гирлі Дніпра на землях Кримського ханства запорожцями було засновано Олешківську Січ.

300 років тому (1726) народився Іван Калинович, живописець. Серед творів — портрети відомих польських магнатів, зокрема, М. Потоцького. Помер у Щеплотах на Львівщині.

295 років тому (1731) народився український маляр Данило Пічентов. Помер 30 березня 1776 року.

290 років тому (1736) народився Захарія Голубовський, живописець, один з останніх представників українського бароко в малярстві (світське ім'я — Голубничий Зиновій Петрович). 1761 постригся в ченці Києво-Печерської лаври. Очолював Лаврську іконописну майстерню. Розписи іконостасу Хрестовоздвиженської церкви на Ближніх печерах. Керував роботами з оновлення розписів Успенського собору (1772—1777). Створив образи шести пророків на царських вратах Миколаївської шпитальної церкви (1803), ікони «Успіння», «Антоній та Феодосій Печерські», «Свята мучениця з квіткою в руці». Помер 1810 року.

285 років тому (1741) на Полтавщині народився Іван Гудович, перший бойовий фельдмаршал російської армії. Помер 1820 року.

275 років тому (1751) у Глухові (нині — Сумська області) народився Дмитро Бортнянський, український і російський композитор, диригент і реформатор церковного співу. В 1758 запрошений до Петербурзької капели, де навчався вокалу та теорії музики. В 1769—1779 вдосконалював свою музичну освіту в Італії, де були поставлені його перші опери. З 1779 — капельмейстер, а з 1796 — директор вокальної музики та керуючий Придворної співочої капели. Автор клавірних сонат, ансамблів, романсів та хорових творів. Він написав понад 100 церковних творів, які за своїм рівнем належали до найкращих здобутків європейської музичної культури і втілюють риси української релігійності. В його оперних, хорових, симфонічних, камерно-інструментальних творах відбилися мотиви та інтонації української народної пісенності. Твори Бортнянського видано у 1881—1882 у 10 томах. Помер 10 жовтня 1825 року в Петербурзі.

270 років тому (1756) гетьманом Кирилом Розумовським заснована Суконна мануфактура в Батурині.

260 років тому (1766) народився Андрій Меленський, з 1799 до 1829— головний архітектор Києва, брав участь у створенні першого генерального плану міста. Будівлі: перший міський театр (ймовірно, 1806), пам'ятник на честь Магдебурзького права (1802—08), Миколаївська церква-ротонда на Аскольдовій могилі (1810), церкви Миколи Доброго (1802) та Різдва (1812), розібрані у 30-х рр. ХХ ст., новий корпус Київської духовної академії (1822—25), споруди у Флорівському монастирі (1824). Помер у 1833 у Києві.

250 років тому (1776) народився Михайло Амвросимов, у 1802—17 — полтавський губернський архітектор, автор генерального плану Полтави, зокрема, проектів ансамблю Круглої площі, театру та ін. Помер у 1825 році.

220 років тому (1806) народився Орест Новицький, український філософ, перший професор філософії Київського ун-ту. Помер у 1884 році.

210 років тому (1816) народився Іван Головацький, поет, журналіст, видавець, один із діячів гуртка «Руська трійця». Помер 9 лютого 1899 року у Відні.

195 років тому (1831) скасовано Магдебурзьке право в містах Лівобережної України і Києві.

180 років тому (1846) у Москві опубліковано О. Бодянським «Історію Русів» — найвизначніший історичний твір в Україні наприкінці XVIII—поч. XIX ст. Автор «Історії Русів» невідомий, хоча авторство приписувалося багатьом особам (Г. Кониський, Г. Полетика, кн. О. Безбородько, кн. М. Рєпнін).

180 років тому (1846) у Житомирі народився Олександр Клосовський, український геолог, член-кор. Петербурзької АН. Викладав у Новоросійському університеті в Одесі (1880—1907), ініціатор організації на теренах України мережі метеорологічних спостережувальних пунктів. Створив українську школу метеорологів. Помер 13 червня 1917 року.

180 років тому (1846) побачив світ літературно-науковий альманах «Вінок русинам на обжинки». Вийшов у Відні 1846 і 1847 двома книгами. Укладач І. Головацький. У першій книзі опубліковано цикл віршів М. Шашкевича та його переклади «Сербських пісень», стаття Я. Головацького про М. Шашкевича, історико-наукові розвідки А. Добрянського та І. Даниловича. У другій — вміщено твори І. Вагилевича, М. Устияновича, вірші, статті з етнографії, записи народних казок Я. Головацького тощо. Альманах відіграв важливу роль у розвитку української літератури й мови на західноукраїнських землях.

175 років тому (1851) народився Георгій Галицький (справжн. прізвище — Васюченко), актор та антрепренер російсько-українських труп. Помер 22 січня 1907 року.

165 років тому (1861) у Петербурзі видано урядовий указ про перейменування Чорноморського козачого війська в Кубанське.

165 років тому (1861) у Петербурзі видано «Букварь южнорусский» Тараса Шевченка.

165 років тому (1861) у Кузьминому Полтавської губернії відкрито початкове училище з українською мовою навчання.

165 років тому (1861) народився Григорій Павлуцький, мистецтвознавець, випускник (1886), а пізніше професор (з 1897) Київського університету. Дослідник історії української архітектури та народно-декоративного мистецтва, автор праць «Дерев'яні та кам'яні хрести на Україні» (1905), «Історія українського орнаменту» (1927 р.). Помер 27 березня 1924 року в Києві.

160 років тому (1866) у Гандзерівцях (нині — Київська обл.) народився Володимир Ротмістров, український вчений-агроном, академік ВАСГНІЛ. Помер 24 жовтня 1941 року.

145 років тому (1881) в Галичині народився Остап Грицай, літературознавець, критик, перекладач, письменник. Виступав зі статтями про творчість В. Стефаника, О. Кобилянської, М. Коцюбинського. Переклав німецькою «Слово о полку Ігоревім», уривки з «Енеїди» І. Котляревського, твори Т. Шевченка «Кавказ», «Пророк», «Муза» тощо. Помер у 1954 в Німеччині.

140 років тому (1886) у Харкові народився Григорій Алчевський, український педагог-вокаліст, співак, композитор. З 1907 працював музичним рецензентом у Харкові. Пізніше спеціалізувався в галузі вокальної педагогіки. Автор обробок багатьох українських і російських народних пісень та кількох навчальних посібників: «Вокальная техника в ежедневных упражнениях» (М., 1907), «Таблицы дыхания для певцов и их применение к развитию основных качеств голоса» (М., 1908).

135 років тому (1891) на Прилуччині народився Іван Шаля, один з найактивніших ентузіастів українського національного відродження на Кубані в 1920—1930-х роках. Засуджений 1933 року до 10 років ув'язнення, розстріляний на Соловках у 1937 року.

130 років тому (1896) організовано «Академічну громаду», українське студентське товариство, яке діяло з перервами до 1921 у Львівському університеті. Товариство утворило Допомоговий фонд для незаможних українських літераторів (1897), організувало святкування 25-річчя літературної діяльності І. Франка (1898), влаштовувало вечори, присвячені М. Драгоманову. Заборонене польським урядом за участь в організації українського таємного Львівського університету.

130 років тому (1896) було опубліковано працю Юліана Бачинського «Поновлена Україна» з обґрунтуванням історичної правомірності прагнення українців до створення самостійної держави.

125 років тому (1901) помер генерал-фельдмаршал Йосип Гурко-Ро-мейко, котрий походив з Борзни на Чернігівщині, де народився 1828 року.

120 років тому (1906) у Петербурзі вийшла перший український часопис "Вільна Україна".

120 років тому (1906) утворилася у Львові літературна група «Молода муза», яка об'єднувала українських письменників-модерністів. До неї належали О. Луцький, М. Яцків, П. Карманський, Б. Лепкий, В. Пачовський. Група проіснувала до Першої світової війни.

120 років тому (1906) у Києві вийшов друком літературно-художній збірник поетичних і прозових творів українських письменників — «Досвітні огні», упорядкований Б. Грінченком, відкривався однойменним віршем Лесі Українки. Друге (1918) і третє (1914) видання «Досвітніх огнів» вийшли з доповненнями.

115 років тому (1911) у Києві помер Григорій Шерстюк, український громадський і педагогічний діяч, засновник педагогічних видань «Український учитель» (1907), «Світло» (1910). Народився на Полтавщині у 1822 році.

110 років тому (1916) у Харбіні (тепер — Китай) відкрилася перша українська школа на Далекому Сході.

110 років тому (1916) відбулися перші гастролі української мандрівної трупи в Японії.

105 років тому (1921) у Львові засновано колишніми бійцями УСС та УГА кооперативне видавництво «Червона калина», яке спеціалізувалося на виданні літератури, пов'язаної з історією української революції, визвольних змагань 1917—1921 роках.

105 років тому (1921) у Києві утворилася літературна організація «Аспанфут» («Асоціація панфутуристів»). Засновник — М. Семенко. Маніфест підписали Гео Шкурупій, М. Семенко, Ю. Шпол, Мирослав Ірчан, О. Слісаренко. У квітні—травні 1924 р. організацію перетворено на «Асоціацію комункульту», що проіснувала до 1925 року.

105 років тому (1921) створено Інститут української наукової мови на базі Правописної термінологічної комісії ВУАН і Термінологічної комісії Українського наукового товариства в Києві. 1930 реорганізований в Інститут мовознавства. 1945 присвоєно ім'я О. О. Потебні. Першим директором був академік А. Кримський.

105 років тому (1921) розпочався голод в УСРР та в місцях компактного проживання українців (Поволжя).

100 років тому (1926) розпочав діяльність Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка. Сучасну назву має з 1952 року.

95 років тому (1931) засновано Одеський театр юного глядача ім. М. Островського. Тепер Одеський академічний театр юного глядача.

90 років тому (1936) засновано Херсонський український музично-драматичний театр ім. Миколи Куліша.

90 років тому (1936) вийшов друком «Альманах підкарпатських українських письменників», збірка поетичних і прозових творів. У ній взяли участь письменники Закарпаття, що писали українською мовою, — В. Гренджа-Донський, Ю. Боршом-Кум'ятський, О. Маркуш та ін.

85 років тому (1941) створено Луганський український музично-драматичний театр.

80 років тому (1946) розпочався голод в Україні, спричинений сталінським режимом.

80 років тому (1946) в Пряшеві (Чехословаччина) створено Український національний театр.

80 років тому (1946) на чужині засновано український політичний тижневик «На сторожі».

80 років тому (1946) засновано на правах рукопису двотижневик для духовенства і вірних Української автокефальної православної церкви в Баварії.

75 років тому (1951) на Пряшівщині (Чехословаччина) створено Культурний союз українських трудящих.

70 років тому (1956) за кордоном було утворено Український олімпійський комітет на чолі з Володимиром Білинським з Австралії.

55 років тому (1971) створено Запорізький театр ляльок.

55 років тому (1971) засновано Запорізький художній музей.

45 років тому (1981) видано перший том «Лінгвістичного атласу українських говорів Східної Словаччини (другий том вийшов у 1989 році).

45 років тому (1981) в Києві створено Київський театр класичного балету під керівництвом В. Ковтуна.

35 років тому (1991) в Межилабірцях (Словаччина) відкрито Музей сучасного мистецтва родини Варголів. Фундація ім. Енді Варгола передала тоді музеєві 12 оригінальних полотен цього видатного вихідця з української Пряшівщини.

А УКРАЇНЬСЬКА КРОВ ОБІЗВАЛАСЯ НЕГАЙНО

(до 115-річчя несподіваного звернення до київської газети «Рада»)

У час жорстокої царської реакції, коли переслідувалося все українське, а російське дворянство вимагало завести повне обрусіння всіх нащадків не в кожного вистачало мужності привселюдно заявляти, що він українець. Але таке трапилося й цим були подивовані навесні 1911 року в київській газеті «Рада», що було на той час єдиним україномовним щоденником у місті.

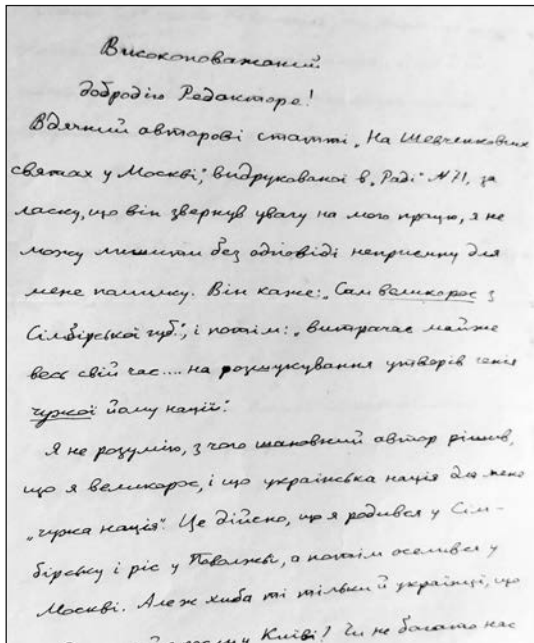
Відгук московського читача з початку минулого століття справляє враження і сьогодні, бо ж не чуємо нині масової реакції від наших земляків, яких так багато прилаштувалися в «білокам'яній», на дії їхньої влади, яка здійснює агресію проти їхньої землі, де вони з'явилися на світ.

А в 1911 році уродженець російського Сибірська й тодішній мешканець Москви Олексій Новицький протестував тільки за те, що його в газеті «Рада» представили великоросом...

Високоповажний добродію редакторе!

Вдячний авторові статті «На шевченкових святах у Москві», видрукованій у «Раді», № 71, за ласку, що він звернув увагу на мою працю, я не можу лишити без відповіді неприємну для мене помилку. Він каже: «Сам великорос з Сибірської губ.», і потім: «витрачає майже весь свій час ... на рошукування утворів генія чужої йому нації».

Я не розумію, з чого шановний автор рішив, що я великорос, і що українська нація для мене «чужа нація». Це дійсно, що я родився у Сибірську і ріс у Поволж'ї, а потім оселив-ся у Москві. Але ж хіба ті тільки й українці, що родилися й зростали у Києві? Чи

не багато нас (а з часом усе більшає і більшає), що родилися не тільки не на Україні, а навіть і не в Європі? А що до Поволжя, то там цілі великі села заселені українцями. Дуже багато народу довелося б отторгнутися од українського народу, коли б применяти таку б мірку. Коли так робять з прізвиськом, якого я й не чув між великоросів, то що ж казати про тих людей, що прийняли російський «ов», чи що?

Хоч я не думаю, щоб кому цікаво було моє життя, чи моє проходження, але коли ця звістка попала на сторінки Вашої шановної газети, то прошу Вас видрукувати і мою відповідь, де я підкреслюю, що як рід мій був здавна український, так і я сам українець, навіть не «тоже малорос».

З поважанням О. Новицький.

М. 30. III. 1911 р.

Адреса моя: Москва, Мясницкая, 21, Алексею Петровичу Новицькому

ПІСЛЯ ШЕВЧЕНКА ЧИТАЙТЕ ПЕТЛЮРУ (до 100-річчя заповіту Симона Петлюри)

Ті, хто знайомився з творчою спадщиною Голови Директорії та Головного Отамана військ УНР, знають: за півмісяця до трагічної кончини Симон Петлюра ще раз переконував світ, що Україна як держава відродиться. В листі до Ю. Гуменюка від 10 травня 1926 року він писав: «Я вірю і певний, що Україна як держава буде. Може не зразу такою великою, як нам хотілось би, але буде. Думаю я, що шлях для Української Державности стелиться через Київ, а не через Львів. Тільки тоді, коли Укр. Державність закріпиться на горах Дніпра і біля Чорного моря, тільки тоді можна думати, як про реальну річ, про збирання українських земель, захоплених сусідами. Інша політика – це мрії, нереальні комбінації, що призведуть до того, що ніякої України не буде».

Перебуваючи в надзвичайно важких умовах еміграційного життя, Симон Петлюра, як відомо, постійно повторював: «У мене немає розчарування ні в нашому народі, бо він є таким, яким його зробили обставини, часом сильніші од нього, ні в його здатності до самостійного життя, бо ця здатність буде розвиватись і зміцняти його. Ситуація, в якій він опинився сьогодні, не є ні вічною, ні безнадійною. Змінити її до певної міри залежить і від напруження власних сил. Треба працювати над цим всім і кожному, – в міру його сил і можливостей».

Аби відродити власну державність, вважав Симон Петлюра, необ-

хідно сконсолідувати всі здорові сили української еміграції, об'єднати їх навколо організуючого ядра в одному з європейських міст. Ось чому в листі до відомого українського дипломата часів УНР Костя Мацієвича 19 квітня 1925 року Голова Директорії та Головний Отаман військ УНР наголошує: «Наша бездіяльність в напрямку організації підготовчої політичної праці в таких центрах, як Лондон, Рим, Женева (з огляду на резиденцію тут Ліги Націй) мені не дає покою, хвилює мене і мучить за майбутнє. Воно може бути дуже сумним навіть тоді, коли на Україні будуть сприяючі внутрішні умовини для майбутнього державного будівництва. Я добре знаю вдачу нашого народу, не переоцінюю витревалости його, відчуваю розхристаність і недисциплінованість укр. інтелігенції і низку інших «внутрішніх» наших болячок, щоб оптимистично дивитись на це майбутнє. Тому я велику вагу надаю зовнішнім чинникам і гадаю, що без своєчасної допомоги з їхнього боку ми знову провалимось по всіх швах і закінчимо нову спробу укр. державного ренесансу катастрофою. Все це примушує мене думати про те, як би горю допомогти і невеселої перспективи для нашої нації уникнути».

Вихід з такої ситуації Симон Петлюра вбачає в тому, що лише єдина воля всіх українських патріотів зможе подолати цю кризу. Через те він чітко накреслює план дій конкретно К. Мацієвичу, котрий на той час перебував у Чехословаччині: «Потрібна перш за все певна згода думок, єдність в оцінці нашої сьогодняшньої дійсности між созвучними кругами. Її немає. Ми за останні роки не бачились і на ці теми не обмінювались щиро-розважливо, як подобає відповідальним діячам, своїми думками. Ніяке листування не може замінити тої критичної роботи що до оцінки всіх наших можливостей для майбутнього будівництва. Отже, в першу чергу слід подумати про таке побачення».

Покладаючись на могутній державницький потенціал української еміграції, Симон Петлюра намагався застерегти її від нереальних сподівань на прихильність російських політичних сил до української справи.

Особливо його занепокоїло підписання політичної угоди між українськими та російськими соціал-революціонерами. В листі до К. Мацієвича 22 травня 1925 року С. Петлюра підкреслює, що росіяни «використовують її, як доказ федеративних настроїв і політичних тенденцій одної з «впливових» партій України. Принаймні такий, а не інший ужиток роблять російські соціалістичні та демократичні круги, коли їм приходить

обмірковувати з поляками справи майбутнього, в зв'язку з припущенням занепаду більшовицької влади. Обговорюючи майбутні відносини, росіяне, коли порушується справа України, ставляться до неї, як до проблеми, що не має виглядів на вирішення її в дусі незалежності державної. На доказ життєвості федеративного принципу, що ніби цілком задовольняє і українські національні змагання, вони наводять власне (в довірочних розмовах) самообмеження одної з політичних укр. партій, що має найширші зв'язки з укр. селом, себто з більшістю укр. населення, в питанні найбільшої ваги як для України, так і для Росії. Приймаючи позицію Укр. с-р. в цьому питанні, як ніби певну і виразну, росіяне роблять з неї «логічні» висновки: «1) Українська державність є нереальна величина. 2) Від постулата самостійності одмовляється одна з впливових укр. партій. 3) За державну самостійність укр. народ збройно не буде боротись з росіянами 4) Що до «Петлюри» з його самостійництвом, то його просто можна «знищити» і це тим легше зробити, що його непримиримість в цій справі не знаходе відгуку серед укр. народу».

Такий хід думок у росіян і така аргументація, що нею користуються російські (соціалісти і демократи Мілюковського типу), тривожить Петлюру, оскільки вирішуючи питання «майбутності України», яку вони мислять не инакшою, як сфедералізованою з Москвою», треба мати на увазі, що в ті часи в російських колах жваво дебатовалася проблема федерації, на принципах якої й мислилося відновити стару Росію.

А такий погляд росіян на майбутнє Росії і України викликав, як довідався Петлюра, серед деяких європейських політичних діячів своєрідне враження: «мовляв, українці самі не хочуть самостійності, а інтереси її представляються «невеликою групою» людей, то серйозні європейські політики, давно вже розчаровані в росіянах, і на українців рукою безнадійно махають, кажучи, що і од них нічого не можна сподіватись — твердого і непохитного».

На жаль, дійсність часто давала чужинцям конкретний матеріал щодо роз'єднаності державницьких сил української еміграції, особливо тих груп чи осіб українського руху, що пов'язали своє ім'я і діяльність з самостійницькими змаганнями нашого народу в 1917—1920 роки.

Коли б ці групи та особи фактично були втягнені в «союзну орбіту» з Москвою, зазначає Петлюра в листі до К. Мацієвича від 12 червня 1925 року, то це було б не лише доказом «малоросійської шатости» провід-

ників нашого руху, не лише політичною компрометацією їх, а величезним надщербленням нашого національного ідеалу, «поскільки взагалі роля особ чи груп відіграє свою вагу в історичних процесах».

Найбільше, на думку Петлюри, завдає шкоди в цьому плані поведінка В. Винниченка та М. Грушевського, зокрема, їхня довірливість до більшовицької влади. У зв'язку з їхніми поїздками в УРСР він пише: «кроки цих двох визначних людей української новітньої історії, внесли більше каламуцтва в укр. національне життя, якщо иньше і захитали відпорність громадянства українського в найбільш переломну добу і в найбільш відкритих моментах нашої національної політики. Нація, що винесла на поверх свого життя таких провадарів, не може імпонувати чужинцям, бо вони ніколи не матимуть певности що до витривалости її в боротьбі за ті ідеали, без яких вона й нацією не може уважатись. Я не кажу вже про ту колосальну шкоду, яку в лоні самої нації викликають подібні поламани, суперечні лінії національної політики.

Позиція Петлюри в цьому питанні занадто чітка: «наш народ, приспаний і заколисаний «вигодами» союзницького чи федеративного співжиття з Москвою, не знайде в собі ні сили організацій, ні психологічних-національних предпосилок, щоб захистити своє право на самостійне державне життя в момент зміни влади на Україні... Бути хоч в якійсь мірі причетним до оцього «приспання» національної волі, до пригашення енергії в напрямку державного усамостійнення національного життя — а фактично до надщерблення національного ідеалу я не хочу».

Така позиція, вважає Петлюра, має бути свого роду наріжним каменем діяльності кожного, хто стає на чолі мас у боротьбі за незалежність. Провідник нації, очевидно, не може відступати від головного ідеалу мас: «Думаю, що ця роля не випадає не тільки мені, а й усім політичним укр. діячам, що так чи інакше звязали своє ім'я з кров'ю та жертвами нашої боротьби за самостійність. І кров і жертви ці мають свої закони і свою логіку. Потреба цих елементів і органічних рис боротьби прищеплена нашому народу нами. І народ ніколи не міг би зрозуміти нових позицій, коли б ми на них перемінили наші «старі», освячені традицією і легендою боротьби».

Звичайно, Петлюра не відкидав того, що «не повинно серед українського громадянства існувати політичних течій, які б, в разі невдачі нашої боротьби в новій спробі реставрації самостійности, прийняли на

себе, мовляв би, і тягар і неприємний одіум офіційного представництва ідеї «союзницького» чи, федеративного співжиття з Москвою. Приклад хоч би ірландців, а в дореволюційні часи поляків з їхньою компромісовою тактикою, повинен вчити необхідности рахуватись з реальними обставинами і відносинами».

Природно, Петлюра не обминав проблеми більшовицького «збирання» українських земель. З цього приводу Голова Директорії та Головний Отаман військ УНР писав: «Є певні аргументи, що ніби промовляють «за» цю комбінацію. Ціми аргументами охоче користуються галичане, волиняки і иньші, хто думає, що «під одним дахом» всім разом краще жити, хоч би той дах і більшовицьким був. На мене ці аргументи впливають мало, бо я думаю, що через цей дах протікає каламутна злива, що деморалізує націю, матеріально нищить її і, що саме головне для мене, не дає можливостей для нормального розвитку національного життя. Очевидна річ, що й під поляками, й під румунами, як під всяким чужинцем, братам нашим нелегко, — та поки що я не бачу поважніших аргументів за необхідність допомогати більшовикам в виконанні ними ролі «Івана Каліти» що до збирання земель українських. Зрештою це «збирання» вони переводять в своїх інтересах, а не в українських. Я не знаю, в якій мірі було б для українських інтересів вигодно більшовикам допомогати?! І чи не творимо ми собі ілюзій, гадаючи, що зміст українізації більшовицької можна ігнорувати, а замість того захоплюватись зовнішньою стороною її, себто запровадженням мови, як засоба для демократизації нашого народа?!».

Цими словами Симон Петлюра засвідчив: уже в 1925 році він передбачав політичне ошуканство українців російськими більшовиками — так звана, українізація справді виявилася лише їхнім тактичним кроком у нищенні українства.

У невідомих досі листах Симона Петлюри дуже виразно простежується ще одна важлива лінія – створення таких пропагандистських засобів, за допомогою яких можна було б доходити до свідомості українського народу, готувати його до неминучої боротьби за відродження власної державності. Зокрема, чимало зусиль він доклав для організації часопису «Тризуб». Успіх цього журналу, зазначав Петлюра в листі до Валентина Садовського від 31 жовтня 1925 року, можливий лише: «а) коли не лише редакція, а й співробітники переймуться відповідними поглядами на цю справу і б) коли ре-

дакція матиме в своєму розпорядженні біжучий (різноманітний) матеріал про сучасне становище на Україні».

Але водночас ініціатор створення «Тризуба» вважав, що матеріали, які вміщуються в ньому, мають бути доступні читачам. Головним чином через те, зазначає він у листі до того ж Садовського від 31 грудня 1925 року, «що «Тризуб» повинні розуміти «на тому боці». Інтереси «того боку» мене головним чином цікавлять, і я хотів би, щоб ми взяли правильну лінію, яка б не розійшлась з розумінням подій нашою публікою на самій Україні».

Ознайомившись з невідомими досі листами Голови Директорії та Головного Отамана військ УНР Симона Петлюри, можемо перекоонатися, що вся діяльність його в Парижі, як і раніше, полягала в одному — служінні Україні та її народу. Ця думка чітко виражена, зокрема, в листі до Валентина Садовського від 12 квітня 1926 року: «Мені ходить головно про працю для України».

У цьому і полягав сенс його життя. За це його і вбили вороги української державності. Але не тільки знищили фізично — все робили, аби стерти пам'ять про нього, спалювати його ім'ям державницький чин українського народу.

Не сміла наша нація падати на коліна, бо кликали до боротьби за волю патріотичні чини таких власних героїв, як Симон Петлюра, котрий писав, що «патріотизм — це активна любов до своєї Вітчизни, до свого народу; це чин, акція, благородні устремління кожного сина народу заслужити це ім'я».

Щоб заслужити це ім'я, він справді готувався все життя, він справді всім тілом і душею змагався, щоб бути готовим кожної миті на патріотичну справу. Той патріотизм Петлюри зуміла перебрати українська еміграція. Це вона захищала перед світом права рідного народу, безборонного на своїй споконвічній батьківській землі, це вона стала справжнім виразником його волі. Виконуючи заповіт свого Зверхника, своєю титанічною працею на всіх континентах вона не тільки вивчила тисячі українців, але й своєю критикою насильств над рідним народом розкрила очі світові на його справжнє становище під різними окупаціями й вимагала покарати злочинців. І саме завдяки цьому здвигові нашої еміграції у світі почали звертати увагу на українську проблему.

Зокрема, з початку 50-х років минулого століття питання про відродження Української самостійної держави все частіше починає звучати в Конгресі США, щороку 22 січня в багатьох країнах на урядових будин-

ках стали вивішувати українські національні прапори, прем'єр-міністр Канади Діфенбейкер у 1961 році зажадає від радянського керівника Хрущова надання незалежності Україні, а віце-президент США Буш у травні 1982 року запевнить українців, що вони «також не забуті» і закінчить свою промову словами «Ще не вмерла Україна!».

Зрештою, спільні зусилля українства в діаспорі й на матірній землі дадуть можливість невдовзі і в Україні вільно промовляти: «Ще не вмерла Україна!». Саме за це і боровся все своє свідоме життя Симон Петлюра.

НАС ТОДІ БУЛО ТАМ ЩОНАЙМЕНШЕ СІМ МІЛЬЙОНІВ

(до 100-річчя встановлення реальної чисельності українців у росії)

Сто років тому москва провела перший Всесоюзний перепис населення. Тоді якраз відбувалася українізація, відтак більшість наших земляків за межами УСРР відважилися заявити про себе синами і дочками української нації. Звичайно, було ще багато таких, котрі побоюлися признатися до українства з огляду на підступні дії «українізаторів», але в складі російської федерації записалося майже 7 мільйонів українців. Вони ідентифіковували себе 9 українізованими районами в Далекосхідному краї, 40 — в Казахській АСРР, яка тоді входила до складу росії, 26 — на Слобожанщині, 37 — на Північному Кавказі; ці процеси активно поширювалися в Поволжі, в Західному Сибіру, де планувалося українізувати навіть цілий Славгородський округ. У цих регіонах, як правило, відкривалися українські школи, засновувалися місцеві газети українською, на неї переводили діловодство радянських, господарських і кооперативних організацій. Крім того, відкривалися українські педагогічні технікуми й відділення в університетах та інститутах, де готували вчительські кадри для своїх національних шкіл.

До речі, ці процеси з 1932 року розпочалися і в Азербайджані, де розгортали мережу початкових українських шкіл у тих селах, в яких переважали наші співвітчизники. Але оскільки в таємній постанові кремля від 15 грудня 1932 року, якою в брутальний спосіб заборонялося все українське за межами УСРР, Азербайджан не згадувався, відтак до Баку цей злочинний документ не надійшов, відповідно в прикаспійських українських селах продовжували українізацію і 1933 року. І лише тоді, коли Наркомат освіти Азербайджанської СРР звернувся до колег з УСРР із проханням надіслати українські підручники, то з Харкова перелякано порадили тишенько припинити цю справу, оскільки москва вже давно все українське

заборонила в таємному порядку. Тому й не дивно, що за переписом 1937 року українці вже не згадуються в статистичних матеріалах по Азербайджану, хоч гірські євреї зафіксовані в кількості 10.899 осіб.

Тоді, щоправда, продовжилася українізація в Криму, незважаючи на повторне підтвердження таємної директиви Наркомату освіти РСФРР від 9 липня 1933 року про безумовне переведення українізованих шкіл на російську мову: ще в 1937—1938 навчальному році дві їх функціонувало в Сімферополі й Красноперекопському районі, а в 1940—1941 залишалася одна — середня, де в 17 класах навчалося 569 учнів.

Після Голодомору-геноциду 1932—1933 років, який забрав життя 10,5 мільйонів українців УСРР і Північного Кавказу (заморених голодом українців Слобожанщини, Поволжя, Західного Сибіру, Казахстану ще ніхто не рахував), московська влада настрахала так багатьох наших земляків за межами УСРР, що вони боялися признаватися, яка мати їх народила. Відтак кількість українців у тій же росії зменшилася за переписом 1937 року з 7 мільйонів у 1926 році до 3.087.022 осіб.

Наприклад, у Центрально-Чорноземному регіоні ці показники зменшилися відповідно з 1.651.853 до 698.667 осіб, Середньоволзькому – з 206.192 до 184.925, а в Нижньоволзькому — з 440.223 до 235.065.

Але найбільш показові показники на теренах майбутнього Краснодарського краю: в 1926 році було 1.580.895 осіб, а в 1939 там їх виявилось лише 143.744 (розраховано російськими дослідниками).

З урахуванням багатьох міграційних процесів після цієї дати, у тому числі примусових, кількість українців у росії знову зростала. Скажімо, 1989 року їх там нараховувалося 4.362.872 осіб. Однак після розвалу срср ця кількість зменшилася — за переписом 2010 року українців у рф нараховувалося вже тільки 1.927.980 осіб.

Ось чому серед багатьох важливих проблем, які постануть перед нашою державою після закінчення війни, – доля української діаспори в росії, про повноцінне організоване існування якої нині навіть і не йдеться. Тож перед нею там вибір зовсім невеликий: або остаточно розчинитися в чужому для нас етнічному морі, або ж для власного національного порятунку повернутися на Батьківщину, щоб працювати для її відбудови й повноцінного утвердження власної державності рідного народу.

Щоправда, в контексті зазначеного вибору постає ще одна складова: а чи погодиться сама росія відпустити роботящих фахівців-українців? А

якщо й погодиться, то які проводи влаштує тим, хто не один десяток років віддавав свої знання й сили розбудові власне російських регіонів?

Загострення вказаної проблеми тим більш актуальне, оскільки подібні прецеденти вже траплялися в недалекому минулому — принаймні за останні сто років така нагода повернутися на Батьківщину українцям випадала тричі — після проголошення незалежності УНР у 1918 році, під час реєвакації після закінчення Другої світової війни і в результаті розпаду СРСР.

У першому випадку українці могли вільно висловлювати своє бажання, тим паче, що від Балтики до Тихого океану діяли консульські установи Української держави, які оформляли документи на прийняття українського громадянства. До речі, його тоді надавали не лише вихідцям з 9 зазначених у III Універсалі Центральної Ради губерній — Волинської, Подільської, Київської, Чернігівської, Полтавської, Харківської, Катеринославської, Таврійської та Херсонської, а й прилеглих територій Курської, Воронезької, Чорноморської, Бесарабської, Області Війська Донського, Кубані, а також Гродненської, де українці переважно розселилися як автохтони. Однак російська більшовицька влада всіляко перешкоджала виїзду наших земляків, вдаючись, у тому числі, до відвертих грабежів поворотців до України.

А що стосується власне українських колоніальних теренів, зокрема на розселеннях, де верховодила біла росія в особі її правителя Сибіру адмірала Колчака чи Далекого Сходу отамана Семенова, то звідти українців не відпускали на Батьківщину, мотивуючи нібито їхнім військовим обов'язком захищати «єдиную Русь».

Із метою недопущення масового повернення українців на рідну землю Москва 1923 року під приводом нібито турботи про розвиток національної духовності навіть змушена була погодитися на їхню так звану коренізацію на всіх розселеннях, що для наших земляків вилилося в політику суцільної українізації. Це, до речі, було водночас і агітацією за додаткове переселення з УСРР у східні райони СРСР ще двох мільйонів українських селян, починаючи з 1925 року: до Сибірського краю — 707.900, Далекосхідного — 353.500, Казахстану й Башкортостану — 296.000, Середньої Азії — 281.000, Поволжя — 225.000, Північного Кавказу — 52.000 і на Урал — 45.000.

З 1929 року депортують так званих куркулів: у 1930—1931 роках до цієї категорії спецпереселенців віднесли 63.817 родин: Північний край —

19.658, Урал — 32.127, Західний Сибір — 6.556, Східний Сибір — 5.056, Якутія — 97, Далекосхідний край — 323. До цієї кількості необхідно додати й 5.000 куркулів до Казахстану, починаючи з 10 лютого 1930 року.

Тимчасом, після сотень тисяч жертв 1937—1938 років, кремлівські «визволителі» готували нові депортаційні плани. Зокрема, до виселення намічаються польські осадники й лісова сторожа, серед якої багато українців. Масові депортації в міжвоєнний період відбувалися в 4 етапи: перший розпочався 10 лютого 1940 року, коли було виселено 220 тисяч осіб, другий — 13 квітня 1940: тоді вислали 320 тисяч, третій — червень—липень 1940: 240 тисяч, четвертий — червень 1941: майже 300 тисяч. Таким чином, за 1940—1941 роки із західноукраїнських областей були вивезено на поневіряння й загибель понад 1 мільйон осіб.

Подібні акції продовжилися аж до війни з Німеччиною. Так, 14 травня 1941 року ЦК ВКП (б) і Раднарком СРСР видали спільну директиву за № 1299- 52 сс «Про вилучення контрреволюційних організацій у західних областях СРСР». Цим документом передбачалося заарештувати й направити у заслання на поселення у віддалені райони Радянського Союзу терміном на 20 років з конфіскацією майна членів родин учасників українських і польських націоналістичних організацій, глави яких перейшли на нелегальне становище або засуджені до вищої міри покарання. Згідно з доповідною наркома держбезпеки СРСР Меркулова від 23 травня 1941 року «всього із західних областей УРСР заплановано виселити 3110 родин, або 11.476 осіб. Фактично вилучено і «завантажено» у вагони 3.073 родини, або 11.329 осіб».

Із початком гітлерівського нападу на радянський союз величезна хвиля евакуйованих українців заповонила Поволжя, Урал, Сибір, Казахстан. Скрізь там вони з привезеного з України обладнання закладали нові шахти й рудники, мартенівські й складальні цехи для виготовлення найновішої зброї, розорювали тисячі гектарів перелогів, щоб вирощувати хліб для майбутньої перемоги.

Та коли українець Кузьма Дерев'янка з Уманщини від імені срср підписав документ про закінчення Другої світової війни, то не всім їм світила дорога на Батьківщину. Скажімо, з прославленого Танкограду, що був створений на базі колективів ленінградського Кіровського й харківського моторобудівного заводів у Челябінську, велику частину інженерно-технічних працівників на береги Неви одразу ж повернули, а багато творців

перших у світі танкових дизелів так і залишилися назавжди на Уралі, зокрема їхній головний конструктор Іван Трашутін, двічі герой соціалістичної праці, котрий принаймні до початку 1970-х років так і залишався в Челябінську, коли з ним там зустрічався автор цих рядків.

Подібне сталося й у Нижньому Тагілі, де евакуйовані з Харкова танкобудівники на базі Уралвагонзаводу випустили за роки війни 35 тисяч прославлених Т-34. Навіть творці цієї бойової машини тривалий час після звільнення Харкова в 1943 році не могли повернутися до нього, аби там розгорнути проектування нових машин. Головний конструктор Олександр Морозов, якого тримали в Нижньому Тагілі аж до 1951 року, з цього приводу з гіркотою засвідчив: «Харків перетворений у філіал Тагіла». А багато досвідчених українських конструкторів і складальників так і залишилися на Уралі кісткою нового танкобудівного підприємства, яке й досі є основним у даній галузі в росії.

А скільки досвідчених харків'ян залишилося в Свердловську, Горькому, Сталінграді, Омську, де випускали Т-34, чи на алтайських заводах, де освоювали виробництво унікальних танкових двигунів.

Поряд із цим, не всі донецькі шахтарі, криворізькі гірники, маріупольські металурги змогли повернутися додому після перемоги з Уралу, Сибіру й Казахстану. Як і українські хлібороби з Поволжя, Сибіру й Казахстану.

Така можливість у них та ще у мільйонів тих, хто через різні оргнабори, особливо із західноукраїнських земель, опинилися на величезних просторах росії за півстоліття після Другої світової, з'явилася після проголошення незалежності України в 1991 році. Скажімо, тільки в Тюмені українців виявилось тоді понад 600 тисяч, у більшості із Галичини. Саме вони відіграли головну роль в освоєнні для російської федерації нафтогазових багатств таких корінних народів цього регіону, як ханти, манси, ненці...

Сотні тисяч українців за цей час розселилися і ще далі на північ і схід – на Таймирі, Камчатці, Чукотці, обіймаючи чи не всі основні керівні компартійні, радянські й господарські посади в місцевих народів. Наприклад, чукчі найдальшого на північному сході тодішнього срср селища Улен обрали за свого голову українця Артема Михайлюка, уродженця Макарівки на Житомирщині.

А ще ж треба пам'ятати про тих українців, які опинилися в росії в результаті особливих форм більшовицького оргнабору. Так, на виконання

спеціального наказу ленінського наркома Троцького від 13 жовтня 1920 року з українських залізниць повинні було представити персональні списки осіб, яких необхідно було зняти із залізниць України й відрядити на Північ.

Як наслідок, станом на 1 січня 1931 року в керівному складі українських залізниць рахувалося з 115 осіб 35 українців, росіян — 67.

Як тільки передові загони червоної армії на початку 1944 року вступили на територію західноукраїнських областей, то Микита Хрущов одразу ж вніс пропозицію щодо виселення родин активних оунівців. Він навіть підготував відповідний проект постанови Державного Комітету Оборони СРСР, який відправив на розгляд сталіна.

Реакція хазяїна кремля не забарилася: згідно з розпорядженням народного комісара внутрішніх справ СРСР берії від 31 березня 1944 року за № 7129 встановлювався відповідний порядок виселення, що уточнювався спеціальною інструкцією НКВС УРСР від 5 квітня 1944 року «Про порядок організації заслання родин членів ОУН і активних повстанців у віддалені райони СРСР».

Наказом каральних органів від 9 жовтня 1944 року «Про заходи про посилення боротьби з оунівським підпіллям і ліквідації збройних банд ОУН у західних областях Української РСР» передбачалося посилити репресії щодо родин повстанців через виселення їх у віддалені райони СРСР. Таким чином виселення набувають нового розмаху. Кількість виселеного населення за даними каральних органів за три роки становила 36609 осіб. А заходами з посилення боротьби з українським національно-визвольним рухом на теренах Берестейщини, що вольовим рішенням Сталіна в 1939 році була віднесена до складу Білоруської РСР, вже в лютому 1945 року також передбачалося депортація родин оунівців.

Проте наймасштабнішою депортацією населення із Західної України була акція «Захід», що розпочалась 21 жовтня 1947 року. З 6.00 з усіх населених пунктах Львівської, Тернопільської, Станіславської, Дрогобицької, Волинської, Рівненської й Чернівецької областей споконвічних мешканців цих теренів виганяли в незвідане - 77791 осіб. Усього ж виселено з України так званого спецконтингента до 1948 року 131 935 осіб. Усе, на що спромоглася тодішня «найгуманніша в світі влада робітників і селян», так це те, що цим обездоленим людям вирішила «протягом грудня 1947 року й 1-го кварталу 1948 надати безповоротну допомогу продо-

вольством з розрахунку в день на одну особу: борошна — 150 грамів, крупи — 50 грамів, солі — 15 грамів, і цукру (тільки дітям) — 15 грамів».

Казахстанська влада, щоправда, звернула увагу на непрацездатних членів родин українських націоналістів й 9 грудня 1947 року ухвалила рішення про їхнє окреме розселення в Караганді й надання допомоги 991 сім'ї в кількості 1935 осіб на загальну суму в 150 тисяч рублів. У її рахунок виділялося, зокрема, 25 тон продовольчого зерна.

Тимчасом в УРСР продовжувалися облави на родини оунівців – на кожний випадок спротиву націоналістичного підпілля влада реагувала вивезенням до східних районів СРСР нових контингентів невинних людей. Скажімо, в архівних фондах збереглися подібні свідчення за кожний місяць. Наприклад, за травень 1949 року у Львівській області було зафіксовано 31 антирадянську акцію, у відповідь на які було виселено 217 родин. За два диверсійні акти на залізниці було відправлено на схід відповідно 25 і 40 родин.

Тільки після смерті Сталіна депортовані й ув'язнені українці почали повертатися додому. Але це не означало всі вони могли реально жити на батьківщині. Указом Президії Верховної Ради СРСР від 7 січня 1960 року члени родин учасників націоналістичного підпілля позбавлялися права на «возвращения им имущества, конфискованного при выселении», а також вони не мали «права возвращаться в места, откуда они были выселены».

Та й теперішня росія не погодилася на те, щоб вони могли зароблені у суворих природних умовах високі пенсії одержувати на Батьківщині, прив'язуючи їх економічно й політично до себе. Як і їхніх дітей, що в більшості народжувалися за місцем і часом праці там своїх батьків. Більше того, аби утримати українців у сфері свого впливу, москва запропонувала нашим землякам, що проходили службу в збройних силах срср на теренах колишніх союзних республік, прийняти російське громадянство з тим, щоб, залишаючись там й одержуючи військову пенсію, стати складовою «русского мира», а фактично п'ятою колоною в середовищі проголошених самостійних держав. Особливо це яскраво проявилось в державах Балтики — Естонії, Латвії, Литві.

Зі свого боку відроджена Українська держава через економічні негаразди й неусвідомлення цієї проблеми вищим політичним керівництвом не змогла запропонувати українцям росії привабливих проєктів щодо повернення на Батьківщину

Відтак в абсолютній більшості вони залишилися в росії, продов-

жуючи працювати на зміцнення її інтелектуального, виробничого, військового й духовного потенціалу. Як не прикро, завдяки саме й їхнім зусиллям путінська росія змогла нагромадити величезні ресурси й продовжує заробляти кошти для продовження нинішньої агресії проти України. А окремі її громадяни українського походження не просто мобілізовані до російської армії, а на високих генеральських посадах планують загарбницькі операції на нашій землі, віддаючи накази своїм підлеглим стріляти по їхнім батьківським домівкам.

Відтак із досвіду трьох хвиль спроби рееміграції можемо зробити висновки, що Москва чинитиме всілякі перешкоди в поверненні українців додому, а тим із них, хто наполягатиме на такому своєму виборі, умови будуть створені нестерпні. Отже, вже нині, готуючись до переговорів про завершення російської агресії, мусимо врахувати це й розробити комплексний план повернення тих українців, котрі усвідомляють, що для збереження власної ідентичності їм необхідно повернутися на землю своїх предків, котрих зла мачуха-доля погнала колись на чужину.

З огляду на нинішнє відверто вороже ставлення російської влади й суспільства до українства, їхнє намагання будь що знищити нашу націю, про що відверто пропагується на всіх рівнях, Українська держава повинна поставити питання безпеки наших співвітчизників у російській федерації на міжнародному рівні. І головне завдання при цьому має полягати в реальних гарантіях безпеки й повернення українців з росії додому через загрозу їхньому існуванню там як визнаний усім світом окремії нації.

За нинішніх обставин таке завдання під силу міжнародному органу, який мають спільно з Україною створити її союзники під егідою ООН. Він має обумовити всі деталі цього вкрай важливого процесу, синхронізуючи його із забезпеченням права росіянам в Україні, предки яких були спрямовані насильно московською імперською владою здійснювати колоніальну політику на наших землях, вільно покинути їх і повернутися на їхню історичну Батьківщину, де вони зможуть бути в злагоді зі своїми одвічними традиціями й природним менталітетом.

Розроблена програма повернення власне українців з росії на свою історичну Батьківщину – тих, хто усвідомив себе такими і хотів би разом з нащадками працювати на благо землі предків, має деталізувати можливість бажаючих переселитися і яку користь вони можуть принести землі предків. Чи готові взятися до продуктивної праці в місцях виходу своїх предків з української землі, чи тільки бажають зупинитися в

Києві. Заздалегідь складений банк даних із цієї проблематики дасть можливість заповнювати вакансії в різних регіонах України, особливо в тих, де найбільші руйнування від російської агресії, а також звідки виїдуть незаконно ввезені окупантами громадяни росії чи інших країн.

Водночас Українська держава повинна роз'яснити світовому співтовариству, що на значних прилеглих до її державного кордону територіях нинішньої рф українці є автохтонами, предки яких там проживали завжди. Йдеться насамперед про історично українську Слобожанщину, в тому числі й Белгородську область, яка нині зазнає ударів у відповідь, бо звідти росія посилає смертоносне залізо на мирні квартали Харкова. А терени нинішньої Белгородської області входили до складу Української держави в 1918 році!

Піднімаються російські бомбардувальники, щоб засипати ракетами наші села й міста, з аеродромів Кубані, яку ще з кінця XVIII століття заселили запорозькі козаки. А вони ж у 1918 році прислали делегацію до Києва, аби їхні землі прийняли до складу Української Держави! А хіба можемо забути про козацьку Стародубщину, північний регіон нашої одвічної Чернігівщини з часів Русі – звідти тепер також заходять російські диверсійні групи.

Не можемо обійти увагою і споконвічну українську Берестейщину, яка насильно була включена до складу радянської Білорусі в 1939 році. Там українці не мають належних їм прав як автохтони. А контрольоване росією Придністров'я, яке було вилучено зі складу України в 1940 році без згоди її тодішнього парламенту, що було грубим порушенням навіть Конституції УРСР?

Усі ці землі в історії входили до складу України, їхні мешканці завжди пов'язували свою долю з нею. Цілком ймовірно, що населення цих теренів після розвалу рф як останньої імперії виявить бажання повернутися до складу України. Але сьогодні права українців як нації там мають бути захищені. Знову ж таки міжнародним правом і під егідою міжнародних організацій.

Але пора вже і світові розібратися з проблемами українців, які постійно захищали його від жорстокої орди, яка сунула на захід, намагаючись упокорити людську цивілізацію, перетворити її на свій лад, який тисячоліттями не сприймається. То, може, нині, коли ми в черговий раз захищаємо здобутки цивілізаційного поступу людства, сильні світу сього нарешті звернуть увагу на безпеку української нації, від чого залежить і майбутнє всього людства.

МИ ОДВІЧНІ, ОКРЕМІШНІ Й СОБОРНІ!

Хтось нам розкаже, що ми — росіяни. Але ми — не одвічні мисливці й рибалки з правічних лісів, де завжди морок і холод. Ми з теплого осоння, де хвилюється хлібне море в безкрайньому степу. Ми — русичі-українці.

Одвічність і нездоланна сила нашої автохтонної хліборобської традиції нараховує понад 600 поколінь роду людського. Де ті грізні маси кочових орд, які наганяли страх на Європу? Степові простори, через які вони пройшли, освоїли плугом українці, вихідці зі східного слов'янства. Занепали великі культури, а наша продовжує утримувати своє місце й далі дає для світу таланти першої величини.

Чому українці вижили і зберегли мову й традиції? Бо не зрікалися ніколи власної землі й не перетворилися протягом тисячоліть на переко-типоле, як це трапилося з окремими історичними народами.

З якого часу культивується землеробство на українських землях — наукою достеменно ще не встановлено. Скажімо, відомий дослідник даної проблеми Відомий археолог Ярослав Пастернак, спираючись на знахідки з таких ранньо-неолітичних стоянок, як Кам'яна Могила біля Мелітополя, Лука Врублевецька на Подністров'ї, окремих мезолітичних провінцій у басейні Прип'яті й Десни, а також на Харківщині, заявляв про безперервну тяглість населення України від палеоліту до неоліту, тобто до часу осілого землеробства, яке світ визнає на наших теренах як трипільську хліборобську культуру.

Вона культивується в нас принаймні уже щонайменше 7 тисяч років, відколи в тутешні чорноземи лягає для планового засіву зерно пшениці, жита, вівса. Так зване мотичне землеробство, яке застосовувало для обробітку ґрунту лосячі чи оленячі роги, використовувало вже і серпи, хоча, як правило, тоді колоски збирали руками. Вимолочене збіжжя розмелювали за допомогою каменів, чим займалися в основному жінки.

І хоч хліборобство було для трипільців основним видом матеріального виробництва, однак паралельно з ним розвивалося скотарство, завдяки чому на той час уже був приручений кінь, а також собака, відгодовували свині. Для повноцінного забезпечення продуктами харчування трипільці використовують також здавна освоєні людиною рибальство, мисливство, збиральництво. Що стосується останнього, то, крім ягід і плодів диких рослин, збирали в основному черепашки

прісноводних молюсків, м'ясом яких годували свиней. Висушені зібрані жолуді розтиралися на зернотерках, а потім і домішувалися в тісто. Використовуючи наконечники стріл з кременю, скребки, кам'яні сокирки-клини, полювали трипільці на оленя, лося, косулю, бобра, зайця. Оскільки поселення, як правило, засновувалися біля річок, то важливе місце в господарстві відводилося рибальству, яке додавало до раціону м'ясо поширених тоді видів риб – щук, сомів, осетрів.

Комплексність матеріального виробництва доповнювалася й розвитком гончарством, яке використовувало не тільки придатну глину, а й домішки до неї кварцового піску й черепашок прісноводних молюсків. Археологами встановлено, що трипільці ліпили свій посуд без гончарського кола на твердій основі, товщина його днища переважала товщину стін, а самі вони були нерівномірної товщини і не завжди правильної форми. Зовнішня поверхня була рівною і вкривалася нанесеною до розпису і обпалення червоною фарбою.

Неповторний стиль трипільської кераміки, який і досі зачаровує силою своєї художньої оригінальності, виражається сміливістю й гармонійністю ліній, соковитістю барв, підніс її до найкращих світових зразків. Залишаючись справжнім витвором мистецтва тієї доби, вона стала підвалиною для творення в майбутньому українського мистецтва. Саме з її зразків можна бачити творення оригінального світогляду населення Трипілья, що вже усвідомлювало періодичність глобальних криз і катаклізмів як загибель старого і зародження нового.

Очевидно, що наукові дискусії про походження трипільської культури триватимуть. Проте важливо усвідомити, що саме наявність найбільш родючого ґрунту й лагідне осоння України, тобто сприятливі природно-кліматичні умови, найкраще сприяли для розвитку хліборобства. Крім того, на користь автохтонності трипільців, а не приходу їх з Малої Азії чи Близького Сходу свідчить їхня антропологія, що відповідає власне українському походженню. Чогось подібного, що несло б прикмети тих віддалених від України регіонів, не виявлено в археологічних розкопках ні на Кубані, ні в Приазов'ї, де вони мали б бути у випадку переходу в Подніпров'я з південного сходу повз Кавказ.

Можна допустити, що тривалий період існування трипільської хліборобської культури, яка революційно змінила життя автохтонних племен на чорноземі, очевидно, привернуло пильну увагу тогочасних

кочових об'єднань, які розселялися неподалік у степових просторах. Саме вони могли спробувати взяти під свій контроль осіле хліборобське населення. Такими могли бути племена середньодніпровської культури на сході, Волинсько-Подільської мегалітичної – на заході, пізньострічкової і шнурової кераміки на північному заході, оскільки їхня кераміка та побутові речі дуже схожі на ті, що вироблялися колись трипільцями.

І як тут не зауважити, що ті орнаменти, які збереглися на прадавніх глечиках чи інших предметах сивої давнини, дуже схожі із сучасною українською вишивкою, а окремі, як встановила народна майстриня Анна Кульчицька, «просто таки ідентичні з нею».

Треба врахувати й те, що звички, традиції, пов'язані з хліборобством у природно-кліматичних умовах нашої землі, особливо з наявністю чорнозему, якого в такій кількості немає в інших народів, протягом тисячоліть творили особливий тип людини. Зовсім інший, ніж це могло зробити збиральництво, рибальство і мисливство, що мало місце, скажімо, у наших північних сусідів, чи скотарство, яке культивувалося в господарів безмежних степів.

Ще одна важлива обставина: збиральництво, рибальство і мисливство передбачають брати для споживання вже створене природою. З появою скотарства людина мусить докладати певних зусиль, щоб приручити диких тварин для поліпшення свого побуту. Але тільки хліборобство вимагає від неї безпосереднього втручання в технологічний процес творення життєдайного зерна, чим не лише збагачує її знання навколишнього світу, а й змінює його, добиваючись збільшення врожайності злакових культур.

Саме хліборобство на чорноземі зіграло найголовнішу роль у творенні особливого менталітету, який відрізняється від сусідського. Воно розслабляє людину тим, що дає можливість мати до наступних жнив рік більш-менш спокійного життя, у той час, коли, скажімо, предкам наших північно-східних сусідів доводиться бути весь час у русі, оскільки постійно треба шукати якусь поживу. Водночас мисливці й рибалки на північний схід від нас у доісторичні часи ще не призвичаєні творити те диво, яке виколошується на наших чорноземах життєдайним хлібом (та й природно-кліматичні умови там не дозволяють!), фактично користуються тільки тим, що продукує жива природа.

Хлібороби – не агресивний елемент, він тільки готовий оборонятися,

тож навколо своїх поселень наші предки насипали великі земляні вали, на яких стояв високий частокіл, а спереду був викопаний глибокий рів. До цього верхові кочовики не були готові, тому змушені були повертатися назад. А ще на сотні кілометрів тягнулися високі вали, які прикривали освоєну хліборобами територію, на якій уже починали формуватися підвалини майбутньої української нації. Загальна довжина таких оборонних споруд на Київщині й Поділлі сягала 2000 кілометрів. Вони йшли в два ряди, а місцями і в три, розмежовуючись один від одного десятками кілометрів.

Тож перебуваючи на перехресті кочових культур і цивілізацій Сходу й Заходу, наші предки переплавляли творчі елементи останніх у процесі своєї етнічної викристалізації в нову спільноту. Так, на початку I тис до н. е. на сучасних українських землях з'являються нові етнічні спільноти, про які вже є згадки в письмових джерелах. Про перше з цих племен – «людей кімерійських» – дізнаємося з «Одіссеї» Гомера. Займалися вони кочовим скотарством. Провідне місце в ньому посідало конярство, що забезпечувало верховими кіньми воїнів і чабанів, а також давало значну частину продуктів харчування.

Поступовий перехід до осілого хліборобського життя змінив спосіб існування кімерійців. Протягом кількох століть, зайнявшись хліборобством на родючих чорноземах, вони переконались, що цей спосіб матеріального виробництва дає більше можливостей для повнішого забезпечення добробуту. Вирощення збіжжя не тільки гарантує принаймні на рік розмірений ритм ведення господарства, а й дає можливість більш визначено планувати своє майбутнє, оскільки відпадає потреби в постійному пошукові засобів існування, як це спостерігається при кочовому способі життя. Під впливом цих змін у господарському житті заходять новації в духовних традиціях, усна народна творчість відтепер усе більше фіксує в історичній пам'яті події, пов'язані з хліборобством.

Щоправда, це тепер впливає на менталітет осілих на землі кімерійців, вони досить швидко втрачають ту мобільність, яка притаманна кочовикам. Як і у всіх хліборобських племен, у них зникають агресивність, натомість виробляються такі риси, як розважливість, неспішність. Можна стверджувати, що цей кількасотрічний сплав кочової й хліборобської культур на теренах нинішньої України викристалізовує зовсім

іншу людину. Вона, втрачаючи військові навички, досить швидко характеризується переважаючими прикметами хліборобського менталітету.

Це саме стосується й інших кочових племен, які згодом навідуються на наші чорноземи. Так, коли войовничі скіфи, що жили за рахунок грабіжницьких походів, підкорили кімерійців у VII столітті до н.е., то вжедесь через двісті з лишком років вони також поступово перетворюються на осілих хліборобів. Очевидно, переконалися, що на наших родючих теренах немає потреби весь час бути в русі для забезпечення свого існування, наражаючись при цьому на небезпеку. Відтак вони поступово також стають осілими хліборобами, і Геродот у V столітті до н. е. пише, що є ще скіфи царські, які живуть за рахунок походів, але є вже скіфи-орачі.

Ось так під впливом хліборобства і нашого теплого осоння вже буквально через якийсь десяток поколінь у кочових скіфів вивітрився той військовий запал, з яким вони колись прийшли на наші землі й завоювали кімерійців. Тож коли у II столітті до н. е. навідуються сюди сармати, вони легко завойовують скіфів, бо ті вже осілі. А потім прийдуть нові агресори, домішуючи, як і всі попередні кочові пришельці, своє в нашу хліборобську кров, що буде відгукуватися різними імпульсами на виклики майбутніх часів.

Треба зазначити, що приблизно в ті часи, коли наші терени були підкорені скіфами, розпочинається колонізація Північного Причорномор'я греками, якими в VI столітті до н. е. засновано міста-поліси: Ольвію, Тірас, Пантікапей, Херсонес. Виникнення грецьких колоній своїм античним впливом суттєво підштовхнуло господарський та суспільний розвиток наших предків, які на рубежі III та II століття до н. е. на Поліссі та Середньому Подніпров'ї сформували зарубинецьку культуру.

Відомі Європі як венеди вони засновують праслов'янську гілку нашої історії, яка знову ж таки через хліборобство, як і через мисливство, рибальство, скотарство і первісну металургію, будуть стверджувати себе в навколишньому світі на переломі двох епох світової історії. Про це свідчитимуть і торговельні зв'язки з навколишнім світом, бо археологи знайшли на їхніх поселеннях античні амфори, скло, бронзові прикраси.

З навалою готів зарубинецький масив ранніх слов'ян був розшматований, з нього згодом виділяється черняхівська культура, власне, з якої

формуються пеньківська й празька культури середини I тисячоліття н. е., що вилонюють антів і склавинів. За матеріальною культурою вони багато в чому подібні: зокрема, підсічна форма орного рільництва, доповненого присадибним тваринництвом. Найчастіше сіяли пшеницю, жито, ячмінь, просо, горох, розводили корів, свиней, коней. Удосконалювались ремесла, метал обробляли вже окремі майстри-професіонали, але гончарство, ткацтво, вичищення шкір, обробка каменю й дерева залишалися у родинному колі.

Анти, які заселяли територію від Дунаю до витоків Дону і Азовського моря, згодом сформують східну гілку слов'янства, яке є безпосереднім предком українства. Основою його господарства залишалися землеробство й скотарство. Водночас значного розвитку набули ремесла – ливарне, ковальське, ювелірне, каменярське. Важливе місце у господарському житті антів також відігравала торгівля з містами-державами Північного Причорномор'я та арабськими країнами, для чого регулярно використовувався Дніпро як важливий комунікаційний шлях.

Високий рівень господарства й міжнародні контакти впливали і на розвиток суспільно-політичного устрою антів, який мав демократичний характер. Так, на чолі племені стояв князь і старшини, але всі важливі питання вирішувались на народних зборах – віче. Це дало можливість створити державне утворення, яке проіснувало близько трьох століть (кінець IV – початок VII ст.) і у 602 році загинуло під натиском аварів. Після цього у письмових джерелах анти не згадуються.

Починаючи з VII століття, в літописах уже вживається назва "слов'яни" – про людність, яка мешкала на правому березі Дніпра. Вони селилися здебільшого по берегах річок і озер. Житла були дерев'яними, обмазані глиною. Жили за традиціями родоплемінного ладу. Майном, передусім землею, володіли патріархальні об'єднання за кривною спорідненістю. Але поступово відбувається перехід до сусідської общини, за якої визначальним було не походження, а місце проживання.

Саме звідси, з середнього Подніпров'я поширюється основне й найдавніше вогнище слов'янського етногенезу в Європі. За виразом Я. Пастернака, «етнічною розвоюючою базою для східних слов'ян (українців) були праісторичні хліборобські племена Подніпров'я, Подністров'я та

Побужжя і їхні нащадки анти, для західних слов'ян такою базою були племена з культурою вольтової кераміки та їх нащадки з лужицькою культурою».

Можна погодитися з цим автором, що протягом тривалого часу духовна культура наших предків еволюціонувала відповідно до вимог щоденного життя, загального розвитку цивілізації, інтенсивності міжплемінних зв'язків і різних етнічних домішок, зумовлених географічним положенням України між Європою й Азією. А проте етнічний масив, головна етнічна база зростала з українським чорноземом населення залишалася протягом багатьох тисячоліть тією ж самою, що творило зовсім інший антропологічний тип, який відрізняється від сусідніх з нами націй. Саме це і є свідченням одвічної автохтонності й окремішності нашої нації.

Осіле хліборобство на чорноземові впливає і на особливість менталітету українського народу. Він має свої особливості, що відрізняються від подібних ознак наших сусідів. Йдеться про процеси, які відбувалися на наших землях тисячі років тому і відбивалися на творенні окремішності українства. У цьому зв'язку цікавим виглядає визнання відомого російського письменника Максима Горького щодо окремішності українського народу, яке він озвучив на зустрічі в листопаді 1916 року з українцями, що оселилися в Москві: «Для мене ясно, що душа українця, яка росте й купається в яскравих і гарячих проміннях полудня, є і мусить бути не тільки іншою, але в багатьох випадках протилежною душі тих, що вирости й перебувають свій вік у сутінках та холоді північних лісів. Окрім того, вона повинна бути багатшою, в ній мусить бути більше барв, значить і культура, яку ця душа творить, повинна бути багатшою, різноманітнішою, вона має сяяти радіщами життя. Широта думки, жага волі, щастя, краси, потреба живої творчості мусять характеризувати і дійсно характеризують те, що дав і дає світові український народ. Я переконаний, що культура українського народу по суті своїй вище великоруської...»

Не тільки Максим Горький, а й усі наявні нині археологічні, антропологічні, історичні й етнографічні матеріали доводять, що окремішність українців від росіян існувала у всі часи, що це виявлялося в окремому стилі життя, в духовній і матеріальній культурі, в психіці, духовній структурі та в глибоко відчутній національній індивідуальності.

Особливо різко бачили цю відмінність чужинці, які вже з раннього середньовіччя відвідували Східну Європу і мали можливість наочно в цьому переконатися.

Таким чином, концепція про триєдиний руський народ, з якого виійшли росіяни, українці й білоруси, – то московська вигадка, яка не змогла переконати світ. Зрештою, він уже відніс наших предків до хліборобських племен трипільської культури, які принаймні за п'ять тисяч років до народження Христа витворили й передали своїм нащадкам таку глибинну суть первинного коду нації, яка проявляється й досі в багатьох традиціях українства, що не тільки найповніше забезпечують людину, а й водночас скріплюючи її своєрідними прикметами самотнього духу.

Хліборобський уклад забезпечував на чорноземі кращі умови існування, ніж, скажімо, на бідніших ґрунтах різних регіонів Західної Європи. Там, де гостріше відчувалося малоземелля, в порівнянні з степовими й лісостеповими просторами між Віслою і Доном, швидше виникає потреба економити земельні ресурси, обмежуючи територіально житлове будівництво, піднімаючи його висоту. Крім того, це було ощадливим і щодо спорудження оборонних систем навколо населених пунктів. Поява міських поселень поза масивами менш родючих, ніж чорноземи, ґрунтів, викликала до життя свого роду первісні технічні революції, оскільки з'являється більше можливостей для обміну досвідом, змагальності, що веде до вдосконалення технологічності продуктів ремесла, поліпшення їхньої якості. В свою чергу це поживляло торгівлю, а її центри поступово переростають у міста на перехрестях головних шляхів сполучення. Відтак саме міста стають економічною, культурною і політичною базою для творення держави.

Тож з огляду на вказані обставини тільки з початком н. е. згадується на наших землях місто, заснування якого пов'язує легенда про переїзд Дніпром одного з послідовників Ісуса Христа апостола Андрія Первозванного. Коли він приплив до місцевості, яка лежала на берегах великої ріки сімома горами, то звернувся до присутніх з ним учнів: «Чи ви бачите ці гори? На цих горах засяє благодать Божя, буде велике місто і вибудує Господь багато храмів». А зійшовши на ці гори, благословив їх, після чого відправився Дніпром вверх.

Тож дана легенда справді може бути наповнена реальним свідченням,

оскільки на цих придніпровських горах невдовзі виросте місто, яке буде іменуватися в «Географії» Клавдія Птоломея Метрополісом, що з грецької перекладається як «місто-матір», тобто, столиця. І бурхливому зростанню цього міста сприятиме не тільки вдале розташування на перехресті важливих торговельних шляхів, а й дух будівничих. Ставши столицею полян, Київ увібрав у пишний розквіт своєї культури не лише найкращі зразки цього хліборобського племені, а й усіх ближніх за спільною духовністю, прикметами й традицією.

Плакаючи київську традицію на основі автохтонного хліборобства, її носії зуміли знайти ті об'єднавчі риси, які згуртували все східне слов'янство навколо міста, що й справді випромінювало найблагородніші пориви, як і передбачав Андрій Первозванний. А найперше – дотримання слова: в усі часи вої-кияни клянуться, що в разі зламання домовленостей, «нехай вони не будуть мати помочі ані від Бога, ані від Перуна, нехай їхня зброя, мечі й стріли обернуться проти них, а власні щити їх не заслонять». А найтяжчим закляттям було в них: «і нехай будемо рабами і в цій віці, і в будучім». Тому правильно зазначав Ю. Липа, що «оця грізьба, більша від страху перед власною релігією, перед воєнними невдачами, грізьба невільництва для них, одвічно і довічно вільних. І це препишне і глибоке почуття свободи, волі – лежить в глибині духовності Києва, Вічного Міста, лежить в глибині його великої культури. Тільки при таких відчутті світа можна накладати на себе найбільші обов'язки, ставити завдання матеріальні і духові, творити і здобувати».

Утвердження Києвом своєї обраності протягом кількох століть, насамперед хліборобами басейну Росі, дало йому й легітимне представництво як головного осередку Руської землі. Саме так іменується вона з 852 року в найдавнішому східнослов'янському літописі «Повість врем'яних літ». І наш літописець Нестор саме від візантійського імператора Михайла III (840–867) веде мову про руських князів. А вони з Візантією вже воювали, і там знали про русичів. І коли могутня держава зі столицею на Босфорі іменує терени розселення наших предків Руською землею, то, з усього видно, там уже політично ідентифікували їх. Принаймні, можемо стверджувати про міжнародне визнання Києва 860 року, коли Візантія укладає договір з київськими князями Аскольдом і Діром після їхнього вдалого походу на Царгород.

Зрозуміло, що для такого великого військового успіху у війні проти Візантійської імперії необхідно було існування потужного державного організму на наших землях, який і тільки міг забезпечити подібний вислід широкомасштабної операції. Значить, він уже був, а відтак маємо право стверджувати про існування власної держави автохтонного народу, яку називали Руссю. Поширення влади київських князів на нові території, формування системи адміністрації, судочинства і збирання данини продовжувалося в часи князювання Ігоря (912-945), Ольги (945-964), Святослава (964-972). Походи останнього, в результаті чого було розгромлено Хозарський каганат, дали можливість збільшити терени в східному напрямку аж до Волги, однак це відкрило східний кордон Русі для постійних набігів печенігів. Коли ж він хотів заснувати нову столицю – Переяславець на Дунаї, то зазнав поразки в битві під Доростолом 971 року від візантіїців.

Звертав свої погляди на південь, де манив багатством Константинополь, і князь Володимир (980 – 1015). Його, як і багатьох з руської знаті, зачаровували розповіді про велич Константинополя, бо, як зазначав Святослав Гординський, «починаючи від наших обрядових пісень, в яких збережено наші найраніше згадки про виправи на Царгород, це місто було в нас завжди поняттям чогось казкового і містичного. Як і всі інші раси, що живуть у холоднішому підсонні, ми віками відчували нестримний потяг на південь, до сонця і барв, і місто це чарувало уяву наших вояків і ченців, мистців і письменників, не менш як і народних співців, які оспівували облогу Царгорода молодим вродливим лицарям...». Зрозуміло, не тільки пишність православних храмів над Босфором мала вирішальне значення, коли київський князь Володимир обирав нову релігію для свого народу. Не менш важливим було й те, що ця церква служила владі, освячувала її дії.

Однак приналежність українських земель до середземноморського культурного кола, яке із заснуванням грецьких міст-колоній у Північному Причорномор'ї впливала на духовність місцевих хліборобів, зробила можливим органічне поєднання місцевої традиції з досягненнями високорозвиненої культури Візантії. Тим паче, що Царгород притягав Русь передусім, «як місто, яке вміло єднати суперечності різних культур». Тож трансформуючись під впливом цієї традиції, запозичені досягнення ставали надбанням самобутньої давньоруської культури.

У період князювання Ярослава Мудрого на Русі остаточно встановлюється ранньофеодальна держава з монархічною формою правління, яка протягом IX—XII ст. пережила складну трансформацію. Розпочавши своє становлення з дружинної форми державності, коли на ґрунті княжої дружини формується первинний апарат управління, судочинства й збирання як данини податків, вона виконує не тільки роль війська, а й радників. На чолі цієї форми державності стоїть князь, якому доводиться більше виконувати функції воєначальника, а не державного діяча. Вся повнота влади зосереджується в руках князя лише в добу піднесення Русі, завдяки чому й формується централізована монархія. У цей час дружина усувається від державних справ, і лише частина старших дружинників і вихідців зі старої племінної аристократії — бояри одержали можливість впливати на рішення князя.

Оскільки в різних регіонах імперії Рюриковичів відмінними були умови й можливості для розвитку господарства, і вони могли покладатися тільки на себе в захисті своїх земель від зовнішньої агресії, то почали виділятися землі, де успішніше торгували й розвивали промисли. У той час, скажімо, старовинний Новгород мав торговельну спілку з північнонімецькими містами, що забезпечувало йому процвітання. Зрозуміло, це все більше віддаляло Новгород від Києва й притягувало його до Північної Європи. Децентралізація проявлялася тут і в тому, що в Новгороді з його розвиненим купецтвом устійнювалася республіканська форма правління, в якій правила гри диктувала саме вона, а не князь чи бояри. Розпорошивши свої сили на величезні простори, імперія втратила можливість оперативно передбачати й координувати оборону їх. Проблемою було і наймане військо, яке утримували окремі князі. Вони інколи об'єднувалися для спільних походів. Але часто в кожного князівства пріоритетними завданнями щодо захисту своїх територій були зовсім інші, ніж у сусідів, а в Києві не знали, як одночасно підтримати всіх, не могли визначитися і з спільним ворогом. До того часу, поки князівські дружини, що витворилися Рюриковичами, гартували свій військовий характер, існувала Київська Русь. Коли ж вони, «осівши по уділах – волостях, стали хліборобами, стратили войовничий дух, а з ним і здатність боронити свою державу від кочовників», то, як це справедливо пише П. Кашинський, і стало причиною занепаду Київської держави.

Ті історичні обставини, в яких опинилися українські землі після втрати нашим народом власної державності й посилення ординських нападів, стихійно творили збройну силу для самозахисту. На межі двох світів – осілого, хліборобського, і войовничого, кочового. – вона формувалася в сплаві обох традицій. Український хлібороб, аби гарантувати життя своїм рідним, захистити свою землю, свою хату, змушений був, ідучи за плугом, тримати при боці шаблю. Так, за словами П. Кашинського склався новий тип української людини – козак.

Саме козацтво в його українському здвигові викристалізувало той активний чинник, який не лише відродив у середині XVII століття визнане світовою спільнотою самобутнє самоврядування, а й створив тим самим міцний фундамент майбутнього державотворення нашого народу. Це, зокрема, проявиться неодноразово упродовж XX століття, коли саме козацька традиція об'єднуватиме українство в боротьбі за відродження власної незалежної державності. У той же час втрата українцями на якийсь час власної державності не означала припинення розвитку нашої культури – саме вона постійно ставала джерелом, з якого живилася національна ідея на кожному новому історичному етапі.

І коли 24 серпня у Верховній Раді України та 1 грудня 1991 року на Всеукраїнському референдумі нащадки тих одвічних хліборобів підтвердили одвічне прагнення нашого народу до волі й незалежності, то нині маємо закріплювати його не лише поступом у господарстві, а й усвідомленням хай і трагічної, однак нами самими твореної величності власної історії. Через її пізнання, насамперед ретельного аналізу гірких прорахунків, зможемо повернути гідність кожного українця, знайти розуміння всіх чужинців, що рахуються з місцем і роллю нашого народу в цивілізаційному поступові людства. Бо «недостатнє самопізнання наше, – як слушно зауважував Володимир Мацяк, – лежить у замалому знанні історії нашого народу». Тому «на руїнах давньої і неодноразової нашої державності розбудовуймо майбутнє самостійне українське державне життя наше за новими зразками державницької практики європейських і світових народів та за старими, добре випробуваними й знаменитими державницькими зразками наших князів, королів і гетьманів, що викликали подив у Європі та вводили в її склад український нарід».

Але це маємо зробити ми, бо якщо за це й далі братимуться чужі вчені, котрі, як правило, ніколи не вчили нашої мови, то яку ж правду вони розкажуть світові, коли черпають відомості про нас з неприхильних хронік чи псевдоісторичних теорій сусідів, що пішли на нас війною. Тому прислухаймося до нашого літописця: «Господи, не закривай перед нами могил батьків наших, щоб ми могли черпати з них нашу силу».

ЗМІСТ

Собі — пам'ять, чужинцям — правду.....	3
Січень.....	5
Автор досі неопублікованого безцінного щоденника (до 140-річчя від дня народження Віктора Приходька).....	13
«Нова сторінка в модерній українській поезії» (до 135-річчя від дня народження Павла Тичини).....	19
«Щасливої України немає...» (до 120-річчя виступу Симона Петлюри на з'їзді Української соціал-демократичної робітничої партії Галичини у Львові).....	21
Українське слово на берегах Неви (до 120-річчя виходу часопису «Вільна Україна» в російській столиці).....	26
«Біднота та батраки на зібраннях мало виступають, бо не знають по-російськи...» (до 95-річчя розгортання масової ліквідації неграмотності серед українців Поволжя).....	31
Лютий.....	33
Від машиніста паровоза — до провідника українців Далекого Сходу (до 145-річчя від дня народження Петра Горового).....	41
Бо в москві передумали... (до 100-річчя створення українськими більшовиками комуністичної партії Бесарабії).....	44
Причинився до розбудови української науки та культури (до 25-річчя від дня смерті Степана Хемича).....	46
Березень.....	47
У Харкові Кагановичу розвиднівся закордон...(до 100-річчя поси- лення московію боротьби з українською політичною еміграцією).....	55
Як троє членів президії собору приневолених греко-католиків заблудилися між трьома соснами (до 80-річчя ліквідації московію УГКЦ).....	56
«Стало для цілої української нації глибоким затишним запіллям...» (до 70-річчя проекту про історію північно-західного Побужжя)....	59
Квітень.....	67
Рекомендував читачам «Вільної України»... (до 120-річчя відгуку Симона Петлюри на статтю вождя російських більшовиків лєніна)....	74
За владу українського народу на українській землі (до 85-річчя проголошення програмових постанов Революційної ОУН).....	77
Головним для УРСР залишалося продовольство (до 80-річчя	

надання допомоги Україні від ЮНРРА).....	84
«Працюватиму проукраїнськи за будь-яких обставин» (до 70-річчя від дня народження Володимира Огризка).....	86
Травень.....	89
Нові рецидиви «русскаго міра» (до 120-річчя застережень Симона Петлюри щодо урядового заохочення чорносотенства в українському суспільстві).....	95
«Божевілля жидівської вулиці...» (до 100-річчя від дня вбивства Голови Директорії й Головного Отамана військ УНР).....	102
Червень.....	109
Чергова «фата моргана» Винниченка (до 105-річчя спроби створення в Європі української комуністичної організації).....	116
«Під єдиний жовто-блакитний національний прапор» (до 105-річчя формування антимосковських повстанських сил Лівобережжя).....	117
«Прояв організаційного генія українського народу» (до 85-річчя похідних груп ОУН як чину українського державного відродження).....	120
Довга дорога до пам'яті предків (до 80-річчя від дня народження Володимира Провчі).....	127
Липень.....	129
Примус до покаяння як одна з форм московського терору щодо української еліти (до 135-річчя від дня народження Арсена Хоменка).....	136
«Готуймося ж до останнього рішучого бою» (до 105-річчя наказу Симона Петлюри повстанським силам України).....	145
«Не дозволити ні на хвилю, щоб у нашу душу вкралася зневіра» (до 85-річчя звернення Української Ради Сеньйорів до Провідника Революційної ОУН Степана Бандери).....	149
Серпень.....	151
«Належні інформації і розпорядження в цій справі переслані будуть вам додатково» (до 105-річчя останніх приготувань до Другого Зимового походу).....	157
«Не віддав чолобитія Москві» (до 75-річчя заборони вірша Володимира Сосюри «Любіть Україну»).....	159
День ганьби американської демократії... (до 35-річчя «курячої» промови Джорджа Буша-старшого в Києві).....	163

Вересень.....	165
А Петлюра був категорично проти (до 120-річчя розходження між російськими й українськими соціалістами).....	171
У програмі партії про комуністичні кухні не згадувалося... (до 100-річчя планування житлового будівництва в УСРР).....	178
«Хто буде проти — поіменно!» (до 35-річчя ухвали Президії Верховної Ради України щодо використання національної символіки в державному житті).....	179
Жовтень.....	195
«Спілі груші з старого дерева українського зрадництва...» (до 120-річчя публікації статті Симона Петлюри «Про малоросів»)...	202
«Маніфестація триумфу українського життя» (до 100-річчя вшанування Михайла Грушевського в Київському університеті).....	205
Збирав український цвіт по всьому світу (до 90-річчя від дня народження Івана Драча).....	207
Листопад.....	213
«Визнають свою кривність з рідним народом» (до 120-річчя публікації статті Симона Петлюри про українські молодіжні земляцтва у Санкт-Петербурзі).....	220
З Батурина кореня (до 90-річчя від дня народження Миколи Кочерги).....	221
Москва не здолала правди про Чорнобиль (до 80-річчя від дня народження Леоніда Мужука).....	223
Грудень.....	229
За участю Симона Петлюри (до 120-річчя студентських вимог заснувати українознавчі кафедри в Київському університеті Святого Володимира).....	238
Каганович просив кадри з кремлівського резерву (до 100-річчя московського компартійного десанту до Харкова й Києва).....	241
Працював для пражських росіян, а вони його й не згадали (до 90-річчя від дня смерті Володимира Тукалевського).....	242
Пам'ятне.....	245
А українська кров обізвалася негайно (до 115-річчя несподіваного звернення до київської газети «Рада»).....	253
Після Шевченка читайте Петлюру (до 100-річчя заповіту Симона Петлюри).....	254

Нас тоді було там щонайменше сім мільйонів (до 100-річчя встановлення реальної чисельності українців у росії).....	260
Ми одвічні, окремішні й соборні!.....	269

Науково-популярне видання

Художнє оформлення Михайла Черненка.

Комп'ютерна верстка Миколи Сергійчука.

Підписано до друку 31.12.2025. Формат 84x108¹/₃₂. Гарнітура Мінйон. Друк офсетний. Умов. друк. арк. 29,4. Обл. вид. арк. 14,7. Наклад 20. Зам.

Оригінал-макет виготовлено в ПП Сергійчук М. І., 07301, м. Вишгород Київської області, вул. Грушевського, 1, пом. 31. Свідectvo про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції — серія ДК №2448 від 24.03.2006 р.

Віддруковано в ТОВ "Видавництво "Ліра-К", м. Київ, вул. Степана Чобану, 24. Свідectvo про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції — серія ДК № 3981 від 15.02.2011 р.

ПРО ІСТОРІЮ УКРАЇНИ МОЖНА ЩЕ ПРОЧИТАТИ:

Всеволод Петрів. Військово-історичні праці. Спомини. — К., 2002. — 640 с. Розвідки генерала про історію українського військового мистецтва, спомини з 1917—1918 років.

В. Сергійчук. Поляки на Волині у роки Другої світової війни. Документи з українських архівів і польські публікації. — К., 2003. — 576 с.

Всеволод Петрів. Військово-історичні праці. Листи. — К., 2004. — 626 с. Праці з історії військового мистецтва, листування з відомими діячами української діаспори.

В. Сергійчук. Український здвиг: Закерзоння. 1939—1947; Волинь. 1939—1955; Прикарпаття. 1939—1955; Поділля. 1939—1955; Наддніпрянщина. 1941—1955. Документи і матеріали про український національно-визвольний рух у роки Другої світової війни на українських землях.

В ім'я майбутнього нації. Документи і матеріали про організацію допомоги українською діаспорою студентам-емігрантам у 1920—2000 роках. — К., 2005. — 920 с.

Симон Петлюра. Статті. Листи. Документи. Т. IV. — К., 2006. — 704 с.

В. Сергійчук. Симон Петлюра і єврейство. — К., 2006. — 152 с. Про взаємовідносини Симона Петлюри з представниками єврейства на основі невідомих документів.

В. Сергійчук. Тавруючи визвольний прапор. Діяльність спецбойовок НКВС-НКДБ під виглядом УПА. — К., 2006. — 160 с.

В. Сергійчук. Українські державники: Андрей Шептицький. — В., 2015. — 440 с.

В. Сергійчук. Соборна пам'ять України. Щорічник-календар (2007—2019 роки). — 2006—2021. — 288 с.

В. Сергійчук. Правда про «золотий» вересень 1939-го. — В, 2014. — 204 с.

Чверть століття українського чину. Програми 25 міжнародних українознавчих конференцій в Іллінойському університеті (укр. і англ. мовами). — К., 2006. — 400 с.

В. Сергійчук. Що дала Україна світові. — В., 2015. — 516 с. У книзі оцінено внесок видатних українців у розвиток світової науки, техніки, освіти й культури.

Ukrainian contributions to the World (Український внесок для світу). — К., 2009. — 480 с.

Українські державники: Всеволод Петрів. Розповідь про визначного воєначальника, військового міністра УНР. — К., 2008. — 296 с.

Етнічні межі і державний кордон України. Вид. 3-є, доповнене. — К., 2008. — 560 с.

Степан Бандера у документах радянських органів державної безпеки (1939—1959). — К., 2009. — Т. I. — 680 с.; Т. II. — 640 с.; Т. III. — 648 с.

Українські державники: Симон Петлюра. Розповідь про визначного воєначальника, військового міністра УНР і Голову Директорії. — К., 2008. — 568 с.

Б. Сергійчук, В. Сергійчук. На межі двох світів. Українсько – турецькі відносини в середині XVI—XXI ст.. — К., 2012. — 304 с.

В. Сергійчук. Неусвідомлення України. Ставлення світу до України: погляд у 1917—1921 роки з аналізом сьогодення. — К., 2012. — 872 с.

Патріарх Йосиф Сліпий у документах радянських органів державної безпеки (1939—1987 рр.). — К., 2012. — В двох томах.

Українці Санкт-Петербурга, Петрограда, Ленінграда. — В., 2013. — 712 с. Про видатних українців, які прославили себе, мешкаючи у Санкт-Петербурзі.

В. Сергійчук. Український Крим. — В., 2016. — 360 с. Про передачу півострова Україні у 1954 році.

В. Сергійчук. Голодомор 1932—1933 років як геноцид українства. — В., 2016. — 320 с.

В. Сергійчук. Депортація українців до Казахстану. — В., 2017. — 288 с.

В. Сергійчук. Відродження українства. 1914—1922. — В., 2018. — 492 с.

Ліквідація УГКЦ на Закарпатті. 1944—1949. В., 2019. — 752 с.

В. Сергійчук. В обороні української правди. — В., 2020. — 632 с.

З питань придбання вищезазначеної літератури

звертатися: (099) 421-39-12.

E-mail: smi54@ukr.net